

GÜLİSTÂN-I VÂHİDÎ
(İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)

Fatma ÖZÇAKMAK

Yüksek Lisans Tezi
Türk Dünyası Edebiyatları Ana Bilim Dalı
Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL
2017
Her Hakkı Saklıdır.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DÜNYASI EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI

Fatma ÖZÇAKMAK

GÜLİSTÂN-I VÂHİDÎ
(İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL

ERZURUM-2017

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “**GÜLİSTÂN-I VÂHİDÎ (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)**” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin basılı ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanması için verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☒ Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimim yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

11.07.2017

Fatma ÖZÇAKMAK

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI**

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL danışmanlığında Fatma ÖZÇAKMAK tarafından hazırlanan bu çalışma 11/07/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dünyası Edebiyatları Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Turgut KARABEY	İmza	:
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Selami ECE	İmza	:
Jüri Üyesi	: Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL	İmza	:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 11/07/2017

**Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Rıfat KÜTÜK**

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
ÖN SÖZ.....	VI
GİRİŞ	1
16. YÜZYILDA DİNÎ, TASAVVUFÎ VE AHLAKÎ KONULARDA YAZILMIŞ ESERLER.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VÂHİDÎ

1.1. HAYATI.....	6
1.2. ESERLERİ	13
1.2.1. <i>Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân</i>	13
1.2.2. <i>Kitâb-ı Cinânü'l-Cenân</i>	14
1.2.3. <i>Sa‘âdet-nâme</i>	14
1.2.4. <i>Şifâü's-Sadr</i>	14
1.2.5. <i>Dürc-i Lügât</i>	15
1.2.6. <i>Tecâribü'l-İnsân</i>	15
1.2.7. <i>Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Resîde-i Arab</i>	15
1.2.8. <i>Pend-nâme</i>	16
1.2.9. <i>Gülistân</i>	16
1.3. İLMÎ ve EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

GÜLİSTÂN-I VÂHİDÎ

2.1. ESERİN ADI	19
2.2. YAZILIŞ TARİHİ.....	19
2.3. MUHTEVASI	20
2.4. DİLİ ve ÜSLÛBU	32
2.5. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	37
2.5.1. Nazım Biçimleri	37

2.5.1.1. Mesnevi.....	37
2.5.1.2. Kıta	38
2.5.1.3. Rubai.....	38
2.5.1.4. Beyt.....	38
2.5.1.5. Mısra.....	38
2.5.2. Vezin	39
2.5.3. Kafiye ve Redif	40
2.5.4. Seci	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜLİSTÂN-I VÂHİDÎ'NİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

3.1. NÜSHA TAVSİFİ	44
3.2. METİN NEŞRİNDE TAKİP EDİLEN YOL.....	45
3.3. GÜLİSTÂN-I VÂHİDÎ'NİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ.....	48
SONUÇ.....	265
KAYNAKÇA	267
EKLER.....	271
EK 1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi nüshasının ilk ve son varağı.....	271
ÖZ GEÇMİŞ.....	273

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLISTÂN-I VÂHİDÎ
(İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)

Fatma ÖZÇAKMAK

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL

2017, 273 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Turgut KARABEY
Prof. Dr. Selami ECE
Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL

Kanunî Sultân Süleymân devri şâirlerinden olan Vâhidî'nin asıl adı Abdülvâhid'dir. Doğum tarihi bilinmeyen şâirin, ölüm tarihi için verilen bilgiler de ihtilaflıdır. Bursalı Haşimi, ölümü için düştüğü tarihte (Vâhidî ref't ez cihân derdâ) bu tarihi H. 985/ M. 1577 olarak belirtirken *Tuhfe-i Naili* ve *Sicill-i Osmânî*'de bu durum 975/ 1567-68 olarak belirtilmiştir. Vâhidî hakkında tezkirelerde ve edebiyat tarihlerinde verilen bilgiler sınırlıdır. Kınalızâde Hasan Çelebi tezkiresine ve *Osmanlı Müellifleri*'ne göre İstanbul, Belîğ tezkiresine göre Bursa'da doğan Abdülvâhid Çelebi, *Delâ'ilü'l-Hayrat*'ın şâirihî Kara Dâvûd Efendi (ö. 948/ 1541)'nin torunu ve Süleyman Çelebi'nin oğludur. Kanunî Sultan Süleyman devri Osmanlı şâir ve yazarlarından. Önce ilmiye mesleğine intisap etmesine rağmen daha sonra tasavvuf yolunu seçmiştir. 16. y.y. tarikatlarından olan Zeyniyye adlı bir tarikata girmiş ve de Şeyh Abdülaziz Efendi'ye mürid olmuştur. Sadece *Osmanlı Müellifleri*'nde, *Saadet-nâme* ve *Şifâu's-sudur* adlı eserlerinin bulunduğu belirtilmiştir.

Bu çalışma Vâhidî'nin *Gülistân-ı Vâhidî* adını verdiği, ağırlıklı olarak dinî, tasavvufî ve ahlakî konuların işlendiği, manzum-mensur karışık bir şekilde tertip edilmiş eseri üzerine hazırlanmıştır. Eserin bilinen tek nüshasından hareketle, eser ana hatlarıyla üç bölümde incelenmiştir. İlk bölümde şâirin hayatı, eserleri, ilmî ve edebî yönü hakkında bilgi verilmiş; ikinci bölümde esere dâir bilgiler (adı, yazılış tarihi) verildikten sonra eser, muhteva ve şekil özellikleri açısından değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise *Gülistân-ı Vâhidî* adlı eserin transkripsiyonlu metni oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Vâhidî, Gülistân-ı Vâhidî, 16. y.y.

ABSTRACT

MASTER THESIS

GÜLISTÂN-I VÂHİDÎ
(İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)

Fatma ÖZÇAKMAK

Advisor: Assist. Prof. Dr. Ahmet TOPAL

2017, Page: 273

Jury: Prof. Dr. Turgut KARABEY
Prof. Dr. Selami ECE
Assist. Prof. Dr. Ahmet TOPAL

The real name of Vâhidî, one of the poets of the period of Suleiman the Magnificent, is Abdulvahid. The death date of the poet whose birth date is not known is also controversial. Haşimi from Bursa stated the death date as M.C. (Mohammedan Calendar) 985/ GC (Georgian Calendar) 1577, however this situation has been mentioned in *Tuhfe-i Naili* and *Sicill-i Osmânî* as 975/ 1567-68. The information about Vahidi given in the collection of biographies and literary histories is limited. Abdulvahid Çelebi who was born in Istanbul according to Kınalızade Hasan Çelebi's collection of biography and *Osmanlı Müellifleri*, and in Bursa according to Belig collection of biographies, is the son of Süleyman Çelebi and grandson of Kara Davud Efendi (d. 948/1541), commentator of *Delâ'ilü'l-Hayrat*. He is one of the poets and authors of the period of Suleiman the Magnificent. Although he was initiated with the profession of religious education, he chose Islamic mysticism later. He participated in one of the 16th century religious sects called Zeyniyye and became a follower of Sheikh Abdulaziz Efendi. It has been stated in *Osmanlı Müellifleri* that he only had works titled *Saadet-nâme* and *Şifâu's-sudur*.

This study has been prepared in accordance with the work half-prose and half-poetry including especially religious, mystical and moral issues which was called *Gülistân-ı Vâhidî* by Vahidi. With reference to the only known copy of the work, it has been analyzed within three chapters. In the first chapter, the life, works, knowledge and literary perspective of the poet have been analyzed; in the second chapter information about the work has been given (the title, the date of its publication) and it has been discussed in terms of its content and structure. In the third chapter, the transcript text of *Gülistân-ı Vâhidî* has been composed.

Key Words: Vâhidî, Gülistân-ı Vâhidî, 16th century.

KISALTMALAR DİZİNİ

<i>age.</i>	:	adı geçen eser
<i>agm.</i>	:	adı geçen makale
<i>agn.</i>	:	adı geçen nüsha
<i>B.</i>	:	beyt
<i>bk.</i>	:	bakınız
<i>C.</i>	:	Cilt
<i>DİA</i>	:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
<i>DİB</i>	:	Diyanet İşleri Başkanlığı
<i>EAT</i>	:	Eski Anadolu Türkçesi
<i>H.</i>	:	Hicrî
<i>Haz.</i>	:	Hazırlayan/ Hazırlayanlar
<i>Kt.</i>	:	kıta
<i>M.</i>	:	mesnevi
<i>M.</i>	:	Miladî
<i>Ms.</i>	:	mısra
<i>nr.</i>	:	Numara
<i>ö.</i>	:	ölüm tarihi
<i>R.</i>	:	rubai
<i>s.</i>	:	sayfa
<i>T.Y.</i>	:	Türkçe Yazmalar
<i>TDK</i>	:	Türk Dil Kurumu
<i>vd.</i>	:	ve diğerleri
<i>vr.</i>	:	varak
<i>y.y.</i>	:	yüzyıl

ÖN SÖZ

Kültürel gelişmelerin siyasi gelişmeleri belli bir mesafeden izlediği XVI. yüzyılda Osmanlı toplumunda bilim, kültür, sanat ve edebiyatta devletin büyümesiyle orantılı olarak büyük bir gelişme gözlenmiştir. Osmanlı yönetimi, bir yandan siyasi yapıyı güçlendirirken bir yandan da bilim ve sanatta yükselme gereğini fark etmiş ve bunun için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştır. Öyle ki sultanlar ve devletin ileri gelenleri saraylarını yabancı bilim adamları ve sanatçılara açtıkları gibi, yaptıkları seferler sonunda tanınmış bilim adamı ve sanatçıları hatta meslek mensuplarını toplayıp İstanbul'a getirmişlerdir. Osmanlı sultan ve şehzadeleri bilim ve sanatın gelişimi için yönetici olarak yüklendikleri sorumlulukların yanı sıra, himaye ettikleri bazı sanat dallarında yetenekleri doğrultusunda eserler vermişlerdir. Padişahlardan II. Bayezid (Adlî), Yavuz Selim (Selimî), Kanuni Sultan Süleyman (Muhibbî), II. Selim (Selimî), III. Murat (Muradî); şehzadelerden Cem, Korkut (Harimî), Mustafa (Muhlisî), Bayezit (Şahî) aynı zamanda tanınmış şâirlerdir. Özellikle Kanunî, Muhibbî mahlasıyla yazdığı şiirler ve himaye ettiği şâirlerle Osmanlı şiirini zirveye taşımıştır. Klasik Türk şiirinde önemli bir yer edinmiş olan Fuzulî, Bakî, Hayalî, Zatî gibi şâirler onun döneminde tanınmışlardır. Üzerinde çalıştığımız *Gülistân-ı Vâhidî* adlı eserin müellifi olan Vâhidî de tanınmış şâirlerden olmasa da Kanunî döneminin şâir ve yazarlar zümresinde yer almaktadır.

Çalışmanın amacı, tezkirelerde ve edebiyat tarihlerinde hakkında yeterince bilgi bulunmayan Vâhidî'yi -eserlerinden de edinilen bilgilerle- edebiyat dünyasına tanıtmak ve ona ait olduğu belirlenen *Gülistân-ı Vâhidî*'yi Latin harflerine aktarmaktır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle eserin nüsha tespiti yapılmış ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 827'de kayıtlı olmak üzere tek nüshasının varlığında karar kılınmıştır. Çalışma metni bu nüshadan hareketle oluşturulmuştur.

Çalışma, "Giriş", "Şâirin Hayatı, Eserleri, İlmî ve Edebî Yönü", "İnceleme" ve "Gülistân-ı Vâhidî'nin Transkripsiyonlu Metni" olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, eserin 16. y.y.'da yazılmış ve dinî, tasavvufî, ahlakî bir nitelik taşıyor olması hasebiyle 16. y.y.'daki aynı nitelikteki eserlere yer verilmiş; birinci bölümde eserin, bu yüzyılda aynı mahlası taşıyan iki Vâhidî'den hangisine ait olduğu tespit edilip eserin müellifi olduğuna kanaat getirilen Vâhidî'nin hayatına, ilmî

ve edebî yönüne, eserlerine dair bilgiler verilmiştir. Kaynaklarda ilmî ve edebî yönüne dair veriler kısıtlı olduğundan şâirin bu yönleri eserlerinden hareketle yorumlanarak aktarılmıştır.

İkinci bölümde esere dair bilgiler (adı, yazılış tarihi) verildikten sonra eser, muhteva ve şekil özellikleri açısından değerlendirilmiştir. Muhtevayı oluşturan, metnin geneline hâkim 85 hikâye, içlerindeki hikâyeye bağlı manzumelerle birlikte tek bir konu etrafında birleşmediğinden; birbirinden bağımsız olarak her hikâye ayrı ayrı ele alınmıştır. Şekil özellikleri başlığıyla eserdeki nazım şekillerinden, vezin, kafiye, redif ve seciden; eserin dili ve üslubundaysa metne hâkim olan didaktik ve eleştirel söyleyişten, eserdeki Eski Anadolu Türkçesi etkilerinden bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde; nüshanın tavsifi yapılmış ve metin neşrinde takip edilen yol maddeler halinde sıralanmış, sonrasında eser metni transkribe edilerek Latin harflerine aktarılmıştır.

Tezin sonuç kısmında, eser ve şâir hakkında tespit edilen bilgiler değerlendirilmiştir. Akabindeyse çalışma hazırlanırken başvurulmuş kaynaklar “Kaynakça” kısmında verilmiş ve nüshadan alınan örnek sayfaların bulunduğu “Ekler”le tez çalışması tamamlanmıştır.

Tez çalışmam süresince özveriyle bana her daim destek olup yol gösteren danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL’a, ulaşamadığım kaynağın temini konusunda yardımına başvurduğum Prof. Dr. Süleyman EFENDİOĞLU’na, her zaman yanımda olan Arş. Gör. Hayriye DURKAYA’ya, Farsça ifadelerin çözümlenmesinde yardımcı olan Sepideh HEİRANPOUR’a ve bu zorlu süreçte desteklerini esirgemeyip yanımda olduklarını hissettiren aileme çok teşekkür ederim.

Erzurum- 2017

Fatma ÖZÇAKMAK

GİRİŞ

16. YÜZYILDA DİNÎ, TASAVVUFÎ VE AHLAKÎ KONULARDA YAZILMIŞ ESERLER

Üzerinde çalıştığımız *Gülistân-ı Vâhidî* adlı eser Vâhidî mahlaslı bir şâir tarafından H. 937/ M. 1530 yılında telif edilmiştir. Yazılış tarihi itibariyle Kanuni Sultan Süleyman devrine, 16. y.y.'a denk gelen eser; döneminin kültürel, siyasî ve edebî sahasındaki gelişmelerine paralel olarak “*daha çok dinî, ahlakî ve tasavvufî konuların ele alındığı*”¹ bir zeminde meydana getirilmiştir.

16. yüzyıl, 15. yüzyıldaki hem siyasi hem de kültürel bakımdan gelişen toplumsal yapının Osmanlı devletini, Türk tarihi içinde çok güçlü devlet adamları olarak tanınan muktedir padişahların yönetiminde dünyanın en büyük devletlerinden biri haline getirdiği bir dönemdir.²

Bu yüzyılda Osmanlı tahtında II. Bayezid (1481-1512), Yavuz Sultan Selim (1512-1520), Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), Sultan II. Selim (1566-1574), Sultan III. Murad (1574-1595) ve Sultan III. Mehmet (1595-1603) bulunmuştur. Özellikle Kanuni devri, Osmanlı devletinin her bakımdan altın çağıdır.

Türk kültürü ve medeniyetinin, bununla beraber Türk sanatı ve edebiyatının hızla gelişerek mükemmeli yakaladığı bu dönemde Klasik Türk Edebiyatı hem şekil hem muhteva hem de işleniş yönünden Türk milletin sanat istidadını ve kabiliyetini; şiirlerine yansıttığı manâ derinliği ve yoğunluğunu, aşk, tefekkür, hayat görüşü ve yaşantısını ortaya koyduğu sanat ürünü olarak kendini göstermiştir.³ Bununla birlikte, “16. yüzyılda Osmanlı Türkçesi de klasik biçimini almış, Eski Anadolu Türkçesi özelliklerinden ayrılarak birçok Türkçe kelime yerine Arapça ve Farsçadan deyimler, kelimeler ve uzun tamlamalar kullanılmaya başlanmış, Türkçe yeni bir biçime dönüşmüştür. Osmanlıca denilen bir dil meydana gelmiş ve bu dilde Türkçe kelimeler azalmış, bunların yerini yabancı kelimeler almıştır. Buna karşın Türkçe, cümle

¹ Ahmet Kartal, *Doğu'nun Uzun Hikâyesi- Türk Edebiyatında Mesnevi*, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul 2013, s. 377.

² Mustafa İsen vd., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay., 9. bsk., Ankara 2015, s. 108.

³ Ahmet Kartal, *Şiraz'dan İstanbul'a-Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, Kurtuba Yay., İstanbul 2011, s. 152.

*yapısında kendini hissettirmeye devam etmiş, böylece kelimelerin bir kısmı yabancı, ama söylenişi Türkçe olan bir şiir dili geliştirilmiştir.”*⁴

İlmin, sanatın, şiir ve edebiyatın gelişmesini hazırlayan zeminde 16. yüzyılda büyük sanatçılar, büyük bilim adamları, büyük şâirler ve büyük nesir ustaları yetişmiştir. Klasik hüviyete sahip eserlerin kaleme alındığı bu dönemde, kendilerini İranlı meslektaşları seviyesinde gören Anadolu şâirler, onlardan daha büyük olduklarını şiirlerinde ifade etmekten çekinmemeye başlamışlardır. 16. y.y.’da şiir, İran şâirlerinin şiirlerinde görülmeyen bir incelik ve derinlik kazanmıştır.⁵

Gazel, kaside ve mesnevîde parlak bir dönem olan bu yüzyılda yukarıda da değinildiği üzere daha çok dinî, ahlakî ve tasavvufî konular ile aşk hikâyeleri kaleme alınmıştır. İçerisindeki manzum-mensur olarak yazılmış ve daha çok dinî, tasavvufî ve ahlakî konulara dikkat çekmek için didaktik bir söyleyişle kaleme alınmış öğütleri içeren Gülistân-ı Vâhidî isimli eser de 16. yüzyılın bu konularda yazılmış eserleri arasında zikredilebilir. Yüzyılın “dinî, tasavvufî ve ahlakî” konulardaki eserlerinin bilgisine ise aşağıda yer verilmiştir:

Dinî- Tasavvufî- Ahlakî Mesnevîler:

16. yüzyılda yazılan dinî-tasavvufî-ahlakî mesnevîler muhteva yönünden bir hayli zengindir. Fakat bu tür konuları çoğu kez kesin sınırlarla belirlemek ve ayırmak mümkün değildir. Çünkü bu mesnevîlerde genelde din, tasavvuf ve ahlak konuları iç içe geçmiş durumdadır.⁶ Bunlar:

- Allah’ın 99 güzel ismini konu alan, İbni İsmâ-yı Saruhanî (ö. 966/1559)’nin ***Şerhü’l-Esmâü’l-Hüsnâ***’sı
- Bursalı Derviş Subhî’nin Esmâü’l-Hüsnâ şerhine benzer bir manzumesi
- Derzi-zâde Ulvî’nin besmele manzumesi
- Gelibolulu Ali’nin *na‘atı*
- Münirî’nin Farsça-Türkçe tevhîdi
- Fütûhî’nin dört halifeyi övdüğü mesnevisi
- Arşî’nin münâcâtı

⁴ İsen, vd., *age.*, s.113.

⁵ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi-Edebiyat Tarihi- Metinler*, Akçağ Yay, 20. bsk., Ankara 2014, s. 150.

⁶ Kartal, *age.*, s. 379.

- Abdüsselâm Efendi(Merdumî)'nin *Tuhfetü'l-İslâm*'ı
- Hakanî'nin *Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn*'i
- Hazînî'nin *Şerh-i Hadîs-i Erbaîn*'i
- Kastamonulu Latîfî'nin *Subhatü'l-Uşşâk*'ı
- Muhyî-i Gülşenî'nin *Gül-i Sad-berg*'i
- Sirozlu Hüseyinî'nin *Câmiu'l-envâr alâ-Tefsîri'l-ihlâs*'ı
- Livâyî'nin *Manzûm Kur'ân Tefsîri*'si
- Niyâzî'nin *Gazavâtü'n-Nebî*'si
- Zaîfî'nin *Gazavâtü'n-Nebî*'si
- Münîrî'nin *Siyer-i Nebî*'si
- Şerîf Mehmed'in *Hilye*'si
- Hakanî'nin *Hilye-i Sa'âdet*'i
- Ankaralı Yusuf'un *Muhammediyye*'si
- Abdî'nin *Mevlîd-i Fâtıma*'sı
- Lâmiî Çelebi'nin *Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Resûl*'ü
- Şemseddîn-i Sivasî'nin *Süleymâniyye*'si
- Şemsî Ahmed Paşa'nın *İtikâd-nâme*'si
- Kemâl Paşa-zâde'nin *Şürûtu's-Salat*'ı
- Pîr Muhyiddin'in *Şefaât-nâme*'si
- Güvâhî'nin *Tazarru-nâme*'si
- Taşlıcalı Yahyâ'nın *Gülşen-i Envâr*'ı
- Âzerî İbrâhîm Çelebi'nin *Nakş-ı Hayâl*'i
- Cinânî'nin *Riyâzü'l-Cinân*'ı
- Gelibolulu Ali'nin *Tuhfetü'l- Uşşâk*'ı
- Bursalı Rahmî'nin *Gül-i Sad-berg*'i
- Emîrî'nin *Gülşen-i Râz*'ı
- Zaîfî'nin *Kitâb-ı Nigâristân ve Hadîka-i Sebzistân*'ı, *Kitâb-ı Bostân-ı Nasâyih*'i ve *Bâğ-ı Behişt*'i
- İbrikçi-zâde Hatîb Abdülcelîl-i Kastamonî'nin *Bostân* tercümesi
- Huzûrî'nin *Esrâr-nâme* tercümesi
- Üsküdarlı Aşkî'nin *Muhtâr-nâme*'si

- Edirneli Nazmî'nin *Pend-nâme* tercümesi
- Sabâyî'nin *Sırât-ı Müstakîm*'i
- Sipâhî-zâde Mehmed b. Alî'nin *Gülşen-i AHBÂR*'ı
- Abdülmecid Nasûh Efendi'nin *Pend-nâme* tercümesi
- Pîr Mehmed Azmî'nin *Pend-nâme*'si
- Fütûhî Hüseyin Çelebi'nin *Tuhfetü'l-Mecâlis*'i
- Dervîş Paşa'nın *Murâd-nâme*'si
- Kâdî-zâde Şeyh Mehmed'in *İnşirâhu's-sadr*'ı
- Şâhidî'nin *Gülşen-i Vahdet*'i
- Şemseddîn-i Sivasî'nin *Gülşen-âbâd*'ı, *İbret-nümâ*'sı ve *Heşt Behîşt*'i
- Şâhidî'nin *Gülşen-i Tevhîd*'i
- Abdülmecîd İbni Şeyh Nasuh'un (Mecîdî), Mesnevi'deki Çoban hikâyesi tercümesi
- İbrahim Gülşenî'nin *Masdar-ı Manevî, Rûz-nâme, Pend-nâme, Sîmurg-nâme* ve *Kıdem-nâme*'si
- Âsafî Dal Mehmed Çelebi'nin *Cezîre-i Mesnevî*'si
- Güvâhî'nin *Pend-nâme*'si
- Defterdâr-zâde Ahmed Cemâlî'nin *Risâle-i Durûb-ı Emsâl*'i
- Hâletî-i Gülşenî'nin *Pend-nâme* ve *Kıdem-nâme*'si
- Fütûhî'nin *Nasihât-nâme*'si
- Taşlıcalı Yahyâ'nın *Gencîne-i Râz*'ı
- Münîrî'nin *Gülşen-i Ebrâr ve Maden-i Esrâr*'ı
- Dâvûd-ı Halvetî'nin *Gülşen-i Tevhîd ü Tahkîk*'i
- Halîlî-i Maraşî'nin *Ravzatü'l-imân*'ı
- Babürşah'ın *Mübeyyen*'i
- Gubârî'nin *Şebîştân-ı Hayâl*'i
- Şâhidî'nin *Gülşen-i Esrâr*'ı
- Abdî'nin *Gülşen-i Râz*'ı
- Amasyalı Hızrî'nin *Âb-ı Hayât*'ı
- Gelibolulu Alî'nin *Riyâzü's-sâlikîn*'i
- Şah Velî'nin *Risâletü'l-bedriyye*'si

- Emirî'nin *Gülşen-i Ebrâr*'ı
- Bâyezid-i Rumî'nin *Sırr-ı Cânân*'ı
- Ubeydullah Han'ın *Sabr-nâme* ve *Şevk-nâme*'si
- Üsküplü Atâ'nın *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ı
- Şemseddin Sivasî'nin *Menâsik-i Hac*'ı
- Misâlî'nin *Feyz-nâme-i İlahî*'si
- Şâh İsmail'in *Deh-nâme*'si
- Âbidî'nin *Ravzatü'l-İslâm*'ı ve
- Fuzulî'nin *Sohbetü'l-Esmâr*'ıdır.⁷

⁷ “Dinî-Tasavvufî-Ahlakî Mesnevîler” alt başlığıyla verilen eserler ve eserlerin içerikleri için bk.: Kartal, *age.*, s. 380-410; Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 2013, s. 344-362.

BİRİNCİ BÖLÜM

VÂHİDÎ

1.1. HAYATI

Çalışmaya konu edinilen *Gülistân-ı Vâhidî* isimli eser, Vâhidî mahlaslı bir şâir tarafından yazılmıştır. Eserin “Der Beyân Kerden-i Aşl-ı Ġn Kitâb ve Der Zıkr-i Pâdşâh (4a-4b)” başlıklı bölümünde müellifin ismi “...bu kitâbuñ mü‘ellifi Vâhidî-i miskin...” şeklinde açıkça belirtilmiş ve ibarenin yer aldığı satırın derkenarına düşülen “ism-i müellif” yazısıyla da ifade pekiştirilmiştir. Ayrıca otuz kıtadan müteşekkil olan “Der Beyân-ı Ahvâl-i Halk-ı Cihân ve İhtilâfât-ı Ġşân (5a-8b)” başlıklı bölümün son kıtasında şâir, Vâhidî mahlasını aldığını şu şekilde ifade etmiştir:

Hakkı tevhîd itmede her dem

Vâhidîmüñ olupdurur derdi

Ki bu miskîne bir şeb Ahmed-i Hak

İsm-i tevhîdi lutf idüp virdi (8b)

Yapılan araştırmalar neticesinde klasik Türk edebiyatı tarihinde Vâhidî mahlaslı beş şâire rastlanmıştır⁸. Fakat *Gülistân-ı Vâhidî*’de düşülen telif kaydından (937/ 1530) hareketle Vâhidî’nin 16. y.y.’da yaşadığı anlaşılmaktadır.

“...bu kitâb-ı müstetab hicretüñ tokuz yüz otuz yedinci yılında te‘lif olındı Sultân Süleymân ism-i sahib-kıran-ı cihân bin Sultân Selim Hân bin Sultân Bâyezid Hân bin Sultân Mehmed Gâzi zamânında...”

Tezkirelerde 16. y.y.’da Osmanlı sahasında yaşamış, Vâhidî mahlaslı sadece iki şâir bulunmaktadır. Bunlardan biri Gelibolulu Vâhidî, diğeri ise Kara Davud Efendizâde Süleyman Çelebi oğlu Şeyh Abdulvâhid Çelebi’dir. Dolayısıyla *Gülistân-ı Vâhidî*’nin müellifi bu iki şâirden biri olmalıdır.

⁸ Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Naili-Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, Haz.: Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı, Bizim Büro Yay., Ankara 2001; Haluk İpekten vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1988.

Gelibolulu Vahidî'den bahseden kaynaklar; Latîfî tezkiresi, Riyâzî tezkiresi, *Tuhfe-i Nâilî* ve Gelibolulu Ali'nin *Künhü'l-Ahbâr*⁹ ıdır. Bu dört kaynağın incelenmesi neticesinde Gelibolulu Vahidî'nin; Hayalî ile aynı dönemde yaşadığı, kâtipler zümresinden divan sahibi güçlü bir kalem olduğu ve döneminin önemli şâirlerinden kabul edildiği bilgisine ulaşılmıştır. Aşağıdaki matlalar ona aittir:

Matla: Zerd olsa n'ola kaşların ey ruhları gül-gün
Ser sûreleri mushafun ekser olur altun

Velehu: Şîrîn lebi nigârün şîrîn-şekerdür ammâ
Lutf ile âşıkına bir kez dimez ki ammâ¹⁰

Yukarıda değinildiği üzere Vahidî mahlaslı diğer bir şâir olan Abdolvâhid Çelebi (çalışmaya konu olan eserin müellifi) için ise kaynaklarda verilen bilgiler sınırlıdır.

Tezkirelerden edinilen bilgiler neticesinde anlaşılmaktadır ki Kınalızâde Hasan Çelebi tezkiresine ve *Osmanlı Müellifleri*'ne göre İstanbul, Belîğ tezkiresine göre Bursa'da doğan Abdolvâhid Çelebi (Vâhidî)¹¹; *Delâ'ilü'l-Hayrat*'ın şârihi Kara Dâvûd Efendi¹² (ö. 948/ 1541)'nin torunu ve Süleyman Çelebi'nin oğludur. Kanunî Sultan Süleyman devri Osmanlı şâir ve yazarlarındandır. Önce ilmiye mesleğine intisap etmesine rağmen daha sonra tasavvuf yolunu seçmiştir. 16. y.y. tarikatlarından olan Zeyniyye adlı bir tarikata girmiş ve de Şeyh Abdülaziz Efendi'ye mürid olmuştur.¹³ Menâkıb-ı Hâce-i Cihan'ın müellifi Vahidî'nin eserleri kendisine nisbet edilmiştir.¹⁴

⁹ Mustafa İsen, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1994, s. 283.

¹⁰ Latîfî, *Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsiratü'n-Nüzemâ*, Haz.: Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2000, s. 554; İsen, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 283.

¹¹ Kadir Atlansoy, Belîğ tezkiresine dayanarak Vâhidî'yi Bursalı şâirler arasında göstermiştir. Bk.: Kadir Atlansoy, *Bursa Şâirleri (Bursa Vefeyâtnâmelerindeki Şâirlerin Biyografileri)*, Asa Kitabevi, Bursa 1998, s. 338.

¹² Hatice Kelpetin Arpaguş, "Kara Dâvud İzmitî", *DİA*, İstanbul 2001, C. XXIV, s. 360; Baldırzâde Mehmed Efendi, *Ravza-i Evliyâ*, Haz.: Mefail Hızlı – Murat Yurtsever, Bursa 2000, s. 205.

¹³ Latîfî, *Tezkiretü's-Şuarâ Tabsiratü'n-Nüzemâ*, Haz.: Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1994, s.283; Süleyman Efendioğlu, *Vâhidî Cinânü'l-Cenân (Giriş-Dil İncelemesi- Metin-Dizinler)*, Fenomen Yay., Erzurum 2013, s. 1, (Riyâzî Mehmed Efendi, *Riyâzü's-Şuarâ*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, nr. 765, vr.139a'dan naklen); Mustafa İsen, *age.*; Kınalı-zade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarâ*, Haz.: İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2001, C. II, s. 1029; Kadir Atlansoy, *age.* s.338, (İsmail Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, 1302, s. 517'den naklen); Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, C. II, s. 475; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, Haz.: Orhan Hülagü vd., Sebil Yayınevi, İstanbul 1998, IV/ II, s. 196.

¹⁴ Arpaguş, *age.*, s. 205

Sadece *Osmanlı Müellifleri*¹⁵,nde, *Saadet-nâme* ve *Şifâu's-sudur* adlı eserlerinin bulunduğu belirtilmiştir. Abdülbaki Gölpınarlı, Latîfî tezkiresinden hareketle şâirin bir gözü kör olduğu için Vâhidî mahlasını aldığını ifade etmiştir¹⁶. Fakat Latîfî tezkiresinde, burada zikrettiğimiz Abdülvâhid Çelebi (Vâhidî) yer almadığından bu bilginin Gelibolulu Vâhidî için sarfedilmiş olması muhtemeldir. Latîfî'nin tezkiresinde yer verdiği iki Vâhidî'den biri Gelibolulu diğeryse Balıkesirli¹⁷dir.

Gülistân'ın müellifi Vâhidî'nin ölüm tarihi için verilen bilgiler ihtilaflıdır. Bursalı Haşimi, ölümü için düştüğü tarihte (Vâhidî reft ez cihân derdâ) bu tarihi H. 985/ M. 1577 olarak belirtirken *Tuhfe-i Naili* ve *Sicill-i Osmânî*'de bu durum 975/ 1567-68 olarak belirtilmiştir. Bursa'da vefat eden Vâhidî, Davud Efendi Mescidi Haziresine defnedilmiştir.¹⁸

Vâhidî hakkında tezkirelerin yanı sıra farkındalık oluşturan bir başka kaynak ise şâire atfedilen *Cinânü'l-Cenân* adlı eserin 1897 yılında İstanbul'da İkdâm Matbaası'nda basılmasını sağlayan Ahmet Cevdet'in, yayımladığı matbu nüshanın sonunda eserin yazarı Vâhidî hakkında bilgi verdiği bölümdür¹⁹. Söz konusu bölümde Ahmet Cevdet ondan şöyle bahseder:

¹⁵ Tahir, *age.*, s. 475.

¹⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, "Menâkıb-ı Hâce-i Cihân", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1935, III, s. 130.

¹⁷ "**Vâhidî** (Rahmetullahı Aleyh): Balıkesir'dendir. Beyne'l-ekrân Hâcî Hasan-zâde dimekle şöhrat bulmuşdur. Selâtin-i Osmâniyye'den Sultân Bâyezîd Hân-ı vâcibü'l gufrân devrinde gelmiş ve kâdî-asker olmuştur. Beyne'l-ahâlî ehliyetle mevsûf u muttasıf ve mevâlî mevleviyyetine mukır u mu'terif idi. Hatta tâc-ı fuzelâ Tâc-zâde Heves-nâme nâm risalesinde mevâlî-i medâris-i Semâniyyenün dört nefer e'âlî-i ehâlisin ifrâz u intihâb idüp 'âlem-i anâsırda çâr-unsura teşbîh ü temsil itmişdür. Ol tafâdil ü tercîh olunan mevâlî-i e'âlinün bir mevlânâ-yı mûmâileydür ki bu ebyât ile meziyet ü fazîletine şahâdet itmişdür.

Nazm: Biri Hâcî Hasan-zâde Vâhidî

Zamanun muktedâsı vü ferîdî

Fazîlet maèedeni vü ilm kânî

Şerîeât mesnedi Nuêmân-ı sâni

Nesr: Ammâ kendüler şiirle o kadar şâyi ü şehîr değüldür. Bu iki matla anundur.

Matla: Bir seher şevk ile azm-i kûy-ı yâr itsem gerek

Mihrüm ol nâ-mihribâna âşikâr itsem gerek

Velehû: Râh-ı gamında olalı gönüm revân sana

Terk eyledi alâkasını girdi cân sana

Ve ol evlâd-ı eizâm-ı Muhammed Hân'dan şehzâde-i Ekrem ü aèzam Hazret-i Sultân Cem vefâtına:

Târîh-i mevt-i Şâh Cem ayn-ı nizâm-ı âlemest

târîh dimişlerdür."

Latîfî, *Tezkiretü's-Şuarâ Tabsiratü'n-Nüzemâ (İnceleme-Metin)*, Haz.: Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2000, s. 560-561.

¹⁸ Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarâ*, s. 1029.

¹⁹ Efendioğlu, *age.*, s. 4, (Vâhidî, *Cinânü'l-Cenân*, Tab ve Nâşiri İkdâm Gazetesi Sâhib-i İmtiyâz ve Baş Muharriri Ahmet Cevdet, Dersaadet İkdâm Matbaası, İstanbul 1313, s. 123-128'den naklen)

“Şu eser-i güzînin nâzım-ı pesen-dîde kirdârı Vâhidî Efendi’nin ismi Abdülvâhid olmakla şiirlerinde Vâhidî tahallus eylemiştir. Delâ’il-i Hayrât şerhinin mütercimi meşhur Kara Dâvûd Efendi’nin oğlu Süleyman Çelebi’nin ferzend-i sa’adet-mendidir. Sâhib-i eserin yalnız Hasan Çelebi tezkiresinde birkaç satırlık terceme-i haliyle bir beytinden mâ’adâ sâir tezâkir ve mecâmi-i âsârda ne kendisine ne de meslek-i edebîsine ne de metrûkâtı kalemiyyesine dâir mâ’lumâta dest rest olamadık. ‘Hattâ gül-berg-i ruhsârı reşk-i gülzâr iken rûzgâr-ı zûrkâr evrâk-ı vücûdın bâd-ı helâk elinde târumar itmişdür.’ ibâresinden nümûdâr olduğuna göre bî-çâre Vâhidî henüz yirmi yaşları evânında âzim-i diyâr-ı vahdet olmuştur. Yine Hasan Çelebi der ki:

‘Tarîk-i ilmde dânişmend iken meşâyih-ı aliyye-i Zeyniyye’den bir mübârek zâta irâdet getürdi ve anun elinde tevbe ve inâbet eyledi.’

Ez-cümle sâ’îdetü’l-ümme’tü’l-fukahâ sâniha-i ulviyyesinin şerhiyle sâir mahallerdeki bazı ifâdâtından meslek-i ilmiyyede olduğu ve yine derûn-ı kitâbdaki mensûr mukaddimesinden tarz-ı kadîmde nesri nazmına fâik olduğu istinbât edilir. Hasan Çelebi terceme-i hâli zeylinde cümle-i eş’ârından olmak üzere yalnız:

İtdürür hândelerin lü’lû’-i lâlâ seyrin

Gösterür lâ’l-i lebün sâgar-ı sahbâ seyrin

beyt-i dil-nişînini yazar ki hakikâten musannâ ve selis olmakla eş’âr-ı kadîmenin müntehabâtından ma’dûddur...Şu tafsîlden garazımız Vâhidî’nin mesneviden ziyâde gazel söylemek fitratıyla mecbûl olduğunu arz etmektir...”

Yine Vâhidî’nin meşhur eseri Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân’ın Süleymâniye Hacı Mahmud Efendi 3032 numarada kayıtlı yazma nüshasının başında müstensihinin düştüğü “Tavâ-yıf-i Aşere müellifi Vâhidîdür. Tarîk-i Zeyniyyeden inâbet itmişler. İsm-i şerifi Abdülvâhid imiş. Kara Davud Efendi’nin oğlu imişler. Rahmetullâhî aleyh.”²⁰ notu şâir hakkında bilgi veren bir diğer kaynak niteliği taşır. Fakat burada düşülen Kara Davud Efendi’nin oğlu olduğu bilgisi, ulaşılan genel kanı itibariyle yanlıştır. Zira oğlu değil torunudur.

²⁰ Turgut Karabey vd., Vâhidî Cinânü’l-Cenân (Giriş-Dil İncelemesi- Metin-Dizinler), Fenomen Yay., Erzurum 2013, s. 3, (Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Mahmud Efendi 3032, v.160b’den naklen)

Üzerinde çalışılan *Gülistân-ı Vâhidî*'nin müellifinin yukarıda bilgileri verilen bu iki Vâhidî'den, aşağıda belirlenen sebeplerden ötürü Kara Davud-zâde Süleyman Çelebi oğlu Abdülvâhid olması muhtemeldir. Çünkü;

1. *Gülistân-ı Vâhidî*, muhteva ve dil özellikleri açısından incelendiğinde eser; divan sahibi ve gazellerinin güzellikleriyle dikkat çeken, hem rind-meşreb hem sanatkârane bir şâir gibi görünen Gelibolulu Vâhidî'den ziyâde, Abdülvâhid'in tasavvufî yönünün ağır bastığı edebî tavrına daha yakındır. Zira *Gülistân*; mensur nitelikte, dinî-ahlakî-tasavvufî 85 hikâyeden ve hikâye kahramanlarının konu etrafında sarf ettikleri beyt, kıta, mesnevi, rubai ve mısra başlıklı manzumelerden oluşmaktadır. Vâhidî, sözün içeriğine önem verip halk için söz söyleme tavrına sahiptir ve bu diğer eserlerinde de açıkça görülür.²¹
2. Kaynaklarda Gelibolulu'nun *Gülistân-ı Vâhidî* adında bir eserinden bahsedilmezken Vâhidî üzerine yapılan çalışmaların birçoğunda eser Abdülvâhid'e (Vâhidî) ait olarak gösterilmiştir. Vâhidî'yi ve onun meşhur eseri *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*'ı ilim dünyasına ilk defa tanıtan Abdülbaki Gölpınarlı'nın, ilgili makalesinde²² *Osmanlı Müellifleri*'nde Vâhidî'ye ait *Saadet-nâme* ve *Şifâ'üs-Sudur* adlı iki eserden bahsedildiği bilgisinin verilip *Gülistân*'dan bahsedilmemesine rağmen daha sonra aynı eser üzerine Ahmet T. Karamustafa tarafından yapılan doktora çalışmasında Vâhidî'ye ait gösterilen “*Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Resîde-i Arab, Saadetname, Durc-i lügat, Tecâribü'l-İnsân ve Cinânü'l Cenân*” eserlerinin yanı sıra *Gülistân*'a da yer verilmiştir.²³

Yine Günay Kut, “*British Museum'daki Bazı Önemli Türkçe Yazmalar ve Tevâ'if-i 'Aşere'den Tâ'ife-i Bektâşiyân*” başlıklı makalesinde Vâhidî'nin, *Hâce-i Cihân* olarak bilinen *Tevâ'if-i Aşere* isimli eserinin yazma nüshaları hakkında araştırma yaparken Vâhidî'ye ait İstanbul Üniversitesi T.Y. 827'de

²¹ Vâhidî'ye ait diğer eserlerin içerikleri için bk.: Ahmet T. Karamustafa, *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân (Critical Edition and Historical Analysis)*, (Doktora Tezi), McGill Üniversitesi, 1986; Süleyman Efendioğlu, *age.*; Turgut Karabey vd., *age.*; Abdullah Türk, *Vâhidî'nin Kitâb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum 2009; Volkan Akça, *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2008; Özkan Cığa, “Vâhidî'nin Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Resîde-i Arab ve Sergüzeşt-i İşân Tercümesi Üzerine”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Nisan 2016, s.16.

²² Gölpınarlı, *agm.*, s. 129-132.

²³ Karamustafa, *age.*, s. 12-32.

Gülistân-ı Vâhidî adında bir esere daha rastladığını; fakat inceleme fırsatı bulamadığından sadece ismini vermekle yetindiğini söyler.²⁴ Bununla birlikte yine doğrudan Vâhidî'yi esas almayan bir çalışmada *Gülistân*'ın, üzerinde durduğumuz Vâhidî'ye ait olabileceği bilgisi verilmiştir.²⁵

3. Vâhidî'ye ait olduğu daha önceki çalışmalarda kesinleşmiş olan; *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân* ve *Netice-i Cân* ile *Cinanü'l-Cenân*, *Gülistân*'la karşılaştırıldığında; tertip tarzında, hem şekil hem konu benzerliklerine hem de kullanılan dilde söyleyiş ortaklıklarına rastlanmıştır. Mesela;

- Vâhidî'nin 16. yüzyıl Osmanlı tasavvuf tarihinin başta gelen kaynak eserleri arasında yer alan *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân* adlı eserinde yeğlediği “dehân-ı melâhat açup zebân-ı fesâhat birle”, “işitdi ana göre iş itdi”, “ol sultân-ı bî-nâzir ve pâdişâh-ı bî-vezîr” ifadeleri *Gülistân*'da (1b, 2b, 64a) da sıkça tekrarlanır. Üstelik daha da önemlisi tasavvuf ve sûfilik anlatılırken kelimeleri oluşturan harflerin manaları her iki eserde de benzer şekilde açıklanmıştır²⁶:

Gülistân (12a-12b)

“...tasavvuf dört harfdür sûfilik ma' nâsına zarfdür harf-i evvel tâdur tâ tevbeye işaretdür ya' nî sûfî olan kimse kudûrât-ı nefsanîyyeden sâfî-dil olup ol bir 'azîzüñ dünyâ habâsetinden temîzün elin alup tevbe eyleye nefsinüñ cemi'î hevâlarından harf-i sâni sâddur sâd sıdkâ ve safâya işaretdür ya' nî sûfî olan kimse gill ü gişş-i dünyâdan gönlin sâfî idüp sâdiku'l-kavl ve sâdiku'l-fi'l ola tâ ki tasavvuf merâtibin bula harf-i sâlis ...”

²⁴ Günay Kut, *Yazmalar Arasında-Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları I*, Simurg Yay., İstanbul 2005, s. 62

²⁵ Ahmet Topal, *Mustafa Vazih Efendi Gülistan Tercümesi- Güldeste-i Gülistân Hediye-yeten Li'l İhvân*, Fenomen Yay., Erzurum 2016, s. 18.

²⁶ Bu görüş için Ahmet T. Karamustafa'nın adı geçen eser hakkındaki fikirlerinden yararlanılmıştır.

Menâkıb-ı Hâce-i Cihan²⁷

“...tasavvuf dört harfdür sûflık manâsına zarfdür harf-i evvel tâdur tâ tevbeye işaretdür ya‘ nî sûfî olmak isteyen kimse evvel bir azîz ü dil-temîzi bulup andan tâ‘ib ola tâ ki âhir seccâdesinde nâ‘ib ola...”

Gülistân’ın yazarı az da olsa Haydarîler ve abdallar hakkında da bilgiye sahiptir²⁸. Menâkıb-ı Hâce-i Cihân’da ise bu iki gruba dair detaylı anlatımlar mevcuttur. Dolayısıyla bu da her iki eserin müellifinin aynı Vâhidî olabileceği görüşünü desteklemektedir.

Bende-i şâh-ı ışk olam diyü kim
Tahtı kodı ve tâcı terk itdi

Kimi halka be-gûş-ı Haydar olup
Serine tâc-ı penc terk itdi (*Gülistân*, 5b)

Kimsi zîndık u kimisi mülhid
Kimisi rind ü kimisi abdâl

Kimi bî-dîn olup Hüdâyım dir
Kimi dir bu yere bizüz abdâl (*Gülistân*, 7b)

Ortak bir diğer nokta²⁹ “pîr-i bâliğ ve pîr-i nâ-bâliğ (*Gülistân*, 63b-64a)” olarak *Gülistân*’da geçen ithamların “pîr-i nâkıs ve pîr-i kâmil”³⁰ olarak *Hâce-i Cihân*’da geçiyor oluşudur.

Yine her iki eserin tertip tarzı da birbirine çokça benzemektedir. *Gülistân* da *Hâce-i Cihân* da manzum mensur olarak yazılmıştır ve olay akışını beyan eden mensur kısımların içine mısra, kıta, beyt, rubai ve mesnevi başlıklı kısımlar yerleştirilmiştir.

- *Gülistân*’dan bir yıl önce 936/1539 yılında telif olunan *Cinânü’l-Cenân* ile *Gülistân* arasında da aynı konu üzerinde, söyleyişte cüzi farklılıklarla fikirde

²⁷ Karamustafa, *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netice-i Cân (Critical Edition and Historical Analysis)*, Doktora Tezi, McGill Üniversitesi 1986, s. 22-23, (*Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*, Milli Kütüphane nüshası, vr. 110b-111a’den naklen)

²⁸ Bu görüş için Ahmet T. Karamustafa’nın adı geçen eser hakkındaki fikirlerinden yararlanılmıştır

²⁹ Bu görüş için Ahmet T. Karamustafa’nın adı geçen eser hakkındaki fikirlerinden yararlanılmıştır.

³⁰ Karabey vd., *age.*, s. 335, (*Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*, *agn.*, vr. 102b’den naklen)

tamamen ortaklıkların olduğu bölümler tespit edilmiştir. Evliyalarla ilgili beyitler buna örnek teşkil etmektedir:

Gülistân: (116a)

Evliyâ-yı Hakkı ancak Hak bilür
Kimse bilmez anları bu dehrde
Kim olar mahbûblardur hazrete
Belki anlarçün olupdur dehr de

Cinânü'l-Cenân: ³¹

Dostlarum vardur benüm kim iy sâfî
Bu kıbâb-ı reşküm altında hafî
Kimse bilmez benden özge anları
Benden ayru bir dem olmaz canları

1.2. ESERLERİ

Tezkirelerin hiçbirinde Vâhidî'nin eserleri hakkında bilgi verilmemiştir. Sadece *Osmanlı Müellifleri*'nde Bursalı Mehmet Tahir *Saadetname ve Şifâ'us-Sudûr* adındaki iki eserinin varlığından bahseder.³² Vâhidî üzerine yapılan araştırmalar neticesinde belirlenen, şâire ait eserler listesi aşağıdaki gibidir:

1.2.1. *Hâce-i Cihân ve Neñce-i Cân*

Vâhidî'nin H. 929 M. 1523 yılında tamamladığı, dönemin tasavvuf tarihinin önde gelen kaynak eserlerinden biridir. Eser kısaca *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân* adıyla bilinir. XVI. yüzyıldaki derviş zümreleri ve tasavvuf hayatı hakkında gerçek bilgiler içeren sembolik bir hikâyedir. Vâhidî, bu eserinde *Hâce-i Cihân*'ın ağzından kendi tasavvufi görüşlerini anlatır. Eser, Kanuni Sultan Süleyman devrinde kaleme alınan manzum-mensur karışık realist bir roman niteliği taşımaktadır.³³ *Tevâif-i Aşere* olarak da bilinen eseri ilim âlemine ilk defa Abdülbaki Gölpınarlı tanıtmıştır. Gölpınarlı, *Türkiyat Mecmuası*'ndaki ilgili yazısında Celveti şeyhlerinden Karakaş-zâde Ömer Efendi'nin bu kitabı Vâhidî'den yaklaşık bir asır sonra *Nuru'l-Hüda* adıyla kendine mal ederek III. Murad zamanında yazıp vezir Ali Paşa'ya sunduğundan bahseder.³⁴ Eser üzerine Ahmet

³¹ Efendioğlu, *age.*, s. 257, (Cinânü'l-Cenân, Milli Kütüphane nüshası, vr. 8a'dan naklen)

³² Tahir, *age.*, s. 475.

³³ Karabey vd., *age.*, s. 23-26.

³⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, "Menâkıb-ı Hâce-i Cihân", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1935, C. III, s. 130.

T. Karamustafa geniş bir inceleme yapmış ve tıpkıbasımıyla birlikte yayımlamıştır.³⁵ Yine Turgut Karabey, Yusuf Babür ve Bülent Şığva eser üzerine “*Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân (İnceleme-Tenkitli Metin)*” adıyla bir çalışma yapmışlardır.³⁶ Bunların yanı sıra eser hakkında iki de yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.³⁷

1.2.2. *Kitâb-ı Cinânü'l-Cenân*

Eser, 936/ 1529’da telif edilmiştir. *Cinânü'l-Cenân* dinî içerikli 2055 beyitten oluşan manzum bir eserdir. Vâhidî’nin bu eserini 1897’de İkdâm Matbaasında eski harflerle bastırarak ortaya çıkaran; Ahmet Cevdet Bey’dir. Mesnevi tarzında yazılmış olan eserde amaç; peygamberimizin ve çeşitli din büyüklerinin sözlerini açıklamak suretiyle insanlara İslam dininin genel ahlak kurallarını benimsetmektir. Bu açıdan eser, dinî-ahlakî bir öğüt kitabıdır. Eser üzerine kapsamlı bir çalışma yapılmıştır.³⁸

1.2.3. *Sa‘âdet-nâme*

Kaynaklardan sadece *Osmanlı Müellifleri*³⁹’nde eserin Vâhidî’ye ait olduğu bilgisi vardır. Çeşitli dinî hikâyeler ve menkıbelerden oluşan mensur bir eserdir. Miladi 1521 yılında telif edilmiştir. Eser üzerine bir doktora çalışması yapılmaktadır.⁴⁰

1.2.4. *Şifâü’s-Sadr*

Sa‘âdet-nâme gibi bu eseri de Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*⁴¹’nde Vâhidî’ye ait olarak göstermiştir. Bu eser henüz ele geçmemiştir.

³⁵ Ahmet T. Karamustafa, *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân (Critical Edition and Historical Analysis)*, (Doktora Tezi), McGill Üniversitesi, 1986.

³⁶ Turgut Karabey vd., *Vâhidî Cinânü'l-Cenân (Giriş-Dil İncelemesi- Metin-Dizinler)*, Fenomen Yay., Erzurum 2013.

³⁷ Volkan Akça, *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2008; Abdullah Türk, *Vâhidî’nin Kitâb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum 2009.

³⁸ Süleyman Efendioğlu, *Vâhidî Cinânü'l-Cenân (Giriş-Dil İncelemesi- Metin-Dizinler)*, Fenomen Yay., Erzurum 2013.

³⁹ Tahir, *age.*, s. 475.

⁴⁰ Elif Turgut, "Vâhidî’nin Saâdetnâme’si: inceleme- metin", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, ---, Danışman: Prof. Dr. Azmi Bilgin.

⁴¹ Tahir, *age.*, s. 475.

1.2.5. *Dür̃c-i Lügât*

Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir yazma nüshası bulunan eser, Arapça'dan Farsça'ya bir sözlük özelliği taşır. Eserin tashifi 1531 yılında yapıldığından, bu tarihten önce yazıldığı tahmin edilmektedir.⁴²

1.2.6. *Tecâribü'l-İnsân*

Yaşlı ve tecrübeli kırk insandan derlenen çeşitli vecizelerden oluşmaktadır. Vecizeler şiirsel olarak tek tek açıklanmıştır. *Dür̃c-i Lügât* gibi ilk kez Ahmet T. Karamustafa'nın tanıttığı⁴³ eserin, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde yazma nüshaları bulunmaktadır.

1.2.7. *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Resîde-i Arab*

16. yüzyılda Vâhidî/Abdülvâhid Çelebi tarafından Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiş mensur bir aşk hikâyesidir. Tarihî şahsiyetlerin de kurgunun içine dâhil edildiği hikâye, İslamiyet'ten sonra geniş bir coğrafyada geçmektedir. Tercümenin H. 924, M. 1518 tarihinde tamamlandığını Vâhidî Farsça bir beyitle belirtmiştir.⁴⁴ Yukarıdaki iki eser gibi bu eser de ilk defa Ahmet T. Karamustafa'nın çalışmasında⁴⁵ zikredilmiştir. Günay Kut da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. 172'de *Haza Kitâb-ı Reşîdiyye yahut Kıssa-i Cüneyd* adıyla Vâhidî'nin bu eserine rastladığını belirtmiştir.⁴⁶ Eserin bilinen iki nüshası vardır ve üzerine bir çalışma⁴⁷ yapılmaktadır.

⁴² Karabey vd., *age.*, s. 26.

⁴³ Karamustafa, *age.*, s. 26.

⁴⁴ Özkan Cığa, Vâhidî'nin *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Resîde-i Arab ve Sergüzeşt-i İşân* Tercümesi Üzerine, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Nisan 2016, Yıl 8, s. 16.

⁴⁵ Karamustafa, *age.*, s. 12.

⁴⁶ Kut, *age.*, s. 62.

⁴⁷ Özkan Cığa, *Vâhidî/ Abdülvâhid Çelebi'nin Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Resîde-i Arab ve Sergüzeşt-i İşân Tercümesi (İnceleme-Metin-Dizin)*, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Adıyaman.

1.2.8. *Pend-nâme*

Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa Bölümünde 442 numarada Vâhidî adına kayıtlı olduğu bilgisi Günay Kut⁴⁸ tarafından verilen eserle ilgili pek fazla bilgiye ulaşılamamıştır. Reşat Öngören “XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı’da Tasavvuf” başlıklı yazısında, XV ve XVI. asırlarda mutasavvıflar tarafından kaleme alınan eserlerde padişahların vasıflarının dile getirildiği eserlerin dipnotuna “Gelibolulu Vâhidî, *Pend-nâme* (*Saadetname*), Süleymaniye Kütüphanesi 442, vr. 242b” bilgisini düşmüştür. Dolayısıyla bu eserin Vâhidî’nin *Sa‘âdet-nâmesi*’yle aynı eser olma ihtimali yüksektir. Düşülen “Gelibolulu Vâhidî” ibaresi de muhtemelen yanlıştır.

1.2.9. *Gülistân*

Vâhidî’nin, incelemeye tabi tutup transkripsiyonlu metnini hazırlamak kaydıyla üzerinde çalıştığımız eserdir.

Gülistân-ı Vâhidî, tasavvufî konuların da içinde bulunduğu dinî ve ahlakî içerikli bir öğüt kitabıdır. Manzum-mensur karışık olarak yazılan eser; mensur 85 hikâye ve bunların arasına yerleştirilmiş, hikâyelerde geçen konularla ilgili mısra, beyt, kıta, rubai, mesnevi başlıklı manzum parçalarından oluşmaktadır. Eser hakkında detaylı bilgi ilgili başlık -nüsha tavsifi- altında ve muhteva kısmında verilmiştir.

1.3. İLMÎ ve EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Abdülvâhid Çelebi, yaşadıkları dönemde ilmî yönüyle tanınan bir ailenin ferdi olarak dünyaya gelmiştir. Dedesi Kara Davud İzmitî (ö. 948/1541), Karadâvudzâdeler diye bilinen ulemâ ailesinin ilk temsilcisidir.⁴⁹ Tahsilini Mevlânâ Lutfî, Hacıhasanzâde Efendi, Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi gibi âlimlerin yanında tamamlamış; Bursa Kaplıca, Trabzon, Edirne Üç Şerefeli ve Sahn-ı Semân medreselerinde müderrislik görevinde bulunmuştur.

Vâhidî, Kanuni Sultan Süleyman devri önemli şâir ve yazarlarındandır. Önceleri medrese eğitimi alarak ilimle uğraşmış daha sonra tasavvuf yoluna girmiştir. Ulemâ ve

⁴⁸ Kut, *age.*, s. 62.

⁴⁹ Arpaguş, *agm.*, s. 359.

danişmend sınıfından gelmektedir. On altıncı yüzyılın etkin tarikatlarından Zeyniyye⁵⁰ adlı sünnî bir tarikata bağlanmış ve dönemin ünlü şeyhlerinden Abdülaziz Efendi'ye mürid olmuştur. Zeyniyye tarikatı incelendiğinde bu bilgi “Güldeste müellifinin ‘umdetü’l-meşâyih (şeyhlerin dayanağı)’ diye vasıflandırdığı Şeyh Abdülaziz Efendi'ye mürid olanlardan biri Vâhidî diye tanınan Abdülvâhid b. Süleymân Çelebi b. Kara Davud’dur.”⁵¹ ifadesiyle teyit edilmiştir.

Şâir, eserlerinde Vâhidî mahlasını kullanmaktadır. Fakat ona bu mahlası kimin verdiği bilinmemekle beraber kendisi *Gülistân*’daki bir kıtada, sürekli Allah’ı birliğiyle andığından dolayı Ahmed-i Hakk’ın -büyük olasılıkla Hz. Peygamber için kullanılmış olabilir- ona ism-i tevhîdi verdiğini ifade eder.

Vâhidî’nin şâirliğinden ziyade tasavvufî yönü eserlerinde daha çok dikkat çekmektedir. Nitekim derviş zümreleri ve tasavvuf hayatını ele aldığı *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*’da, dinî içerikli manzum bir eser olan *Cenânü’l-Cinân*’da, niteliğini dinî ve ahlakî bir öğüt kitabı olarak belirlediğimiz *Gülistân-ı Vâhidî*’de bu açıkça görülmektedir. Şâirin daha çok didaktik bir eser oluşturma gayreti içerisinde oluşu onun edebî diline de yansımıştır. Eserlerdeki üslup tamamen halk dili olmamakla beraber çok da ağır değildir. Her ne kadar sade bir üslupla yazılmaya çalışılsalar da o dönemde kullanılan Arapça-Farsça asıllı söz, deyim ve terkipler eserlere yansımıştır. Özellikle *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*, *Cinânü’l-Cenân* ve *Gülistân* göz önünde bulundurulduğunda fasih ve belîğ bir Osmanlı Türkçesiyle sanatkârâne bir şekilde kaleme alındıkları söylenilebilir. Vâhidî anlatımdaki güzelliği mensur bölümlerde secilerle, manzum bölümlerdeyse cinaslı söyleyişlerle sağlamıştır.

Vâhidî önemli ölçüde hadis bilgisine de sahiptir. *Gülistân*’da, hikâyelerdeki derviş zümreleri çoğu kez bir hadis (-5a- كُنْتُ كَنْزاً مَخْفِياً فَاحْبَبْتُ أَنْ أَعْرِفَ فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ) etrafında musahabette bulunurlar.

Eserlerin dili Türkçe olmasına karşın içeriğindeki başlıklar genelde Farsça olarak yazılmıştır. Vâhidî’nin Farsça bildiği özellikle *Gülistân*’da Rum dervişlerinin söylediği

⁵⁰ “Zeyniyye, ana tarikatlardan Sühreverdîyye’nin bir kolu olarak XV. yüzyılın ilk yarısında kurulmuştur. Piri, Zeynüddin el-Hâfî diye bilinen Ebu Bekir b. Muhammed b. Muhammed b. Ali’dir.” Ayrıntılı bilgi için bk.: Semih Ceyhan, *Türkiye’de Tarikatlar-Tarih ve Kültür*, İsam Yay., İstanbul 2015, s. 851-920; Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 2014, s. 467.

⁵¹ Ceyhan, age., s. 882.

Türkçe beyitlere karşılık Acem dervişlerine de aynı manada Farsça beyitler söyletmesinden, Sâdî'nin *Gülistân*'ına benzer bir eser oluşturma gayretinden ve kendinin de içinde bulunduğu bir hikâyede "bâ-zebân-ı Acem ayıtdım" demesinden çıkarılabilir.

Vâhidî, şiirde çağdaşı Hayalî Bey'den etkilenmiştir. Hayâlî'nin;

*"Cihân-ârâ cihân içindedir ârâyı bilmezler
O mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler"*⁵²

şeklindeki "bilmezler" redifli gazeline benzer bir söyleyişe *Gülistân*'da da rastlanmıştır. Söz konusu beyit şu şekildedir:

*"Dil ârâsı her arada haber virür dilârâdan
Dil arayı dilârâyı bulup gitdi dil aradan (25b)"*

⁵² *Hayalî Divânı*, Akçağ Yay., Ankara 1992, s.107.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜLISTÂN-I VÂHİDÎ

2.1. ESERİN ADI

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan nüsha kaydında eserin ismi *Nazîre-i Gülistân* olarak geçmektedir. Fakat nüsha incelendiğinde 1b –zahriyye-yüzündeki “*Gülistân-ı Vâhidî Nazîre-i Gülistân-ı Sadî*” ibaresinden eserin isminin “*Gülistân-ı Vâhidî*” olduğu ve İranlı Sadî-i Şirazî'nin meşhur eseri *Gülistân*'a benzer bir eser oluşturma gayretiyle yazıldığı anlaşılmaktadır.

Eserin yazarı Vâhidî “Der Beyân Kerden-i Asl-ı İn Kitâb ve Der Zikr-i Pâdşâh (4a-4b)” başlıklı sebab-i telif bölümünde; bu kitabın bölümsüz, uygun garip hikâyeler ve acayip rivayetler ile eşsiz bir *gülistân* olduğunu belirtmiştir. Öyle ki gülleri rengârenk görüntüleriyle her daim taze ve canlıdır. Gönle ferahlık veren kokularıyla, coşkun gönüller güzel kokar ve bülbülleri yürek yangınıyla her nefeste inler ki onların gönle hoş gelen seslerinden ciğerler yanar. Şimdi gülün rengine ve kokusuna bir talip ve bülbülün söyleşmesine bir ragıp gerektir ki gülistânın güllerinin kokusuyla kokulansın, bülbüllerin sohbetini dinleyip aşka gelsin. Ta ki vücudu gül bahçesi olsun ve kalbi nurlansın.

Ayrıca “Beyt Berây-ı İn Kitâb (4a)” ve hemen akabindeki “Beyt Hem Ber- İn Manâ Der- Vezn-i Diger (4a)” başlıklarını taşıyan iki Farsça beytin ilkinde:

“Gül sevenler için kitabımı gül bahçesi yaptım

Eğer sen de gül sevenlerdensen benim gül bahçemden gül al” ifadesi yer almaktadır.

Yukarıdaki izahlardan da anlaşılacağı üzere eserin adı *Gülistân* olmalıdır.

2.2. YAZILIŞ TARİHİ

Eserin yazılış/ telif tarihi de ismi gibi “Der Beyân Kerden-i Asl-ı İn Kitâb ve Der Zikr-i Pâdşâh (4a-4b)” başlıklı bölümde belirtilmiştir.

“... bu kitâb-ı müstetab hicretün tokuz yüz otuz yedinci yılında telîf olundu Sultân Süleymân ism-i sâhib-kıran-ı cihân bin Sultân Selîm Hân bin Sultân Bâyezîd Hân bin Sultân Mehmed Gâzî zamânında...(4b)”

Buna göre eserin telif tarihi H. 937, M. 1530’dur. On altıncı yüzyıl; Kanûnî Sultân Süleymân devrine denk gelen bu tarih Türk dili tarihi açısından Eski Anadolu Türkçesinden Klasik Osmanlıcaya geçiş dönemine isabet etmektedir.

Gülistân-ı Vâhidî’nin elimizde bulunan tek nüshasında eserin telif tarihi bulunmasına rağmen, yazmanın istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

2.3. MUHTEVASI

Gülistân-ı Vâhidî, tasavvufî konuların da içinde bulunduğu dinî ve ahlakî içerikli bir öğüt kitabıdır. Manzum-mensur karışık olarak yazılan eser; mensur 85 hikâye ve bunların arasına yerleştirilmiş, hikâyelerde geçen konularla ilgili mısra, beyt, kıta, rubai, mesnevi başlıklı manzum parçalardan oluşmaktadır.

Eser, “Ben bu dervîş-i dil-rîşûn ve bu dîvâne-i bî-teşvîşün kelimâtın idrâk idemedüm şeyh ayıtdı” cümlesiyle başlayıp bir hikâyeye devam etmektedir. İkinci hikâyeden sonra ashâb-ı Resûl için bir beyit ve devamında evliyâları metheden bir beyit daha bulunmaktadır. Eserin tertibi; kitabın ismi doğrultusunda yazılmış manzumelerin akabinde, mensur sebep-i telif bölümüyle devam etmektedir. Burada Vâhidî eserine niçin Gülistân ismini verdiğini açıkladıktan sonra okuyanların kendisi için dua etmesini istemekte ve kendisi de dönemin padişahı Sultan Süleymân’a, onun soyuna, vezirlere, âlimlere, şeyhlere, din âlimlerine dua etmektedir.

“...ya‘nî bu kitâb bî-fasl u bâb-ı hikâyât-ı garîbe ve rivâyât-ı acîbe birle bir gülistân-ı nâ-yâb olmuşdur ki gülleri rengârenk tasvîrâtla her demde tâze vü ter şöyle ki bûy-ı cânfezâları dimâğ-ı dil-i şeydâları mu‘ attar ider ve bülbülleri gûn-â-gûn tahrîrâtla her nefesde nâlân eyler ki âvâz- ı dil-nüvâzlarından cigerler büryân imdi bir tâlib-i reng ü bûy-ı gül ve bir râgıb güft ü gûy-ı bülbül gerekdür ki bu gülistânun gülleri kohusin alup kohulana ve bülbülleri güft ü gûsın dinleyüp hûlana tâ ki kâlibi gülşen ola yâ bûy-ı vefâ ve kalbi rûşen ola çün şemsü duhâ hem bu kitâbın mü‘ ellifi Vâhidî-i miskîne du‘ â eyleye ki rûhı şâd ola dâ‘înün dahı gönli şehri âbâd ola ammâ bu kitâb-ı müstetab

hicretün tokuz yüz otuz yedinci yılında te‘lif olundu Sultân Süleymân ism-i sahib-kıran-ı cihân bin Sultân Selîm Hân bin Sultân Bâyezîd Hân bin Sultân Mehmed Gâzî zamânında halledallahu saltanatahu ve ebbede devletuhu ilâ inkırâz-ı cihân ya‘nî nihâyet-i merdümân-ı vüzerâ-yı nîk-mahzarları dahı vezâret sadrunda müstahkem (5a) ü müstedâm olsunlar ‘ulemâ-yı meşcerleri dahı seccâde-i şerî‘ atda sâbit kadem olup hoş hâl bulsunlar meşâyih-ı kibârları dahı bu minvâl üzre fukahâ-yı dîndârları dahı hem-ber in nesak bâd bi-Rabbi’l-‘ibâd (4a-5a)”

Mensûr sebep-i teliften sonra, كُنْتُ كُنْزاً مَخْفِياً فَاحْبَبْتُ أَنْ أُعْرِفَ فَخَلَقْتُ الْخُلُقَ (5a) hadisi üzerine bir kıta yer almaktadır. Hadisler üzerinden söz söyleme tavrı eserin genelinde de uygulanmıştır. Bunlar müellifin öğreti düşüncesinin yansımalarıdır.

Hikâyelerden önce Vâhidî, *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*’da çeşitli derviş topluluklarını anlattığı gibi Gülistân’da da çeşitli halk gruplarını ve bunların farklılıklarını anlatan 29 kıtalık bir bölüm kaleme almıştır. “*Der Beyân-ı Ahvâl-i Halk-ı Cihân ve İhtilâfât-ı İşân* (5a-9a)” başlığını taşıyan bu manzum bölümün ilk kıtasında didaktik bir söyleyişle cihan bostanında arı gibi bal devşirilmesi öğütlendikten sonra 22 kıtada farklı halk gruplarına yer verilmiştir. Bunlar; zalim şahlar, varlık sırrına vakıf olanlar, aşk şahına köle olanlar, Haydarîler, vahdet şarabı içip İlahî aşkı bulanlar, kesret şarabı içip sarhoş olanlar, özünde Allah’ın nurunu görenler, gösteriş için ibadet edenler, dünya malına tapanlar, hayvanî-menfî özellikler taşıyanlar, hoş-sohbet kişiler, beşeri ve dünyevî heveslere kapılanlar, eğlence meclisi müptelaları, olmayacak hayaller kuranlar, yalancı peygamberler, uhrevî âlemi dünyevî âleme tercih edenler, Şeytanî vasıfları olanlar, ateşperestler, puta ve buzağıya tapanlar, farklı meşrep mensupları (zındık, mülhid, rind, abdal)dır. Bu gruplardan sonra tevhid içerikli 5 kıta bulunmakta ve sonunda kelime-i tevhid (8a-8b) yer almaktadır. Akabinde mahlasının sebebinin içeren kıtada ismini zikreden Vâhidî, sonrasında “*Hikâyet Der Beyân-ı Hâl-i Hod* (8b-9a)” başlığıyla kendinin de içinde bulunduğu hikâyeyi anlatır ve eserin genel tertibini oluşturan hikâyeler başlar. Eserin sonunda 83 hikâyeden oluştuğu bilgisi verilmesine karşın Gülistân’da 85 hikâye yer almaktadır.

Seksen üç oldı hikâyâtı da bil

Şud pey-â-pey çün katârât-ı îbil (123b)

Eserde, hikâyeler ayrı ayrı başlıklar taşımaz ve ana konu çeşitlidir, belirli bir odak noktası yoktur. Görünenin arkasında çoğu kez dinî ve ahlakî bir öğüt yatmaktadır.⁵³ Manzum-mensur karışık olarak yazılan *Gülistân*'da konular genellikle anlatılan olayın ehli kişiler tarafından yorumlanır. Örneğin; tasavvuf makamlarının anlatıldığı beşinci hikâyenin kahramanları tarikat yolunu seçmiş sûfilerdir. Olayların anlatıldığı mensur bölümlerle başlayan hikâyeler, sohbette bulunan kahramanların fikirlerini beyan ettikleri çeşitli nazım şekilleriyle yazılmış diyaloglardan ibarettir. Kahramanların konuşmaları genellikle manzumdur. Manzum kısımları; beyt, kıta, mısra, rubai ve mesnevi başlıklı bölümler oluşturur. Muhtevanın ana hattını oluşturan hikâyeler üzerine yapılan inceleme sonuçları aşağıdaki gibidir. Eser, birbirinden bağımsız 85 hikâyeyi içerdiğinden her biri ayrı ayrı verilmiştir.

Birinci hikâye (2a-2b); güzel yüzlü, iyi huylu bir gençle gencin mukabelesinde bulunduğu kemal sahibi, şirin sözlü bir şeyh arasında sohbet meclisinde geçmektedir. Hikâyenin ve aynı zamanda sohbetin ana konusu “mey ve câm-ı Cem”dir. Konu, gencin onların makamına ulaşamayıp mecliste şeyhin zikrettiği “mey ve cam-ı Cem”in manalarını anlayamaması üzerine, ondan bunların manalarını açıklamasını talep etmesi çerçevesinde; şeyhin cevaben verdiği bir beyitle şekillenmiştir. Buna göre cam-ı Cem; gönüldür, mey ise bilgi ve ilimdir. Bu sebepten şeyh, gence ömründe sık sık eline Câm-ı Cem almasını söyler.

İkinci hikâye (2b-4a); bir grup Acem dervişi topluluğuyla, muhterem ve muhteşem bir şeyhin bir arada bulunduğu tekkede geçmektedir. Tekkedeki sohbetin konusu; saki, mey-füruş, humar, dilber, yar, meyhane, mey-gede, mey, bade, cam, sebu, hum ve lebin ne manalara geldikleridir. Hikâye, sohbet meclisini oluşturanların konu çevresinde söyledikleri 5 Farsça beyti ve 2 Türkçe kıtayı ihtiva eder.

Üçüncü hikâye (8b-9b); burada diğer 84 hikâyeden farklı olarak eserin müellifi olan Vahidî'nin konunun merkezinde bulunduğu bir durum anlatılır. Vahidî'nin bir gün şehir meydanında dolaşırken yanına gelen fakir suretli iki kişiyle girdiği sohbet neticesinde bunların aslında âlemi dolaşıp şiirleriyle büyükleri överek, dilencilikle geçinen kişiler olduğunu anlamasıyla onlar için sarf ettiği eleştirel beyitleri içerir.

⁵³ Karamustafa, *age.*, s.21-22.

Dördüncü hikâye (9b-11b); biri mürit iki kişinin yolda giderken rastladıkları bir derviş üzerinden “(İlahî) aşk ve âşık” hakkında söyledikleri manzumelerden ibarettir. Derviş tipi hikâyede; ‘sırtında siyah, eski keçeden bir hırka, baştan ayağa ona bürünmüş, yakası yırtık, yüzü gözü toprağa bulanmış, özü toprakta ama gözü eflakte, gönlü Allah ile hakikat badesiyle sarhoş olmuş, vahdet rüzgârı gönül deryasını coşturmuş, inleyip ağlar bir halde kendi kendiyile âşıkane konuşan’ biri olarak zikredilmiştir. Hikâyenin dikkat çekici tarafı derviş tipinin özelliklerinin de burada zikredilmiş olmasıdır.

Beşinci hikâye (11b-12b); konusu Rum ve Acem dervişlerinin bir arada olduğu sohbetten hareketle “sadakatin neticeleri ve sadıkların mertebeleri”dir.

Altıncı hikâye (12b-13b); tarikat ehli sûfilerin “tasavvuf” konusunu ele almalarından ibarettir. Burada tasavvuf farklı bir açıdan değerlendirilerek kelimeyi oluşturan Arap harflerine anlamlar yüklenmiş ve böylelikle tasavvuf mertebeleri hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre tasavvuf dört harftir ve sûflik manasına gelmektedir. İlk harfi tâ, tevbe, ikinci harfi sâd, sıdka ve vefaya; üçüncü harfi vâv, vefaya ve son harfi fâ ise fenaya işaret etmektedir. Hikâyede aynı zamanda sûflik makamı, arsa-i arasatta evliya ve enbiya saflarından sonraki en iyi saf olarak değerlendirilmiştir.

Yedinci hikâye (13b-15b); konusu sûfiler ve zahitlerdir. Riyakâr sûfî ve zahitlerin şeyhi şeytan-ı münafıktır. Onlar suretlerin tebdil edip Müslümanları aldatırlar. Müslümanlar onların şekline-şemaline, esasına, hırkasına, tacına, tesbihine ve sakalına bakıp sözlerine değer verip söylediklerini tutarlar fakat aldandıklarını bilmezler. Bu sebeple hikâyedeki manzum kısımlar çoğunlukla uyarı niteliğinde didaktik bir söyleyişi yansıtır. Hikâyede yer verildiği üzere aldananlar sadece riyakâr sûfî ve zâhidlerin tuzağına düşen Müslümanlar değil aynı zamanda bu sûfî ve zâhidlerin ta kendisidirler. Yine hikâyede ele alınan bir diğer konu da cahil ve kâmil şeyhlerin ayrımıdır. 2 beyit, 8 kıta ve 1 mesneviden oluşmaktadır.

Sekizinci hikâye (15b-17b); konusu, içinde bulunulan hal ve söylenilen söz ile yapılan işler hususunda âşık ve zahidin arasındaki farklılıklardır. Hikâyeye, sohbet

meclisine konu olan bu durum için ariflerle ilim sahibi kişilerin söyledikleri manzumeleri ve mensur değerlendirmeleri içerir.

Dokuzuncu hikâye (17b-18b); Hakk’a tevekkül eden kimsenin Hak katındaki derecesi hususundadır. Öyle ki, Allah’a tevekkül eden kişinin yaradan katındaki mertebesi yüksek, Hz. Peygamber yanındaki makamı ise diğerlerine göre daha üstündür. Hikâye tevekkül ehlinin dilinden 4 kıtayı ve 2 beyti içerir.

Onuncu hikâye (18b-20b); bir grup gencin cimriliğin kötülüğü üzerine yaptıkları sohbeti içerir. Elindeki nimetleri paylaşmayı bilenlerin rahmet bulacağı, var yemez olup ne yiyen ne de yedirenlerin âlemden eli boş gidecekleri üzerinde durulur. 16 beyit, 1 kıta ve 1 mesneviden oluşur.

On birinci hikâye (20b-21b); dokuzuncu hikâyenin aksine cömertlik, cömertliğin dünyadaki faziletleri ve ahirette erdireceği menziller üzerinedir.

On ikinci hikâye (21b-24b); söz söylemede mahir olan bir grubun kelim, kelamın faydaları, nasıl olması gerektiği, konuşanın-sohbete girenin hali ve tavrı üzerine yaptıkları musahabeti içerir. Buna göre sohbet meclisindeki biri söz söyleyecek olduğunda onun müşkülüne cevap hemen bulunup söylenmelidir ki insan mertebesi yerine gelmiş olsun. Kişinin eğer konuşulan konu hakkında bilgisi yoksa suskunluğunu koruması daha iyidir. Nâtık konuşurken sözünü yavaş söylemelidir. Düşünüp manaca güzelleştirip öyle sarf etmelidir. Zira kelim ağızdaki yemek gibidir mana onu sıcak tutar. Mana güzelliğinden yoksun kelim misafire sunulan soğuk yemekten farksızdır.

On üçüncü hikâye (24b-25a); Hz. İsa (a.s)’nın ölümleri diriltmesi mucizesi ve Hz. Hızır (a.s) hakkındadır. Hz. İsa’nın ölümleri diriltmesine karşın, şimdiki erlerin dirileri öldürmeyi adet edindikleri eleştirilmektedir.

On dördüncü hikâye (25a-26a); bir grup Hak âşığının “İlahî aşk ve âşık” üzerine yaptıkları sohbettir. Gönlü süsleyen Allâh her yeredir. Onu bilmek ve bulmak için tecelli âlemine bakmak yeterlidir. Gönül onu bulunca kendi aradan çekilir.

On beşinci hikâye (26a-27a); dünyalık heveslerden arınmış bir grup azizin, Hak Teâlâ’nın vechini görmek ve tecelli âlemi üzerine yaptıkları konuşmayı içerir.

On altıncı hikâye (27a-27b); arif bir şahıs tarafından Hızır peygamber ve onun mucizelerinin anlatıldığı bölümdür.

On yedinci hikâye (27b-28b); bir mescitte namaz sonrası “namaz ve namazın terki” konusunda bir salih kişi ile bir din âliminin yaptığı sohbeti içerir. Nazım bölümleri; 1 kıta, 1’i Farsça olmak üzere 5 beyit ve 1 rubaiden oluşmuştur.

On sekizinci hikâye (28b-29b); bir grup Acem dervişinin cuma namazı sonrasında yaptıkları sohbetin konusu “mescitler”dir. Meclis Acem dervişlerinden oluştuğundan söylenen manzumeler de Farsçadır. Hikâye, içinde 7 Farsça beyit barındırır.

On dokuzuncu hikâye (29b-31b); arifler tarafından “hava, su, toprak, ateş” şeklinde birbirine zıt dört unsur üzerinden insanın terkihi anlatılırken ayrıca âlemin altı günde yaratıldığına, insan ömrünün de altı gün olduğuna değinilmiştir.

Yirminci hikâye (31b-32b); Hak yoluna talip olan bir grup dervişin, nefsin heveslerinin terk edilmesi halinde ulaşılacak faziletler hakkında yaptıkları sohbeti içerir. Nefsin heveslerinden geçenlere iki cihân saadeti nasip olur ve cennet-i Firdevse dahil olur.

Yirmi birinci hikâye (32b-36a); insan nefsi bir binek hayvanına benzetilerek onun üzerinden “nefs ve nefsin mertebeleri” anlatılmıştır. Metin, hikâye başlığı haricinde verilmiş 1 mensur bölümden, 3 kıtadan, 11 beyitten oluşmaktadır.

Yirmi ikinci hikâye (36a-37a); kanaatin fazileti hakkında yazılan bir bölümdür. Kim elindekilere kanaat ederse hiçbir zaman fakirlik görmez.

Yirmi üçüncü hikâye (37a-38b); yüce Allah’ın ilmî karşısında insanın acziyetiyle bunu anlamaya çalışması bir grup akil insanın dilinden okuyucuya aktarılır.

Yirmi dördüncü hikâye (38b-40a); konusu Allah’ın birliğine inanan bir grup azizin içinde bulunduğu sohbetten hareketle, Hak Teâlâ tarafından gelen belalara sabretmenin faziletidir.

Yirmi beşinci hikâye (40a-41b); halktan uzaklaşıp Hakk’a yaklaşmanın, halvette olmanın faydaları üzerinedir.

Yirmi altıncı hikâye (41a-42b); yüce yaratanın İlahî bir nakkaşa benzetilmesi neticesinde kulun onun tecellilerini arayıp bulması, Hakk’a talip olması yönündedir. Manzum bölüm 7 kıta ve 1 beyitten oluşmaktadır.

Yirmi yedinci hikâye (42b-43b); konusu dünya ve onun aldatıcılığıdır. Dünya bir taze gelin gibidir. Süsüyle insanı etkiler fakat ona aldanmamak lazımdır. Sever gibi görünür, gün gelir insanı öldürür, cihanın halkını ona güldürür.

Yirmi sekizinci hikâye (43b-45a); evlilik ve eşlerin birbirlerine karşı durumları üzerinedir. Allah her şeyi çift yaratmıştır. Evlenen insanlar her iki âlemi de aydınlatırlar. Bir erkeğin eşi kötü olursa evi ona cehennem, eşlerin her ikisi de iyi olursa cennet olur.

Yirmi dokuzuncu hikâye (45a-45b); dervişler zümresinden bir grup dostun zaviyede toplanıp ilim sahibi, sözü tesirli bir derviş hakkında yaptıkları sohbeti içerir. Onun gönül deryâsı coşkun bir deniz gibidir. Öyle ki yaş olup gözünden akar.

Otuzuncu hikâye (45b-48a); “مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا”; “Ölmeden evvel ölünüz”, hadis-i şerifinin farklı yorumları dile getirilmiştir. Yapılan yorumlara göre ölmekten evvel ölmek; dervişin cismini ölü mertebesine koyup dünyalık her şeyi terk etmesi, bir müridin tarikat pirini bulup onun huzurunda ölü gibi olup her ne derse onu yapması, aşkın maşukta yok olması, dünyalık heveslerden geçilmesi demektir. Hikâye, 1’i kıta-i mülemma olmak üzere 5 kıta ve 2 mesneviden oluşmaktadır.

Otuz birinci hikâye (48a-48b); paraya tapan bir grup dünya heveslisinin kendilerini büyük görerek çıktıkları seyahatte bir grup dervişe rast geldiklerinde onlarla alakadar olmadan yollarına devam etmeleri sebebiyle dervişlerin hoşuna gitmeyip onlar için söyledikleri kıtayı içerir. Ana tema; dünyadayken paraya ve sahip olunanlara güvenmemek gerektir. Zira ecel okunun zamanı yoktur.

Otuz ikinci hikâye (48b-49a); bir grup Acem ve Rum dervişinin gezintideyken yolda rastladıkları şaşalı yapı üzerine onu yaptıran dünya heveslisi için söyledikleri eleştirel manzumelerden oluşmaktadır.

Otuz üçüncü hikâye (48b-49b); gösteriş sahibi, ticaretine yalan karıştıran bir pazar esnafı üzerinden bunun gibi olanlar için yapılan eleştiriyi içerir.

Otuz dördüncü hikâye (49a-50a); köse kimselerin ne huyda oldukları hakkındadır. Köseler uyanık ve parlak zekâlı olur fakat çoğusu münâfık olurlar. Bunlar da kısım kısımdır: yüzünde kılı az olanlar anlayışlı olurlar ve onlardan hayır gelir. Göğsünde kılı çok olanlar nadiren iyidirler. Peygamberimiz (sav), “Bayan suretli erlerden hayır gelmez onlardan sakının” demiştir.

Otuz beşinci hikâye (50a-57a); etrafı bağlarla süslü, bahçeleri rengârenk güllerle bezeli, mekânları eşsiz öyle ki İrem bağlarına benzer, muazzam bir şehirde geçmektedir. Bir grup nazik yaradılışlı şâir bu manzara karşısında hayran olup şehre girdiklerinde gördükleri gün yüzlü dilber onları sarhoş eder. Hikâye de bunların dilber için söyledikleri 26 beyit, 6 kıta ve iki rubaiden oluşmaktadır. Bu haliyle Gülistân-ı Vâhidî’de geçen en uzun hikâyelerden biridir.

Otuz altıncı hikâye (56b-57b); ilimlerinde bilgi sahibi bir grup Çin nakkaşının nakş sanatı hakkında yaptıkları sohbeti içerir. Sohbetin nihayetinde gerçek nakkaşın Yüce Allâh olduğu zikredilir.

Otuz yedinci hikâye (57a-58a); birbirine karşı muhabbet duyan iki gencin arasındaki bu muhabbeti çekemeyen birinin aralarına nifak tohumları saçmasından dolayı ayrılmaları üzerine âşığın düştüğü durum anlatılmaktadır. Fitnenin fenalığı ve ayrılık acısı üzerinedir.

Otuz sekizinci hikâye (58a-60b); bir önceki hikâye gibi ayrılığa düşen âşıkların bundan duyduğu acıyı anlatır.

Otuz dokuzuncu hikâye (60a-61a); bir grup bahçıvanın bahçelerindeki meyveleri kendilerinden ziyâde başkalarının yemelerinden duydukları üzüntüyü anlatır. Fakat bu bir mecazdır. Hakikatte insan bir güle benzetilmiş; solmadan bu dünyada güzel şeyler yapması gerektiği söylenmiştir.

Kırkinci hikâye (61a-63b); “gül mevsimi” adı altında sembolleştirilmiş insan ömrü anlatılmaktadır. Ömür gülistânında gül, maşuka; bülbül, aşığa; mey marifete; saki, mürşid-i kâmile; sürahi, kemale ermiş vücuda; kadeh, irfan sahibinin ağzına ve arifler meclisinin ehline; zarif, bu meclisin talibine ve rağbete denilmektedir.

Kırk birinci hikâye (63a-65a); cennete girebilmek için müminin Allah’ın huzuruna nelerle varması gerektiği üzerinedir. Buna göre; Hakk’ın huzuruna candan ibadetle, onu tesbih ederek, namazla, oruçla, zekâtla, hacla ve resulüne getirilen salavatla varmak lazımdır.

Kırk ikinci hikâye (65a-66a); kırk birinci hikâyeden sonra eserde hikâye başlığı verilmeyen fakat dil ve üslubu, tertibi itibariyle hikâye özelliği taşıyan bir metin daha vardır. Buradaki hikâyenin konusu “pîr-i bâliğ ve pîr-i nâ-bâliğ”in özellikleridir. Pîr-i

bâliğ; kelimâ güzel olan ve nasihat içeren, nefsine uymayandır. Pîr-i nâ-bâliğ ise; cahil olup sözün aslını bilmeyen, sözüne hırs ve hased karıştırandır.

Kırk üçüncü hikâye (66a-67b); ibadette, fikirde, zikirde, halvette uzun yıllar birlikte olan iki sûfiden birinin bir dilbere âşık olunca İlahî aşkı unutup beşeri aşka düşerek yoldaşını terk etmesi üzerine düştüğü zelil durum hakkındadır.

Kırk dördüncü hikâye (66a-68a); halvetteyken cezbe haline giren büyük bir şeyhin tekkesinden ayrılarak çöllere düşmesi, orada tek kalması üzerine âlem hakkındaki tefekkürünü içerir.

Kırk beşinci hikâye (68a-68b); âşıkla zâhidin Allah'tan ne diledikleri üzerinedir. Zahid; köşkler, huriler ve cenneti dilerken âşık sevgilinin köyünde bir köpek olmayı dilemiştir.

Kırk altıncı hikâye (68-68b); padişahlar divanını merak eden saf yaradılışlı bir kişinin divanı görmeye geldiğinde, gazap edip birini kapı dışarı ederken gördüğü kapıcıyı şeytan sanıp korkmasını anlatır.

Kırk yedinci hikâye (68b-69a); bir hocanın güzelliği dillere destan oğluna âşık olan birinin oğlanın onu reddetmesi üzerine düştüğü durumu anlatır.

Kırk sekizinci hikâye (69a-69b); çaresiz bir âşık ile bir dilber arasında geçmektedir. Hikâyenin konusu “ayrılık acısı”dır.

Kırk dokuzuncu hikâye (69b-70a); halkın iyisini ve kötüsünü ifşa edenler, kendini görmeyip başkalarının hatalarını eleştirenler hakkındadır.

Ellinci hikâye (70a-70b); miskin bir âşık ile bir dilber arasındaki atışmadan ibarettir.

Elli birinci hikâye (70b-71a); eşine az rastlanan bir dilber ile onun aşkından perişan olmuş bir âşığın aralarındaki muhabbet üzerine yaptıkları sohbeti içerir.

Elli ikinci hikâye (71a-71b); bir esrarkeş ile sarhoş arasındaki, müptelası oldukları mey ve esrarın onları ne hale getirdiği hakkındaki musahabeti içerir.

Elli üçüncü hikâye (71b-72b); oktan kirpiklerine dizdiği âşık ciğerleriyle kasap olarak nitelendirilen bir dilberin, arkadaşına yaptığı zulm üzerine şâir dostunun söylediklerinden ibarettir.

Elli dördüncü hikâye (72a-73a); sevdiğini kaçıran iki kişinin peşine düşüp onu kurtaran aşğın hikâyesidir.

Elli beşinci hikâye (72a-73b); maşukundan ayrı düşen aşğın ayrılığa dayanamayıp bir mektupla halini başkalarına iletmesi üzerine maşuğun istiğna göstermesi ve bu durumdan hoşnut olmaması neticesinde ayrılmaları üzerinedir.

Elli altıncı hikâye (72b-73b); yine beşerî aşk sonucu düşülen ayrılık konuludur.

Elli yedinci hikâye (73b-74a); mey düşkünün bir şâirin eskiden tanıdığı bir sufi ile karşılaşması sonrasında gördükleri bir dilber hakkındaki sohbetlerini içerir. Söz konusu edilen dilberin eli hançerli bir katil vasfında âşıklara yaptıklarıdır.

Elli sekizinci hikâye (74a-74b); biri güzel biri çirkin iki kişinin bir güzele âşık olmasını anlatmaktadır. Dilberin methini içerir.

Elli dokuzuncu hikâye (74a-76a); şâir tabiatlı iki mahbub-perestin sevgiliyle muhabbetin derecesi hakkında yaptıkları sohbet üzerinedir. Mensur kısımların fazla olduğu hikâyelerden biridir.

Altmışınca hikâye (75b-77a); âşık ve maşuk arasındaki muhabbet üzerinedir. Reddedilen âşğın yakınmalarını içerir. Tasvip edilmeyen bir aşk şeklinin (mahbub-perestlik) yergisi vardır.

Altmış birinci hikâye (76b-78a); yoksullara, fakir dervişlere hakaret nazarıyla bakıp zulmeden bir padişahın eleştirisini içerir.

Altmış ikinci hikâye (77b-78b); bir şehrin pazarında gördükleri dilbere hayranlıklarını bir kıtayla dile getiren kalender topluluğunun hikâyesidir.

Altmış üçüncü hikâye (78a-80a); tamamen beşerî aşkın etkileri üzerinedir. Beşerî aşkın düşürdüğü durumlar sebebiyle; aşkın yergisini içerir. Nazım bölümü 3 kıta ve bir beyti ihtiva eder.

Altmış dördüncü hikâye (79b-82a); mahbub-perest bir grubun geçmişte ay yüzlü sevgilileriyle yaşadıkları muhabbeti hatırlamalarından sonra âlimlerle sohbet edip cahillerden uzak durulması, tecrübeli kişilerin nasihatının tutulması gerektiği üzerinde durulmuştur. Eserdeki hacimce uzun hikâyelerden biridir. 2 rubai, 4 beyt, 1 Farsça mesnevi ve 3 kıtadan oluşmaktadır.

Altmış beşinci hikâye (82a-83b); “söz söyleme” adabı üzerinedir. Hikâyeye göre; sözü ehline söyleyen kişi onu önce emanet gibi gönül hazinesinde saklamalı eğer karşıdakinden emin olursa söylemelidir. Sükût kişinin ayıbını örten bir hırkaya benzetilmiştir. Kişiye cismanî emeli terk ettirip onu ruhanî emele iletir.

Altmış altıncı hikâye (83a-84a); bir grup mahbub-perest âşık ve sevgililerinin bulunduğu bir işret meclisinde geçmektedir. Meclisteki sakinin görünüşü üzerine yapılan sohbeti içerir.

Altmış yedinci hikâye (84a-86a); Hak Teâlâ’nın gazabından korkup verilecek hesabı düşünüp ona göre amel etmenin kazanımları hakkındadır. Manzum bölümde dervişlerin söylediği 7 kıtayı ihtiva etmektedir.

Altmış sekizinci hikâye (86a-87a); kıssadan hisse şeklindedir. Ev etinden usanıp av eti isteyen sultanın et gelmeden ölmesi anlatılır. Hikâyenin ana fikri vücut serveti eldeyen bir şeyleri yerine getirmenin önemidir.

Altmış dokuzuncu hikâye (86a-87a); bir grup usta boyacının boya sanatı üzerine konuşmalarının arka planında feleğin rengine aldanmayıp cahillerden olmamak mesajı yatmaktadır. Zira feleğin rengi, insanın nasibi değişkendir, akil olanlar bunu bilip ona göre hareket ederler.

Yetmişinci hikâye (86b-87b); danışmentlerden oluşan bir grubun Allah’ın isimleri üzerine yaptıkları sohbeti içerir.

Yetmiş birinci hikâye (87b-89a); İlahî sırra erenlerin öğrendikleri manaları muhafazaları hakkındadır.

Yetmiş ikinci hikâye (87b-89b); padişah ölünce tahtına geçen oğlunun emir-zâdelerini bırakıp şehrîlerle muhabbet kurması üzerine düştüğü durum neticesinde, aşinaları koyup başkalarına meyl etmenin zararı üzerinedir.

Yetmiş üçüncü hikâye (89b-92a); konusu “gerçek dost ve dostlukta nasıl olmak gerektiği”dir. Gerçek dost elindeki her şeyi dostuyla paylaşan, araya ayrılık girince yokluğu belli olandır. Fakat daha da önemlisi Allah için dost olmaktır. Manzum bölümü 6 kıta ve bir rubaiden oluşmaktadır. Bu haliyle hacimli hikâyeler arasındadır.

Yetmiş dördüncü hikâye (91a-95b); gönlün özellikleri ve istekleri üzerinedir. Buna göre gönül Beytullah’tır. Yeryüzü Kâbe’sini Halil, gönül Kâbe’sini ise Celil

(Allah) yapmıştır. Manzum ve mensur bölümleri açısından en hacimli hikâyelerden biridir. 19 kıta bir rubaiden oluşmaktadır.

Yetmiş beşinci hikâye (95a-99a); insan vücudunda tenin bir şah, uzuvların da ona hizmet eden vezirler olduğu hususunda doğuştan hikmet ehli kişilerin yaptığı sohbeti içermektedir. 25 kıtayla verilen karşılıklı cevaplar itibariyle yine hacimli hikâyelerden biridir.

Yetmiş altıncı hikâye (99a-101a); burada çâr yâr (dört halife) Hak Teâlâ'nın zatı hakkında tefekkür etmektedirler. Buna göre; Allah'ın zatı gözle görülmez, fakat mübinlerin gözüne görünür. Cümle eşya onun varlığından haberdar eder. Onu bilen kişi sükûnettedir. O mekânsızdır. Kişi Allah'ın yarattığı her şeye iyilik nazarıyla bakmalıdır. Hikâye on kıta ve bir rubaiden oluşmaktadır.

Yetmiş yedinci hikâye (100b-102a); zarafette, letafette, nezakette, güzellikte eşsiz bir dilberin Afak şehrindeki şâirleri, onun eşsiz güzelliğini görüp olgunluk göstermeleri için halvetine davet etmesini konu alır. Şâirlerin dilberi övdüğü yedi beyitten ibarettir.

Yetmiş sekizinci hikâye (101b-103a); bir önceki hikâyenin devamı niteliğinde, aynı konu üzerine sekiz beyitten oluşur.

Yetmiş dokuzuncu hikâye (102b-105b); münafık olanların özellikleri ve onlarla nasıl geçinilmesi gerektiği üzerinedir. Münafıklığın belirtisi olarak; nifak, yalan, hile, riya, kibir, kin gösterilmiş ve münafık kişiyle sohbe girilmemesi gerektiğine; zira onun musahibinin şeytan olduğuna, münafıkların çoğalmasının ahir zaman işareti olduğuna dikkat çekilmiştir.

Sekseninci hikâye (105b-107a); bir grup âkil insanın, ulemâ meclisinde olan kişinin nasıl olması gerektiği üzerine yaptıkları sohbeti anlatmaktadır. Ulemâ meclisindeyken sükûnetin korunması; kişiye sual edilince ilimle, ağır bir edayla karşılık verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Seksen birinci hikâye (107a-109b); konusu beyler meclisinde bulunanların nasıl olması gerektiğidir. “Ümerâ meclisi tuz misalidir ondan uzak durulmalı ve sebepsizce kapısına varılmamalıdır. Fakat yine de memleketler ümerâsız olmaz, olursa düzen bozulur.” denmiştir.

Seksen ikinci hikâye (109a-112b); dünya zevklerinden arınmış bir azizin, asi olan insanları Hakk’a şikâyetle giden siyah yüzlü şeytan ve nefse çölde olan diyalogunu içerir.

Seksen üçüncü hikâye (112a-115b); şeyhin, mürit ve mürşidin nasıl olması gerektiği hakkında büyük şeyhlerden bir grubun musahabetini içerir. Mürşit, müridin nefsinin köreltip onu doğru yola iletenidir. Mürid dünyalık heveslerinden geçip yola girendir. Şeyh ise tıbbî bilgiye vakıf olup müridlerin mizacına göre onlara bir yol çizendir. Uzunca mensur bölümlerle beraber dokuz kıta ve bir beyitten oluşur.

Seksen dördüncü hikâye (115b-118b); Hak dergâhının evliyâları hakkındadır. Konu “لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ” ayeti ve Hz. Peygamber’in bir hadisinden yola çıkılarak verilmiştir. Hikâye konuyla ilgili yirmi bir kıtadan oluşmaktadır.

Seksen beşinci hikâye (118a-121b); konusu, enbiyânın Hak Teâlâ katındaki mertebeleri ve menzilleridir. Hikâyenin manzum bölümü on beş kıtadan müteşekkildir.

Seksen beş hikâyenin sonunda Vâhidî, “*Mesnevî Der Münâcât-ı ‘Alâ Kâdî’l-Hâcât ü Der Beyân-ı Arz Tâksîr-i Bekâ Salan Cihângîr ü Eltâf-ı Hüdâ-yı Bî-Nezîr*” başlığı altındaki 59 beyitten oluşan bir münâcâtla eserini tamamlamıştır.

2.4. DİLİ ve ÜSLÛBU

Gülistân-ı Vâhidî XVI. yüzyılın başlarında Eski Anadolu Türkçesinden Klasik Osmanlıcaya geçişin ilk devrelerinde yazıldığından eser Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini taşımaktadır. Orta Türkçe devresinin sona erip Yeni Türkçe devresinin başladığı bu devrede dilde kırılmalar ve değişimler olmuştur. Eski Anadolu Türkçesinin standartlaşıp klasik edebî dil olma özelliği kazanması, Arapça ve Farsça gibi yabancı unsurların son derece yoğun olarak dile girmeye başlamasıyla bu dillerdeki terkiplerin çoğalması, dilin bu yönden ağırlaşması, bir taraftan arkaik biçim ve ifadeler devam ederken bir taraftan yeni sözlerin ve yeni gramatikal biçimlerin oluşmaya başlaması⁵⁴ hem bu dönemin hem de üzerinde çalıştığımız Gülistân-ı Vâhidî’nin ortak özellikleridir.

⁵⁴ Kazım Köktekin, *Eski Anadolu Türkçesi*, Fenomen Yay., Erzurum 2008; Hatice Şahin, *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yay., Ankara 2003.

Gülistân, sade bir dille yazılmış olsa bile birçok Arapça-Farsça unsur bulundurulur. Sadeliğin bozulup dilin ağırlaştığı kısımlar da vardır. Yine de metin çoğunlukla Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini devam ettirmiştir. Aşağıdaki bölümde metindeki EAT döneminin yansımalarına yer verilmiştir:

1. d ve t ünsüzlerinin yazımı: EAT metinlerinin genelinde kalın sıradan ünlü taşıyan kelimelerin başında yer alan t ünsüzleri tı (ط) ile karşılanmıştır. Eski Türkçede kelime başlarındaki t'lerin bir kısmı tonlulara EAT'de d'ye dönüşmüştür. EAT'de her iki kullanım da mevcuttur.⁵⁵

Tokınur (31a)

Taşra (68a, 71b, 91a)

2. EAT'de Türkçe kelimelerde yuvarlaklaşma görülmektedir.⁵⁶

Kendü (27a, 31a, 100b)

Kapu (68a, 71b, 91a)

3. EAT'de gelecek zaman eki olarak -ısar, -iser kullanılmıştır. Bunların yanı sıra –AcAk ekinin kullanımı da devam etmiştir.

Olısar (42b)

Bulmayısar (19a)

İdicek (20a, 22a)

4. Partisip ekinin (- dUK) kullanımı:

İtdüğünden (76b)

İşitdüğünden (97a)

5. Ünsüz sızıcılaşması (k-h değişimi); bazı ünlülerin yanlarında bulunan patlamalı ünsüzleri kendilerine benzeştirmesine EAT'de de rastlanmaktadır.

Kohulana (4b)

Uyhudan (14b)

6. –durur; ihtimali kuvvetlendirme ekinin kullanımı:

Meşâyıhdandurur (2a)

Müberrâdurur (8a)

⁵⁵ Köktekin, *age.*, s. 65.

⁵⁶ Köktekin, *age.*, s. 76.

7. Kontraksiyon:

K'encüm (5a)

N'eyledün (85b)

8. Kelimelerde birleşme: Özellikle sıfat tamlaması oluşturan bazı kelimelerin ve zaman zaman çün edatının kendinden önceki kelimeye birleştiği görülür.⁵⁷

Ol-dahı (74a,83b)

Anun-içün (10b)

9. Belirsizlik zamir ve sıfatlarının kullanımı:

Kamu (21a, 33b)

Kimesne (104b)

Bir niçe (36a,12b)

10. Soru sıfatları ve zarflarının kullanımı:

Kaçan (28a, 79b)

11. Dönüştürme zamirleri:

Kendözün (33a, 123a)

12. Birinci tekil şahıs ekinin kullanımı:

İdeyin (49b, 59a)

Bilmezem (81a)

Sıgarven (94b)

Aşağıdaki bölüm ise Arapça ve Farsça'nın etkisiyle dilde meydana gelen değişime örnek teşkil etmektedir:

“Meger bir civân-ı sâhib-cemâl ü hub-hısal bir şeyh-i sâhib-kemâlün ve şîrîn-makâlün meclisine varup mukâbelesinde oturdu şeyh dahı mütenebbih olup girîbân-ı murâkabeden başın kaldırup ve gözi yaşın akıdup bezminde olan avârife işâret idüp ve beşâret eyleyüp deryâ-yı maârife girdi dest-i ümîdi dâmen-i dürr-i maksûda irdi hayli cûş u hurûş gösterüp hâmûş oldu...(2a)”

⁵⁷ Köktekin, age., s. 66.

Vâhidî, döneminin ünlü şâirlerinden biri değildir.⁵⁸ Fakat Gülistân incelendiğinde onun Türkçeye hâkim ve şiirde mahir biri olduğu söylenilebilir. Yalnız Gülistân'ı sanat yapmak amacıyla kaleme almamıştır. Onun amacı dinî ve ahlakî konularda okuyucuyu bilgilendirmek ve öğüt vermektir. Dolayısıyla bu tavır da esere didaktik söyleyişlerin yaygınlığı bakımından yansımıştır.

Çü bildün cismün ey h'âce bu dünyâda degül bâkî
Gel imdi yi yedür neñ-var koma hîç âhire bâkî (20a)

Vâhidî, didaktik söyleyişin yanı sıra eserde eleştirel bir tavır da ortaya koymuştur. “Der Beyân-ı Ahvâl-i Halk-ı Cihân ve İhtilâfât-ı Îşân (5a-8b)” başlıklı, çeşitli halk gruplarının özelliklerinin yer aldığı manzumede bunların eleştirisi de vardır:

Kimi âzâr-ı dilde kelb-i akûr
Kimi bâzâr-ı dilde çün lak lak
Sözleri bî-sebât u nâ-merbût
Çün çakıldak hemân ider lak lak (6b)

Kimi zındîk ü kimisi mülhid
Kimisi rind ü kimisi abdâl

Kimi bî-dîn olup Hüdâyım dir
Kimi dir bu yere bizüz abdâl (7b)

Vâhidî'nin eserde ahenkli ve güzel söyleyişi elde edebilmek için çoğu kez başvurduğu seciler ve cinaslı manzum söyleyiş onun kendine has üslubunun en dikkat çekici taraflarından biridir. Öyle ki cinas yapmak için bazı manzumelerde veznin bozulduğu dahi olmuştur. Aşağıdaki örneğin son tefilesi buna örnektir:

Hecründe hemdemüm gam ey kâküli sipergam
Geldükçe tîr-i kahrın olur dile siper gam (52a)

Secilerin genelde Arapça ve Farsça terkipler üzerinden kurulmuş olması anlatımı anlaşılabilirlik yönünden bir nebze ağırlaştırırsa da bu, üslupta yakalanan ahengi sağlayan bir özellik olarak dikkat çeker. Örneğin;

⁵⁸ Efendioğlu, *age.*, s. 16.

“Meger bir pür-ferîd-i cihân bir mürîd-i civân birle sokakdan çıkup yolda giderleridi nâgâh gördiler egninde bir siyâh nemed-i köhne ser ü pâ bürehne bir dervîş-i bî-teşvîş yakası çâk ve yüzi gözi âlûde-i hâk egerçi özi hâkde ammâ gözi eflâkde ve dil ü cânı yezdân-ı pâkde bâde-i hakîkat birle serhoş ve bâd-ı vahdet birle deryâ-yı dili pür-cûş nâlân u giryân kendi kendi birle kelimât-ı âşıkâne idüp ve harekât-ı sâdıkâne gösterür-idi mürîd-i civân pür-ferîd-i cihâne ayıtdı ya şeyh,,,(10a)”

Bunların yanı sıra Vâhidî, eserde sadece Arapça-Farsça kelimelerle değil aynı zamanda Arapça-Türkçe kelimelerle de tamlama oluşturmuştur. Aşağıdaki “âşık-ı kutlu” ve “âşık-ı kutsuz” ile “derd-i çekirdek” tamlamalarında olduğu gibi:

Âşık-ı kutlu nigârın bulup anı yakalar

Âşık-ı kutsuz olanlar çeke yırtı yakalar (72a)

Duhter-i rez sev severseñ kim yüzinde yok nikâb

Ne belâ vü mihnet ü derd-i çekirdek var ne kâb (71a)

Eserde, sohbet meclislerindeki konuların genellikle diyaloglar şeklinde konuşulduğu hikâyelerde Rum dervişlerinden sonra Acem dervişleri de aynı konu etrafında sözlerini Farsça manzumelerle ifade etmişlerdir. Elbette ki muhtevanın bu şekilde oluşturulmasının ve eserin dilinde buna yer verilmesinin altında *Gülistan-ı Vahidî*’nin müellifinin, nüshanın 1b yüzünde “*Nazire-i Gülistan-ı Sadî*” alt başlığıyla belirttiği üzere İranlı Sadî’nin *Gülistan*’ına benzer bir eser oluşturma gayretinin yattığı aşıkârdır. Eserde kırk bir adet Farsça manzumenin yer alması da bu sebebe bağlanabilir.

Eserin kelime haznesinde Arapça ve Farsça kelimeler geniş bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla yukarda da belirtildiği üzere eserdeki yabancı kelime tesiri yadsınamaz derecededir. Başlıklar Farsça olarak yazılmıştır ve özellikle Farsça beyitlere çokça yer verilmiştir. Aşağıdaki manzume buna örnektir:

غرق بحر نور دیدار خدا شد عاشقان

هر که غرق بحر این نبود نباشد عاشق آن⁵⁹ (a17)

Türkçe kelime ve eklerde ise Eski Anadolu Türkçesinin bir özelliği olarak arkaik kullanımlar da mevcuttur. “Söyündürmek, ırgürmek, turgurmak; ağlamayavuz, bulavuz” bunlardan bazılarıdır.

⁵⁹ Gerçek âşıklar Allah’ı görme arzusunun ışık denizinde batmışlar
Her kim ki bu denize gark olmamışsa gerçek âşık olmaz

Eserde, çeşitli söz oyunları, halk deyişi ve atasözü kullanarak ve de aynı cümle yapısına tekrar tekrar yer vererek (Örneğin; “dehân-ı melahât açup zebân-ı fesahât birle ayıttı” ve “bu...sözün tamâm idicek birisi dahı ayıttı” kullanımları) Vâhidî yine anlatımı etkileyici kılma eğilimi göstermiştir.

“Âşık kim ola bâ-zer ü bâ-girye vü bâ-zâr
Bu âşıkıla eyler o maşûk eyü bâzâr (10a)”

“Çü düşdün hicie ey dil aglama kim
Meseldür *kendü düşen aglamadı* (58b)”

“Hakkuñ emrin tutmayup dünyâda mescidden kaçan
Âhirette cennet-i Firdevse ol girer kaçan (28a)”

2.5. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.5.1. Nazım Biçimleri

Geneline hikâyelerin hâkim olduğu eserin manzum kısımları, anlatılan olayları ve kahramanlar arasındaki diyalogları daha etkili ve daha ahenkli kılmak maksadıyla farklı nazım şekilleriyle yazılmış beş yüz altmış altı adet manzumeden oluşmaktadır. Beş yüz altmış altı adet manzumenin çoğu kıta nazım şekliyle yazılmıştır. Eserde kıtalar haricinde beyit, rubai, mesnevi ve mısra başlıklı manzumeler bulunmaktadır. Fakat rubailer, vezin itibarıyla bu nazım biçimine ait özellikleri genellikle taşımamaktadırlar.⁶⁰

2.5.1.1. Mesnevi

Eserde on dört adet mesnevi nazım şekliyle yazılmış manzume bulunmaktadır. Münacat türünde yazılmış eserdeki en uzun manzume -elli dokuz beyit- de mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Diğer on üç mesnevinin beyit sayısı iki ile elli dokuz arasında değişmektedir. Bunlardan ikisi Farsça olarak yazılmıştır.

⁶⁰ Rubai vezinleri için bk.: Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay., 10. bsk., İstanbul 2008, s.76.

2.5.1.2. Kıta

Ahlakî, didaktik, tasavvufî ve hikemî içerikli olmak üzere eserde üç yüz yirmi adet kıta nazım şekliyle yazılmış manzume vardır. Bunlardan dördü Farsçadır.

2.5.1.3. Rubai

Eserde çoğu ders verici nitelikte olan yirmi bir rubaî bulunmaktadır. Bu sayıya der-kenardakiler de dâhildir. Bunlardan biri Farsça'dır. Bu manzumeler şekil itibariyle rubaî olarak adlandırılırsalar da nadiren rubaî vezinleriyle yazılmışlardır. Rubaîlerde genellikle *Fâîlâtün fâîlâtün fâîlün vezni* kullanılmıştır.

2.5.1.4. Beyt

Eserde kıtadan sonra en fazla yer verilen manzumeler beyt başlığını taşıyanlardır. Farklı konularda yazılmış, otuz dördü Farsça olmak üzere iki yüz on iki beyt bulunmaktadır.

2.5.1.5. Mısra

Eserde biri Farsça olmak üzere üç adet mısra bulunmaktadır.

2.5.2. Vezin

Gülistân-ı Vâhidî’de kullanılan aruz kalıpları ve kullanım sıklıkları aşağıdaki gibidir:

	M.	Kt.	B.	R.	Ms.	Top.
<i>Fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün</i>			2			2
<i>Fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün</i>		17	51	3	1	72
<i>Fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün</i>	1	101	29	5		136
<i>Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün</i>			1			1
<i>Fe‘ilâtün/ fe‘ilâtün/ fe‘ilâtün/ fe‘ilün</i>		7	6	1	1	15
<i>Fe‘ilâtün/ fe‘ilâtün/ fe‘ilün</i>		13	7	2		22
<i>Mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün</i>		2	17	2		21
<i>Mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ fe‘ülün</i>	8	53	23		1	85
<i>Mef‘ülü/ mefâ‘ilün/ mef‘ülü/ mefâ‘ilün</i>	1	1	7			9
<i>Mef‘ülü/ mefâ‘ilü/ mefâ‘ilü/ fe‘ülün</i>			8	1		9
<i>Mef‘ülü/ mefâ‘ilün/ fe‘ülün</i>		34	1	1		36
<i>Mef‘ülü/ fâ‘ilâtün/ mef‘ülü/ fâ‘ilâtün</i>		2	25			27
<i>Mef‘ülü/ fâ‘ilâtü/ mefâ‘ilü/ fâ‘ilün</i>	2	7	12	1		22
<i>Müstef‘ilün/ müstef‘ilün/ müstef‘ilün/ müstef‘ilün</i>			12			12
<i>Müstef‘ilün/ müstef‘ilün/ müstef‘ilün</i>				1		1
<i>Fe‘ilâtün/ mefâ‘ilün/ fe‘ilün</i>	1	79	9	4		93
<i>Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün</i>			2			2

Eserde çok fazla olmasa da vezin kusurları göze çarpmaktadır. Öyle ki aynı manzume içerisinde veznin değiştiği de görülür:

Gerden-i hıznîre dakma cevherün
 Kim o bilmez kıymetünü o cevherün

 Dilün yemdür sedef femdür sözün dür
 O dürr-i bî-bahâ kim var sözündür (23a)

Aynı manzumede yer alan bu iki beytin ilkinin vezni; *fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilün* iken ikincisinin vezni; *mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün fe ‘ülün*’dür. Bu gibi hatalar metin içerisinde dipnotta gösterilmiştir.

Arapça-Farsça kelimelerde uygulanan med, eksik heceyi tamamlamak için Türkçe kelimelerde de kullanılmıştır. Aşağıdaki örnekte taş kelimesinde vezin gereği med yapılmıştır:

Sûfî odur ki sâfî ola içi tâşdan
 Nerm ola kalbi ola eşed taşı tâşdan

2.5.3. Kafiye ve Redif

Gülistân-ı Vâhidî’nin manzum bölümlerindeki nazım şekilleri değişkenlik gösterdiğinden kafiye de o manzumelere göre şekillenmiştir. Örneğin; kıta nazım şeklinin kullanıldığı yerde beyitlerin ilk mısraları değişmekle beraber ikinci mısraları kendi aralarında kafiye örgüsünü sağlamışlardır.

Kimi vuslatda kimi fûrkatda
 Kimi sultân-ı bahr u ber düşdi

 Şâh-ı bahr u ber olmuşam dirken
 Açdı göz hâbdan meger düşdi (7a)

Kafiyenin eserde dikkat çekici tarafı; 16. yüzyılın edebî sahasında da sıkça başvurulan cinaslı kullanımıdır. Vâhidî cinaslı söyleyişi eserin tamamında, manzumelerde kullanmıştır. Cinaz, ses tekrarına ve benzeşmesine dayalı bir söz sanatıdır. Bir ibarede cinas, en az iki lafız arasında benzerlik olmasıyla gerçekleşir. Bu

lafızların isim ya da fiil olması ya da köke getirilen eklerle sağlanmış olması, durumu değiştirmez.⁶¹ Cinasta her ne kadar anlamdan ziyade lafızların ses değeri önemli gibi görünse de lafızların farklı anlamları çağrıştırmaları okuyucuda estetik bir zevk uyandırır ve onun hayal dünyasını zenginleştirir.⁶² Vâhidî eserin dildeki ahengini ve estetik zevkini cinas çeşitliliğiyle sağlamıştır. Öyle ki Vâhidî, eserin sonunda onu “tecnîsât”olarak değerlendirmiştir.

Bil bu tecnîsât kim biñ bir beytdür

Manâ-ı ebkârına taze bey(i)t dür (123b)

Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerin birbiriyle kafiye oluşturduğu beytlere sıkça rastlanır. Dolayısıyla cinas sadece Türkçe kelimelerde değil biri Türkçe diğeri Arapça/ Farsça olan mısra sonu kelimelerde de yapılmıştır. Mesela aşağıdaki örnekte Farsça ve Türkçe kelimelerle cinas yapılmıştır. Buradaki cinas, ikinci mısradaki Farsça; sahrâ-neverdî (sahralarda gezen, göçebe) kelimesiyle dördüncü mısradaki Türkçe “ne verdi” arasındadır.

Seyâhat nice ey seyyâh-ı âlem

Ki ٭ idersin rûz u şeb sahrâ-neverdî

Ne hâsıl der-be-der h`âhendelikden

Bana billâh di sana kim ne viridi (9a-9b)

Şâir cinas kullanımına yalnızca mısra sonlarında değil bazen mısra içlerinde de yer vermiştir. Aşağıdaki örnekte miskîn kelimesi mısra başında; âşık, rind anlamındayken diğerk miskîn; misk kokulu anlamındadır.

Miskîn gönül düşdi yine miskin saçun sevdâsına

Uzun ömür sürdi veli bilemedi sevdâsı ne (51b)

Şâirin cinası yaygın olarak kullanma çabası kimi zaman vezinde bozulmalara yol açmıştır.

Hecründe hemdemüm gam ey kâküli sipergam

⁶¹ M. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi-Belagat*, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2004, s. 221.

⁶² Fatih Başpınar, “16. Yüzyıl Türk Şiirinden İlginç Bir Şâir Garamî ve Divân’ında Cinast Sanatının Kullanılışı”, *Rumeli’de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Nisan 2015/2 , s. 40-58.

Geldükçe tır-i kahruñ olur dile siper gam (52a)

Kafiye kullanımı bu kadar yaygınken, reviden sonra gelip anlam ve fonksiyon bakımından aynı ek veya kelime toplulukları anlamına gelen redif⁶³; eserde nadir kullanılmıştır. Aşağıdaki örnekte “dâhil”ler kelime halinde rediftir.

Âdem ki dâne içün cennetden oldı hâric
Ben hâl-i ruhlaruñ-çün oldum cinâne dâhil

Didi işidüp ol cân yüzüm çü karz-ı hûrşid
Oldısa pes kim itdi ol acı nâne dâhil (54a)

2.5.4. Seci

“Lügat anlamı kumru, güvercin gibi kuşların aynı sesleri tekrarlayarak ötmeleri demek olan seci, nesirde fâsıla sonlarının aynı harf olması durumudur. Fâsıla şiirde kafiyein bulunduğu mısra sonu gibidir. Nitekim seci de nesrin kafiyesidir.”⁶⁴ Dolayısıyla nesir için anlatımı etkili kılmanın yollarından biridir.

Gülistân’ın manzum kısımlarında görülen ahenkli ve sanatlı anlatım, mensur kısımlarda başarılı secilerle sağlanmıştır. Eserde çeşitli secilere rastlamak mümkündür.

Aşağıda secilere örnek teşkil etmesi açısından eserden bazı örneklerle yer verilmiştir.

Mütevâzî seci: Revi ve vezin birliği olan kelimelerde görülen seci örneğidir.⁶⁵ Örnekteki “ferîd-mürîd, cihân-civân, çâk-hâk-pâk, âşık- sâdık” lafızlarının son harfleri beraberindekilerle aynı olmasının yanı sıra ikililerin her ikisi de aynı vezindedir.

“...pür-ferîd-i cihân bir mürîd-i civân birle sokakdan çıkup yolda giderleridi nâgâh gördüler eğninde bir siyâh nemed-i köhne ser ü pâ bürehne bir dervîş-i bî-teşvîş yakası çâk ve yüzi gözi âlûde-i hâk egerçi özi hâkde ammâ gözi eflâkde ve dil ü cânı yezdân-ı

⁶³ M. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi-Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuş Yay., 9. bsk., İstanbul 2015, s. 260.

⁶⁴ Saraç, *age.*, s. 231.

⁶⁵ Selami Ece, *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri*, Fenomen Yay., Erzurum 2007, s. 156.

pâkde bâde-i hakikat birle serhoş ve bâd-ı vahdet birle deryâ-yı dili pür-cûş nâlân u giryân kendi kendi birle kelimât-ı âşıkâne idüp ve harekât-ı sâdıkâne gösterür-idi (9b)”

Yine eserde tekrarlanan bir cümle olan; “...şeyh dehân-ı melâhat açup zebân-ı fesâhat birle ayıtdı (2b, 24a, 55b, 57a)” ifadesindeki “dehân-zebân, melâhat-fesâhat” ikilileri buna örnektir.

Mutarraf seci: Farklı vezinlerdeki kelimelerin son harflerinin aynı olmasıyla oluşan⁶⁶ bu seciye verilen aşağıdaki örnekte, “ümîd ve maksûd” kelimelerinin revileri aynı -d harfi- vezinleri farklıdır.

“...deryâ-yı ma‘ârife girdi dest-i ümîdi dâmen-i dürr-i maksûda irdi (2a)”

⁶⁶ Saraç, *age.*, s. 231.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜLISTÂN-I VÂHİDÎ’NİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

3.1. NÜSHA TAVSİFİ

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümünde 827 numarayla kayıtlı olan eserin adı burada “*Nazîre-i Gülistân*” olarak kayda geçmiştir.

Başı: Ben bu dervîş-i dil-rîşûn ve bu dîvâne-i bî-teşvîşûn kelimâtın idrâk idemedüm şeyh ayıtdı

Beyt

Mest-i mey-i hakikat söyler sözün hakâyık
Añlar mı anı anı kılmış ola Hak ayık

Sonu: Biñ bir aduñ hakkı-çün yâ zül-bekâ
Bu kitâba vir ebed izz ü bekâ

Ölçüsü: 184X110 mm.

Sayfa sayısı: 123 vr.

Eserin yazıldığı hattın cinsi: Talik, el yazması.

Satır sayısı: 13.

Sütun sayısı: 2.

Cilt özelliği: Vişneçürüğü rengine deri ciltli

Kâğıt özelliği: Sarı renkli, yer yer su lekeleri vardır.

Nüshanın 1b yüzünde -zahriye sayfasında-; “Gülistân-ı Vâhidî-Nazîre-i Gülistân-ı Sadî” ifadesi yer almaktadır. Asıl metin 2a sayfasından başlamaktadır. Nüshada eserin telif tarihi bulunmasına rağmen, yazmanın istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Eserin sonunda “sahebehü vü mâlikehü dervîş aga” şeklinde mülkiyet kaydı bulunmaktadır.

Eserin bilinen tek nüshasının bilgileri yukarıdaki gibidir. Bununla birlikte *Gülistân*’ın Süleymaniye Kütüphanesinde de bir nüshasının olduğu bilgisi verilmiştir.⁶⁷ Fakat yapılan araştırmalar sonucu belirtilen konumda bu nüshaya rastlanmamıştır.

⁶⁷ Efendioğlu, *age.*, s. 6.

3.2. METİN NEŞRİNDE TAKİP EDİLEN YOL

1. Gülistân-ı Vâhidî adlı eserin mevcut tek nüshası olduğundan metinde ve üzerine yapılan değerlendirmelerde İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindeki bu nüsha esas alınmıştır.
2. Eski Anadolu Türkçesi özellikleri doğrultusunda metinde b ünsüzüyle yazılan –İp eki, transkripsiyonlu metinde p ünsüzü tercih edilerek yazılmıştır.
3. Eski Anadolu Türkçesinin üsluptaki yeri düşünülerek -eserde gösterilmese dahi- kelime ve bazı eklerde yuvarlaklaşma doğrultusunda yuvarlak ünlüler kullanılmıştır. Örneğin; *kendi* zamiri nüshada hem *kendi* hem de *kendü* şeklinde yazılmıştır, fakat metin oluşturulurken *kendü* şekli esas alınmıştır.
4. Nüshadaki Eski Anadolu Türkçesi özellikleri fazla bir dipnot oluşturacağından metinde verilmemiş, inceleme kısmında metnin “Dili ve Üslûbu” başlığı altında değerlendirilmiştir.
5. Transkripsiyonlu metin oluşturulurken varak numaraları metinde () işareti içerisinde ve bold olarak gösterilmiştir.
6. Nüshada müellifin mavi ve kırmızı mürekkeple başlıklandığı manzum ve mensur bölümler metinde bold olarak yazılmıştır.
7. Metindeki beyt, kıta, mesnevi, rubai, mısra başlıklı nazım şekillerinin her birine ayrı ayrı numara verilmemiş, metne hâkim olan kısım mensur hikâyeler olduğundan sadece hikâyelere numara verilmiştir. Örneğin; Hikâyet⁷ gibi bir kullanım yedinci hikâyeyi işaret etmektedir.
8. Metinde geçen ayet ve hadis iktibaslarının asıl şekilleri Arap harfleriyle verilmiş ve detaylı bilgi dipnotta aktarılmıştır.
9. Vezin bozukluğunun ve farlılığının olduğu kısımlar dipnotta gösterilmiştir.
10. Metindeki herhangi bir manzume derkenarda yer alıyorsa, konumu itibariyle bulunduğu varığın en sonuna eklenmiş ve dk kısaltmasıyla belirtilmiştir. Mesela; Rubaiyye^{dk}, rubainin derkenarda olduğunu göstermektedir. Derkenardaki manzume eğer asıl metnin akışına uygun değilse ilgili varak numarasına dipnot numarası eklenmiş ve manzume dipnotta gösterilmiştir.
11. Nüshadaki dış etkenlerden kaynaklı okunamayan yerler [] işareti ile gösterilmiş ve metinden kopyalanarak dipnotta verilmiştir.

12. Metinde müellifin yazımından kaynaklı, doğruluğundan emin olunamayan kelimeler için yapılan çıkarımlar metne okunduğu şekliyle yazılmış ve metindeki sureti dipnotta verilmiştir.
13. Şeddeli kelimelerin yazımında mensur bölümlerde kelimelerin tek ünsüzlü hali tercih edilirken manzum kısımlarda bu kelimelerin yazımında vezne uyulmuştur.
14. < > metin içerisindeki tahmini ilaveler için kullanılmıştır.
15. ~ Farsça kelimelerdeki “vâv-ı ma`dûle” için konulmuştur. (Örneğin: h`âce gibi)
16. İçin ve ile edatlarının yazımında nüshadaki yazılımları göz önünde bulundurulmuş, kendinden önceki kelimeye bitişik yazılmışlarsa metinde bitişik (anun-içün gibi); ayrı yazılmışlarsa metinde ayrı olarak gösterilmişlerdir. İle edatında da aynı yöntem uygulanmıştır.
17. Metinde geçen Farsça manzumelerin aslı metin içerisinde verilirken Türkçeye aktarılmış halleri dipnotta verilmiştir.
18. Metin içerisinde geçen eser isimleri tırnak içinde ve italik olarak verilmiştir.
19. Her manzumenin vezni taşıdığı başlık ile manzumenin arasına yazılmıştır.
20. Manzumelerdeki vezin kaynaklı eklemeler () işaretiyle gösterilmiştir.
21. _işareti ulama için kullanılmıştır. (Örneğin: ki _özün gibi)
22. ? metinde okunduğu halde anlam verilemeyen yerler için kullanılmıştır.
23. Metinde, Arap alfabesindeki harf ve sesleri karşılamak üzere, aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanılmıştır:

Transkripsiyon Sistemi:

آ	Ā	Ā
ا	A, E, I, Ī, U, Ū	a, e, i, ī, u, ū
ث	Ṣ	ṣ
ح	Ḥ	ḥ
خ	Ḫ	ḫ
ص	Ṣ	ṣ
ض	Ẓ, Ḍ	ẓ, ḍ
ط	Ṭ	ṭ
ظ	Ẓ	ẓ
غ	Ġ	ġ
ق	Q	q
ك	K, G, Ņ	k, g, ŋ
و	V, Ū	v, ū
ى	Y, Ī	y, ī
Hemze	ʾ	
ع	ʿ	

3.3. GÜLİSTÂN-I VÂHİDÎ'NİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

GÜLİSTÂN-I VÂHİDÎ

(2a)

Ben bu dervîş-i dil-rîşûñ ve bu dîvâne-i bî-teşvîşûñ kelimâtın idrâk idemedüm şeyh ayıtdı

Beyt

mef'ûlû fâ' ilâtün mef'ûlû fâ' ilâtün

Mest-i mey-i hâkîkât söyler sözün hâkâyık

Añlar mı anı anı kılmış ola Hâk ayık

Hikâyet ¹

Meger bir civân-ı şâhib-cemâl ü hub-ı şîşal bir şeyh-i şâhib-kemâlün ve şîrîn-mağâlün meclisine varup muğâbelesinde oturdu şeyh dağı mütenebbih olup girîbân-ı murâkâbeden başın kaldırıp ve gözi yaşın ağıdıp bezminde olan 'avârifeye işâret idüp ve beşâret eyleyüp deryâ-yı ma'ârifeye girdi dest-i ümîdi dâmen-i dürr-i mağşûda irdi hayli cûş u hurûş gösterüp hâmüş oldu meger eşnâ-yı kelâmda mey ü câm-ı Cem zîkr olunmuş idi ki ıstîlâhât-ı meşâyıhdandururlar ol civân-ı şâhib-cemâl anlaruñ mağâmına (2b) intikâl idemeyüp ayıtdı yâ şeyh ol câm-ı Cem birle mey ki zîkr itdühüz ben bendeñüz anları fehm idemedüm ne ma'nâlardur şeyh dehân-ı melâhat açup zebân-ı feşâhat birle nazm idüp ayıtdı

Beyt

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Câm-ı Cem dildür ma'ârif mey ayâ şâhib-cemâl

Bezm-i 'ömründe dem-â-dem destüne câm-ı Cem al

Hikāyet ²

Meger bir cumhūr-ı dervīṣān-ı ‘Acem bir şeyḥ-i muḥterem ü muḥteşem birle bir ḥānḳāhda cem‘ olup muşahābet idüp mükālemet iderler idi esnā-yı kelāmda aralarından dervīṣūñ biri ayıtdı

Beyt

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

از می عشق درین بزم مدار

ساقیا جام مرا خالی مدار⁶⁸

Bu dervīṣ bu beyti oḳıcaḳ birisi daḥı ayıtdı

Beyt

mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

برای دفع خمارم می آور ای ساقی

و لیک بی لب یارم می آور ای ساقی⁶⁹

Bu dervīṣ daḥı bu beyti oḳıcaḳ birisi daḥı ayıtdı

Beyt

mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

بروز میکده ساقی برای دفع خمار

⁷⁰ سبو میار پر از می اکر توانی خم آر

(3a)

Bu dervīṣ daḥı bu beyti oḳıcaḳ birisi daḥı ayıtdı

⁶⁸ Aşk şarâbından bizim meclisi dalgalandır

Ey sâkî benim bardağımı boş bırakma

⁶⁹ Sarhoşluğumu gidermek için mey getir ey sâkî

Yârimin dudağından yoksunum mey getir ey sâkî

⁷⁰ Ey sâkî sarhoşluğumuzu gidermek için meyhâneye

Şarâpla dolu sürahi getirme (onun yerine) fıçı getir

Beyt

mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

ای ساقی حیج بسویم می آ میا

چون آیی باری چون لب او ساقی با می⁷¹

Bu dervîş daḥı bu beyti oḳıcaḳ biri daḥı ayıtdı

Beyt

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

می آرای ساقی کلرخ بزم ما زمیخانه

روا ببند کسی یکدم شود خالی زمی خانه⁷²

Bu dervîş daḥı bu beyti oḳıcaḳ meger aralarında Rûm dervîşleri vardı anlaruñ birisi ayıtdı

Ḳıṭ'a

fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Çünkü diḥḳân-ı rûzgâr virür

Ḥâşıl-ı 'ömr ḥırmenin bâda

Sende idin bu bezm-i tende müdām

Leb-i cān-baḥş-ı dilber-i bâde

Bu dervîş bu ḳıṭ' ayı oḳıcaḳ birisi daḥı ayıtdı

⁷¹ Ey sâkî asla yanıma gelme

Ancak gelmek istersen eğer onun (yârimin) dudakları gibi şarapla gel

⁷² Ey bizim meclisin gül yüzlü sâkîsi bize meyhânedен şarap getir

Evde bir an bile şarâp bulunmamasını kim revâ görür

Kıt‘a

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Çünkü bu bezm-i zemīnde ey dil
Cevri devr-i felegūñ oldu mūdām

Sen de def‘-i ğam-içün leyl ü nehār
Eyle bir gül-ruhıla ‘ıyş-ı mūdām

Bu ebyāt-ı dil-āviz ü taḥiyyāt-ı ma‘nā-engīz okunduğdan soñra şeyḥe müteveccih olup ayıtdılar yā şeyḥ sāķī ve mey-fürüş ve ḥumār ve dilber (3b) ve yār kimlerdür ve meyḥāne ve mey-gede ve mey ve bāde ve cām ve sebū ve ḥum ve leb nelerdür bunlaruñ luṭf idüp ma‘nāların beyān ve feḥvāların ‘ayān idivirūñ ki göñlümüz tesellī bulup cānumuz tecellī ḥāsıl eyleye çün şeyḥ anlardan bu vechile suāl işitdi fī‘l-ḥāl aña göre iş itdi dehān-ı melāḥat açup zebān-ı feṣāḥat birle ayıtdı

Ey ṭālibān-ı rāh-ı Ḥaḳ vey bendegān-ı dergāh-ı Ḥaḳ bilūñ ve āgāh oluñ ki sāķī şeyḥ-i nāşihdür ve şarāb-dār u mey-furüş daḥı ol ma‘nādur ve ḥumār vuşulden ric‘ate dirler ve yār şıfat-ı İlāhiyyeye dirler zarūrī kāffe-i mevcūdātdur sālīk-i mesālik dergāh-ı Ḥaḳka bundan muvāfiḳ-ter ism olmaz ve mey ğalebāt-ı ‘ışķa vü ḥālāt-ı şevķe dirler vücūd-ı ‘amāl birle selāmete muḳārin ola ve meyḥāne ‘ālem-i lā-mürüvvete dirler ve mey-gede ḳadem-i münācāta dirler ve bāde ‘ışķa dirler ve cām aḥvāle ve göñüle dirler ve sebū ṭālib-i şıddīķa dirler ve dilber ve ḥum mürşid-i kāmile dirler (4a)

Beyt Der Zıkr ü Medh-i Āl ü Aşḥāb-ı Resūl Rıdvānullāhi ‘aleyhīm ecma‘in

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ulün

Resūlūñ āl ü aşḥābına her bār
Selām olsun zi elfāz-ı güherbār

Beyt Der Medh-i Evliyāullah-ı Te‘ālā Raḥmetullāhi ‘aleyhīm ecmaīn

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Evliyānuñ serīridür şāh-ı dīn

Sözleri şehlüklerine şāhidīn

Beyt Berāy-ı Īn Kitāb

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

از برای کستانان شد کتایم کستان

⁷³ کستانی کر تو نیز از کستانم کستان

Beyt Hember Īn Ma‘nā Der-Vezn-i Diger

mefā‘ilūn mefā‘ilūn fe‘ulūn

بنزد اهل دل این بوستانست

⁷⁴ که زیرا اهل دل زین بوستانست

Der Beyān Kerdn-i Aşl-ı Īn Kitāb ve Der-Zıkr-i Pādşāh [...] ⁷⁵

Destūr-ı şāh u ‘ulemā vü fuḫahā vü şulehā vü meşāyih [...] ⁷⁶ ya‘nī bu kitāb bī-faşl u bāb-ı ḥikāyāt-ı ġarībe ve rivāyāt-ı ‘acībe birle bir gülistān-ı nā-yāb olmışdur ki gülleri rengārenk taşvīrātla her demde tāze vü ter şöyle ki būy-ı cānfezāları (4b) dimāğ-ı dil-i şeydāları mu‘aṭṭar ider ve bülbüleri günāgün taḥrīrātla her nefesde nālān eyle ki āvāz-ı dil-nüvāzlarından cigerler büryan imdi bir ṭalīb-i reng ü būy-ı gül ve bir rāğīb-ı güft ü gūy bülbul gerekdür ki bu gülistānuñ gülleri қоһусın alup қоһулana ve bülbüleri güft ü gūsun dīnleyüp ḥūlana tā ki kālībı gülşen ola yā būy-ı vefā ve ḫalbi rūşen ola çūn şems

⁷³ Gül sevenler için kitābımı gül bahçesi yaptım

Eğer sen de gül sevenlerdensen benim gül bahçemden gül al

⁷⁴ Kalbi uyanık(basiretli) insānlara göre bu (kitāp) bir bahçedir

Çünkü kalbi uyanık (basiretli) insānlar bu bahçedendirler

⁷⁵

⁷⁶

duḥā hem bu kitābuñ mü‘ellifi Vāḥidī-i miskīne du‘ā eyleye ki rūḥı şād ola dā‘inüñ daḥı göñlü şehri ābād ola ammā bu kitāb-ı müsteṭab hicretüñ tokuz yüz otuz yedinci yılında te‘lîf olındı Sulṭān Süleymān ism-i şaḥib-kıran-ı cihān bin Sulṭān Selīm Ḥān bin Sulṭān Bāyezīd Ḥān bin Sulṭān Mehmed Ġāzī zamānında ḥalledallahu salṭanatahu ve ebbede devletehu ilā inḳıraz-ı cihān ya‘nī nihāyet-i merdümān-ı vüzerā-yı nīk-mahzarları daḥı vezāret-i şadrunda müstahkem (5a) ü müstedām olsunlar ‘ulemā-yı meşcerleri daḥı seccāde-i şerī‘atda şabit ḳadem olup hoş ḥāl bulsunlar meşāyih-ı kibārları daḥı bu minvāl üzre fuḳahā-yı dīndārları daḥı hem ber-īn nesāḳ bād bi-Rabbi ‘l-‘ibād

Rubā‘iyye

mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

İlahī bunları şakla ḳamu āfātdan her dem

Ki bunlardur tutan dīni nitekim cismi tutar dem

Bularuñ zıll-ı memdūdında ḥalḳ olup dil-asūde

Ki rüz u şeb ṭarablarda sürerler her nefes yek dem

Hadīs-i ḳudsi ⁷⁷ كُنْتُ كَنْزاً مَخْفِياً فَاحْبَبْتُ أَنْ أُعْرَفَ فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ

Ḳıṭ‘a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Genc-i maḥfī idem didi ol şāh

Dilerem zāhir eyleyem gencüm

Eyledüm ḥalḳı tā beni bileler

Hem çü şems ü duḥā degül k’encüm

⁷⁷ “Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi diledim, bunun için (beni bilmeleri için) yaratıkları yarattım.” (Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler-Ansiklopedik Sözlük*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 396.)

Der Beyān-ı Ahvāl-i Halk-ı Cihān ve İhtilāfāt-ı İşān

Қыт'а

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Büstān-ı cihānda bu eşyā
Her biri gūne gūne çün zehre

Sen de zenbūr-vār bunlardan
Nūş kıl līk dönmesün zehre (5b)

Қыт'а

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Kimi şāh-ı cihān olup halkuñ
Kimini döger ü kimin depeler
Kimisi genc-i künc-i 'ālem olup
Sākin ü şāmit oldı çün depeler

Қыт'а

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Kimi(si) vāqıf oldı esrāra
Kimseye keşf-i rāz eylemedi
Keşf-i rāz itme sen de yārüne hem
Kimseye keşf-i rāz eyleme di

Қыт'а

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Bende-i şāh-ı 'ışk olam diyü kim
Tahtı qodı ve tācı terk itdi

Kimi Һalka be-gūş-ı Һaydar olup

Serine tāc-ı penc terk itdi

Қыт'а

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Kimi mest-i şarāb-ı vaḥdet olup

Cisminüñ cübbesin қaba қıldı

Kimi mest-i mey-i ḥamākat olup

Sere destārını қaba қıldı

Қыт'а (6a)

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Kimi ğarq-ı yem-i mükāşefedür

Naql ider keşf idüp rumūz-ı dili

Özi sözden ferāgat eylerise

Nāsa taqrīr ider rumūz-ı dili

Қыт'а

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Kimi mescidler içre 'ābid olup

Һalka izhār ider 'ibādetini

Līk ḥalvetde ḥalkı ğıybet idüp

Yir ol aḥrārıla 'ibādātını

Ḳıṭʿ a

feʿilātün mefāʿilün feʿilün

Kimi meyḥānelerde mest ü ḥarāb

Yatur olup vücūdı ġarḳa-i mey

Ger bunuñ gibi bir ḥarābātī

Görseñ üstüne varma bir yana ḳay

Ḳıṭʿ a

feʿilātün mefāʿilün feʿilün

Kimi germiyyetiyle minber-kūb

Ḳon diyü mālī nāsa pend eyler

Ḳodurup anlara alup kendü

Ḳat ḳat üstüne yahşi bend eyler

Ḳıṭʿ a

feʿilātün mefāʿilün feʿilün

Kimi āzār-ı dilde kelb-i ʿakūr

Kimi bāzār-ı dilde çün laḳ laḳ (6b)

Sözleri bī-şebāt u nā-merbūt

Çün çaḳıldaḳ hemān ider laḳ laḳ

Ḳıṭʿ a

feʿilātün mefāʿilün feʿilün

Kimi çün baḥr-ı ḳulzüm emvācı

Niçe ten fülkini ider ġarḳ-ı āb

Bahr-ı dil bād-ı ʿışkdan mevvāc
Olıcak kimi eylemez ğark-āb

Ḳıṭʿa

feʿilātūn mefāʿilūn feʿilūn

Kimi hoş mu virür dimāġ-ı dile
İhtilātında çün gül-i hoş-bū

Kiminūñ sözi cāna cān virür
Müstemiʿ kimsedür nice hoş-bū

Ḳıṭʿa

feʿilātūn mefāʿilūn feʿilūn

Kimisi zerre-vār sergerdān
Ay u gün yüzlüler hevāsında

Kimi eyler taleb yüzi nūruñ
Taleb eyler kimi hevā sinde

Ḳıṭʿa

feʿilātūn mefāʿilūn feʿilūn

Kimi bezm-i nigārda raqqāş
Şalup el şarkā ğarba dir gelünüz

Kimi berg-i kavāķ-tek deffāf
Mezheb-i āldur ki evine dūr gelünüz (7a)

< Kıt'a >

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Kimi bāzūsı birle bāzīçe

Gece gündüz ider nigārole

Kimi naqş itdi dilde şūretini

Dem-be-dem eglenür nigārole

Kıt'a

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Kimi vuşlatda kimi fūrkatda

Kimi sultān-ı baħr u ber düşdi

Şāh-ı baħr u ber olmışam dirken

Açdı göz hābdan meger düşdi

Kıt'a

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Düşı birle kimi peyamber olup

Ümmetin bārgāh-ı Hāqqa çeker

Pīşvā olup ümmetüne be-ced

Rāstı bu ki rāh-ı Hāqqa çeker

Kıt'a

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Kimi cūyā-yı cīfe-i dünyā

Yeler ārām itmeyüp seg-vār

Sen de dünyāya dīni virdünse
Bārgāh-ı Hüdāya çün seg var

Ḳıṭ‘a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Kimi dünyāya baḳmadı hergiz

Nazarı oldu kār-ı āhirete (7b)

Varmadı ḥāb-ı ḡaflete dün ü gün

Sa‘yıla oldu kārı āhirete

Ḳıṭ‘a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Kimi meydān-ı ‘ışḳ içinde çü ḡūy

Bī-ser ü dest ü pāy yuvalanur

Līk söyler şu murḡ-ı Eblehe kim

Şecer-i ‘unşur üzre yuvalanur

Ḳıṭ‘a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Kimi ilm-i fitende māhirdür

Şöyle kim ders virür İblise

Biner İblisün üstüne ḥar-vār

Ol ḳadar binmeseydi ibl ise

Ḳıṭʿa

feʿilātūn mefāʿilūn feʿilūn

Kimi âteş-perest ü kimisi büt

Kimisi ʿabd-ı reʿs-i gūsāle

Kimisi şāh-çūn ḥarāc-güzār

Şaḥnesi dir aña ki gūsāle

Ḳıṭʿa

feʿilātūn mefāʿilūn feʿilūn

Kimi zındīk ü kimisi mülḥid

Kimisi rind ü kimisi abdāl

Kimi bī-dīn olup Ḥüdāyım dir

Kimi dir bu yere bizüz abdāl (8a)

Ḳıṭʿa

feʿilātūn mefāʿilūn feʿilūn

Cümle eşyā zebān-ı ḥāl ile dir

Bizdedür ğayrda degüldür ḥaḳ

Bilemezler ki ğayr yok Ḥaḳdan

Bu söze kim diye degüldür ḥaḳ

Ḳıṭʿa

feʿilātūn mefāʿilūn feʿilūn

Yogiken bu cihān-ı bī-ser ü pā

Eyledi Ḥaḳ çü gūy-ı bād üzre

Ba' d-ez-ān cān u dil virüp aña ol
İtdürür güft u gūy bād üzre

Қыт' a

fe' ilātūn mefā' ilūn fe' ilūn

Ҳақ те' ālā муҳїтдур дөкүлен
Her ne kim görünür görünmez var

Ne ki var eylediyse ol biledür
Līk bu gözlere görünmez var

Қыт' a

fe' ilātūn mefā' ilūn fe' ilūn

Ol münezzehdürür görünmekden
Ol müberrādurur her ārādan

Līk ma' nāda şemsden eẓher
Görünür Ҳақ göze her aradan

Қыт' a (8b)

fe' ilātūn mefā' ilūn fe' ilūn

Mülk anuñ ҡul añun evāmir anuñ
Bī-nazīr vü bī-şebīh odur Allāh

Hīç aḥad yok şerīk mülkünde
Aydalum lā ilāhe illāllāh

Қыт' a

fe' ilātūn mefā' ilūn fe' ilūn

Hakkı tevḥīd itmede her dem

Vāhidīnün olupdurur derdi

Ki bu miskīne bir şeb Aḥmed-i Ḥaḳ

İsm-i tevḥīdi luṭf idüp virdi

Hikāyet ³ Der Beyān-ı Ḥāl-i Ḥod

Meger günlerde bir gün dāīre-i şehre seyre çıkmışdum gördüm iki misāfir kişi piyāde ammā şūret-i faḳr u fenāda gelüp ben faḳīre selām virüp ve ārām idüp ibtidā-yı kelām böyle ayıtdılar ki bu yerden misüz ben ayıtdum belī birisi ayıtdı Vāhidī didükleri şahs yoksa siz misüz belī ol faḳīr ü haḳīrem diyüp anlarla esrār-ı dil-i ebrāra müte‘ allıḳ ḥayli güftāre şürū‘ itdük anlara maḡlūbiyet vāḳi‘ olıcaḳ birisi ol birisine nazar idüp (9a) benimçün işāret itdi ol daḥı ṭa‘ne-āmīz ve sitāyiş-engīz yüzinden yoldaşını muḥāṭab idinüp ayıtdı

Rubā‘iyye

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Geçmedi esrārdan esrārdān

Oldı zīrā kim dili esrārdān

Her ne kim dir sırr-ı dildür Vāhidī

Ārif-isen sözlerin esrār dān

Birisi daḥı ol birine nigerān olup tab‘-ı nāzikī cevalān idüp baña teveccüh eyleyüp naṣīḥat ṭarīḳin ṭutup nāzikāne zebāne gelüp ayıtdı

Beyt

mef‘ülū fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

Bāb-ı serāy-ı sırr-ı dili açma cāhile

Şāh-ı cihān olursa da ol ‘izz ü cāh ile

Bildüm ki bu misâfirler şâ'irlermiş 'âlemi seyâhat idüp benî âdemî birle muşâhabet
 eyleyüp şî'rleri birle mütefâhir olup ekâbiri cer itmek-çün sâyirlerimiş bu gedâlaruñ
 faqr u fenâları hâşşiyet-i cerden imiş ve gıdâları cihet-i deryûze-i derûn imiş ben faķîr
 dađı bunlaruñ mâhiyyetlerin bilüp ve haķîķatlerin aňlayup birisine ayıtdum

Kıt'a

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

Seyâhat nice ey seyyâh-ı 'âlem

Ki idersin rûz u şeb şahrâ-neverdî (9b)

Ne hâsıl der-be-der h'âhendelükden

Baňa billâh di saňa kim ne virdi

Ol birisine dağı teveccüh idüp mev'ize vechinden ayıtdum

Beyt

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

Şol er kim sâkin olup çekmedi nevm

Aňa lâbüd irişdi rızķı çün büm

Bu beyti okıyup bunlarla vedâ'laşup be-zebân-ı 'Acem ayıtdum

Beyt

fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

طلب رزق کردن از درها

به شدن در دهان از درها⁷⁸

⁷⁸ Rızķ için kapılara gidip dilenmektense
 Ejderhânın ağzına girmek daha kolay(iyi)

Hikāyet ⁴

Meger bir pür-ferīd-i cihān bir mürīd-i civān birle şoķaķdan çıkup yolda giderleridi
nāgāh gördüler egninde bir siyāh nemed-i köhne ser ü pā bürehne bir dervīş-i bī-teşvīş
yaķası çāk ve yüzi gözi ālūde-i hāk egerçi özi hākde amā gözi eflākde ve dil ü cānı
yezdān-ı pākde bāde-i haķīķat birle serhoş ve bād-ı vaħdet birle deryā-yı dili pür-cūş
nālān u giryān kendü kendü birle kelimāt-ı ‘āşīķāne idüp ve harekāt-ı şādīķāne gösterür-
idi mürīd-i civān pür-ferīd-i cihāne ayıtdı ya şeyh (10a) bīdār ola tā ki sezā-vār-ı dīdār-ı
yār ola ki dimişlerdür

Mısrā‘

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

⁷⁹ حفته نا بینا بود دولت نبیداران رسد

Ya‘nī devlet-i dīdār-ı yār uyanık cānlara irişür uyur hayvānlara değül

Kıt‘a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

‘Āşīķ oldur ki hīç leyl ü nehār

Varmaya hāba ola uyanık

Meyl iden hūrd u hāba hayvāndur

Olısar nār-ı nevme o yanık

Beyt

me‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün

‘Āşīķ kim ola bī-zer ü bī-girye vü bī-zār

Bu vechile ‘āşīķdan o ma‘şūķ ola bīzār

⁷⁹ Uyuyan insān -gözü kapalı olduğu için- kör olur, devlet (yâri görmek) yalnız uyanıklara nasip olur.

Beyt

meʿūlū mefāʿilū mefāʿilū feʿūlūn

‘Āşık kim ola bā-zer ü bā-girye vü bā-zār

Bu ‘āşıkıla eyler o maʿşūk eyü bāzār

Beyt

fāʿilātūn fāʿilātūn fāʿilātūn fāʿilūn

‘Āşıkun gözi yaşı sīm vü gözinün zerdi zer

Girye itdükce sirişki dūr bülūh-ı zerd zer

Beyt

fāʿilātūn fāʿilātūn fāʿilūn

Bād-ı ʿışk irdükce deryā-yı dile

İrişür emvâcı anuñ her dile

Bād-ı ʿışk irdükce dil deryâsına

Bâhrlar olur ki dil deryâsı ne (10b)

Beyt

fāʿilātūn fāʿilātūn fāʿilātūn fāʿilūn

Baħr-ı dil cūş itse taşup mevcı gözden dökülür

Nitekim zîr-i zemînden âb gözden dökülür

Meşnevî

fāʿilātūn fāʿilātūn fāʿilātūn fāʿilūn

‘Āşk bir pür-mevc-i yemdür dūr-feşân

Anda sen ğavvās ol gel dūr-feşân

‘Aşķ bir meydān-ı bī-pāyāndur
Halk çün gev bī-ser ü pāyāndur

‘Aşķ bir heder ki aña yok girān
Ehli anuñ cümle kūrān u kerān

Ya‘nī ehl oldur göre görmezlene
Sen daķı ehl ol göre görmezlene

Ehl odur işidüp işitmezlene
Sen daķı işidüp işitmezlene

‘Aşķdur Sīmurğ-ı kūh-ı Qāf-ı ten
‘Aşķdur halka iden ilķā fiten

‘Aşķdur bu güft u gūyı söyleden
Darb-ı çevgān birle gūyı söyleden

Şehsüvār-ı ‘aşķ çevgānın ele
Alsa varır gūylar elden ele

Şad hezārān sır olur bunda çü gūy
Bir nefesde itme bunda güft u gūy

Ol cihetden lāl oldı ‘āşķān
Olmayan lāl olmadı bil ‘āşķ ān

Anuñ-içün bī-ser ü pā gūy tek
Oldılar meydān-ı ‘ışķ içre biteg (11a)
Sözin tamām idicek birisi daķı ayıtdı

Kıt‘a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Nā-geh irür kulūba tenhāda

Nūr-ı esrār-ı sırr-ı Raḥmānī

Baḥr-ı rahmet ğarīķ ider idicek

Erḥame ‘r-rāḥimīn raḥm anı

Bu ‘azīz daḥı sözın tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

 Kıt‘a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

İrdi Mūsā da nūra tenhāda

Buldı ‘İsīde nūr-ı rūḥānī

Ol cihetden didiler ehl-i zemīn

Çārmıḡ-ı āsmānda rūḡ anı

 Kıt‘a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ƙıldı kūh-ı Hırāda tenhāda

Nūr-ı Haķ Muştafāyı nūrānī

Ol vec(i)hden gören anı her gün

Pāy-tā-ser görürdi nūr anı

 Hikāyet⁵

Meger bir nice şādıkān-ı Rūm ve ‘Acem bir yere cem‘ olup şadāķatuñ netāyicin ve şādıkūñ merātibin zıkr iderlerdi eşnā-yı ezķārda Rūm şādıkılarından birsi ayıtdı şıdķ şāḡibini şadr-ı şudūr-ı şafā-yı Samede ve serīr-i serāy-ı sürūr-ı sermede irgirür

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Kimde kim ola şadākat lā-cerem

Her kişi yanında olur ol ‘azīz (11b)

Ger ‘azīz olmak dilerseñ sen daḥı

Cümle aḥvālinde şādık ol ‘azīz

Şādıku ‘l-fi‘l olduğı-çün Yūsufi

İtdi sulṭān Mışra alup ol ‘azīz

Bu ‘azīz sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Olmağ isterseñ eger maḳbūl-ı Ḥaḳ

Yüri rāh-ı şıdk içinde pāyidār

Şādıku ‘l-fi‘l ol müdām ey şāh kim

Taḥt-ı ‘izzetde olasin pāyidār

Bu ‘azīz daḥı sözün tamām idicek ‘Acem şādıklarından biri ayıtdı

Beyt

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

بود مردان پیشه کاری راست

هر که شد در راستی مردان بود⁸⁰

Bu ‘azīz daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

⁸⁰ Dürüst olmak (doğru yolda olmak) yiğitlere aittir
Dürüst olan her kimse yiğittir

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

رسته گردد از بلیات جهان کر راستی

زانکه چیزی بنشد از در دو کون از راستی⁸¹

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

جا و درد غم از رستند راستان

بس که جان ماندند با غم درد جا⁸²

Bu 'azîz daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı şadâkat necât virür beliyyâtdan ve derecât ḥâsıl eyler (12a) 'ulviyyâtdan ve mânâ-ı derekât olur süfliyyâtdan ve müberrâ eyler menhiyyâtdan ve mu'arra eyler fuḥşîyyâtdan ve muşaffâ ider kudurât-ı nefşâniyyeden ve zevk ü şafâ baḥş eyler lezzât-ı rûḥâniyyeden

Ḳıṭ' a Be-zebân-ı 'Acem

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

کجی نفس کر بکردی راست

از بلاها نجات می یابی

جا بود در بهشت هشت تو را

در جهنم نجات می یابی⁸³

⁸¹ Keşke dünyada kötülüklerin yerine dürüstlük bitse
İki cihanda dürüstlükten daha iyi bir şey yoktur

⁸² Dürüst insanlar her iki cihanda da gamdan kurtulurlar

⁸³ Eğer nefsinizi doğru yetiştirirsen
Belalardan kurtulursun
Böylece sekiz cennetde yerin olur
Cehennemden kurtulmuş olursun

Beyt

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

دوستان حق شوند ان راستان

آن راست شد نبا کر نبود دوست⁸⁴

Hikāyet⁶

Meger bir niçe şūfiyān-ı sālīk-i mesālīk-i ʔarīkat ve şāfiyān-ı mālīk-i memālīk-i ḥaḳīḳat bir yere cem‘ olup maḳāmāt-ı taşavvufdan ve derecāt-ı taşarrufdan kelimāt iderlerdi eṣnā-yı kelāmda birisi ayıtdı taşavvuf dōrt ḥarfdür şūfīlik ma‘ nāsına ʔarfdür ḥarf-i evvel **tād**ur tā tevbeye işaretdür **(12b)** ya‘ nī şūfī olan kimse küdürāt-ı nefsanīyeden şāfī-dil olup ol bir ‘ azīzün dünyā ḥabāsetinden temīzin elin alup tevbe eyleye nefsinün cemī‘i hevālarından ḥarf-i şānī **şād**dur şād şıdḳa ve şāfāya işaretdür ya‘ nī şūfī olan kimse ḡıll ü ḡıṣṣ-ı dünyādan ḡōḡlin şāfī idüp şādıḳu’l-kavl ve şādıḳu’l-fi‘l ola tā ki taşavvuf merātibin bula ḥarf-i şālīs **vāv**dur vāv vefāya işaretdür ya‘ nī şūfī olan kimse her kişiyē mertebesince vefā şūretin ḡōsterüp başar-ı vefāyla nāḳar ide hīḳ aḥda cefā ḳaşdın itmeyüp dünyādan ḡide ḥarf-i rābi‘ **fād**ur fā fenāya işaretdür ya‘ nī şūfī olan kimse nefsin şōyle fānī ḳıla kim ḡōren anı cisminde cānı yok şana sōḡseler ve dōḡseler incinmeye belki ḥāṭırına daḡı ḡetürmeye tā ki aḥa merātīb-i taşavvuf ve menāzil-i **(13a)** taşarruf müyesser ola

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Şūfī şāfī dil olup şāfī şāfā şuffasına

Ḡeḳe şūfīlerle ide şāfā-yı samedi

Samedi olmasa olsa şūfīde şāfā şıḥḥatile

Şanemī şōḥbet ider şanma kim eyler Şamedī

⁸⁴ Dürüst insanlar Hakk’ın dostları olurlar
Eḡer dürüstlüḡü sevmezseler dost olamazlar

Bu ‘azîz sözün tamâm idicek birisi dağı ayıtdı kıyâmet güninde ‘arsâ-i ‘arasâtda maḥlûkât şaf şaf olup tıracak evliyâ ve enbiyâ şaflarından ğayrı şūfîler şafından eyü şaf olmaz cân u dil birle şūfî-i şâfî olmayan kimse şaf bulmaz

Meşnevi

mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün

Ḳarış gel bu şafa var ol şafâda
Ki eylükde seni iltür bu şaf ada

Ki bu şafdur şafâda şuffa şâfı
Olur bu şuffada şūfî-i şâfî

Bu ‘azîz dağı sözün tamâm idicek birisi dağı ayıtdı

Beyt

mef‘ülü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün

Şūfî odur ki şâfî ola içi taşdan
Nerm ola ḳalbi ola eşed taşı taşdan (13b)

Hikâyet ⁷

Bir niçe ‘azîz ḥabâset-i riyâdan temîz kimseler bir yere cem‘ olup mürâyî hırḳa-püş şūfîler ve ḥöd-fürüş zâhidler haḳḳında kelimât iderleridi esnâ-yı kelâmda biri ayıtdı mürâyî hırḳa püş şūfîlerün ve ḥöd fürüş zâhidlerün şeyḫi şeytân-ı münâfıḳdur عليه ما يستحق⁸⁵ anlar iblîsdürürler zîrâ sûretlerin tebdîl idüp telbîs eylerler sâde dil olan üftâdeleri ıdlâl eyleyüp perişân ḥâl iderler müselmânlar anlaruñ her birinün şeklin ve şemâyîlin görüp ya‘nî ‘asâsın ve ridâsın ve tâcın ve hırḳa ve tesbîhin ve saḳalın görüp ve maḳâlin işidüp taḥḳîḳ şanup taşdıḳ idüp ṭarîḳin ihtiyâr eylerler bilmezler ki ekl-i mâl-

⁸⁵ Müstehakını bulsunlar.

içün tağyîr-i şekl itmişlerdür tarîk-i Hakkı koyup nefs ü şeytāna uyup rāh-ı bāṭıla
gitmişlerdür

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Diñlemeñ şūfî-i zerrākuñ maḳālin yaḥtedür (14a)

Kendüsi ğāyetde ḥām ammā saḳālı puḥtedür

Beyt

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Kim saḳālın riṡāyiçün uzadur

Sen de qarşu özincesün uza dur

Bu 'azîz sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ'a

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Zāhid-i bilme-rîş ü süm'a-nümā

Yüzine göre itmese özin öz

Yanuna var otur saḳālını tut

Ḳatı uzunca kılların çeküp uz

Bu 'azîz daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ'a

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Zāhid-i delḳ-pūş u zerḳ-fürüş

Yeñ kışaldup elin ele uzadur

Sen de nesne virür olup saḳalın

Ṭutup uzunca kılların uza dur

Bu ‘azīz daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Mürāyī şūfī ṭurfe kuş degül mi

Riyā bāğında iken uçmağ ister

Be-ğāyet aḥmaḳ u nādāndur ol kim

Ṭamu ḳaydında iken uçmağ ister

Bu ‘azīz daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Var ise ḳande bir cılḑ ü bir aḥmaḳ

Girer ol bir ‘azīzün kisvetine (14b)

Gözin yumup şatar keşḑ ü kerāmet

Daḥı bilmeziken ol kisveti ne

Bu ‘azīz daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Yemenden daḥı ter dāmen gör ol ḥayr?

Geçinüp şeyḥ ele el vermek ister

Murādı ġālib anuñ cem' -i zerdür

Dağı şanur ki_aña el virmek ister

Bu 'aziz dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Qıta

mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

Felek 'aksine şimdi dönmesün mi

Ki her bir dünki oğlan er diriler

Dirilse er 'aceb mi ki ol sebebden

Ki püştinde nice olmuş diriler

Bu 'aziz dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Qıta

mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

Meşelde şeyh-i cāhil aña beñzer

Yapılmış hāne ammā içi hālī

Ne revzen ne der ü ne şāhibi var

Ne döşenmiş haşırı var ne hālī

Bu 'aziz dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Qıta

mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

Meşelde şeyh-i kāmīl aña beñzer

Yapılmış bir sarāy içi nigārīn

Döşenmiş ser-te-ser hâlçe-i zerrîn
Oturmuş şofasında bir nigârîn (15a)

Bu ‘azîz dağlı sözün tamâm idicek meger bunlaruñ arasında ‘Acem ‘azîzlerinden bir
‘azîz vardı ol dağlı ayıtdı

Meşnevî

mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

اگر بایر جاهل همنشینى

همین می دان که باشیطان نشینی

که شیطان همنشین جاهلانست

که با شیطان شنید جاهل آنست

که یعنی هر که او باشد هوا جو

بگوید هم بهرکس آهو وا جو

که شیطان گفته است او را پیمبر

تو نیز این معنی یاران را پیمبر

اگر داری خرد ز آنکس پر هیز

که گشتندی خردمندان پر هیز⁸⁶

Hikāyet⁸

Meger bir niçe ‘avārif birle bir niçe şāhib-ma‘ārif bir yere cem‘ olup ‘āşıkla zahîdün
ahvali ve aqvāli ve ef‘ālî farkında kelimāt eylerleridi eşnā-yı kelāmda birisi ayıtdı eger

⁸⁶ Eğer câhil bir hocayla berabersen
Bunu bil ki şeytânla berabersin
Şeytân câhillikle beraber olur
Her kim ki şeytânla beraber olursa, câhildir
Öyle ki her kim nefsinin peşinde olursa
Başkalarına da nefs peşine gitmeyi tavsiye eder
Çünkü şeytân nefsinin peşinde olanlara şöyle demiş
Sen de bizim bu söyledığımızı dostlarına söyle
Eğer aklın varsa o insândan uzak dur
Ki âlimler ondan uzak durmuşlardır

çi zâhid zühdünde pâkdür ve tarîķinde çâlâkdur efkârında müdaķķıķdür ve kârında muhaķķıķ ʿilminde mâhirdür ve ʿamelinde fâhirdür ve nefsinde fâhirdür zâhiri bâtın (15b) bâtını zâhirdür dâyim olur her namâzındadır niyâzındadır her gün şâim ve her gece kâimdür ammâ recâsından havfı ziyâdedür mādâm ki dünyâdadur şöyle ki Hâķ celle ve ʿâlânun celâlün ve ʿazametın ve heybetın ve saṭvetın ve kahrın ve hıṣmı zehrın yâd eyleyicek beñzi berg-i hâzan gibi şararup lerzândur ve hevâ-yı hayretde çün zerre ser-gerdândur hem müʿmin daķı bu vechle gerekdür

Kıtʿa

fâʿilâtün fâʿilâtün fâʿilâtün fâʿilün

Müʿmine lâıķ budur kim yâd idüb eznâbını
Âh u feryâd u fiğân birle dem-â-dem ağlaya

Kahr-ı Hâķdan havf idüp bu nefis-i kâfir-kıṣı
Maḥbes-i cûʿ içre ḥabs idüp ʿaṭaṣla bağlaya

Kıtʿa

fâʿilâtün fâʿilâtün fâʿilün

Zâhidün maḥsûdı zühdinden şehâ
Cennet içre ḥûrlarla ʿıyş-ı dem

Sen de bunda zâhid ol ger dirseñ
Anda sermed ḥûrlarla ʿıyş idem

Ammâ ʿâṣıķ ʿâṣķından pâkdür tarîķinde bî-bâkdür efkârdan müberrâdur (16a) ve kârdan muarrâdur defâtir-i ʿâmâl u ʿulûmı biḥâr-ı şevķe ģarîķ eylemiṣdür ve meķâtib-i âmâl ve rûṣûmı nâr-ı zevķe ḥarîķ itmiṣdür ve namâz u niyâzı ʿâṣķ nârında sûz u ģudâza dökmiṣdür ve kıyl u kâli vecd ü ḥâle tebdîl eylemiṣdür ve ehl ü ʿıyâli âṣınâ bilmeyüp yâda irġürmiṣdür ve ḥırmen-i hevânun ḥâṣılını bâda virmiṣdür ve nâr-ı cahîmi âb-ı eşķle

söyündürmişdür ve eşcār-ı cenneti şerār-ı āhı birle göyündürmişdür nice şırāt u mīzān
ve nice küfr ü İmān ve nice dīn ü dünyā nice zişt ü zībā ve nice münker ü nekir ve nice
şuāl ü cevāb ve nice ma‘ mūr u ḥarāb ve nice ḥavf u recā ve nice ziyā ve daḥı bu cümle
zıkr olınan eşyā ‘aynında degüldür illā envār-ı didār-ı Ḥāḳ egerçi özi ḥākdeder ammā
gözi eflākdeder ya‘ nī envār-ı dīdār-ı Yezdān-ı pākdeder

Beyt

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

‘Āşıkuñ dīdār-ı Ḥāḳ her dem ‘ayāndur ‘aynına

‘Aynı nūr-ı Ḥāḳ olupdur bilemez ol ‘aynı ne (16b)

Bu ‘ārif sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

‘Āşıḳ-ı Ḥāḳ sācid-i Ḥāḳdur müdām

Gāh mescidde geḥi bütḥānede

Eylemez nefsün hevāsın ārzū

Kim olur ol ārzū büt ḥānede

Bu ‘ārif daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

‘Āşıḳa birdür kinişt ü ḥānkāh

Ḳānde olsa Ḥāḳḳı dīdārın görür

Cümle yer aña tecellīgāhdur

Her vec(i)hden nūr-ı dīdārın görür

Bu ‘ārif daḥı sözın tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Pūte-i ‘ışk içre her kim olsa ḳāl

Ḳılmaya ol ḥālise bir kimse ḳāl

Bu ‘ārif daḥı sözın tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Pāye-i ‘āşık yüce her pāyeden

Böyle itmiş her vücūda pāy iden

Bu ‘ārif daḥı sözın tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Gerçi olur zühd tennūrında ciger büryanı

Līk bişmez o tamām çigce ḳalır bir yanı (17a)

Bu ‘ārif daḥı sözın tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Beyt

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

‘Aşḳ tennūrında kim ḳılsa ciger büryānını

Bulmaya bir kimsecik aşla anuñ bir yanını

Bu ‘ārif daḥı sözın tamām idicek birisi daḥı ayıtdı be-zebān-ı ‘Acem

Beyt

fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilūn

غرق بحر نور دیدار خدا شد عاشقان

هر که غرق بحر این نبود نباشد عاشق آن⁸⁷

Bu 'ārif daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı be-zebān-ı ' Acem ayıtdı

Beyt

Fe' ilātūn mefā' ilūn fe' ilūn

از می عشق عاشقان مستند

بی سر و پا روند همچون کوی

بیکی دم ز شرق تا در غرب

چو خور و مهشوند هیچ مگوی⁸⁸

Hikāyet⁹

Meger bir niçe ehl-i tevekkül bir yere cem' olup bāb-ı tevekkül den kelimāt iderleridi
eşnā-yı kelāmda birisi ayıtdı Ḥaḳḳa tevekkül iden kimsenüñ Ḥaḳ ḳatında derecātı
'alādur ve ḥazret-i Resül yanında 'aleyhisselām maḳāmātı evlādur

Beyt (17b)

mefā' ilūn mefā' ilūn fe' ulūn

Şu kim bāb-ı Ḥaḳa eyler tevekkül

Aña ḥaşıl olur cüz ' ü ger kül⁸⁹

⁸⁷ Gerçek âşıklar Allâh'ı görme arzusunun ışıık denizinde batmışlar

Her kim ki bu denize gark olmamışsa gerçek âşık olmaz

⁸⁸ Âşıklar aşk şarâbından sarhoşturlar

Top gibi kolsuz ve ayaksız (yuvarlanarak) giderler

Bir an içinde doğudan batıya

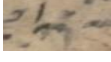
Güneş ve ay gibi olurlar hiç sorma

⁸⁹ Mısra da vezin kusurludur.

Bu ‘azîz sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı bir kimse ki dād-ı Hâkka hursend olsa ol
kişi Hâk celle ve ‘ālāya ğayet pesend gelür aña bî-nihāyet hürmet ü ‘ izzet idüp mezātın
bülend eyler ve devlet ü sa‘ âdet virüp menâzilin yüce kılup her işin âsân ider

Qıta

mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

Kim itse ihtiyâr genc hâlvet
Diyüp cāndan tevekkeltü ‘ alallah

Anuñ her müşkül işün ide âsân
Mu‘în olup aña ol Qādir Allāh

Bu ‘azîz dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Qıta

mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

Tevekkül ideni kendüye ol Hâk
Sevip her dem aña olur vefādār

Anı bābında muḳbil bende idüp
Ana dir sen de her şahṣa vefādār

Bu ‘azîz dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Qıta

mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

Tevekkül eyle Rezzāka yûri var
Olup bir kûşede sen sâkin-i bûm (18a)

Ki tā rız(ı)ķ ire anbār-ı ğaybdan
Saña vaķt-i ğıdā irdükçe çün büm

Bu ‘azîz daķı sözın tamām idicek birisi daķı ayıtdı

Ƙıķ’a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Pendümi ğuş-ı hüşla ğuş it
Olasun tā ki sen de ber-ķurdār

Nefsün eşcār-ı bāğ-ı ‘ālemden
Ĥaķķıla ber-murād ber-ķurdār

Bu ‘azîz daķı sözın tamām idicek birisi daķı ayıtdı

Beyt

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ulün

Elündeysel eger nefsün boğazı
Saña dir merd-i Ĥaķ oldu bu ğāzî

Ĥikāyet¹⁰

Meger bir niçe civān-merd bir yere cem‘ olup ĥissetün ĥabāseti bābında kelimāt iderleridi eşnā-yı kelāmda birisi ayıtdı ma‘nāda ĥisset nüşā-i ķabāĥatdür ve mū‘cib-i fezāĥatdür ve sebeb-i denāetdür [...] ⁹⁰ ĥabīs olan kimse ğāyet aķbaķ ğörünür [...] daķı nesne virmeyeni sevmezler vireni severler ĥālķ [...] zışt şıfat olmaz ‘inde’n-nas [...] merdūd ķılup (18b) kulüb olur her cān dilden anı sevmez olur

⁹⁰ Bu hikāyede kâğıt üzerindeki tamirattan kaynaklı okunamayan yerler şu şekildedir:

Beyt

mef'ülü fâ'ilātü mefâ'ilü fâ'ilün

Her kim ki mālını yimeyüp bunda ҡor gider

Bil kim anuñ-çün anda boğazına ҡor keder

Bu civān-merd sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Қıт'а

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Eyā mün'im eger sen itmedünse

Seḡā dārında cānbāzī-i çenber

Serāña var otur zen cāmesin gey

Serüñe bağla al bir ele çenber

Bu civān-merd dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Beyt

mef'ülü fâ'ilātü mefâ'ilü fâ'ilün

Şāhā 'aṭāda oldı ḡaṭā eylemek me'āl

Sūḡ cübbe destini dağı di ey gedāma al

Bu civān-merd sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Beyt

mef'ülü fâ'ilātün mef'ülü fâ'ilātün

'Avret olur ki erden cūd u seḡāda ḡālib

Ḥisset iden erenler añmazlar anı ḡālib

Bu civān-merd dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Beyt

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Çün itdi Hâk seni mün' im gel imdi sufreni göster (19a)

Ki ' indallâh ekremdür halâyık içre hân-güster

Bu civân-merd dahı sözün tamâm idicek birisi dahı ayıtdı

Meşnevî

mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

Eger olduñısa sen sufre-güster

Mesâkine gel imdi sufre göster

Şol er kim ola sufre-güsterende

Bula rahmet gören de gösteren de

Bu civân-merd sözün tamâm idicek birisi dahı ayıtdı

Beyt

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

Geçiren her kimise ' ömri dir az

Lâ-cerem bulmayısar ' ömr-i dırâz

Bu civân-merd sözün tamâm idicek birisi dahı ayıtdı

Beyt

mef' ulü fā' ilātün mef' ulü fā' ilātün

' Ālemde niçe har var emvâli niçe har var

Yimez yidürmez aşlâ götürür anı har-vār

Bu civân-merd dahı sözün tamâm idicek birisi dahı ayıtdı

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Var yimezün ur dehenin muştıla

Varise yā vārişine muştıla

Bu civān-merd daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Beyt

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Ḥāce isterdi irke dünyāsın

Gördüm ehli tutardı dün yāsın (19b)

Bu civān-merd daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Gördigine 'arz iderdi ḥācegi dünyāsını

Gördüm ehl-i beyti anuñ başlamış dün yāsını

Bu civān-merd daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Ḥācegi ḥandān yürürdi germ olup dünyāsına

Gördüm ehl-i beyti anuñ başlamış dün yāsına

Bu civān-merd daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Beyt

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

Nāgehān dest-i qazādan kim ire tîğ-i ecel
Gerdenin urur anuñ kim ne qadar olsa ecel

Bu civān-merd dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün

Ecel cellādına birdür gedā vü şāh u yār u yād
Elā ey şāhib-i dünyā ider misin o vaqti yād

Bu civān-merd dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Beyt (20a)

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Bu cisme pek yapışma kim elünden çıkısar añsuz
Olur pirāheni bir gün yaqasuz yeñsüz ü eñsüz

Beyt

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Götürüp bir niçe kimse bu cismi koyalar gūra
Gide anlar qala ol hem neye uğradığın göre

Bu civān-merd dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Beyt

mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

Qılursa ger vücūdın ol demirden

Bulısar āhirü'l-emr ol da mürden

Bu civān-merd dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Beyt

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Çü bildün cismün ey ẖāce bu dünyāda degül bākī

Gel imdi yi yedür neñ-var koma ẖiç āhire bākī

Hikayet¹¹

Meger bir niçe eşıyā bir yere cem' olup saḥāvetün dünyāda feẓāilün ve 'uqbāda menāzilün zıkr iderleridi eşnā-yı ezkārdā birisi ayıtdı saḥāvet ḥaslet-i Ḥudādur ve 'ādet-i enbiyādur ve şan'at-i evliyādur Ḥudā katında ẖiç seḥādan eyü 'amel yokdur eger çi ki eyü 'amel çokdur hem cennetde eşıyā (20b) menāzilinden 'alā menzilet olmaz anlara olan 'izzet ü ḥürmetden evlā 'izzet olmaz seḥāvet eylemeyen bu merātibi bulmaz dünyāda dağı hem-çün-ān her kişinün yanında mu'azzez ü mükerremdür

Kıt'a

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Ol saḥī ger kerāmet isteriseñ

Ey aḥī āhiretde dünyāda

Zinde olduqça vech-i lütfuñdan

Ṭurma dön āşināya dön yāda

Bu saḥī sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Ƙıṭ‘a

fe‘ilātūn mefā‘ilūn fe‘ilūn

Didi Aḥmed baḥl̄ zāhiddēn

Efdāl ü ḥayrdur saḥl̄ fāsıḳ

Şāḥib-i zūhd ü buḥl̄ olan kişiye

Diseler yok ḥaṭāsı ey fāsıḳ

Bu saḥl̄ sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ƙıṭ‘a

fe‘ilātūn mefā‘ilūn fe‘ilūn

Ḥaḳ ḳatında seḥā merātibini

Añla bundan ki sen nice yücedür

Bunda itdükçe kim seḥāvetini

Anda ol Ḥaḳ merātibin yücedür

Bu saḥl̄ sözün tamām idicek birsi daḥı ayıtdı

Ƙıṭ‘a

fe‘ilātūn mefā‘ilūn fe‘ilūn

Hem didi ol Resūl-i kân-ı kerem

Saḥl̄ görmez cehennemüñ yüzini (21a)

Nārdan ḳurtarur daḥı yarın

Bir saḥl̄ ehl-i dūzaḥuñ yüzini

Bu saḥl̄ sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Kıt‘ a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Eshiyānuñ fezāīli çokdur

Hak katında kamu fezāīlden

Ger isem hemçü bād vaşında

Ben kılam tola her fezā yelden

 Hikāyet¹²

Meger bir niçe ehl-i kelām bir maḳām içre cem‘ olup kelāmuñ fevāīdin ve netāyicin ve mütekellimüñ fezāīlin ve menāzilin zıkr iderlerdi eşnā-yı ezḳārda birisi ayıtdı mütekellim olan kimse kelām idicek ol kelāmınuñ cevābını cüst ü cū idüp ba‘d-ez-ān güft ü gū itmek gerekdür ki kendüye fevāīd ‘āīd ola ve mertebe-i insāniyyet bula yoḳsa eyle itmeyicek olursa aña derece-i ḥayvāniyyet ḥāşıl olup varta-i ḥacālete düşüp helāk olur zīrā insānuñ ḥayvāndan faẓīleti ve şerefiyyeti kelāmladur kelām daḥı puḥte olmayup ḥām olursa mütekellim daḥı (21b) rüsvā-yı ‘ām olup kālā-ni‘ām-ı bed-nām olur belki daḥı kim zīrā bir ādem ki kem kelām ola ol ādem ebkem olmaḳ evlādur ol vechden ki ‘uyüb-ı cehliyyesi setr olunur ‘aybı ve sırrı bilmez olur

 Kıt‘ a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Cāhilüñ epsem olması yegdür

Ol cihetden ki setr olur cehli

Yoḳsa cāhil ki söylegen ola ol

Her kişinüñ olur Ebū Cehli

Bu mütekellim kelāmın tamām idicek birisi daḥı ayıtdı bir mütekellim ki serīü’l-kelām ola ol mütekellim ekşer ḥātī olur zīrā ki ehl-i kelām kelāmda sür‘ati cāīz

görmemişlerdür mütekellim olan enām batıyyü'l-kelām gerekdür ki kelāmında nizām ola meā' nī dahı intizām bula sehv ü haṭā vārid olmaya müstemi' ān dahı bārid düşmeye kim zīrā ki kelām dīg-i dehānda ṭa'ām gibidür me'ānī havāyic gibidür az āteşle yakmayup yāb yāb eyüce bişirüp ve kurutup yiyicilere ıřcaḳla yedüre yoksa ṭa'ām bārid olıcaḳ ṭa'āmlıḳdan (22a) gider buza döner insāna lāyık olmaz belki hayvāna dahı añla ḳābiliyeti ḳalmaz

Ḳıṭ'a

mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

Hıred-mendān eyü bişirmeyince

Me'ānī çiglerin dīg-i dehende

Hem olmayınca cem' -i ehl-i dāniş

Kelāmuñ ḥ'ānın olmazlar dehende

Bu mütekellim dahı kelāmın tamām idicek birisi dahı ayıtdı mütekellim oldur ki ol diyeceği kelāmı gönlinde fıkr ide andan zıkr ide zīrā bir kelāmı bī-fıkr zıkr eylemek cāhil ve ā' mī' ādetidür 'ākil ü kāmil ḥaşleti ve şan'atı degüldür

Meşnevī

mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

Olur her cāhilün ḳalbi dehende

Ne gelse ḳalbine olur dehende

Dili her 'ākilün olur dilinde

Çü cāhil şanma olur sözi dilinde

Bu mütekellim dahı kelāmın tamām idicek birisi dahı ayıtdı

Ƙıƙ' a

mefā'īlūn mefā'īlūn fe'ūlūn

Kelāmuñ merd-i dāna dilde evvel

Güzīn idüp eyüsin anı söyler

Velīken merd-i nādānuñ diline

Eyü tilü ne gelse anı söyler (22b)

Bu mütekellim dağı kelāmın tamām idicek birisi dağı ayıtdı mütekellim kimse kelāmını ne serī' söyleye ve ne baī ammā qomaya dilden evsaṭı zīrā her nesnenüñ evsaṭı maṭlūbdur ve merğūbdur ki peygāamber 'aleyhisselām خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَاتُهَا⁹¹ buyurmışdur zīrā kelām-ı keṣīr ol qadar te'ṣīr eylemez dürr-i 'Adn dağı olursa istimā' iden uşanur diñlemez olur mütekellim dağı anı münker şanur ol vechden ki ekşer mükēşşer olan kimseleri ḥalq münker olurlar ol sebebden ki istimā' idene kelām-ı keṣīr şudā' virür şudā' -ı kelām gibi ḥod derd-i ser olmaz ki her derde ser olur ammā şudā' -ı kelāma ser olmaz olursa da bir niçe zamān bayāğı şıḥḥati bulmaz

Ƙıƙ' a

mefā'īlūn mefā'īlūn fe'ūlūn

Bez(i)mde olmasun bir kimse mükşir

Ki yer bezm ehlinüñ beyinleri let

Anuñ derdinden ekşer ola derdi

Yese ger fişkeden beyinleri let

Bu mütekellim dağı kelāmı tamām idicek birisi dağı ayıtdı mütekellim (23a) kelāmın dür gibi dürc-i dehānda derc idüp yerine ḥarc eyleye yāḥūd ḥıfz ḳuflın urup mühr-i sükūtile mühürlemek gerek şarrāfa bulaşmayınca mührin getürüp ḳuflın açup dürrüni

⁹¹ İşlerin en hayırlısı orta olanıdır. (Yılmaz, 214.)

‘arz eylemeye yoksa ‘ırzı dökülür nādāna ‘arz-ı dūr itmek gerden-i hınzīre dūr aşmak gibidür ya gerden-i kelbe tavk-ı zer dağmak gibidür

Kıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Gerden-i hınzīre dağma cevherün

Kim o bilmez kıymetini o cevherün

Dilün yemdür şedef femdür sözün dūr⁹²

O dürr-i bī-bahā kim var sözündür

Bu mütekellim dağı kelāmın tamām idicek birisi dağı ayıtdı mütekellim gerekdür ki kelāmını bī-tekellüf söylemeye ol muhātabını bilüp mahiyyetin aňlaya andan sonra anuñ ma‘lūmātına ve isti‘dādına göre söyleye ki dürrer-i kelāmın ve ğurer-i peyāmın yerine ya‘nī şarrāfına şarf itmiş ola kendü dağı cevherler mertebesin bula ve eger muhātabınuñ ma‘lūmātın bilmeyüp ve isti‘dādın anlamayüp bī-tekellüf söylerse (23b) sonra nedāmete erüp hacālete düşe Süleymān Nebī gibi ‘aleyhi ’s-selām

Beyt

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Demiri hükmiyle çi ger itdi Süleymān ma‘mūr

Līk hikmetden edā idemedi söz ma‘mūr

Bu mütekellim dağı kelāmın tamām idicek birisi dağı ayıtdı mütekellim gerekdür ki nā-maḥal yerde tekellüm itmeye meclis-i ‘ulemā ve mecma‘-ı fuṣalā olmayınca zīrā nā-maḥal yerde tekellüm eylerse ḳadri bilinmez ve kıymeti aňlanmaz

⁹² Bu beytin vezni: *mefā‘ilün/mefā‘ilün/fe‘ülün’dür.*

Beyt

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün

Meclis oldur ki müdām anda ola 'ilmî kelām

Yā beyān ola bedî' vü ya beyān 'ilm-i kelām

Bu mütekellim dağı kelāmın tamām idicek birisi dağı ayıtdı aramızda bir kāmîl ü fāzıl-
vücūd vardı ammā faqr ōdına yanmış idi şöyle ki felek dūd-ı āhından göge boyanmış idi
ol cihetden sūkūt üzre olup mebhūt тұrur idi ammā gāh gāh aña bir nesne virmekle
aldayup söyledür idük yine bir gün bir nesne virüp söyletdük (24a) dehān-ı melāḥat
açup zebān-ı feṣāḥat birle ayıtdı

Kıt'a

mef' ūlū mefā' ilün mef' ūlū mefā' ilün

Evrāk-ı kitāb-ı dil ğāyetde perişāndur

Bes köhne olupdur ol tutmaz anı şîrāze

Ammā tūtulur az az nāzıklügile çün şîr

Derbende girer miydi ger düşmese şîr āze

Şıyiti sözümün irdi çün murğ idüp pervāz

Ser-ḥadd-i Şıfāhana hem hıttā-i Şîrāza

Kıt'a

mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün

İrse 'aceb midür felege ṭāyir-i kelām

Kim 'arş-ı Hāḫdan indi dil-i Ādeme maḫāl

Ādem mükerrrem olduğı bu āferideden

Oldı kelāma maḫhar anuñ-çündür itme ḳāl

Hālîk atında ekrem-i alk oldu nāṭıķın
Kim nār-ı demle pūte-i nuṭķ ire oldu āl

ıṭ' a

mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün

Nuṭķ olmayaydı ālîkî bilmezleridi alk
Keyvān gibi ulemde alurlardı nūrsuz

İmdi bilün kelāmmış ol aṭķı bildüren
Olursuñuz kelāmıla ser-cümle nūr siz

ıṭ' a (24b)

mef' ūlū fā' ilātū mefā' ilū fā' ilün

Ammā kelām odur ki edā ola anda aṭķ
Bāṭıl edā olursa olur herze ol kelām

Ger bir kelāmı aṭķ mūtekellim ki bulasız
Anuñ elif gibi adi öninde oluñ lām

ıṭ' a

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

Sözüñi söyle yüziñe göre kim
Mūtekellim şıfatı oldu kelām

Sözde ol rāst-ı elif addüñe tek
Olma kec sözde meḫāfilde kelām

Hikāyet¹³

Meger bir niçe t̄alib-i H̄aḡ bir yere cem‘ olup ‘acabā fī-zamāninā ‘İsī-i Rūḡullāh gibi
 ‘aleyhisselām öli dirildür bir er var mı ki diyü kelimāt iderlerdi eşnā-yı kelāmda birisi
 ayıtdı öli diriltmegi bilmezsin meger diri öldürürler ola

Ḳıṭ‘a

mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Ḳanı ‘İsī gibi bir er dirilür

Ki enfāsından ölmüşler dirilür

Velīken er dirilenler ki şimdi

Diri öldürmege her dem diriler

Neşr

Bu t̄alib-i H̄aḡ sözün tamām idicek birisi daḡı ayıtdı bu cihānda tā devr-i ḡıyāmet her
 zamānda çün H̄ızır nebī‘ aleyhisselām yeryüzinde mürde dilleri (25a) zinde ider lābud
 bir kimse bulunur ammā H̄ızır gibi olur ya‘nī görünmez görünürse de bilinmez bilenler
 daḡı bildürmez

Ḳıṭ‘a

mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

İçenler H̄ızır elinden āb-ı ḡayvān

Diri olurlar ölmezler dem-ā-dem

H̄ızır-tek kimseden āb-ı ma‘ārif

İçerse kim olur ol ol dem ādem

Hikāyet¹⁴

Meger bir niçe t̄alib-i ‘ışk ve rāğīb-ı şıdk bir yere cem‘ olup ‘aşkuñ keyfiyyetin ve maḳāmatın ve ‘āşıkuñ ḥaḳīḳatin ve ḥālātın zıkr iderler idi eşnā-yı ezḳārda birisi ayıtdı ‘ışk ‘ayn-ı zāt-ı Bāridür ki bu ta‘ayyünāt anuñ lüle-i emrinden çün mā cāridür ki her yerde kārı cereyāndur kim cereyānı dāimā bī-pāyāndur tā inkırāz-ı cihān birisi daḥı ayıtdı ‘ışk irādet-i zāt-ı Ḥaḳdur ki cem‘ī-i maḥlūḳāt aña mülḥaḳdur ki ḥiçbir şey ansuz ḥay degüldür hem ansuz ne bir iş idebilür ve ne bir cünbüş fā‘il ‘ışḳdur diledigin götürür ve istedigin götürür (25b) birisi daḥı ayıtdı ‘ışk ma‘şūḳdur t̄alibi ‘āşıḳdur ol vechdendür ki biri birin görmek ister ve biri birine irmek diler birisi daḥı ayıtdı ‘ışk cezbāt-ı İlahiyye ve şevḳiyāt-ı Rabbanıyyedür ki her ḳanḳı vüçüda kim irer anı bī-ihṫiyār dünyā ḳuyūdından ider ol daḥı bī-ḳarār olup leyl ü nehār yā feryād u zār terk-i nevm ü ifṫar idüp cāzibin arar be-her diyār

Beyt

mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün

‘Āşıḳda ki şabr olmaya ol terk ide yāri

Çün terk idemez yāri ide terk-i diyāri

Beyt

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḳomayınca āşiyānın ey şehbāz

Olmadı sezā-yı dest-i şeche bāz

Beyt

mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

Dil ārāsı her arada ḥaber virür dilārādan

Dil arayı dilārāyı bulup gitdi dil aradan

Birisi daḥı ayıtdı ‘āşık oldur ki ma‘şūḳı talebinde rūz u şeb feryād u yā Rab eyleyüp
kendözinden bîzār olup girye vü zār idüp (26a) ve leb-i kelāma dirler ki dehen-i
dilberden şādır ve zebān-ı şekerden zāhir olur

Beyt

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Leb-i dilberden olur mürde dile ‘ayn-ı ḥayāt

Ol vec(i)hden ki kelāmuñ eşeri ‘aynı ḥayāt

Hikāyet¹⁵

Meger bir niçe ‘azîz dünyā ḥabāşetinden temîz bir yere cem‘ olup Ḥaḳ sübhānehu ve
te‘ālanuñ dîdār-ı şîrînün ve envār-ı laṭîfin görmek ḥaḳḳında kelimāt iderlerdi eşnā-yı
kelāmda birisi ayıtdı ol görünmek mutaşavver degüldür zîrā ol şüretten münezzeh ve
müberrādur eger çi anuñla ārāste ve pirāste her aradur

Beyt

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Eger çi anuñla pür her ara

Velî râyında kışırdur her ārā

Nesr

Anı dünyāda hiç aḥad görmemişdür görmez daḥı illā bizüm peygamberümüz
Muḥammed sallallahu ‘aleyhe vesellem görmişdür zîrā kendü iki kerre gördüm
dimişdür bir kere ḳalb gözi birle ve bir kere ḳālib gözi birle ikisi daḥı ḳul Aḥmeddür
andan ğayrı kimse görmemişdür ve ne göricekdür zîrā anı dünyā gözi görmez āḥiret
gözi görür Ḥaḳ sübhānehu ve te‘ālā dîdārına lâyıḳ ve envārına sezā (26b) göz ḥaḳḳ itse
gerekdür ol göze āḥiret gözi dirler ol göze görünse gerekdür bu gönül gözi ol gözün
numūnesidür ve beden gözi gönül gözünün numūnesi olduğı gibi ol şāh-ı merdān ve şîr-
i yezdān gerçek velî ya‘nî ḥazret-i ‘Alî raḍiyallahu ‘anha ve kerremallahi veche daḥı

ben görmedigüm Tañrıya ıpamazam dimişdür dirler kim bilür anlaruñ görmesi ne
yüzdendür ne gözdendür sözleri mü'evveldür yine ancak kendüler bilürler ve kendü
kendüler anlarlar

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Ol görür yarın muhaqqak yārini

Göre bugün nūr-ı vech-i yārini

Bu 'azîz sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı dīdār-ı Hāq didükleri 'ayn-ı şihhatdür
muhaqqıklar katında ve ma'şūkuñ rü'yetidür 'aşıklar elinde

Beyt

me' ulü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün

Dīdār-ı Hāq numūnesidür şüret-i nigār

Dīvār-ı naqşı görmeye bu şüretī nigār

Bu 'azîz dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı mā-i cārī dīdārı görmişdür ol
vechden kārı cereyāndur yine görem diyü dāyimā revāndur her şürete nigerāndur anuñ-
çün nigerāndur biz dağı

Kıt'a (27a)

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

'Ayn-ı mādur gözümüz görmege dīdār-ı Hāqı

Hîç aḥad görmedi zīrā anı mādan ğayrı

Dirler māya ki dīdār-ı Hāqı kim gördi

Didi kim görmedi kimse anı mādan ğayrı

Bu 'azîz dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Beyt

meʿūlū fāʿilātū mefāʿīlū fāʿilūn

Cānuñ cemāline bedenüñ çār perdedür

Dīdār görmek isteriseñ turma perde dūr

Bu ʿazīz daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Beyt

mefāʿīlūn mefāʿīlūn mefāʿīlūn mefāʿīlūn

Ḥaḫuñ emrin edā eyle anuñ dīdārına ol ḥaḫ

Seni dünyāda nūrıla münevver ide hem ol Ḥaḫ

Bu ʿazīz daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Beyt

feʿilātūn feʿilātūn feʿilātūn feʿilūn

Şādıḫı ʿl-ḫavl olup kıl her işiñ Ḥaḫḫānī

Ḥaḫ saña nāzır u ḥāzır dime kim Ḥaḫ ḫanı

Ḥikāyet¹⁶

Meger iki ʿārif zāt bir yere mülākāt idüp Hızır Peyğamber içün ʿaleyhisselam kelimāt itdiler eşnā-yı kelāmda biri ayıtdı eger çi ol bu ḥaḫuñ gözinden nihāndur ammā ʿārifler gözine ʿayāndur zīrā anlar Hızır la buluşup muşāḥabet idüp ʿilm-i ledünnīden taʿlīm alup rütbet ḥāşıl idüp kendülerin Ḥaḫḫa vāşıl eylerler zīrā Hızır (27b) her yerde ḥazırdur ḥaḫuñ aḫvāline nazırdur ammā gözlerine görünmez ol vechden ki muşāḥabetine liyāḫatleri yoḫdur ammā ḥaberdārdurlar nitekim Ḥaḫḫuñ varluğundan imdi rüyet-i Hızırda böyle liyāḫat gerek olıcaḫ kıyas eyle ki rüyet-i Ḥaḫda ne ola

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Aldılar gerçi haberler Hızır-ı İlyâsdan

Lîk görmezler anuñ-çün oldılar il yâsdan

Bu 'ârif sözün tamâm idicek birisi dağı ayıtdı

Kıt'a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Hazret-i Mūsâdan ögreñ rü'yeti

Genc-i tecellîde teselli hâşıl it

Tür rüy-ı düstîdür her merdumuñ

Geşt-i zâr-ı cisme anı hâşıl it

Hikâyet¹⁷

Meger şulehâdan ve fuḫahâdan bir niçe kimse bir mescidde namâzdan ve niyâzdan fâriğ olıcaḫ namâza müte'allıḫ olan nesnenüñ şevâbâtın ve ferâîziñ fezâîlin âhîretde Resûl ve Haḫ katında olan derecâtın ve menâzilin söyleşürler eşnâ-yı kelâmda birisi ayıtdı devlet ve sa'âdet ol mü'minüñ ki namâzın terk itmeyüp vaḫtinde edâ ide (28a) belki âhîrete edâ ide gide yarın şüleḫâ şafında ola sü'edâ merâtibin bula anlarla cennet-i Firdevse gire nûr-ı dîdâra ire

Kıt'a

mefā' ilün mefā' ilün fe'ulün

Namâzın kim ki vaḫtinde ḫılursa

Aña Allâh bî-ḫad ide pādâş

Şitâbile gide mescidlere hem

Kim ana hiç aḫad olmaya pā-dâş

Bu ‘azîz sözün tamâm idicek birisi dağı ayıtdı zillet ü şekâvet ol kişün ki namâzında tekâsül ve tegâfûl idüp mescide varmasa ger yarın eşkıya bile ola anlaruñ menâzilün bula anlarla cehenneme gire iħrâk-ı nâra ire

Beyt

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Haqquñ emrin tutmayup dünyâda mescidden kaçan
Âhirette cennet-i Firdevse ol girer kaçan

Bu ‘azîz sözün tamâm idicek birisi dağı ayıtdı

Beyt

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Resûlün sünnetin tut ol aña cennetde hem-sâye
Harâret günü ‘arşullâh şala üstüne hem sâye

Bu ‘azîz dağı sözün tamâm idicek birisi dağı ayıtdı

Beyt (28b)

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Şol er kim mescide girse gözetsin togru mihrâbı
Yüzini kıbleye tutsun hem olsun kaşı mihrâbı

Bu ‘azîz dağı sözün tamâm idicek birisi dağı ayıtdı

Beyt

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Yere yüzün göge özin tutup Haqqâ niyâz itsün
Namâzından ol ârâmı ne kış itsün ne yaz itsün
Meger bunlaruñ arasında iki ‘Acem dervîş vardı biri ayıtdı

Rubā' iyye

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

بمساجد بمساجد می رو

تو بخانه زمساجد می رو

تو بدنیا شوی زنده بجان

از صبح تا بمساجد می رو⁹³

Bu dervîş sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

می کنند احیای مسجد روز و شب این مؤمنان

هر که در مسجد نیاید دان نباشد مؤمن ان⁹⁴

Hikāyet¹⁸

Meger bir niçe 'azîzân-ı 'Acem bir cāmi'-i mu'azzam içre cum'a namāzın edā itdüklerinden şoñra mesācid haqqında kelimāt eylerler eşnā-yı kelāmda (29a) birisi ayıtdı mescid beytullāhdur mü'minlere secdegāhdur ve Ka'benüñ şerefhā'llāhu bedelidür hem ma'nāda mescide ta'zīm itmek Ka'beye ta'zīm eylemek gibidür hem Hāḡ celle ve 'alāya ta'zīm ü tekrīm itmekdür hem mü'minlere mi'rācgāhdur 'ārifler bu ma'nādan āgāhdur diyicek dervîşün biri dağı ayıtdı mescidün şeref ü fazīleti sācid birledür sācid olmayıcaḡ sāyir evler gibi bir evdür mescid ma'nāda cism gibidür sācid anuñ rûhı gibidür mescid-i bî-sācid cism-i bî-rûḡ gibidür eyle olsa beyt'ullāh cism-i sācid oldı

⁹³ Camilere camilere git
Sen camilerden eve git
Cismine cân girdiği andan itibaren
Sabâhtan itibaren camilere git

⁹⁴ Müminler sabâhtan akşama kadar mescidleri canlandırıyorlar
Bunu bil ki her kim ki camilere gitmezse mümin değil

Beyt

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

ساجدان ارواح کشتند و تنان چون مسجدان
⁹⁵ کر بمسجد ساجدی نه بود نه باشد مسجد آن

Bu ‘azîz daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Beyt

müstef‘ilūn müstef‘ilūn müstef‘ilūn müstef‘ilūn

مسجد وجود آدم و جان ساجد و مسجود حق
⁹⁶ تو این سخن بشنو ز ما بطل مدان

(29b)

Bu ‘azîz sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Beyt

müstef‘ilūn müstef‘ilūn müstef‘ilūn müstef‘ilūn

مسجد به ساجد زنده شود ور نه در و دیوار چیست
⁹⁷ با ما بگو ای زنده دل این مرده دیوار چیست

Bu ‘azîz daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Beyt

müstef‘ilūn müstef‘ilūn müstef‘ilūn müstef‘ilūn

یاخود جهان شد مسجدی ما سجده بر حق کرده ایم
⁹⁸ باطل مبین این سجده را ما سجده بر حق کرده ایم

⁹⁵ Secde edenler rûh gibidirler, camiler ise ten gibi

Eğer bir camide secde eden olmazsa orası cami değildir

⁹⁶ Cami ten, mümin rûh ve secde edilen Hak’tır

Sen bunu bizden duy ve bunu bâtil olarak görme çünkü doğruyu söyledik

⁹⁷ Cami müminlerle canlanır, yoksa kapı ve duvarın hiç değeri yoktur

Söyle bize ey uyanık kalpli insân cansız duvar neye yarar

Bu ‘azîz daḥı sözın tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Beyt

müstef’ ilün müstef’ ilün müstef’ ilün müstef’ ilün

کعبه از ان شد جسم ما حق گفته است این اسم ما

حق کرده است این رسم ما اما سبب شد اسم ما⁹⁹

Bu ‘azîz daḥı sözın tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Beyt

müstef’ ilün müstef’ ilün müstef’ ilün müstef’ ilün

آن کعبه شد از دست ما این کعبه شد از دست حق

¹⁰⁰ یعنی زدست قدرتش شد کعبه جسم ما به حق

Bu ‘azîz daḥı sözın tamām idicek birisi daḥı ayıtdı (30a)

Beyt

müstef’ ilün müstef’ ilün müstef’ ilün müstef’ ilün

اما وجود هرکسی کعبه نه شد ای حقشناس

شد کعبه جسم مرد حق رو تو بجسمش حقشناس¹⁰¹

Hikāyet¹⁹

Meger bir niçe ‘avārif-i şāḥib-ma‘ ārif bir yere cem‘ olup terkīb-i insānda kelimāt iderler
idi eşnā-yı kelāmda birisi ayıtdı bir insānuñ terkībi çār ‘ unşurdur ya‘ nî ḥāk u āb u āteş ü
bāddur ki ezdād-ı erba‘ dur ki biri birine düşmenlerdür biri birinüñ mühlikidürürler Ḥāk

⁹⁸ Mescid bir cihândır kendi başına, biz Hakk’a secde ettik

Sen bu secdeyi bâtl görme biz Hakk’a secde ettik

⁹⁹ Kâbe bizim cismimizden oldu hak dedi ki bu bizim ismimizdir

Bu bizim töremiz hak oldu amma sebep ismimiz oldu

¹⁰⁰ O Kâbe bizim elimizle oluştu, bu Kâbe Hakk’ın eliyle

Yani onun gücünün sayesinde Kâbe bizim cismimiz oldu hak olarak

¹⁰¹ Fakat herkesin vücudu Kâbe olmaz ey Hakk’ı tanıyan insân

Sadece Hakk’ı tanıyan insanın cismi Kâbe’dir, onun cisminde gir ve Hakk’ı tanı

sübḥāne ve te‘ālā bu düşmenlere nizām virmişdür biş güne dek düstlar olup mabeynlerinde ol cümleden temizi ya‘nî cān-ı ‘azîzi hoşca tutalar muvāfaqat gösterüp müvāneset ḥāşıl idüp muşāḥabet kesb eyleyüp muvāşalat ideler biş günden şöra biri biriyle vedā‘ laşup mufāraḳat gösterüp her biri ne yerden geldiler ise yine yerlü yerine gideler ¹⁰² کُلّ شَيْءٍ يَرْجِعُ إِلَىٰ أَصْلِهِ

Kıṭ‘a

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ulün

Ne yerden geldüñise aşluñ oldur

Varırsın sen yine ancak o yere (30b)

Bir adım öte gitmezsin muḥaḳḳaḳ

Ki rāci‘ sin zarūrisin o yere

Bu ‘azîz sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı dünyānuñ daḥı ‘ömri beş gündür nedendür dirseñ Ḥaḳ sübhāne ve te‘ālā dünyāyı altı günde ḥaḳ itdi altı günün birisini bozulduḡu güne tutarlar ol günü günden ‘addetmezler eyle olsa biş ḳalır ol ser-i ebrār ya‘nî ḥ‘āce ‘Aṭṭār raḥmetullāhi ‘aleyh “*Pendnāme*”sinde buyurmuşdur

Beyt

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

عمر دنیا پنج روزی بیش نیست

غافلست آنکس که پیش اندیش نیست ¹⁰³

Bu ‘azîz daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı ādem daḥı ferzend-i ‘ālemdür ‘ālemdə her ne varsa ādemde daḥı vardır ādem ki ‘ömri daḥı altı gündür fevt olduḡı günü güne tutmazlar eyle olsa biş gün ḳalır ol erenlerün ser-firāzı ya‘nî ḥ‘āce Sa‘dī-i Şirāzī nūrullāh-ı ḳabre “*Gūlistān*”ında ḥāb-ı ḡafletde olana ayıdur

¹⁰² “Her şey aslına döner.” (Yılmaz, s. 394)

¹⁰³ Bu dünyânın ömrü beş gündür (çok azdır)

O insan ki (âhiret için) hazırlık yapmazsa gâfildir

Beyt

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

ای که پنجاه رفت و در خوابی

مکر این پنج روز در یابی¹⁰⁴

(31a)

Bu ‘azîz dahı sözın tamâm idicek birisi dahı ayıtdı eger başuñ saña gerekse bu bişi iş idüñ ki bu biş günde hoş olasun yoksa iş idinmeyicek olursañ başa taş tokınur biş gün degül bir dem bulmayasın meger ‘adem-i maqbül-i dergâh-ı Hâk dahı olmayasın ammâ bu biş günü kendüñe iş iderseñ Hüdâya ve Muştafâya eş olursun fenâ bulmazsın bekâ bulursun qarîn-i evliyâ olursun nitekim Muḥammed Muştafâ şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşdur

اولياء الله تعالى لا يموتون لكن من دار الفناء الى دار البقا¹⁰⁵

Ḳıṭ‘a

mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

Beş gün muşâhib olmaya cân Muştafâsına

Bu ḥâk ü âteş ü bād oldı çâr yâr¹⁰⁶

Hem mülk-i cisme oldı nizâm-ı intizâm-içün

Nâ-çâr birbirine bu ezdâd-ı çâr yâr

Bu ‘azîz dahı sözın tamâm idicek birisi dahı ayıtdı bu biş gün **(31b)** içinde dürr-i dile müdârâ birle diril cân u dil birle dikil yoksa bu bişde birden vaz gelüp dörde tekye eylerseñ vây saña

¹⁰⁴ Ey (insân) ki 50 yaşına gelmişsin ve hala uyuyorsun (cehalettesin)

Keşke ömründen geriye kalan beş günün kıymetini bilsen

¹⁰⁵ Allah’ın velîleri ölmezler, dârü’l-fenâdan dârü’l-bekâya nakl olunurlar.

¹⁰⁶ Dört unsur zikredilip “mÂ” eksik bırakılmıştır.

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Çünkü tekye eyledün bu çār dīvār-ı gile

İtme istid' ā¹⁰⁷ yıkılsa tekye Hāḡdan gile

Koduñ ol bir Hāḡḡı zīrā tanıyup bir çāre sen

Bulmayasın tā ebed bu derd-i çāre çāre sen

Bu 'azīz daḡı sözün tamām idicek birisi daḡı ayıtdı

Kıṭ'a

mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

Bulındı çārdan 'İsāda sözün

Anıñcün qaldı ol çārem felekde

Yine iner zemīne ol sebebden

Ne iş itdi aña da gör felekde

Hikāyet²⁰

Meger süluk-ı Hāḡḡa ṭālib olan dervīşlerden bir niçe dervīş bir yere cem' olup hevā-yı nefsün hevāları terkinde olan fezā'ili ve tārik-i heva olan kimsenün āḡiretde menāzili zıkr olunur idi eşnā-yı ezkārdā birisi ayıtdı hevā-yı nefsün hevāsından (32a) geçen kimse lā-bed Hūdāsına vāşıl ve ehil-i Hāḡ olana ḡod iki cihān fezā'ili ve menāzili ḡāşıl olur hem ferdā-yı kıyāmet bā 'azimet ü şevket peygāamberler gürūhuna mülḡıḡ olup cennet-i Firdevse dāḡıl olur zīrā terk-i hevā itmek 'ādet-i enbiyādur ve ḡaşlet-i evliyādur

¹⁰⁷ istid' ā:

Kıf' a-i Mülemma'*mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün*

Şı hevā erjenginüñ bütlerini

چو براهم تو کردین داری

Ola tā Āzer-i neſs-i Nemrūd

بتو کلشن تو اکر تو اکر دینداری¹⁰⁸

Bu dervīş sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Beyt*mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün*

Hevā mesti olan olmaz ol ayık

Hem olmaz vaşl-ı Yezdāna o lāyık

Bu dervīş dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Beyt*müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün*

Her kim ki Hāḡ emrin ḡoyup neſsī hevāsın istedi

Cān u dili azar çün neſsün itine es dedi

Beyt*müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün*

Hāḡḡun rızāsın isteyen neſsī rızasın istemez

Cān u dili azar çün neſsün itine es dimez

¹⁰⁸ Eğer ki İbrahim gibi dinin varsa
Nemrud'un nefsinin ateşi
Eğer dindarsan sana gülistan olur

(32b)

müstef ilün müstef ilün müstef ilün müstef ilün

Ḥaḳḳun rızāsın iste sen nefsün rızāsın isteme

Cān u dili azar çün nefsün itine es dime

Bu dervîş daḥı sözün tamām idicek bir ‘Acem dervîş vardı ayıtdı

Beyt

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

کر تو می خواهی باشی با خودا

رو همین ترک هوا کن با خود¹⁰⁹

Hikāyet²¹

Meger bir niçe dervîş tîğ-i hırş-ı nefs-i ḥarîşden dil-rîş bir yere cem‘ olup nefs-i bî-imānuñ ḳanā‘atsizlüğinden ve Ḥaḳḳuñ emrine itā‘atsizlüğinden kelimāt eylerler idi eṣnā-yı kelāmda birisi ayıtdı bu nefs-i şüm ma‘lūmdur ki zālīmdür ḳanā‘ati yok emr-i Ḥaḳḳa itā‘ati yok ṣanā‘ati mezālīmdür diledigün virsen hırşı daḥı ziyāde olur eger bir dem virmeseñ seni terk idüp meyli yāda olur ve eger toyuram diseñ daḥı ac olur senün verdüğüne ḳanā‘at eylemeyüp gayrılara muḥtāc olur ben daḥı deñedüm

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Şol-ḳadar virdim Ḥaḳıñ ni‘metlerin

Olmadı sır iş bu nefs gürsine **(33a)**

Çünkü inşāf itmeyüp sır olmadı

Ḳodum anı serşūsten gör sene

¹⁰⁹ Eğer Allāh’ın yanında olmak istersen
Gıt ve heveslerini terk edip temiz rūhunla gel

Bu dervîş sözün tamâm idicek birisi daħı ayıtdı nefis didükleri hemân bir ma‘şûm oğlan gibidür ne toyduğun bilür ne toymadüğün hemân tırmayup yemek ister yeter yidim dimez virdükçe alur ve kimin yâbâna atar ammâ kâbiliyyeti daħı vardur diledüğünü karşı virmeseñ aña daħı öğrenür zîrâ Hâk sübhânehu ve te‘âlâ kaçan ki nefsi halk etdi nefis kendözün gördi Hâlıkın idrâk itmeyüp benlikden dem urdı Hâk te‘âlâ anı od tırmasına kodı anda nice yıl yaturdı yine çıkarup ayıtdı nicesin nefis ayıtdı sen sensen ben benün Hâk te‘âlâ yine anı şusuzluk tırmasına kodı anda da nice yıl yaturdı yine çıkarup ayıtdı nicesin nefis ayıtdı sen sensen ben benün Hâk te‘âlâ yine anı açlık tırmasına koydı anda da (33b) nice yıl yaturdı yine çıkarup gördi za‘îf ü naħîf olmış söyle ki meyyit mertebesin bulmış ayıtdı bu kerre nicesin nefis-i miskîn enîn idüp gücle dehen açup gücle zebanın depredüp ayıtdı ey cem‘î-i cihânuñ İlâhı ve kamu ins ü cânuñ niyâmı ‘uqba-i ‘ulyânda ‘ibâduñ içinde bir yüzi kara kârında biçâre faķîr ü haķîr hâk-i mezellet içre efkende bendenem imdi bu nefis bu sen zebûn ve hâlî diger-gün olmaz ve meyyit mertebesin bulmaz illâ acılığla ve şusuzluğla ve diledüğünü ana virmemekle

Beyt

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün

Dîv nefsi kişnün bulsa ver ‘ada¹¹⁰ meleke

Döner ol dîv dil ü cân feleginde melege

Beyt

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Sînesin kim ki gerüp gerden uzatsa felege

Seri yer muħkem anuñ dest felekden felege

Bu dervîş sözün tamâm idicek birisi daħı ayıtdı (34a) bir kimseye ki bir belâ gelür ol belâ hic kimseden gelmez illâ ki yârinden ya‘nî kendü nefsinden zîrâ murâdâtını virür ol daħı murâd atını bulup üstüne süvâr olup ne yerde şu var diyüp segirdüp dere depe

¹¹⁰ : ver ‘ada

dimeyüp seni üstünden düşürüp helāk eyler yāhūd bir belāya mübtelā ider ki ol lücce-i deryā-yı belādan kenār-ı selāmeti bulmaz bulursa da ezelki şıḥḥati gibi olmaz meger ʿināyet-i rabbānī ve hidāyet-i Raḥmānī irişe

Ḳıṭʿa

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Her belā kim irişür baña ayā merd-i şabūr

Kimseden irmez ol illā kim erer yārimden

Kişiniñ nefsidürür yār o daḡı yarımdur

Yā bütünlük mi geliserdürür ol yarımdan

Bu dervīş daḡı sözün tamām idicek birisi daḡı ayıtdı çünkü bu nefis hevā-yı murād atına süvār olmağa murādatını senden ister sen daḡı murādatın virürsen ol daḡı murād atına süvār olup leyl ü nehār çün bād-ı şarşar segirdüp seni şarşar yere urup (34b) zīr ü zeber ider sen daḡı dersin ki bu nefis-i ğaddār baña ğadr eyledi ve bu nefis-i sitemkār baña güc itdi eyle degüldür sen sanā güc etdiñ nefsiñ ne günāhı var ol ḡod bir acdur her zamān saña muḥtācdur diledüğünü verme murādına irgürme zebūn u ḡālī diger gün olsun saña süvār olasın sen anā süvār ol kim ezelden anı saña ḡüdā-yı lem-yezel merkeb virmişdür seni aña degül

Ḳıṭʿa

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Çünkü nefsün oldı rūḡuñ merkebi

Ḥüsrevāne üstüne sen ol süvār

Ḥaḡ çerāğāhında anı otladup

Ḳanda kim şīrīn şu vardur var şuvar

Neşr

Bu dervîş dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı bu nefis rûhuñ merkebidür bârgâh-ı
 Hâkka varmağa ve anda yüzler sürüp yalvarmağa imdi bunı gâyet tok eyleme ki
 kürrelenüp serkeşlik idüp seni yere urup helâk eylemeye yâ bir belâya giriftâr etmeye
 yâhûd gâyet ac kıoma ki (35a) bî-mecâl olup yürümege tākati kalmayup seni yolda
 kıomaya yoldaşlarıñ menzil ala sen kıalasun bunuñ gıdāsını ne az eyle ne çok ve ne ac it
 ve ne tok i'tidāl üzre kııl ki sen de sebük-dil olup menzil alasın nitekim
 Hâbîbullah' aleyhisselām خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَاثُهَا dimişdür imdi her kim ki gâfildür bu hadîşle
 'âmildür iftârda ve giriftârda ve'l-hâşılı cemî'î kârda evsaṭ matlûbdur ve mergûbdur
 'ale'l-huşûs ki iftârda ola

Beyt

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Merd-i hikmet ol ta'âma hîç sen gösterme âz
 Zinde olsun cism ü cân u dil var enlük eyle az

Bu dervîş dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Beyt

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Kör ider dil dîdesin ifrâṭ-ı iftâr-ı ta'âm
 Ni' met-i hikmet yi her vâkt oldur iftârî ta'âm

Bu dervîş dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Beyt (35b)

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Ya' nî her ne ni' meti kim idesin anı yemek
 Hikmet üzre yi ki olsun saña loḳmânî yemek

Bu dervîş daḥı sözın tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Olma şeytân birle hem-sufre yemek tenhâ yeme

Yoksa şol gâva dönersin kim düşer tenhâ yeme

Bu dervîş daḥı sözın tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Her zamân ba' de 't-ta'âm ihzâr kı l hoşâbını

Lîk teşne ol daḥı sen şârib ol hoş âbını

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Olmayınca teşne ger hoşâbını nûş idesin

İmtilâdan dildeki nîşi kaçan nûş ide sin

Bu dervîş daḥı sözın tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Her ta'âmün âhîri ma' mûr olur hoşâbile

Nîtekim her şey olur ḥay dem-be-dem hoş âbile (36a)

Bu dervîş daḥı sözın tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Cümle hoşâbı severler şeyḥ ü şâb

Var mıdur sevmez cihânda şey hoşâb

Bu dervîş daḥı sözün tamâm idicek bunlaruñ aralarında bir ‘ârif-i ma‘ârif dervîş vardı ayıtdı

Beyt

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

İçme iftâr-ı ta‘âm eylerken âb

Bulıcaḳ kılûs lîk ol tâlib iç

Pür mādur mâ içersen ey civân

‘Ârif ol ğarḳâbında tâlib iç

Hikâyet²²

Meger ehlu’llâhdan bir niçe erenler genc-i dilde künc-i ḳanâ‘ate irenler bir yere cem‘ olup bâb-ı ḳanâ‘atden kelimât iderler idi eşnâ-yı kelâmda birisi ayıtdı ḳanâ‘at mülküne mâlik olan ḥaḳîḳat silkine sâlik olur nefsi-zâlimi daḥı hâlik olur ba‘d ez-ân ‘âlem-i dilde şâhib-memâlik olur ve cihân-ı cânda salṭanat bulur

Beyt

mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün

Ḳanâ‘at içre ḥâşıl ḳıl mesâlik

Şaḳın sen ğayrı silke olma sâlik

Bu sözün tamâm idicek birisi daḥı ayıtdı her kimse ki ḳanâ‘ati şınâ‘at idinse (36b) hergiz faḳr yüzün görmeye dünyâda diri olduḳça pâdişâhâne dirile ve faḳrdan eger göñli öldiye dirile aç ḳalmayup hiç kimseye muḥtâc olmaya zîrâ peygamberimiz Muḥammed Muştafâ şallallahu ‘aleyhe ve sellem كُنْزُ لَا يَفْنَا الْفَنَاءُ¹¹¹ buyurmuşdur ḥûân-ı ḳanâ‘atle mü’minleri ṭoyurmuşdur

¹¹¹ “Kanaat, tükenmez bir hazinedir.” (Yılmaz, 354.)

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Gedāya çü hāşıl ola nān-ı şām

Yete şöyle hoş-ter ki sultān-ı Şām

Bu dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı kanā' at eger çi nefse ' inā virür ammā dil ü cāna ğinā virür ve şafā bağışlar nefsi māl-i dünyā toyurmaz illā kanā' at nefsi hīç nesne öldürmez illā emrine muḥālefet

Kıt'a

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Kim ki mülk-i kanā' at isterse

Vermesün nefsinüñ murādātın

Şāḥ olup kişver-i kanā' ate ol

Yürüde her tarafda murād atın

Bu dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Meşnevî

mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

Ne deñlü kim olursa rızķ artuķ

O deñlü acıķur olmaz bil er toķ (37a)

Ziyād etdükçe māl ü kaşır u bāğı

Göñül murġınuñ bend ü bāğı

Bu dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Rubā' iyye

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Ey gedā sen de eger māl u menāl

Olmasa anun(i)çün hîç menāl

Ki menāl ıssı cihāndan gidicek

Diye her şahşa ki gel māl-i men al

Hikāyet²³

Meger bir niçe 'uçalā-yı dehr ve fužalā-yı 'aşr bir yere cem' olup ol 'arş-ı bî-nihāyetün ve bu ferş-i bî 'ināyetün bināsına ol binā-yı bi-bedel ü ol tevānā-yı lemyezel mā üzre māyi dağı hevā üzre nice qarār virmişdür ve yedi kat sem' avatı muṭabbak-ı bî-dīvār u sūtün-ı mu'allak-ı üstüvār turgurmuşdur gerü bunların fenāsına sebep ne ola diyü kelimāt eylerleridi esnā-yı kelāmda birisi ayıtdı ol bî-naẓīr-i bārīnün kārı ve ol bî-vezir-i pādşāhuñ kirdārı 'aql birle bilinmez ve faẓl birle añlanmaz zīr-i 'akıl bir kaṭredür anuñ 'ilmī deryāsında (37b) ve faẓl bir zerredür anuñ kudretī hevāsında imdi kaṭrenün ne iktidārı ola lüce-i deryā-yı bî-gerānda ve zerrenün ne miqdārı ola cev-i hevā-yı bî-pāyānda hemān ol hālīk-ı her dū cihān ve ol rāzık-ı her cism ü cān Qurān-ı kadīminde ve Furkān-ı 'azīminde her ne vechden buyurdı ise eyle bilelüm ve aña göre 'amel kılalum ve Hābībī 'aleyhi's-selām ne didi ise eyle görelüm dünyā bir kantaradur dimişdür ya'nī bir köpridür turmañ geçün gidün dimişdür bunda māl ü menāl kesb eyleyüp müreffehü'l-hāl olup qarār idün dememişdü(r) dağı dünyā bir mezra' dur dimişdür ya'nī bir ekin yeridür bunda ekin ekmek dağı gerek yarın anda her ne ekdiñüz ise anı biçersüz ve ne içirdiñüz ise anı içesüz dünyā haqqında nice bunun emsāli buyurmuşdur Hüdā-yı 'azze ve celle dağı çünkü bu kantara-i harāb (38a) ki āb üzredür bu bizim dağı 'ubūrumuz şitāb üzredür yā bunda bize ne qarār u surūr ve ne kār u ne gurūr ve ne kayd-ı cüyüş ve ne şayd-ı vuḥuş

Kıf'a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

‘Ālemi āb üzre çün halk itdi Hāk

Enbiyā beñzetdi anı bir püle

Evliyā görüp fenāsın bildiler

Almadılar hem metā' ın bir pula

Bu ‘azīz daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Rubā' iyye

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Bu güzergāhda idinme mekân

Pīr-i bālīg ol olma tıfl-ı mekân

Pīr-i bālīg olan mekân mı tutar

Çöpce gelmezken aña kevn ü mekân

Bu ‘azīz daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Rubā' iyye

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Geşt-zār-ı dehr içinde irdi ‘ömrün ḥāşılı

Tevsen-i çarḥ anı sürdi yel şavurdı ḥāşılı

Geldi diḥḳan-ı ecel anı der anbār itmege

Tā ki keyl ura göre noldı bu ḥırmen ḥāşılı

Rubā' iyye^{dk}

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Ey dil idinme işbu yerde yer

Ki Hüdā bunı yerdi sen dağı yer

Besleyüp dürlü eṭ' amile seni

Nāgehān loḳma idinüp yir yer (38b)

Bu 'azīz dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Zīr-i seng-i çarḫ itdüm kendüm(i)çün gendümi

İtmem sergeşte tā kim kendüm(i)çün kendümi

Bu 'azīz dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Ḳıṭ' a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Rūz u şeb dünyāda it nefse uyup hem idesin

Hūr u ḡilmān u cinānı ḥāşıl itdüm kendüme

Aña beñzer bu ekinlikde cev u çavdar eküp

Hāşılı vaktinde ṭutarsın ümidüñ gendüme

Hikāyet²⁴

Meger bir niçe muvaḥḥid 'azīzler ḥabāset-i dünyādan temizler bir yere cem' olup Ḥaḳ sübhānehu ve te'ālā cānibinden gelen belālara ve 'inālara şabr idenüñ 'inde'llah cezāsın ve sezāsın menzilesin ve mertebesin kelimāt iderler idi eşnā-yı kelāmda birisi ayıtdı

belāya şabr itmek enbiyā ve evliyā тариқine gitmekdür **(39a)** zīrā cemī'ī enbiyā vü evliyā Hāḡ te'ālā dergāhından her belā ki vāḡi' olur idi cān u dil birle nefslerine cebr idüp ol belāya şabr eylerler idi zīrā anlar ḡalkdan gelen belāları ḡalıklardan bilürler idi ol sebebdan ki belākeş olan 'aşıkları Hāḡ celle ve 'alā sever şöyle ki vuşūlüne ever 'ale'l-ḡuşūs bizim peygamberimiz ḡazret-i Resūl 'aleyhi's-selām ser-i cemāhir-i belākeşāndur ve rehber-i gürūh-ı dervişāndur küffār elinden şol-ḡadar dil-figār olup belā vü 'inā çekmişdür ki zikre ḡābil degül hele cümleden biri budur ki bir gün aşḡabı birle Rıdvanullahi 'aleyhīm ecma'īn yolda giderler idi ittifāḡ cühūdlar maḡallesine uğradılar meger bir cühūd oḡlanı bir ḡoyun işkenbesün üzerine pertāb etdi ḡāşā peygamberün mübārek omuzuna ardıldı aşḡab hücum itdiler ki ol cühūd-beḡḡe taşlarla rücūm idüp depeleyeler **(39b)** peygamber 'aleyhisselām māni' olup ayıtdı neylersiz benüm şabrımuñ cezāsına nazar idün diyüp bunlara sükūn virdi ḡabībullāḡ iken küffār elinden hezār bunuñ gibi belā görüp 'inā çeküp şabr eyler idi her peygamber ve her velī bunuñ bedeli belāları çekerler idi ümmet-i Muḡammediñ daḡı bir 'alāmeti belā çekmekdür ve belāya şabr idüp nefslerine cebr eylemekdür

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

کز درگاه حق اید بتو ناکاه بلا

رو چو ايعب همیشه ببلا باش بلا¹¹²

Bu 'azīz sözün tamām idicek birisi daḡı ayıtdı

Ḳıṡ'a

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

Geleli 'āleme bu ṡās-ı felekden hemīdem

Miḡnet-engüştiyile bāl-i belādan ḡayrı

¹¹² Eğer Allāḡ tarafından sana bir musibet gelirse
Hz. Eyyüb gibi (sabrınla) musibete karşı gel

Didi bir merd-i Hüdā bana degüldür bil kem

İşbu taş-ı felegün bāli belādan ğayrı

Bu ‘azîz sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Ḳıṭ‘a (40a)

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Bil kim oldı ‘alāmet-i mü’min

Dem-be-dem miḥnet ü belā çekmek

Dünye zîrā ki sicn-i mü’mindür

Haḳ diler mü’mini belā çekmek

Hikāyet²⁵

Meger bir niçe ehl-i tevḥîd ve merd-i vaḥîd bir yere cem‘ olup ḥalāyıkdan ‘uzlet idüp ḥalvet iḥtiyār eyleyüp tenhā olmağın fevāîdinde ‘avāîdinde ve fezāîlinde kelimāt iderler idi eşnā-yı kelāmda birisi ayıtdı yâ iḥvānena fî-zamānena ḥalāyıkdan ‘uzlet idüp ḥalvet iḥtiyār eyleyüp tenhā olmaḳ evlā ve aḥsendür anlarla muḥallit olmaḳdan zîrā anların ef‘ālî sebeb-i ğavġā vü fitendür ve aḳvālî müceb-i belā vü miḥendür

Ḳıṭ‘a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Dileriseñ selāmet-i dü-cihān

İḥtilāt-ı ‘avāmdan ol dūr

Vaḥdete sen yaḳîn ol yûri var

Çünkü oldı bu nāsdan ol dūr

Bu ‘azîz dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı bu ma‘lūmdur ki taḥşîl-i ‘ulūm tenhāda olur melāda olmaz ve cevelān-ı fāvus (40b) efkār-ı dil ve ḥell-i esrār her müşkil vaḥdetde olur keşretde olmaz mi‘rāc-ı enbiyā ve istidrāc-ı evliyā ḥalvetde olur celvetde

olmaz ‘āşıkā vaşl-ı ma‘ şūkh ihfā olur ‘alāniyā olmaz ve Hāḡ sübhāna ve te‘ālā rūḡ-ı pāki
 ḡālīb-ı insān ḡākī içre nefḡ idicek cemī‘ī melāīkeye secde emr eyledi cümleten sücūda
 varıcaḡ nefḡ-i rūḡ itdi anları sırrına vāḡıf eylemedi ammā şeyṡān münāfıḡ علیہ ما يستحق ol
 sırı vāḡıf olayın diyü sücūd etmedi ebed-i merdūd oldu ve her ḡalb ḡālīb-ı ḡabıla cānib-
 i cenāb-ı ‘izzetden vāridāt-ı İlāhiyye ki vārid olur nihānī olur ‘ayānī olmaz tenhā
 olmaḡıñ fevāīdi ve fezāīli bī-ḡaḡdūr ve fā‘iline ‘avāīdi bī-‘addūr ben meḡer ḡāyet
 muḡtaḡır ḡaldum

Beyt

mef‘ulū fā‘ilātün mef‘ulū fā‘ilātün

از بهر آن روم من لیل و نهار تنها

کر لطف یار تنها با جان شدند تنها¹¹³

Neşr

Bu ‘azīz daḡı (41a) <sözün tamām idicek birisi daḡı ayıtdı >

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Sırların alup ele ḡüy itdiler

Şehsuvār-ı ‘aşḡ öñine atdılar

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ya‘nī dūst öñünde fānī oldular

Eyle fānī olmaḡı hem ol diler

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Dūstıñ sen de dilerseñ fānī ol

Kim diler her dem sen olsañ fānī ol

¹¹³ Ben gece gündüz yalnız gezmekteyim
 Keşke yārın lütfuyla cân ile bedenler bir olsaydı

Hikāyet²⁶

Meger bir niçe t̄alib-i H̄aḡ bir yere cem‘ olup t̄aleb-i H̄aḡda kelimāt iderler idi eṣnā-yı
kelāmda birisi ayıtdı H̄aḡḡı her şeyde t̄aleb itmek gerek z̄irā ki H̄aḡ cümle eşyādan
peydādur nitekim naḡḡāṣ naḡṣından hüveydādur naḡṣ daḡı naḡḡāṣdan peydādur

Ḳıṭ‘a

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Eger çi muḡbir-i naḡḡāṣdur naḡṣ
Velīken anı bilmek oldu düşvār

H̄abīr olmak dilerseñ ol ḡaberden
Yūri bir bilmişün pāyine düş var

Birisi daḡı ayıtdı

Beyt

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Levh-i tende gerçi her naḡṣ itdi naḡḡāṣın ‘ayān
Līken itdi ne yüz ü ne göz ü ne ḡaṣın ‘ayān

Bu t̄alib-i H̄aḡ sözün tamām idicek birisi daḡı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ulün

Eger çi her bedenden H̄aḡḡa yol var
Velī varılmaz ol yola ‘ilimsiz (41b)

Ki ya‘nī ol yolı bulmuş ḡışiden
Aluñ ta‘līm oluñ ehl-i ‘ilim siz

Bu t̤alib-i H̤aḡ daḡı sözın tamām idicek birisi daḡı ayıtdı t̤alib-i H̤aḡ gerekdür ki H̤aḡḡı kendüde t̤aleb ide ḡayrda t̤aleb itmeye ol vechden ki ḡayrda t̤aleb iderse yolu düşvār ü ebʿad olur vādīlere ve beyābāna düşüp dīvāna ser-gerdān olur bulursa da geḡ bulur ammā t̤alib-i H̤aḡḡı kendüde t̤aleb idicek yolu āsān u aḡreb olur bārgāh-ı H̤aḡḡa mülḡaḡ olur

Ḳıṭʿa

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Kim özin terk eyleyüp H̤aḡḡı yabānda istese

Dür olup H̤aḡdan beyābān içre ser-gerdān ola

Tīḡ-i ḡam başın kesip meydāna pertāb eyleye

Ura ḡevḡān-ı nedm ḡün ḡüyī ser-i gerdān ola

Birisi daḡı ayıtdı

Ḳıṭʿa

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Kim ki yābanı koyup H̤aḡḡı özünde istedi

Buldı lā-būd H̤aḡḡı oldı mülk-i cismün ḡākimi (42a)

Baʿd ez-ān olur anuñ rūḡı taṡarruf ṡāḡibi

H̤aḡḡa vāṡıl ḡıl dilerseñ der-i ḡönül rū ḡākimi

Bu t̤alib-i H̤aḡ sözın tamām idicek birisi daḡı ayıtdı

Ḳıṭʿa

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Cüst ü cū itdükce H̤aḡḡı ḡayrda

Gūṡ-ı cān u dil dedi H̤aḡ bendedür

Lā-cerem vāşıl olur mevlāsına

Bārgāhında şü kim Hāḡ-bendedür

Bu ṭālib-i Hāḡ sözün tamam idicek birisi daḡı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Hāḡḡı bulmuş kimsenüñ oldur nişānı ey Vaḡīd

Kim ol aḡlāḡ-ı ḡamīde birle olur dāyimā

Sen anuñ gibi muvaḡḡid kimseden olma ba‘īd

Ger ba‘īd olmaḡ dilersen şoḡbetine dāyim ā

Bu ṭālib-i Hāḡ sözün tamam idicek birisi daḡı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Hāḡḡı bulmaz kimsenüñ oldur nişānı ey veled

Kim ol aḡlāḡ-ı zemīme birle olur ber-devām (42b)

Yine bu cümleyle ol küstāḡ aydur kāḡ kāḡ

Luṭf-ı bī-pāyān-ı Raḡmān olısar aḡır devām

Hikāyet²⁷

Meger bir niçe ‘uḡalā bir yere cem‘ olup bu gerdün-ı gerdānuñ gerdişinden ve bu çarḡ-ı devvāruñ cünbüşinden ve her laḡza hezār güne işinden şikāyet idüp ḡikāyet eylerler idi eşnā-yı kelāmda birisi ayıtdı ḡiç kimse bu çarḡ-ı keḡ-reve tekye itmesün ki ḡarekāt ider gibi olur savaşıḡ düşürür zīr ü zeber ider ve bu pīre-zāl çarḡuñ tāze gelin gibi ziverine aldanup bir dem bile gitmesün yoksa öper gibi olur ısıḡur oḡşar gibi olur öldürür cihānuñ ḡalḡın aḡa güldürür

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Ey dil oğlan degülisen aldanma

Renk-i çarḥ-ı felek ‘acūzesine

Merd olan aldanur mi kim bilür ol

Renk-i çarḥ-ı felek ‘acūzesi ne

Ḳıṭ‘a (43a)

fe‘ilātūn fe‘ilātūn fe‘ilūn

Zen-i dehre bir er dirilürken

Zur-bāzūsi birle Rüstem-i Zāl

Āḥir-i alām bu ‘acūze-i gūr

Mekr-i dālile kıldı Rüstemi Zāl

Bu ḥiredmend sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Dürlü rengiyle cihān pīrezeni

Düzenüp her dem olur tāze gelin

Nāgehān ḳanḳı süvārī ki göre

Yapışup dirsün kim şimdi gel in

Ḳıṭ‘a

fe‘ilātūn fe‘ilātūn fe‘ilūn

Seni bu pīrezen-i çarḥ başar

Geçinüp bu felegiñ döyüندی

Sen de merdāna anı z̄ir ü zeber

Eyleyüp göster aña d̄iv-i neri

Bu h̄iredmend daḡı sözün tamām idicek birisi daḡı ayıtdı

Meşnevî

meḥ'ülü fā' ilātü meḥā' ilü fā' ilün

Bu p̄ir-i Zal-i çarḡ varur günde biñ ere

Gavr-ı me'āl-i ḡile vü āline kim ire

Merd-i ḡudā-şinās olan aldanmaz āline

Baḡmaz bu p̄ire-zen yüzünñ sürh ü āline

Bir dem vefāsı şerbetini kime ki içirür

Biñ dem cefāsı tigin aña her dem içirür

Zinhār inanma bu felek-i sifle-pervere

Kim saña 'ulve çıkmaga çün murḡ per vere (43b)

Bu h̄iredmend sözün tamām idicek birisi daḡı ayıtdı

Kıṭ'a

meḥ'ülü fā' ilātü meḥā' ilü fā' ilün

Çift olduñise bu zen-i çarḡa vir üç ṭalāḡ

Çün 'İsī-i çārüm̄in felegüñ ol mücerredi

Rūḡu'llah olasın seni görüp feriştelere

İde dü 'ālemüñ budurur ol mücerredi

Hikāyet²⁸

Meger bir niçe şulehā bir yere cem‘ olup te‘ ehhül bābında kelimāt iderler idi eşnā-yı
kelāmda birisi ayıtdı şol kişi kim nefsinüñ harekātından ya‘ nî şehvātından bî-ḥuzūr olsa
ol kimse evlenmek gerekdür ki nefs-i pür-telbīsüñ şerrinden ve la‘ in İblisiñ şerrinden
ḥalāş ola tā ki dilde iḥlāş ḥāşıl idüp yarın cennetde ḥāşşü ’l-ḥāş merātibin bula hem hem-
civār-ı Aḥmed-i Muḥtār ola

Meşnevi

mefā‘ ilün mefā‘ ilün fe‘ ulün

Te‘ ehhül oldı zīrā farz u sünnet

Te‘ ehhül kıl bülūğa irse sinnet (44a)

Şol er kim bu cihānda olsa evli

Olur ol ol cihānda merd-i ulu

Eger almazsa ‘ömründe bir er zen

Hezārān bār yeg andan birāz zen

Bu şālih sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Meşnevi

fe‘ ilātün mefā‘ ilün fe‘ ilün

Eger olursa ḳanḳı er zānī

Aña nār-ı cehennem erzānı

Ḥalk-ı ‘ālem ḳaçarlar ergenden

‘Āḳilisen sen de gel evlen erkenden

Bu şālih daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Beyt

meʿ ūlū fāʿ ilātū mefāʿ ilū fāʿ ilün

Revnaķ virür dü ʿ āleme çift olsa merd ü zen

Böyle büyürdi nuṭfeden ol merd ü zen düzen

Bu şālih daķı sözün tamām idicek birisi daķı ayıtdı

Beyt

meʿ ūlū fāʿ ilātū mefāʿ ilū fāʿ ilün

Ḥālķ ne ḥālķ itdiyse çift itdi şanma tek

Çift evli gör eşiñle yüri sen de ṭurma tek

Bu şālih daķı sözün tamām idicek birisi daķı ayıtdı

Beyt

meʿ ūlū fāʿ ilātū mefāʿ ilū fāʿ ilün

Olmasın bir nīk nefis olan erüñ bed ʿ avreti (44b)

Yoksa ḥālķ içinde mekşūf olur anuñ ʿ avreti

Bu şālih daķı sözün tamām idicek birisi daķı ayıtdı

Ḳıṭʿ a

fāʿ ilātün fāʿ ilātün fāʿ ilün

Olsa bir merdüm-i nīküñ zeni bed

Ḥānesi anuñ aña duzaķ olur

Şaķı vü ḥāli yüzünde zeninüñ

Murğ-ı cān u diline duzaķ olur

Bu şālih daķı sözün tamām idicek meger bir şāire ʿ avret işidüp ayıtdı

Beyt

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Olmasun hayr-ı nisānuñ ebedā bir şer eri

Yoksa iḥrāk ider anı o dem āhı şereri

Kıt‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Olsa bir merdüm-i nīkūñ zeni nīk

Şebi rüz ola serāsı çü behişt

Cāhil er oldı zen-i zişte esīr

‘Āqıl er gördi zen-i zişti behişt

Hikāyet²⁹

Meger dervīşler tā‘ifesinden bir niçe dūst çün bādām hem post olup bir zāviyede ārām idüp bir şāḥib-i ma‘rifet dervīşüñ ḥaḳḳında niçe özi mütebahhir ve sözi müstemī‘ müte‘eşşir dervīşdür diyü zıkr olındı (45a) ol daḥı bunlaruñ bu sözünden agāh olup āh idüp rü berāh eyleyüp ayıtdı birisine

Rubā‘iyye

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Eger oldumısa ey dūst nola deryā-dil

Kim ezel dem demile olmışıdı deryā-dil

Sākin olursa tamucıdan eger dil bir dem

Rūḥ-ı bī-şavt u şadā eyle tamuc deryā-dil

Kıf'a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Bād-ı yād-ı düstdan 'ummān-ı dil

Cūşa gelse mevc urup gözüm yaşı

Bu 'aceb ğarķ-ı sirişküm merdümān

Teşnedür görmez leb gözüm yaşı

Görmedüm bir dem gözim bī-girye hīç

Gerçi kim çok gördi bu gözüm yaşı

Beyt

müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün

Deryā-dil olup merdümeleri ğarķ itdi durdı giryeme¹¹⁴

Ver ne dilerseñ sen daħı şoyun nigārā gir yeme

Hikayet³⁰

Meger bir niçe fenā bulmuş ve gönülleri genc faķirle şāhib-i ğinā olmuş dervīşler kār-ı dünyādan bī-teşvīşler bir yere cem olup ¹¹⁵مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا ḥadīsinün (45b) ma' nāsında kelimāt ve fehvāsında nikat fıkır idüp zıkr iderlerdi eşnā-yı ezkārda birisi ayıtdı ölmedin ölmek demek oldur ki dervīş olan kimse kendüsin meyyit mertebesinde kıoya ya' nī cisme müte'allık olan evāmiri ki anlara enāniyet dirler külli terk idüp rūḥa uya ya' nī rūḥa müte'allık olan evāmiri ki anlara meskenet dirler saltanat daħı dirler yerlü yerinde edā ide ammā edāsında şöyle sa' y-i belīg eyleye ki şoñra nādim olup ey dirīg dimeye

¹¹⁴ Mısraın vezni kusurludur.

¹¹⁵ "Ölmeden önce ölünüz." (Yılmaz, 550.)

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Bendeye lâyıķ budur kim benlügen terk eyleye

Ḥaķķa teslīm ide kendün kendü aradan geķe

Eşmini yād eyleyüp dāyim yere yüzün süre

Kārını tefvīz ide mevlāya aradan geķe

Bu dervīş sözün tamām idicek birisi daķı ayıtdı

Ḳıṭ‘a (46a)

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ola bir dem ki cism ü cān u cihān

Gelmedük gibi olalar bu yere

Dir nebī كلٌّ منْ عليها فان¹¹⁶

Kim ne dir Ḥaķ ki böylece buyıra

Bu dervīş daķı sözün tamām idicek birisi daķı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Cān-ı pākün ki terk ide bedeni

Beden olur çü lāşe murdār

Sen de bu laḥm-ı gendeye baķma

Cümle lezzātını bunuñ murdār

¹¹⁶(*Rahmān*: 55/26): “Yeryüzünde bulunanların hepsi fānidir.” (Yılmaz, s.389)

Ḳıṭ‘a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Pendümi gūş-i cānla gūş it

Olasın tā ki sen de ber-ḥūrdār

Nefsiñ eşcār-ı bāğ-ı ‘ālemden

Ḥaṭıla ber-murād ber-ḥūrdār

Bu dervīş daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı ölmezden evvel ölmek oldur ki mürid olan kimse bir ṭarīkat pīrini ve ḥaḳīkat mīrini bulup anuñ ḥuzūrunda kendü meyyit gibi olup hiç ḥareket eylemeye şeyḥ muḥarrrik ola her nice dilerse eyle ḥareket itdüre cemī‘ ṭa‘rif şeyḥiñ ola tā ki mürid merīd olamadan necāt bulup (46b) ol memāt içinde ebedī ḥayāt bula

Ḳıṭ‘a-i Mülemma‘

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Şeyḥ öñinde olsa böyle bir mürid

İrişe her dem aña bir tāze cān

اینچنین پایه کجا یا بد مرید

پیش شیخش نکزرد او تاز جان¹¹⁷

Bu dervīş daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı ölmedin ölmek oldur ki bir ‘āşık ma‘şūḳınuñ mizācına düḥūl ide vüṣūl bula daḥı kendü kendüden gide her ne iderse ma‘şūḳ ide ‘āşık ol memāt ebedī ḥayāt olur

¹¹⁷ Böyle bir rütbe nereden bulabilir mürid
Şeyhinin uğrunda cân vermeden

Meşnevî

mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Ma' şük hulk-ı 'âşıka kim tîğın içirür

'Âşık o dem şanur ki hayât âbın içirür

Ma' şük gelse 'âşıkınıñ kaṭline eger

'Âşık mıdur ki tîğden ol kimse baş eger

Bu dervîş daḥı sözün tamâm idicek birisi daḥı ayıtdı ölmeden ölmek oldur ki insân 'anâşır-ı erba' dan mürekkebdür mādām ki bunlarladur ya'nî ḥāk ü âteş ü âb birledür aña ölmek olmaz ammâ bu çârdan ki ayrıla ölür ölmeden ölmek ikisi gidüp (47a) ikisi kalmağla olur buña mevt-i irādî dirler ki biri bâddur ya'nî hevâdur ki hevâya müte'allıkdur anı terk ide biri daḥı âteşdür ki ğazab ve kibre müte'allıkdur anı daḥı terk ide ḥāk ü âb kalur âb luṭfa ve leṭâfete ve hayâya ve edebe müte'allıkdur keşîf degüldür laṭîfdür ve ḥāk aşl-ı insândur mühr-i tıfl-ı cândur ve kâlib-ı insâna mekândur ki ümmîdür buña meyl eylemek tevâzu'a ve meskenete ve sükûnete nişândur ya'nî ma'bûda sücûda 'alâmetdür ve teslîme delâletdür insânıñ âhı âteşdür hem bâddur ikisi biri birile hemzâddur şikem-i âdemden bād âteşi severcidür? kaçan insânıñ kalbine bir ḥararet gelse ğazabdan gelür yâ ğuşşadan âh itse def'î def olur kalbi necât bulur ve kâlibî hayât ya'nî kalb âbdür şâfî ve rûşen olur kudûrât-ı hevâiyyeden ve kâlib ḥâkdür sükûta (47b) ve ḥuzûra irer ḥarekât-i nâriyyeden

Meşnevî

mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün

Âh itmegile rûşen olur âyîne-i dil

Rûşenligi eyleyemez şerḥ ü beyân dil

Âh itmeyicek ten tutuşup yanup olur kül

Ne kalb ü ne kâlib kala ne cüz ü ne kül

Hikāyet³²

Meger bir niçe zürefā-yı ‘Acem cem‘ olup bā-dil-i hürrem teferrüce giderler idi ittifāk yolda giderken gördiler bir esīr-i dünyā ve münker-i‘ uqbā küstāh derdmend bir kāh-ı bülend yapdurmış için naķş itdürür bunlar daḡı girüp görüp birisi ayıtdı

Ḳıṭ‘a (48b)

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

کر نباشد در برت زیبا نکار

زشت باشد این سرای زر نکار¹¹⁹

Meger bunlaruñ arasında Rūm ẓarīfleri daḡı vardı birisi ayıtdı

Beyt

mef‘ulū mefā‘ilūn mef‘ulū mefā‘ilūn

Sarāy-ı zer nigār-içün niçe bir sen serāsīme

Ki senden şöñra ey ḡāce şatulur bu serā sīme

Bu ẓarīf-i Rūm sözin tamām idicek birisi daḡı ayıtdı

Beyt

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Olmasa sīneñde ger zībā nigār

Zişt olur işbu sarāy-ı zer nigār

Bu ẓarīf daḡı sözin tamām idicek birisi daḡı ayıtdı

¹¹⁹ Eğer ki yanında güzel dilber olmazsa
Bu güzel ve muhteşem dünyâ gözüne çirkin görünür

Kıt‘ a

mefā‘ ilün mefā‘ ilün fe‘ ulün

Meger bir ḥāce yapdurdı sarāyın

Geçerken gördi bir şāhib-serāir

Didi ḥāce ne zaḥmetler çekersün

Olur beş gün tamām olsa serāir

 Hikāyet³³

Meger bir ‘ārif-i şāhib-ma‘ārif bāzāra girüp ehl-i sūkuñ eṭvār-ı ‘garībesin göre ve aḥbār-ı ‘acībesin işide aña göre iş ide gördi bir kişi bir dükkān açmış üzerine geçmiş tırmayup metā‘ ın bezer ammā göñli ve gözi bezer (49a) hiç kimseden itmeyüp ḥayā vü ḥazer bir bezi şatınca biñ dürlü yalān düzer alan kişi daḥı yalānın sezer velīken neylesün şekli ve şemāīli şūfyāne āḥir o da bunun gibi şūfiyāne ki dünyā dükkānını metā‘ -ı dünyāyla ḥazīn ide ve kendü cismi dükkānını metā‘ -ı ‘uḳbāyla mu‘īn eyleye ki maḳāl u tāc u ṭarāḳ ve misvāk u ‘aṣā u tesbīḥ ü ḥırḳadur yārın nār-ı cehīme yanan bunun gibi fırḳadur ki peygamber ‘aleyhisselām kemāl-i lūṭfundan buyurmuşdur

 Mıṣrā‘

Buyurdı Aḥmed-i muḥtār ki اهل السوق اهل النار¹²⁰

 Beyt

mef‘ ulü fā‘ ilātü mefā‘ ilü fā‘ ilün

Ḥāce diler ki ide müzeyyen dükkānını

‘Arz ide ya‘nī ḥalḳa metā‘ -ı dü kânını

¹²⁰ “Pazar ehli cehennem ehlidir.”

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Kār-ı dünyā-yı denī-çün ki dil efkâra düşer

Cân belıyyât-ı haţar-nâke dil efkâre düşer

Beyt

mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ülün

İçin rindâne taşın şūfiyâne

İden oda birenk tek şūfî yane

Hikāyet³⁴

Meger bir niçe ‘ārif bir yere cem‘ olup kūsecler (49b) hakkında kelimāt iderler idi eşnā-yı kelāmda birisi ayıtdı kūsecler eger çi zīrek-tab‘ u rūşen-zihn olgun olur ammā ekşerī münāfık u nā-muvāfık olur līken kūsec dağı bir kaç kısımdur kiminün yüzünde kılı az olur ya‘nī seldirek olur anuñ gibi kūsec zīrek olur andan hayr gelür ve kimsenün eneginde tulumında kılı olur ammā sık olur seldirek olmaz ol dağı eyüdüdür ammā anuñ eyüsi nādir vāqı‘ olur zīrā ekşeri münāfık ve nā-muvāfık olur ol vechden ki ‘avret şūretlilerdür zīrā peygamber ‘aleyhisselām ‘avret şūretli ve ‘avret şavtlı erlerden hayr gelmez anlardan hazer idün dimişdür

Kıṭ‘a

mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ülün

Bir er kim olsa ‘avret şūretinde

Peyamber didi andan gelmeye hayr

Olur ‘āşī muḥakkaḳ bu kelāma

Şu kim inkār yüzünden dise hayır (50a)

Hikāyet³⁵

Meger bir niçe şu‘arā-yı nāzik-ṭab‘ cem‘ olup şehirlerinden girdiler gör ki netdiler kaçdı-
 1 seyāḥat idüp bir yerde muvāfaqat gösterüp şehristān-ı cihānı geşt eyleyüp ve cemī‘i
 şūret-i insānı temāşā idüp her birinüñ vech naqşından bir renk alup mütelezziḡ olup
 kimisünden cefā çeküp ve kiminden vefā görüp sermāye-i ‘ömrlerinden bahremend
 olalar serāncām geçürüp mihn ü ālām görüp pend alalar meger günlerde bir gün bir
 şehir-i mu‘azzam gördüler burc u bārūsı muḥkem eṭrāfı bağ u gülzār-ı hürrem çün bağ-ı
 İrem ve eşcārınüñ şāḥları resm ve gülleri rengārenk kimi ḥandān kimi tebessümde ve
 bülbülleri gūn-ā-gūn kimi nālān kimi terennümde laṭīf āb-ı revānları bī-ḥadd şerīf yüce
 mekānları bi-‘ad bunları temāşā idüp şehre girdiler gördiler cennetden nişān virür bir
 şehirdür ki vaşfında (50b)¹²¹ zebān kâşır kaşırları cümle ruḥāmdan bülend ve mūnaḳkaş-
 1 bā-reng-i hezār ve maḥbūbları sīmīn-ten ü serv-ḳad ü lāle-ḥand māḥ-veş bā-hezār şīve
 vü reftār ammā bunların arasında bir maḥbūb-ı dilārā ve bir maṭlūb-ı zībā gördiler
 gūyiyā āsmān-ı ḥüsnde ol meh-pāreler sitārelerdür bu āfitāb yāḥūd anlar ḳaṭerāt-ı
 bārāndur bu ḥoşāb ol şā‘irler bu dilber-i zībāyı ve bu nigār-ı ra‘nāyı göricek bī-ṭāḳat ü
 tāb olup āfitāb-ı cemāline ḳarşu ḥayrān ḳaldılar çün ten-i bī-cān şā‘irüñ birisi başın
 ḳaldırup gözi yaşı aḳıdup nigārüñ zūlf-i dilāvīzine ve ‘anber-bīzine nāzar itdi gördi bād-
 1 şabā peyki gelmiş āheste āheste depredür kim nāzar ideyin dise aña depredür ayıtdı

Beyt

mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün

Evvel bād-ı şabā peykine kim virdi ki düstūr

Çün şāne ḥam-ı zūlf-i nigāre yūri dest ur (51a)

¹²¹ dk *mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün*

O şāh-ı nev-resīdem bendegānından şumār itmez

Anuñ-çün ḥalka-veş çeşmüm ḳalmadı

Şâ'irün birisi dahı başın ƣaldırup nigāruñ zülf-i perişānına nazar idüp gördi ki perişān
olmuş meşām-ı cānı mu' aţtar olup ayıtdı

Beyt

mef'ülü mefā 'ilün mef'ülü mefā 'ilün

Şol zülf-i perişāna ura o peri şāne
Her dem ide mesken bu ben hāli perişāne

Şâ'irün birisi dahı başın ƣaldırup nigāruñ zülf-i zencirine nazar idüp gördi bād-ı şabā
tārlarını birbirine urur ayıtdı

Beyt

fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Zülf-i dildāre şabā irse ƣoƣınur ğıl ğıla
Düşer ol sâ' at dil-i dīvāneler ğulgüle

Şâ'irün birisi dahı başın ƣaldırup kākül-i dildāre nazar itdi gördi kākül-i dildārun her
tārında hezār dil-i ' aşık ber-dār olmuş Manşūr mertebesin bulmuş bu dahı āh idüp ayıtdı

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Gönlümi gitdükçe buldum kākül-i dildārda
Bulunurmuş lâ-cerem Manşūr olan dil dārda (51b)

Şâ'irün birisi dahı başın ƣaldırup nigāruñ yüzine nazar idüp ayıtdı

Beyt

müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün

Miskīn göñül düşdi yine miskīn şaçıñ sevdāsına
Uzun ' ömür sürdi velī bilemedi sevdāsı ne

Şā' irūñ biri daḥı başın ҡaldırup nigāruñ yüzine baḳup ayıtdı

Beyt

mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn

Cānā naẓar iderken o gül yüzüñ aḡına

Dil bülbüli tutuldu ҡara zülfüñ aḡına

Şā' irūñ biri daḥı başın ҡaldırup nigāruñ yüz<ine> baḳup ayıtdı

Beyt

müstef' ilūn müstef' ilūn müstef' ilūn müstef' ilūn

Cānā siyeh zülfüñ niçe hoş mesken-i miskīn olur

Kim anda her şeb tā seḡer niçe dil-i miskīn ölü

Şā' irūñ birisi daḥı başın ҡaldırup nigāruñ yüzine naẓar idüp zülf-i siyāhın görüp ayıtdı

Beyt

fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilūn

Sünbül öykündügi-çün zülf-i siyāhuñ tārına

Āba düşdi ser-nigūn çāh-ı cihānuñ tārına (52a)

Şā' irūñ biri başın ҡaldırup nigāruñ yüzine naẓar idüp ayıtdı

Beyt

mef' ūlū fā' ilātūn mef' ūlū fā' ilātūn

Hecründe hemdemüm ḡam ey kāküli siperḡam

Geldükçe tır-i ҡahrın olur dile siper ḡam

Şā' irūñ biri daḥı başın ҡaldırup nigāra bakup ayıtdı

Beyt

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

Dil diler kim diye dil derdini dildâre bu dem

Yâ kara zülfini görüp ağa dil dâre bu dem

Şa' irün biri dağı başın kaldırıp nigâra nazar idüp ayıtdı

Beyt

fâ' ilātün fâ' ilātün fâ' ilātün fâ' ilün

Ey şeh-i hûbân şabâ kıldukça zülfün târumâr

Genc-i hüsnuñ üzre gûyâ zülfünüñ her târı mâr

Şa' irün biri dağı başuñ kaldırıp nigâruñ yüzine nazar idüp

Rubâ' iyye

mef' ülü fâ' ilātü mefâ' ilü fâ' ilün

Didi yüzünü görmege cânâ bahâ nedür

Didi o da bu cân u cihân bir bahânedür

Bâzâr-ı hüsn içinde dü kevn oldu ber-mehâm

Yüz biñ bahâ yüzüme benim bir bahânedür (52b)

Şa' irün biri dağı başın kaldırıp nigâruñ yüzine bakup ayıtdı

Beyt

mef' ülü mefâ' ilün mef' ülü mefâ' ilün

Şem' -i ruḥıña cânâ cân oldu çü pervâne

İşğ odına yanmağa pervâneye pervâ ne

Şā'irūñ biri daħı başın ҡaldırup nigāruñ yüzine baķup ayıtdı

Beyt

fā' ilātūñ fā' ilātūñ fā' ilātūñ fā' ilūñ

Tā cemālūñ āfitābı ideli pertāb-ı tāb

Döymege ol tābişe ҡalmadı cān u dilde tāb

Şā'irūñ biri daħı başın ҡaldırup nigāruñ yüzine baķup ayıtdı

Beyt

mefā' ilūñ mefā' ilūñ fe' ulūñ

Anıñ-çündür ħacil gül-ruĥlarıñdan

Alupdur reng ü bū gül ruĥlarıñdan

Şā'irūñ biri daħı başın ҡaldırup nigāruñ yüzine baķup ayıtdı

Beyt

mef' ulū mefā' ilūñ mef' ulū mefā' ilūñ

Bugün yüzüñi cānā beñzetsüm o bedr āya

Hey hey ne ħaťā itdüm düşdüm yine bed rāya

Şā'irūñ biri daħı başın ҡaldırup nigāruñ yüzine baķup ayıtdı

Beyt

mef' ulū mefā' ilūñ mef' ulū mefā' ilūñ

Mihr-i ruĥıñā ey cān beñzetsüm o bedr āyı (53a)

Ĥıřmile didi ĥaķa görüğe bu bed rāyī

Şā'irūñ biri daħı başñ aldırup nigāruñ cemāl-i cemāline naẓar itdi gözleri izdiyād-ı
nūrından amaşup ayıtdı

ıta

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

Gice gökde görinen encüm ayā māh-ı cebin
Gün yüzün görmege gūyā felegün gözleridür

Yā o nār-ı ğamıla ' aşık-ı dil-sūhtenün
Her gice şubha dek āhı şereri gözleridür

Şā'irūñ biri daħı başın aldırup nigāruñ yüzine baup ayıtdı

Beyt

mef' ulü mefā' ilü mefā' ilü fe' ulün

Yansun dili kim ruħlarıña lāle didiyse
Yā anun-içün a güle kim lāle didiyse

Şā'irūñ biri daħı zerd ehre bir herifdi başın aldırup nigāruñ yüzine baup bir kere āh
itdi kendüden gitdi nigār bu herifün şekl-i murdārın göricek mecāli almayup (53b) ruħ-
ı feruħlarınuñ verd reng āli zerd oldu gūyā ki teb-i tāb buldı nigāruñ zerd-rū olduğından
'uşşāa derd oldu şā'irūñ biri daħı başın aldırup nigāruñ cemāline naẓar idüp gördi
teğayyüri var āh u feryād u zār eyleyüp ayıtdı

ıta

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Nāgehān gülşenimün güllerini
Şoldurup bād-ı ħazān itdi tebāh

Ya' nī cānā ruħ-ı ħamrāluñı
Geldi pejmürde vü zerd itdi teb āh

Şā' irūn biri daḥı başın ƣaldırup nigāruñ yüzine baƣup ayıtdı

mefā' ilūn mefā' ilūn fe' ulūn

Yüzüñ di dost gün mi yā İrem mi

Aña ölmeden yā Rab irem mi¹²²

Şā' irūn biri daḥı başun ƣaldırup nigāruñ yüzine baƣup ayıtdı

Ƙıṭ' a

mef' ulū fā' ilātūn mef' ulū fā' ilātūn

Ādem ki dāne içün cennetden oldı ḥāric

Ben ḥāl-i ruḥlaruñ-çün oldum cināne dāḥil

Didi işidüp ol cān yüzüm çü ƣarż-ı ḥūrşid (54a)

Oldısa pes kim itdi ol acı nāne dāḥil

Şā' irūn biri daḥı başın ƣaldırup nigāruñ yüzine baƣup daḥı dönüp yārānına işāret idüp ayıtdı

Ƙıṭ' a

mefā' ilūn mefā' ilūn/ mefā' ilūn/ mefā' ilūn

Bu yalñ yüzlüden yārān gözümü ırmayam dilber

Didi bu sūḥte olmışdur āteş etmege alyak

Didi ol da yüzüñ mihri cemī' i cānı yaƣmışdur

Ki ƣaldısa benüm cānum gel imdi luṭf idüp al yak

Şā' irūn biri daḥı başın ƣaldırup yārānına baƣup ayıtdı

¹²² Bu mısraın vezni kusurludur.

Kıt' a

mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

Bu yalıñ yüzlünüñ hāli ruḥında

Şan uçar nārda murğ-ı semender

Ve yāḥūd bu hevā germiyyetinden

Götürmiş ola ol yüzi semen der

Şā' irüñ biri daḥı başın qaldırup nigāruñ yüzine baḳup ta' ne yüzinden ki kendüye ğurūr
virmeye ayıtdı

Kıt' a

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

Şāh-ı ezhār-ı cihānum diyü yılda bir ay

Hüsnüne ğurre olup eyleme ey gül ḥande (54b)

Yaz u kış kırmızı güller açılur sencileyin

Niçe şehzāde yüzi gülde yeter külḥande

Şā' irüñ biri daḥı başın qaldırup nigāruñ yüzine naḳar idüp daḥı dönüp yārānına ayıtdı

Beyt

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Cemālī gülsitānında nigāruñ cā-be-cā hāli

Çü hindī düzdlerdür kim dererler gül degül hāli

Şā' irüñ biri daḥı başın qaldırup nigāruñ yüzine baḳup ayıtdı

Beyt

mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

Lebün emsem idermiş haste sine

Eger itmezse varur hastesine

Şā' irün biri dağı başın kaldırıp nigāruñ yüzine bakup ayıtdı

Beyt

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Lebün emsem niçün itmez bu ben dil hasteye bilsem

Muḥaḳḳaḳ ey ṭabīb-i dil iderdim nūş cān bil sem

Şā' irün biri dağı başın kaldırıp nigāruñ yüzine bakup ayıtdı

Beyt

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Senün ey ḥüsrev-i ḥübān leb-i şirīnünī emsem

Anuñ-çün kim idermiş dil-i bīmārıma em sem (55a)

Şā' irün biri dağı başın kaldırıp nigāruñ yüzine bakup ayıtdı

Beyt

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Lebün em sem idermiş ben dilerven ḥüsrevā şormak

‘ Aceb mi cān-ı şirīnden dil-i haste devā şormak

Şā' irün biri dağı başın kaldırıp nigāruñ yüzine bakup ayıtdı

Beyt

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilü mefā' ilün

Dimiş bir şā' ire ' avrat nigārā çeşmüne nergis

Ki tağrır itmege anı gerekdür bir kāvī ner kes

Şā' irün biri dahı başın kaldırıp nigāra nazar idüp ayıtdı

Beyt

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Boyuñ güzlār-ı hüsñ içre hırāmān serv-i dil-cūdur

Ne eṭrāfa revān olsān peyünce cān u dil cūdur

Şā' irün biri dahı başun kaldırıp nigāruñ yüzine bakup ayıtdı

Beyt

mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

Nemekdür çesmesi āb-ı hayātuñ

Ki andandur revān ābı hayātuñ

Bu şā' irler şi' irlerinde sāḥirler ki ebyāt-ı niyāz-āmizlerin ve rubā' iyyāt-ı tevaḳḳu' -ı vuşlat-engizlerin okıyup ' aşıkāne (55b) cūş u huruş idüp dervişāne ḥāmūş olıcaḳ ol ḥüsrev-i ḥübān-ı cihān ve ol serv-i revān-ı bāğ-ı dil ü cān hemān-sā' at dehān-ı melāḥat açup zebān-ı feşāḥat birle ayıtdı ey bī-edebler vay bī-nesebler ey bī-nevālar vey bī-hayālar rāstı bu ki şā' irlerde hayā vü edeb ve aşl u neseb olmaz ol cihetden bī-nevā olup derd-i dile devā bulmaz çün bu şehre geldüñüz temāşā idüñ dahı geçüñ gidüñ bunca kelimāt-ı küstāḥāne ki bu ben ḥüsrev-i ḥübāna eyledüñüz kimüñüz vişālīm devletün tevaḳḳu' ider kimüñüz cemālīm rü' yetin temennā eyler rü' yet-i cemāl-i ḥod bu kadar müyesser oldı cihān-ı fānide ḥod ḥāşıl-ı ve ' l-ḥāşıl rü' yetdür hemān yoksa vişālūñ adı

var kendü yok çün Simurğ-ı cihân siz ol rü'yet-i cemâle kıanâ'at eyleyüp vişâl ü devletin istersiz devlet-i (56a) vişâl-i dilber hüd hezâr hün-ı ciger birle hâşıl olur aña dağı yüz biñ 'âşıkdan ancak olursa da birisi vâşıl olur muqadderse der-i dilberde niçe mäh u sâl mahlesi segleri birle toprak döşenüp taş yaşıdanup leyl ü nehâr giryân u zâr olmağla vişâl-i yâr müyesser olur muqadderse siz henüz gelesiz bâb-ı sa'âdet-bahşumda nice yıllar mülâzemet itmeyüp ve riyâzet çekmeyüp ve hizmet ü şadâkat göstermeyüp bî-tekellûf vişâlüm devletin temennâ idesiz ol dağı biñ dürlü ta'rif birle siz kıandan temâşâ-yı vişâl itmek kıandan yâ temâşâ-yı cemâl tarîkine gitmek kıandan

Rubâ'ıyye

fe'îlâtün mefâ'ilün fe'îlün

Hizmet-i yârda şu kim derler

'Âşık-ı râst-ı dil aña dirler

Yâr ışiginde hâzır-ı her dem

Ğaybdan fetğ olur niçe derler

Ma'lûm oldu ki haķıķatsizlersiz kıymet-i devlet-i vişâlüm dağı bulursañuz bilmezsiz zîrâ râygân-ı bî-zağmet ü mülâzemet (56b) ele giren devlet bî-kıymet ü rağbet olur diyüp ol nigâr-ı perişân bunlaruñ gözleründen nihân olup gitdi bunlaruñ hâli diger gün ve kendüleruñ mecâli kıalmayup ser-nigün olup işleri bitdi her biri 'âlem-i firķatde yitdi bu şehre ya' nî bu dehre gelmemiş gibi olurlar yine 'adem mertebesin bulurlar

Beyt

Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün

Kıalmadı bunlardan aşlâ bir nişân

Nâmdan ğayrı ne 'iz kıaldı ne şân

Hikāyet³⁶

Meger bir niçe naqqāş-ı Çin ‘ilmlerinde her biri şāhib-yakīn bir yere cem‘ olup rūsūm-ı naqqāşın ‘ulūmında kelimāt iderler idi eşnā-yı kelāmda birisi ayıtdı bir gün üstāduma cevritdüm şehrden gitdüm bir ayağ üzre çün pergār dāīre-i cihānı devr itdüm çok naqqāş temāşā eyledüm ammā naqqāş-ı Mānī naqqāşı gibi bir naqqāş-ı hālet-baḥş görmedüm meger bunların bir māh-peyker sīmīn ber-lāle ḥad serv ḫad şeker leb sīb ḡabḡab (57a) gül-‘izār kebk-reftār ḡonca dehen şīrīn suḡan ḡüsrev nām ḡüb endām şākirdleri vardı hemān-sā‘ at dehān-ı melāḡāt açup zebān-ı feṣāḡat birle ayıtdı

Beyt

mefā‘ilūn mefā‘ilūn fe‘ulūn

اکر چه خوبتر شد نقش مانی

ولی با رنگ و بو چون نقش مانی¹²³

Bu perī böyle diyicek naqqāşuñ biri ayıtdı pes naqqāş-ı bī-naẓīr Bārīdūr ki mā‘-i cārī üzre naqqāş ider hem ānā rūḡ baḡş eyler

Beyt

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

نقش رنگا رنگا خود ازما نمود

شکل کوناگون خود ازما نمود¹²⁴

Hikāyet³⁷

Meger bir ‘āşīḡ-ı şeydānuñ serv-i revān nām bir dilārām birle muḡabbet ṭarīḡinde ḡayli münāsebetleri ve muṣāḡabetleri ve müvānesetleri vardı şöyle kim müvānesetleri çün *şemsi duḡā* zāḡir idi anda olan benī ‘ādem bunların ‘ālemine ḡased iderler idi ve’l-

¹²³ Mānī’nin naqqāşı her ne kadar en güzeli ise de

Renkte ve kokuda nakıs gibi kalır

¹²⁴ Rengārenk nakışlar suda göründü

Çeşit çeşit şekiller suda görüldü

hâşılı hâsûduñ biri tākāt getürmeyüp bu bār-ı şabrı götürmeyüp tırdı der-i dildāra vardı
icāzet dileyüp nigāra girdi (57b) dañı bu ‘āşık-ı bî-çāre haqqında ol münāfık kendüye
lāyık ne didiye nifāk idüp ol dilber-i zībāyı bu āşık-ı şeydādan bîzār kıldı ve mañrūm-ı
dîdār eyledi bu ‘āşık-ı bî-zār dañı ol münāfıkuñ nifākından haberdār olup tırdı giryān u
zār der-i dildāra vardı icāzet taleb idüp içerü girdi nigāra irdi ayıtdı

Beyt

mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Ƙıdemden pāyüñe eşkim eyā serv-i revān ırmağ

Revā mı şimdi sen anı yolından idesün ırmağ

Beyt

mefā‘īlün/ mefā‘īlün/ mefā‘īlün/ mefā‘īlün

Hasûduñ kavline uyma bu ben bî-çāreye kıyma

Çün uyduñ bārî tigünle gel imdi cismümi kıy ma

Çün ol ma‘şūk-ı zībā bu ‘āşık-ı şeydādan şıdğ añladı yine kemākān oldu ‘alā rağm-ı
hasûdān-ı bed-bahtān

Beyt

mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ulün

Hasûduñ ‘ömri olsun gāyet aqşar

Kim ol kavlinde ve fi‘linde aqşar (58a)

Hikāyet³⁸

Meger bir ‘āşık-ı sâde-dil bir dilber-i güşāde-dil birle hem bezm ü bāde olup hiç yāda
āşinālık göstermeyüp hemān ikisi kâh serāda kâh şahrāda mey ü meze dañı āmāde olup
biri biriyle rûz u şeb ‘ayş u tarab idüp bu vechle muşāhabet ü müvāsenetde iken ‘āşık-ı

sāde-dil dilber-i güşāde-dilūñ muşāḥabetine ve mülāyemetine mesrūr u mefrūr oldu şabra kâdir olmayup dilinden bir kelime-i küstāḥāne şādır oldu dilber-i güşāde-dil daḥı anuñ bu kelime-i nā-sezāsın işidicek ḥātır-ı ‘āşık-ı sāde-dilūñ işi bitdi tūrdı melūl ü maḥzūn ve ḥālī diger gūn ve ser-nigūn Yūsufdan ayrılmış Ya‘kūb gibi geldi külbe-i aḥzānına girdi (58b) eski menzilüne irdi muşāḥabet-i dilberi yād idüp andan dil beri idemeyüp āh u feryād eyleyüp ağlamağa ve nār-ı firāḳle cigerin daḡlamağa başladı bu girye vü enīnde iken dil-i miskīnüne tesellī virüp ve tecellīden ümizñ ḳat‘ itme diyüp ayıtdı

Ḳıṭ‘a

mefā‘ilūn mefā‘ilūn fe‘ulūn

Çü düşdūñ hicre ey dil ağlama kim

Meşeldür *kendū düşen ağlamadı*

Bugūn hicrise yarındur vişāli

Ki dil tıflına ey cān ağlama di

Meger bu ‘āşık-ı sāde-dilūñ bir yār-ı sābıḳı ve bir ḡam-gūsār muvāfiḳı vardı bunuñ bu ḥālinden agāh olup āh u vāh idüp geldi külbe-i aḥzānına girdi yanına varup gördi Yūsufdan ayrılmış Ya‘kūb gibi dīdesi giryān ve nār-ı firāḳla cigeri büryān ve çāk-ı giribān u nālān ayıtdı ey bī-çāre tīg-i hicrile yüregi şad pāre ḥālūñ nedür ve maḳālūñ nedür (59a) di işideyin aña göre iş ideyin ayıtdı

Beyt

fe‘ilātūn fe‘ilātūn fe‘ilātūn fe‘ilūn

Nār-ı hicrile nigār ide baña tırma be yan

Ben ol iḥrāḳ acısın idemezem saña beyān

Ey birāder keyfiyyet-i şarābile ol yüzi āfītāba bir nā-sezā hıṭab itdüm cezāsın buldum
 ‘azāb-ı firāḳe müsteḥaḳ oldum

Beyt

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Gerçi hoş ḥālet bağışlar eveliyyāt-ı şarāb
 Līk beddūr āḫiriyyātı anuñ-çündür şer āb

İmdi birāder çāre budur ki ṭurasın ol mehpāreye varasın ben bendesinden ḥāk-i pāyine
 yüz sürüp yalvarasın alup götüresin ben bī-çāreye getüresün zīrā dil-i şāḫib-behcet
 gülmeyince ben ğam-zede ḥāletden melāḥāt def olmaz

Beyt

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün

Meyi vü maḥbūbı getür kim ideler def -i melāl
 Çün olar ḥāzır ola ğāīb olur def ī-i melāl (59b)

Çün ol yār-ı muvāfıḳ bu ‘āşık-ı şādıkdan bu sözi işitdi aña göre iş itdi özi göyünüp bī-
 ihtiyār ṭurdu sürdi der-i dildāra vardı icāzet ṭaleb idüp girdi nigāra irdi her söz kim
 ‘āşıkdan ma‘şūḳa lāyıkdur atı nāṭık olup dilek bābında ve taşarru‘ ṭarīkinde ne ise edā
 idüp nigāruñ ḥāṭır-ı ‘āṭırın hoş eyleyüp aldı geldi ‘āşık-ı sāde-dil dilber-i güşāde-dili
 göricek terḥinden ḥalāş olup ḳaḫrından kendüden gitdi yine kendüye gelicek nigār ayıtdı
 ey bī-çāre nizār olmuşsun ne kārdaşın ‘āşık-ı ğam-ḥ̣ār ayıtdı āḫ u nāle vü girye vü
 zārdayam

Beyt

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Bedenüm döndi nāleden nāle
 Baña itdürme ḳıl rāh(i)m nāle

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Bār-ı cevruñ şıkletinden k̄āmetüm oldu kemer

Pādişāhā kullaruñ içre degüldin ben kem er

Rubā' i^{dk}

müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün

صد آه دست فلك سفله نواز

شه زاده به محنت و کدا زاده بناز

نرکس زبرهنکی سر افکنده به پیش

صد پیرهن حریر پوشیده پیاز¹²⁵

(60a)

Tahkik

İmdi bilün ve āgāh oluñ ki ma'şūḵ Bārīdūr 'azze ismehu 'āşīḵ siz ve yār-ı muvāfīḵ
mürşid-i şādīḵ ve mey ma'ārif-i İlahiyye bir sālīk ki silk-i Hāḵda sülūk iderek maḵşūda
vāşıl ola sūrūr kesb idüp ğurūr ḥāşıl itmesün yoksa diyār-ı firḵate düşüp nār-ı ḥirḵate
irer yāre muḥtāc olur yār olmazsa vāy āña

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

İmdi kesb eyle yūri var sen de yār

Cüst ü cū itme yabānda sende yār

¹²⁵ Ey dost bu değersiz dünyanın elinden binlerce ah
Şah oğlu azap içinde köle oğlu naz içinde
Nergis çıplaklıktan başını aşağı tutmuş
Hal bu ki soğan yüz tane ipek kumaşın içinde

Hikāyet³⁹

Meger bir niçe bāgbān bir yere cem⁶ olup ayıtdılar bu bizüm bāğlarımızda olan meyveleri biz yidigimizden ziyād yād yir feryād ol yād elinden ki bilmezüz nice dād alavuz ki bu ğam u ğuşşadan āzād olavuz ki ağızımızda dad bulavuz

Beyt

fā⁶ilātūn fā⁶ilātūn fā⁶ilātūn fā⁶ilūn

Bir ıtalūn kim meyvesine yādlardan dest ire

İssına yeg andan ol ıtalı keserse destere

Biri dağı ayıtdı şidde-i rūzgār rūzgār¹²⁶dan olan inkisār (60b) bize yetdi bāğımızuñ eşcārı kimi şovukdan kimi issiden kimi ıtondan kimi ıurtdan ve kimi bād-ı şarsardan helāk oldılar āfāt-ı semāviyyenūñ ve beliyyāt-ı nāgāhiyyenūñ nihāyeti mi olur ve temāmiyyet mi bulur

Qıṭ⁶ a

mefā⁶ilūn mefā⁶ilūn fe⁶ulūn

İderiz her nihāle dürlü tīmār

Gelür nā-geh kırar bir bād-ı şarşar

Bu bāğūñ bād-ı şarşardan duraḥtı

Nice üşütmesün kim ıatı şar şar

Birisi dağı ayıtdı gülşenlerimizde bunca güller ki biter kimi açılır kimi yiter ve bülbüller kim öter güllerūñ gitdiğüne ötmeden işleri biter biz dağı anlardan beter

¹²⁶ Rūzgār: metinde iki kez yazılmıştır.

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Gülşen-i ' âlemde lâ-büd bir gül-i ter kim biter

Ol gül-içün nâleden bülbüllerüñ işi biter

Biri dağı ayıtdı

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Gülşen-i dehr içre bir gül kim seherde açılur

Reng ü bûyın görmeden bülbül dağı gül açılur

Biri dağı ayıtdı

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Gerçi gülşende seherden niçe güller açılur

Dağı gün toğmadın ammâ yine güller açılur (61a)

Biri dağı ayıtdı

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Gerçi bārân gülşen-i dehrüñ gülün geh geh şular

Lîk aña bād-ı hazân irüp yine anı şolar

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Sen de bu gülzâr-ı dehrün bir gülisen bûy-bağş

Şolmadan gel imdi sen bûlbûllerüne bûy bağş

Rubâ' iyye

mefâ' ilün mefâ' ilün fe' ulün

Bu güller gül yüzünün derleridür

‘ Aceb mi olsa yüzün derleri dür

Dinildi şerh-i reng ü bûyuñ ey gül

Hasûda açma hûsnün nâmesin dür

Hikâyet⁴⁰

Meger bir niçe zûrafâ-yı nâzik-ıtab' bir yere cem' olup gül mevsiminün şerâitinde
kelimât iderler idi eşnâ-yı kelâmda birisi ayıtdı mevsim-i gülde terennüm-i bûlbül levhe
câna şafâ virür ve âyine-i hubâna cilâ bağş eyler

Beyt

mef' ulü fā' ilātün mef' ulü fā' ilātün

Mül olsa bezm-i gülde hem nağme-i ' anâ-dil

Ġamdan ħalâş ola cân hem görmeye ' anâ dil

Bu zarîf sözün tamam idicek bir ' Acem zarîfi vardı ayıtdı

Beyt

mef'ulü fā'ilātün mef'ulü fā'ilātün

در بزم کل نباشد مل هم دم عنادل

خروار غم کشد جان هم نمی کشد عنا¹²⁷ دل

(61b) Bu zarîf sözün tamâm idicek birisi dağı ayıtdı eyyâm-ı bahârda gül-i nâzik-beden serâperde-i sebzinden ızhâr-ı ruhsâr ide bir niçe hevâ-dâr bulup bir gülzâr ihtiyâr idüp bir ay miqdâr anda qarâr gösteresin güllerün lefâfetin nezâfetin tarâvetin nezâketin görüp bûy-ı şafâ-bağşından meşâm-ı cânun mu'atţar ola ve bûlbüllerün avâz-ı dil-nüvâzların ve ser-âğâz-ı cân-güdâzların nâlesin feryâdın figânın taħrîrin takrîrin gûş idüp güft ü gû-yı vefâ-bağşından cenânun sürûr bula ba'd ez-ân der-miyân-ı yârân nuql u meze vü ihtiyâr bize ve şürâhî vü mey ve çeng ü çeğâna ve def ü ney ve bir şeker-leb-i sîb ğabğab lâle-ğad serv-ğad ğonca-dehân müy-miyân şîrîn-zebân gül-izâr kebk-reftâr hilâl-ebrû müşk-bû-mû ve'l-hâşıl cemâlde kemâlde meşhûr-ı âfâk (62a) sâkî-i sîmîn-sâk bir ayağ üzre tûrup bir ayağ elinde dâire-i bezmi devrân olup yârâna kadeğ-fem birle her dem şerbet-i vefâ içirüp hâlet-i şafâ irgüre ne melâlet-i cefâ

Kıt'a

fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

Sâkî meynûşlara lâ-büd olur bir dilber

Qaddi 'ar'ar lebi aħmer çü 'aķîķ-i Yemenî

Tolu başında lebi meyvesi pür yer senün?

Şarkup üstüne diye yâ meyi nûş it yi meni

Bu zarîf dağı sözün tamâm idicek birisi dağı ayıtdı yârân-ı bezm dağı gerekdür ki her ân evrâķ-ı güle istiğrâķ olup ğâh sâkî üzre ğâh kendûler üzre gül-feşân olalar tâ ki cennet

¹²⁷ Gül bezminde şarap bûlbüllerin yâri olmaz
Cân binlerce gam taşıyor bûlbüller gibi

‘āleminden nişān bulalar ve muṭriblerüñ nevā-yı dil-nüvāzları daḥı hevāya ‘urūc idüp
 ‘ayyūka çıka ve sāzlaruñ şadā-yı cān-güdāzları daḥı semāya ire melekler daḥı (62b)
 felekler de bu bezme germ olup semā‘a gire

mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün

Sāzende ki ḳābil ola sāzında semā‘a
 Emlāk semāda ne ‘aceb girse semā‘a

Bu ḳarīf daḥı sözin tamām idicek birisi sāḳī-i āfitāb-ı rūya ve ol pürtāb-ı mūya ḥiṭāb
 idüp ayıtdı

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Bezm-i ‘aşḳuñda dem-be-dem sāḳī
 Āh u efgān u nālede çü neyem
 Müjg-i elmāsi baḡrumı yir yir
 Deldi çün ney degülmiyem ya neyem

Bu ḳarīf daḥı sözin tamām idicek birisi daḥı ayıtdı bu bezm-i cihānda her zamānda
 ‘ömür gülistānında gül ma‘şūka dirler ve bülbul āşıka ve mey ma‘rifete ve sāḳī mürşid-
 i kāmile ve ney ḥulḳūme ve bahār ibtidā-yı şebāvete ve şürāḥī vücūd-ı kāmile ve ḳadeḥ
 dehān-ı şāḥib-ma‘ārife ve ehl-i bezm-i ‘avārife ve ḳarīf bu bezm dilārānuñ ṭālibine ve
 raḡıbına dirler ki hemīşe bu bezmüñ cüyendesidür ve bu gülşen-i ‘ömr güllerinüñ her
 dem püyendesidür (63a)

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ḥırmen-i cevde berg-i kāh gibi
 Virmeden rüzgār-ı bāde seni
 Ḳadeḥ-i ḥumdan eksik itme müdām
 La‘l-i cān-baḡş-ı yār bādesini

Bu zarîf daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı bu cihān gülünñ ṭarāvetine ve leṭāfetine sebeb bir nemdür ve beḳası bir demdür ve me`vāsı yine `ademdür ve ğıdāsı derd ü ğamdur ve şafāsı şoñı nedmdür hiç āḥad bilmedi bu ne demdür vehmdür

Ḳıṭ`a

fā`ilātün fā`ilātün fā`ilātün fā`ilün

Çünkü bir dem üzredür `ömrün senün ey tāze gül
Olmadan pejmürde bārī bülbulün yüzine gül

Ver ne bir dem ola kim bū bī-beḳā gülzārda
Ne kıla nālende bülbul ne kıla nāzende gül

Hikāyet⁴¹

Meger bir niçe ḳālībına fenā ve ḳalbine ğınā virmiş dervişler bir yere cem` olup bārgāh-ı Ḥaḳḳa bende ne vechile varmak gerekdür ki sezā-vār u lāyık-dīdār ve cennetde Muḥammed `aleyhisselām cār ola (63b)¹²⁸ ve maḳāmāt-ı a`lā bula diyü kelimāt eylerler idi eşnā-yı kelāmda birisi ayıtdı Ḥaḳ te`ālā ḥazretine cān u dilden `ibādetle ṭā`atle tesbīḥle tehlīle şavmıla şalātla zekātla ḥācla şalavāt-ı Resūl ile `aleyhisselām ve cemī`i nevāḥiden ictināb itmekle ve ṭarīḳ-i evāmire şitāb birle gitmekle varur

mefā`ilün mefā`ilün fe`ulün

Varur bāb-ı Ḥaḳa olan sezā-vār

Dilerseñ sen de ey dil ol sezā vār

¹²⁸ dk *mef`ulü fā`ilātü mefā`ilü fā`ilün*

چون امدی ز آمدنت یافتم حیات
کویا چو خضر یافتم چشمه حیات
یاددی دوست مجلس ما شاخ با نبات
(...) صفا نداشت کستان کائینات
ای عندلب روضه رضوان اخوش امدی

Sen gelince hayatı buldum
Sanki Hızır gibi hayat çeşmesini buldum
Bizim mecliste sevgilinin yüzü Şāh-ı Nebāt gibidir
... gülistanın bile hiç güzelliği yoktur
Ey cennetin güzel sesli bülbulü hoş geldin

Bu dervîş sözün tamām idicek birisi daḡı ayıtdı bu cümle zıkr olınan evāmır-i şer‘iyye kemālince edā olınsa ammā nef̄s-i ḡabīṣde enāniyet ḡabāṣeti rāyīḡası bulınsa cemī‘ī a‘māl-i ṣāliḡaḡnı hebā-i menṣūr idüp seni dergāh-ı Ḥaḡdan dūr eyler şeyṡān-ı münāfıḡ ḡabāṣetini giderüp ser-nigün idüp ‘ibādet̄e maḡrūn ol ki (64a) ḡabūl-i dergāh-ı Muṡṡafā ve lāyıḡ-ı vuṡul-i rāh-ı Ḥüda olasun ve cennāt-ı Firdevs içre merātib-i evliyā ve menāzil-i aṡfiyā bulasun

mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ülün

Bulınursa eger nef̄süñde benlik
Bulınmaz yer saḡa dergāh-ı Ḥaḡda
Ḥalāyıḡ senden i‘rāṡ eyleye hep
Seni red ide hem dergāh-ı Ḥaḡ da

Bu dervîş daḡı sözün tamām idicek birisi daḡı ayıtdı nef̄süñden enāniyeti giderüp ser-nigün idüp ‘ibādet̄e ve ṡā‘ate maḡrūn olursaḡ yine dergāh-ı Ḥaḡḡa vāṡıl olmazsın yoḡluḡ ḡāṡıl itmeyince موتوا قبل ان تموتوا ṡariḡine gitmeyince zīrā bir bende mevlāsından cüdā düṡmiṡ olsa yine mevlāsına varmaḡ dilese armaḡānsız varmaḡ olmaz varursa ḡürmet ü ‘izzet bulmaz ammā armaḡānla varursa mevlāsı ḡürmet ü ‘izzet idüp ‘alā mertebeler ve ulu menziletler virüp ḡāḡ ḡāḡ muṡāḡabet idüp dīdār-ı ṡerīfī birle müṡerref eyler (64b) imdi armaḡān aḡa dirler ki ilde iledeceḡün yerde hemḡünān olmaya eger olıcaḡ olursa ol armaḡān olmaz ileden kimse daḡı ḡürmet bulmaz imdi ol seni yoḡdan var iden sulṡānuḡ ḡazīnesinde ne olmaya ki sende ola ol sulṡān-ı bī-naṡīrūñ ve pādṡāḡ-ı bī-vezīrūñ ḡızānesinde her nesne vardur ammā yoḡluḡ yoḡdur imdi senüñ armaḡānuḡ yoḡluḡ oldu yoḡluḡla varın ‘izzet buldı Ḥüdāya yaḡīn bulup Muṡṡafāya ḡarīn oldu

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ey gedā dünyāda yoḡluḡ ḡāṡıl it ḡo varlıḡı
Ḣün varırsun ‘āḡıbet ol pādīṡāḡuñ yanına

Yokluğı tuhfē idinmezseñ varursun tuhfesüz

Görmeyesün pādşāhuñ bilmeyesün bābı ne

< Hikāyet⁴² >

Meger bir niçe pīr-i hoş-ṭaʿb bir yere cemʿ olup pīr-i bālīg (65a) ve pīr-i nā-bālīg kimdür diyü kelimāt iderler idi eşnā-yı kelāmda birisi ayıtdı pīr-i bālīg oldur ki dem ü laḥza vü sâʿat u rûz u hafta vü mâh u sâl geçürmiş ve nice rûzgâr u eṭvâr u efʿâl ü aḥvâl görmüş ve hezâr gûne kıyl ü kâl işitmiş aña göre iş itmiş kişi ola âb u ḥâki ḳalup âteş ü bādı gitmiş ola hem lıḥyesi sefid ü dırâz kelâmı müfid ve ne derâz ola

Rubāʿiyye

mefʿülü mefâʿilü mefâʿilü feʿülün

Pīrde ki belīg ola kelām bil anı bālīg

Söz bilmeyen âdem ne tıf(ı)ldur o ne bālīg

Dīvānedür ol kimse ki söz aşlını bilmez

Biñ yıl da yaşarsa eger ol olmaya bālīg

Bu pīr sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭʿa

fâʿilâtün fâʿilâtün fâʿilâtün fâʿilün

Pīr-i nā-bālīg odur kim sözüne ḥırş u ḥased

Ḥalt idüp ḳaşdıla ḥalka sözünü söyler olur

Nâsı nādân yerine ḳor da ider çer şaḳıl

Şanur aḥmaḳ ki cemîʿi sözünü söyler olur

Bu pīr daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭʿ a (65b)

meʿūlū fāʿilātū mefāʿilū fāʿilūn

Pīrūñ sözi civāna naṣīḥat gerek hemīn
Tā müstemīʿ olup ola bir merd-i nīk-nefes

Bir pīr kim edā ide sözinde türrehāt
Ol nefes idemez idemi merdi nīk nefes

Bu pīr daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı bir pīr kim hevā-perest ola anuñ cemīʿi
ʿameli ve mertebesi pest olur pāye-i ʿilmde bülendse daḥı ve civānlık ideyin diyüp
civānlarla hevā-dār olup bāzār-ı bāzīde bāzīleri ḳanāʿate hırīdār olsa ḥalk içinde zelīl ü
ḥār ola ḥālīḳ ḳatında daḥı ʿitibārı olmaya

Ḳıṭʿ a

feʿilātūn feʿilātūn feʿilātūn feʿilūn

İtme oḡlanlīg ayā pīr ḳo bāzīçeligi
Niçe bir olasın oḡlanlara bāzī çeligi

Bu pīr daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Beyt

fāʿilātūn fāʿilātūn fāʿilātūn fāʿilūn

Pir olan oḡlanlīg itse dal olur bed fiʿline
Pir-i maʿnīler bilürler hem anuñ bed fiʿli ne

Beyt (66a)

fāʿilātūn fāʿilātūn fāʿilātūn fāʿilūn

Pīr kim oḡlanlīg itse pīr-i nā-bāliḡdür ol
Pīrlik iden civān maʿnāda bil bāliḡdür ol

Bu pîr dahı sözın tamām idicek birisi dahı ayıtdı pîr oldur kim pîr-i ma‘ nâ ola ne pir-i mālāya‘ nî pîr pür-kemāldür ne pîr-i sāl

Beyt

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Pîr-i bālīgdür civān-ı bā-kemāl

Şanma ki ola mû sefîd ü bî-kemāl

Bu pîr dahı sözın tamām idicek birisi dahı ayıtdı bir pîre

Beyt

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Gerçi ey pîrim seversin dilberün zîbāsını

Lîk sen de gör sever mi dilber-i zîbā seni

Hikāyet⁴³

Meger iki şūfî bir niçe yıl hem-cân u dil olup hālvette ve riyāzette ‘ibādetde ve tā‘atde zikirde ve fikirde tesbîhde ve virdde tarīkat yoldaşları idi şöyle ki gönül alçaklığında yol taşları idi nāgāh be-ķudret-i İlāh bir māh-rū siyāh-mū serv-i bālā dilber-i zîbā görüp ‘āşık-ı şeydā oldu (66b) ya‘ nî hevā-yı şamedî ķodı hevā-yı saneme tıpdı yoldaşından ayrılup der-i dildāra varup mülāzemete başladı ‘ālem-i melāmete düşdi zîrā ‘āşıklarūn ol menzileti mülk-i melāmete mālîk olmaķdur ba‘d ez-ān silk-i melāmete şālik olmaķdur ve ‘l-hāşıl mābeynlerinde bir niçe yıl geķdi bir gün ittifāķ-ı bā-ķudret-i hāllāķ bir yolda buluşdılar biri biriyle merħabā idüp hūķūķ-ı sābıķa yād eyleyüp mu‘ānaķa idişdiler ol birisi ki şūfîdür bu ‘āşıķa ayıtdı hālūn nedür ey dervîş ķatı şūrîde-i hevā olmışsun ve mertebe-i bî-nevā bulmışsun ķanı bunca zūhd ü taķvā ve hāvf-ı hūdā ve nāmūs u nām ve hıķāb-ı hāvāş u ‘avām ve evrād-ı şubķ u şām ‘āşık ayıtdı

Rubā' iyye

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Gitdi nāmūsıla nāmum der-i dildāre vara

Sen de gör hālūñi şūfī hele yekbāre vara **(67a)**

Bula dildār(ın)dan ol derd-i dilūñ çāresini

Yüz sürüp eşk aqıdup kim aña yalvara vara

Ey şūfī hele ben üftāde bu tarīķ-i hevāda huzūr-ı ruhsār-ı yāre irdim ve sen tarīķ-i takvāda nūr-ı dīdār-ı Kird-gāra iremesen bu şūfi-i haķīķī ol 'āşık-ı mecāziden bu sözi işidicek ayıtdı

Kıt' a

mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

Benüm başumda ol devlet mi vardur

Ki hāk-i pāy-i yāre ola hem-ser

Kıla hem-pā rehinde pāyidāri

Ala ' izzetle tāt-ı sa' dī hem ser

Ya' nī şöyle tefekkür idüp taşavvur eylersin ki bārgāh-ı Hūdāda degme bir yāda bār vireler ve ol deşt ü şahrāda degme bir sayyāda şikār vireler cihān tolu tālīb olsa maṭlūba ancak birisi irer hezārān 'āşık olsa bāb-ı ma' şūķa ancak birisi girer

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Olsa bir maṭlūba tālīb biñ kişi

İrer ol biñden biri ancak kişi

Hikāyet⁴⁴

Meger bir şeyh-i kebîre nışf-ı leyde halvetde cezebât-ı (67b) İlâhiyyeden bir cezbe yetişdi ol harâret birle şavma‘ asından çıkup şahrâya vardı gördi ki hâlî kendüden ğayrı hiçbir şey yok mertebe-i Hayda kim ol pîr ü yâre nâliş ü zâr ide derûn-ı dilden âh idüp ayıtdı Sübhânallah ya İlâh lâyıķ mıdur senüñ bunıñ gibi ‘âlî dergāhuñ şöyle hâlî ola ins ü cāndan bir cān giryān u nālān olup feryād u figān eylemeye hemāndem şeyhüñ cānı sem‘ ine bir āvāz-ı āsumānî geldi yā bizüm dergāhımıza dege bir cān lâyıķ mı olur veyā bizüm bārgāhumıza dege bir cenān yol mu bulur

Kıt‘ a

fe‘ ilātün mefā‘ ilün fe‘ ilün

Degmeye hāk-i āsitānumızı

Virmezüz kim gözine sürme çeke

Bize lâyıķ ki ādemi bulavuz

İderüz el gözüñe sürme çeke

Hikāyet⁴⁵

Meger bir zāhidle bir ‘āşık bir yere cem‘ olmışlar ‘āşık zāhide Hāk te‘ālā saña ne dilerdin benden dise (68a) sen ne dilerdüñ zāhid ayıtdı kuşūr u hūr u cennātı zāhid daħı ‘āşıķa yā sen ne dilerdüñ ‘āşık ayıtdı seg-i kūy-ı cānānı

Beyt

mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün

Cinānı saña ey zāhid baña ol kūy-ı cānānı

Seg-i kūyı vişālin dil diler peyveste cān anı

Hikāyet⁴⁶

Meger bir sâde-dil kişi pâdişâhlar dîvânın görmüş ve gelmiş görmek dilemiş varmış
 kapudan içerü gireyin dirken içerüden bir kapucı bir kimseye gâzab itmiş imiş henüz ol
 baqiyye-i gâzab birle nâgâh taşra çıkagelür ol kişi dahı gâzûb kapucı yüzün görmüş ve
 gelmiş nâgâh göricek ‘aqlı zâil olup düşmüş halâyık-ı dîvân-ı şâh dahı başına üşmiş
 ‘aqlı yine gelicek ayıtmışlar ne oldu ki düşdün ayıtmış kapuya girerken içerüden nâgâh
 bir dîv çıkageldi kôrkdum ‘aqlum gitdi düşdüm halâyık-ı dîvân-ı şâh kahkaha birle
 gülüşürler

Beyt (68b)

fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

Pür-gâzab kim bir ehl-i dîvânî

Görse nâgâh şana dîv anı

Hikāyet⁴⁷

Meger bir şehirde bir h’âcenün bir dilber-i zîbâ ve bir serv-i bâlâ oğlu vardı şöyle ki
 yüzi nûrından olduğu dâr pür-envâr idi meger bir derd-mend bu dilber-i bî-mânendi
 nâgâh gördi kaldı bir âdem el-revâ dimedi gözi yüzinde hayrân çün ten-i bî-cân ol meh-
 pâre bu bî-çâre derdmendi bu hâletde göricek hâtır-ı ‘âtırına hoş gelmeyüp hışm itdi ne
 tûrursuz varuñ dedi bu bî-çâre dahı dönüp gitdi ammâ dil ü cânı cânânda ittifâk yolda
 bir yoldaşına tuş geldi aña hikāyet idüp şikāyet itdi ve ayıtdı bir dilber-i lāle-had beni
 red itdi huzûrından beni mahrûm eyledi yüzi nûrından

Rubâ‘iyye

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Nâgehân gördüm o zîbâ dilberi

Andan ırak idemedüm dil beri

Didüm ey dilber saña tuhfem n'ola

Didi cânuñ saña baña dil beri (69a)

Hikāyet⁴⁸

Meger bir dilber-i meh-pāre yolda bir ‘āşık-ı bî-çāreye nāgehānī tuş geldi ve ayıtdı bu
āsumānuñ āsumānī olduğına sebeb nedür ‘āşık-ı bî-çāre āh idüp ayıtdı ey meh-pāre
ma‘ şūkdan cüdā düşüp nār-ı hicrāna yanan dūd-ı āh-ı ‘āşık dandur

Beyt

mef'ülü fā' ilātün mef'ülü fā' ilātün

Gök dūd-ı āh-ı dilden olur göge boyanık

Zirā ki nār-ı hicie her dem olur bu yanık

Kıt'a

mef'ülü mefā'ilün fe'ülün

‘Āşıklar içinde ‘āşık olmaz

Günden güne olanuñ kim āhı

Zirā ki nigāra āh oldı

Derd-i dili bildüren kemāhī

Kıt'a

mef'ülü fā' ilātün mef'ülü fā' ilātün

Āh oldı derd-i dilden iden beyān kemāhī

‘Āşık mı ol kim ola günden güne kem āhı

Nādim olup dem-ā-dem ide o her gün āhı

Bir kimse nefse uyup itse o her günāhı

Hikāyet⁴⁹

Meger bir niçe kişi bir yere cem‘ olup halkuñ eyüsin (69b) ve yatlusun gözetmekde ve görüp göz itmekde haṭā var mıdur yok mıdur diyü kelimāt iderler idi eşnā-yı kelāmda birisi ayıtdı kişi oldur ki hiç halkuñ eyüsin yatlusun gözlemeye kiminüñ eylugin görüp gizleyüp ve kiminüñ yatluluğun görüp yüzlemeye hemān kendü ḥālin ḳālin gözleye zīrā kendü ḥālin ḳālin koyup ḡayrlar ḥālin ḳālin gözleyen kişi eyü kişi olmaz ve eylük daḡı bulmaz

Meşnevi¹²

mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Kiřinüñ yatlusı görür kemi ne

Baḳar halkuñ eyüsine kemine

Eger uşluyısan ḳo sen kemini

Eyü birinde gör halkuñ kemini

Bu halka kem demek kemlikdür ey dil

Ki kem dimeklige öğretmegil dil

Ne kem yād itseñ özüñ yād idersin

Yavuz yād itme ki özüñ yād idersin

Hikāyet⁵⁰

Meger bir ‘āşıḳ-ı miskīn yolda bir dilber-i ḥod-bīn gördi yüzine naḳar itdi gördi teḡayyüri var tehevvr idüp ayıtdı

Ḳıṭ‘a

mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Yavuz gözden yavuz dilden nigārā

Dilerseñ eylen olmaḳ ol bī-heykel (70a)

Didi hışm eyleyüp dilber dilün tut
Saña kim dir ki söylersin be hey gel

Hikāyet⁵¹

Meger bir dilber-i güzide birle bir ‘āşık-ı şüridenün mu‘āmelesi vardı muhabbet yüzinden gāh gāh buluşup biri biriyle mukāleme ve muhāvere iderleridi yine bir gün buluşup dilber ‘āşıka ayıtdı hālün nedür ‘āşık ayıtdı ey nigār bu dār-ı dünyāda hevā-yı ‘aşkuñla resen-i şevküñ üzre cān-bāzım her lahzada hezār mu‘allaķ urup çün Manşūr cān-bāzım çün dilber-i güzide ‘āşık-ı şürideden bu maķālī işitdi hālī aña göre iş itdi ve ayıtdı

Kıt‘a

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Dār-ı dünyāda eger ‘aşķ ipi üzre cānbāz
Olduñsa ki çü Manşūr gel imdi cān yaz

Sen bu cānbāzlıķı şanma ki ten-bāzīdür
Ki şeb u rüz saña kār bu ten bāzīdür

Hikāyet⁵²

Meger bir esrār-hor birle bir mey-nüş bir yerde (70b) birbirine tuş geldiler mey-nüş esrār-hora ayıtdı hālün nedür ey miskīn esrār-hor ayıtdı hālüm hoş hayrān olıcaķ bu aķālīm-i seb‘aya sultān oluram taht-ı yedümde olanı fermān iderem ammā merdümān katında maħcūb oluram ol yeren begenmezem ve iştiħā gelince nefāīs ü şirīn hüsrevüne eţ‘ime bişirdüp iftār iderem ta‘āmıñ ve esrāruñ peyvesti gelicek eşribe-i mūncere itdürüp nüş eylerem ve kār-ı cihānı ferāmūş iderem ba‘d ez-ān rāzıķı üzüm-çizem ammā çekirdegi dendāna izā idüp zaħmet ü derd virür hem sevdādur çıkarması daķı bir belādur kaķı daķı neffāhdur ammā nice ideyin yimege severem mey-nüş ayıtdı

Beyt¹⁵⁹

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Duhter-i rez sev severseñ kim yüzinde yok niķāb

Ne belā vü miħnet ü derd-i çekirdek var ne ķāb (71a)

Esrār-ħor ayıtdı yā senüñ ħālün nedür ey ħod-bīn mey-nüş ayıtdı ħālim ħoş mest olıcaķ
pādişāh-ı 'ālem olup benī Ādem gözine gözükmeyüp der-bālīn cūş u ħurūş iderem ve
ġam-ı kār-ı cihānı ferāmūş eylerem ammā keyfiyyet-i şarāb geçicek ħumārı şudā' virüp
kendümden vedā' eylerem esrār-ħor ayıtdı ey mey-nüş naşīħatim işit aña göre var iş it

Ķıt'a¹³¹

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Gel benüm esrārımı yi 'ārif ol

Ĥaķķa 'āşī olma içme sen meyi

Pendümi red itme tūt esrārdan

Ki gehī gel cür' adānumdan me yi

Ĥikāyet⁵³

Meger bir dilber-i ķaşşāb cemāli ħün āfitāb sā' id-i yeni ħün sīm-i ħām lebi şeker çeşmi
bādām ġamzesi ħün-rīz elinde bir sātūr-ı tīz müjesi mīħlarında 'uşşāķ ciğerleri şançılmış
pāre pāre ve ķannāresi mīħlarında aşılmış yaşşı ķuyruklu nīme nime ve bud u vuşlaları
çeyrek çeyrek ħün serv-i sehī-i (71b) rast-ķadle tūrıp ol sipihr-i ħüsñüñ mehi et şatar
meger bir maħbūb-ı dost merdüm bu ķaşşāb-ı mevşūķa geldi ki et ala ķaşşāb bu
merdümün ħolun alıp nīmenün ħolun virmek istedi bu da rāzı olmayup bud diledi ya' nī
aşaġa çeyrekden ķaşşāb tıyandı virmedi ol merdum daħı almadı gitdi meger ol
merdümün bir şā' ir yoldaşı vardı dilber-i ķaşşāba ayıtdı

Beyt

meʿūlū mefāʿilūn feʿūlūn

Kaşşāba ki varsa ger o merdüm

Pehlü gözedür velī umar dem

Hikāyet⁵⁴

Meger iki maḥbūb-dost bir maḥbūb hezār gūne hīle idüp teferrüc bahānesine şehirden taşra çıkardılar ki bundan murād tevaḥḫuʿ idüp temettuʿ lanalar meger bu maḥbūbuñ bir ʿāşık-ı maḥbūlū varmış bu kârdan ḥaberdâr olup bî-iḥtiyâr çün berḫ reftâr idüp ʿarḫa ḡarḫ olup ardlarından geldi yetdi gör ki netdi maḥbūb ol ʿāşığın (72a) göricek bunları terk itdi anuñ yanına düşüp gitdi bunlar giribân çāk idüp başlarına ḥāk saçup ḥayrân u giryân baḫa ḫaldılar çün ten-i bî-cân

Rubāʿiyye

fāʿilātūn fāʿilātūn fāʿilātūn fāʿilūn

ʿĀşık-ı ḫutlu nigārın bulup anı yaḫalar

ʿĀşık-ı ḫutsuz olanlar çeke yırtı yaḫalar

Ol nigārile şafāda ola her dem ki bular

Āteş-i reşke düşüp kendülerini yaḫalar

Hikāyet⁵⁵

Meger bir ʿāşık maʿşūḫından bir niçe evḫāt cüdā düşdi mülākāt-ı müyeşşer olmadı ḥarāret-i nār-ı firāḫe ḫāḫat getürmeyüp diledi ki derd-i hicrī evrāḫe ḥūbān ciger birle yaza yaʿnī mā-i mürāselet birle dili niyāze ḫalem eline aldı yine kendüye ayıtdı şāyed yazam ve bir kimseyle irsāl idem aḡyār bu kârdan ḥaberdâr ola derd-i dilüm şüyūʿ bula (72b) nigāruñ daḫı semʿine irüp ḫabʿma ḥoş gelmeye mā-beynümüze bürüdet vāḫiʿ olup binā-yı muḥabbete ḫalel düşe ʿilel ekile diyüp yine ferāḡat idüp elḫāf-ı İlahiyyeye tekye

eyleyüp es-şabru miftāhü 'l-farac diyüp giribân-ı şabra baş çeküp ve kalem-i dü zebāna ayıtdı

Beyt

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

Dü zebānsun bilürem eyle kerem ey hāme

Yazma kırtāse dime derd-i dilim her hāme

Hikāyet⁵⁶

Meger bir 'aşık ma'şūkunū vuşlatından istignā şüretin tutdı ma'şūk dahı āgāh olup kaçd-ı cefā idüp 'aşıkına firkat yüzün gösterdi 'aşık dahı istignāsına nedāmet idüp künc-i firkat içre giryān u zār kaldı dil-figār olup guşşa vu gam deryāsına taldı meger bir yāri vardı bunuñ bu kārından haberdār olup geldi bunu gördi deryā-yı gamda müstağrağ ve şahrā-yı nermde ser-gerdān (73a) ve künc-i elemde giryān ve küre-i gamda sūzān ayıtdı hālün nedür ey bî-çāre ayıtdı

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Āteş-i hicrāna kimse yanmasun

Düşmenüñ ol rengile boyanmasun

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Esmesün bād-ı hazān-ı hüzn ü gam dil bāğına

'Āndelīb-i dil vü ger ne tūtīler dil bāğına

Ey birāder hālīm mükedder söze mecālüm yok gözi yaşun ağıdup yine giribân-ı gama başın çekdi ol yār bunu böyle dil-figār göricek bî-ihtiyār tırdı ma'şūka vardı bunuñ

hālinden haber viricek ol dilber daḡı teraḥḥüm idüp tırdı geldi bunı gördi bahr-ı firāk-ı
istiḡrāk itmiş dest-gır olup ayıtdı

Kıt'a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

İttişāl-i yārdan gösterme istignā şaḡın
Yoksa ser-tā-pā yanarsun iftirākuñ nārına

Nār-ı firkat hırkatı ḡod nār-ı duzāḡdan işid (73b)

Bilmezidüñ şimdi bildüñ iftirākuñ nārı ne

Hikāyet⁵⁷

Meger bir şā' ir-i mey-nüş bir şūfī-i hırқа-püş birle bir yolda tuş oldılar meger ḡadīm
āşinālarımş merḡabā idüp biri birile muşāḡabet-i sābıḡā-i yād idüp bāb-ı muḡabbet-i
dilberden baḡşe bünyād ḡıldılar ve'l-ḡaşılı baḡş idüp giderler iken ittifāk bir meşḡūr-ı
āfāk dilber gördiler elinde bir ḡançer tırmayup biler şūfī şā' ire ayıtdı bu dilber yine
ḡançerin biler şā' ir ayıtdı

Rubā' iyye

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Ḳatlin ol yār ḡançerin bilesin
Ḳanḡımız ḡatlı ider o dem bilesin

Şūfiyā şanma sen ḡalāş olasın

Bunda zirā benümle bilesin

Şūfī şā' irden bu sözi işidicek meger şūfī daḡı şā' ırmış şı' ir dimekte māḡırmış dilbere
naḡar idüp ayıtdı

Beyt

mef'ülü mefā'îlün mef'ülü mefā'îlün

Ey dilber-i meh-peyker bil qadrini bu çağun

‘ Aşkuñdan ölen şahşā ‘ arz eyleme bu çağun

<Beyt^{dk}>

زدام از فراق در دیده صد علام

ليس اله موع عيني هذا لنا الملام

(74a)

Hikāyet⁵⁸

Meger iki ‘ aşık bir ma‘ şūkı yoklayup giderlerdi ma‘ şūq dağı bunlara nazar itdi gördi birisi kabîhü’l-vech ve biri melîhü’l-vech bu melîhü’l-veche rızā virdi ol kabîhü’l-veche virmedi ol-dağı hayli sa‘ y-i belîğ itdi ammā vaşlı dāmenine eli irmedi nevmîd olıcağ ey dirîğ diyüp melîhü’l-veche ayıtdı

Rubā‘ iyye

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

Bu nigāruñ göricek gül deresin

Ġoncasın qoñılayup gül deresin

Şöyle işitmişem evşāfı kim

Ṭoṭtolu itmiş anuñ gül deresin

<Beyt^{dk}>

mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün

İşitdüm şehr-i nāz-ābād içinde ‘ işve sūkında

O tācir-beççe bir dükkāna istignāya girmişdür

<Beyt^{dk}>

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Zer bu ebnā-yı zamān ḥalkına yarār eridi

Dest-i 'aṭāvī görüp ḥātem elinde eridi

Hikāyet⁵⁹

Meger iki maḥbūb-dost şā'ir-i ḥoş-ṭab' bir yere cem' olup maḥbūblarla muşāḥabet ü münāsebet ne yüzden olmak gerekdür ki mülāyemet eyleyüp muvāşalat müyesser ola diyü kelimāt iderler idi eşnā-yı kelāmda birisi ayıtdı be hey yār benüm bir gönlüm var ki ḥoşnūd degülem ḥūyından beni maḥrūm eyler būy-ı dilberün müyından (74b) her ḳanḳı ḥūb-cemālī görsem bī-tekellūf hemān vaşlına irsem dir ol daḥı bir meskenetle degül biñ te' ezzüfle bī-taḳrīb yanına varup suḥan-ı 'acīb ü ğarīb söyler ol ḥūb-cemāl daḥı bunun küstāḥāne kelimātın işidüp ve cāhilāne harekātın görüp yüzine bir sille urur ki bir daḥı yüzün görmege ve sözün işitmege vesīle ister olur

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Görse dil bir dilber-i zībāyı ol dem kef geçer

Dilber-i zībā daḥı yüzine anuñ kef geçer

Ol birisi daḥı buña ayıtdı senün gönlün daḥı ḥām imiş bunun gibi göñül maḥbūblar içinde seni bed-nām idüp rüsvā-yı 'ālem eyler hem lezzet-i ḥūbān-ı cihāndan nā-kām ḳılar sen şöyle bī-merām olursun bu bābda sen bir üstāda var ki seni dīg-i naşīḥatde āteş-i riyāzetle yāb yāb puḥte eylesin tā liyāḳat-i şoḥbet-i nigār bulasın ve sezā-vār-ı envār-ı dīdār olasın (75a) ammā benüm gönlüm bir ḥūb-cemālī görsem vişāline irsem dir velīkin bildürmez bir niçe eyyām ol dilārām birle āşinālık kesb ider şöyle ki mābeynde bīgānelik gider ba'd ez-ān anuñ hevā vü hevesi ne yüzden ise nefesi ol hevādan dem urur ve anuñla hem-dem olup muşāḥabet iderek müvāneset ḥāşıl olur

nigār daḥı bunun ḥizmetin ve muşāḥabetin görüp begenüp mülāyemet idüp muvāşalat mertebesine ırgürür

Beyt

mef'ülü mefā'îlü mefā'îlü fe'ülün

‘Āşıkda ger şabr olmaya görmez ol nigārın¹²⁹

Naķş itdüre naķķāşa meger rūyı nigārın

Sana münāsib bir ḥikāyet ideyin meger bir senün gibi bir maḥbūb-dost bir maḥbūbı sevmiş mülākāt olıcaķ maḥbūb daḥı bunun nā-merbūt kelimātın işidüp ve nā-maḥbū‘ ḥarekātın ve şabırsızlığın ve nefsine cebirsizliğin görmüş muşāḥabete ve muvāşalata liyāķati yok **(75b)** ve ḥizmetde şadāķati yok vişāli cennetin göstermeyüp firākī cehennemine koyulmuş daḥı ferāmūş itmiş meger bu sūḥte-dilün bir yāri varmış bunun bu kārından ḥaberdār olup tırmış ol maḥbūba varup ayıtmış ey nigār-ı bend-pāye bu derd-mend-i bī-ser u pāye ne ‘aceb bend geçmişsüz nār-ı firāk-ı iḥrākā lāyık görmüşsüz ol maḥbūb ayıtmış nār-ı firāk anı iḥrāk itmez zīrā gördüm ḥilķatinün nāriyyeti ğālibdür bākī eczāsına ol cihetden anı nāra şaldım nāruñ ıssıdur

Beyt

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Nār-ı firķat gerçi ğāyet ıssıdur

Līk yakmaz anı ki_anuñ ıssıdur

Ḥikāyet⁶⁰

Meger bir ḥāceġinün nādirü'l-ḥüsn Ḥasan nām bir gülendām lāle-ḥād serv-ķad ġonca-dehen sīb-zēķan oġlu peydā oldı ve cemālī çün āfitāb‘ āleme ziyā virdi ve miyān-ı benī Ādeme şūr u ġavġā bıraķdı ittifaķ-ı be-ķudret-i Ḥallāk bir maḥbūb-dost ne muḥib-post ol ḥāceġinün ķapısı önünden geçdi **(76a)** meger ol serv-i ārā da ya‘nī ḥāceġi-zāde

¹²⁹ Mısraın vezni kusurludur.

ķapu öñinde ünde tırurđı bu üftāde anı göricek şabra tākāt getirmeyüp kendüden geçdi
yine kendüye gelicek yüzün yerden ķaldırup ayıtdı

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Yakma sen nār-ı firāķe beni bu gün ķelebi

Tā ki yarın bulasın sen de viřāl-i Ćalabı

Ćelebi bu üftādeden bu güftār-ı talebi iřidicek ģāzab u hıřma gelüp ne dirsın ve ne
túrursun var ģit didi üftāde daķı

Beyt

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Didi cānā ķabül eyle ķapuñda olayın lālā

Ķaķup diş ol dişi lülü didi hışm eyleyüp lā lā

Bu derd-mend ķelebiden hışm göricek aģladı ķelebi ayıtdı niķün aģlarsın ben senüñ daķı
bařuñı yarup ķanuñı dökmedim üftāde ayıtdı

Ķıt'a

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Anun-iķün ben aģlaram ķelebi

Biricek yüzüme ģülüm diyesin

Ķollaruñ iķre yā efendicigim

Dilerem kim baña kölem diyesin

Sende bir köhne bülbul-i řeydā

Bende bir tāze-ter ģülüm diyesin (76b)

Dem-be-dem ağladuğum oldur kim

Bu gün ey dost güldürem diyesin

Dilerem gülsitân-ı hüsnünden

Benüm-içün ki gül derem diyesin

H̱āceġī-zāde üftādenüñ sözlerin işidicek hışm eyleyüp lālâlarına haber itdi ve kendü içerü eve gitdi lālâlar çıkup bu derd-mendi kıvdular bu dağı melûl ü maḥzûn ḥālî diger gün olup gözi yaşı bağı başından çün Ceyhun akup giderdi ve ayıdurdı

Kıṭ‘a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Der-i dilberde ağladuğum niçe dem

Biricek yüzüme gülüm dimedi

Olamı yüzüm ağ ve başım sağ

Şol kara gözlü gel gülüm dimedi

Sende bir ‘andelīb-i āşufte

Bende bir tāze-ter gülüm dimedi

Hikāyet⁶¹

Meger bir pādişāh gedālara ya‘nī dervīşān-ı fakr u fenālara başa-ı ḥaḳāretle nazar eylerdi dervīşler dağı anuñ eyle itdüğünden ḥāzer iderlerdi ki nā-gāh bir gün bir zarar ide bize diyü meger bir şeyḥ-i nām-dār ‘ālem-i ma‘ārifde ihtiyār pādişāhuñ bu kārından haberdār olup (77a) yerinden tırdı pādişāhuñ dergāhına vardı icāzet taleb idüp içerü girdi ḥuzūr-ı şāha irdi pādişāh-ı ‘ālem dağı şeyḥi bir niçe ḳadem-i istiḳbāl eyleyip merḥabā idişürler derḥāl şāh şeyḥi yanına alup ayıtdı lūṭuflar itdünüz ḳadem-i rence kıldınız diyüp gence hemān pençe urup bir niçe dürer ü cevāhir şeyḥüñ pā-yi tāhirine nişār itdi dağı şeyḥden naşīḥat taleb eyledi şeyḥ pādişāhdan bu ḳadar ta‘zīm ve ol zıll-ı

İlâhdan bu deñlü tekrîm göricek bî-ihtiyâr pâdişâhuñ midhâti meydânında haylî devrân olup cevelân gösterdi ba‘d ez-ân ma‘ârif-i İlâhiyyeden şerh ü beyân kıldı andan soñra ayıtdı ey şâh-ı ‘âlem bu cemi‘-i benî Âdem terkîbde ve te‘dîbde berâberdür şâh u gedâ der-i bârgâh-ı Hüdâ yeksândur ol hâlîk-ı her dû-cihân seni renk-i zer-i dünyâyla boyadı anı (77b) zîver-i ‘uqbâyla boyadı zîver-i ‘uqbâ hod zer-i dünyâdan uludur ve maqâm-ı gedâ anda maqâm-ı pâdişâdan a‘lâdür bu dünyânun hod beğası bir demdür ‘ömrün dağı bir demdür âhir maqâmın yine ‘ademdür her hazz-ı nefsün âhiri nedmdür eyle olsa revâ mıdur işitdüm sultânım bu dünyâ-yı fânînin gürür müstevlî olup fuqarâya haylî nazar-ı kûteh idermiş be-Hakk-ı İlâh lutf itsünler bu kûtehden ol sıfatdan berî olsunlar ki yarın anda vuslat-ı Hakk bulsunlar diyüp bu kıt‘aı okudu

Kıt‘a

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Hürmet it dervîşe şâhâ bakma h‘âr

Bir gün ola ideler ol şâh mât

Na‘-ı şatranc üzre hod çok gördiki

Kıldı bir beydağ hezârân şâh mât

Hikâyet⁶²

Meger bir cumhûr-ı kalendarân-ı hûb-elhân bir şehriñ (78a) bâzârında der-yüzeye girüp cevelân gösterüp hoş-âvâzlar birle ser-âğâzlar idüp hulkûm-i tahrîrât birle taqsim-i ebyât iderler idi ammâ bu cumhûrun içinde nûr-sirişt çün hûr-ı behişt bir dilber-i mâh-peyker vardur ki âvâzın istimâ‘ iden şafâsından semâ‘a girüp kendüden gider

Kıt‘a

mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün

Girüp der-yüzeye itse ser-âğâz

Hoş âvâzıyla maḥbûb-ı kalendar

Olur germiyyetinden dāne dāne

Çü jāle gül yüzi üzre kalan der

Hikāyet⁶³

Meger bir şehirde bir dilber-i zībā ve bir mähpeyker-i dilārā peydā oldu aña dağı bay u gedā ‘āşık-ı şeydā olup cümlesi özlerinden reşk idüp gözlerinden eşk ağıdup āh u nālede ve ‘āşkı şarābı birle elleri piyālede idiler ammā bir dervīş-i ‘aşk-bāz bu nigār-ı dil-nüvāzuñ ‘aşkında bu cümle nāsden mümtāz olup külbe-i aḥzānında kûre-i ğam içre (78b) āteş-i hicrān birle her şeb şem‘ gibi sūz u güdāz u giryān olup nālān iken ḥāba vardı meger bu dervīşüñ ve bu derd-mend-i dil-rīşüñ bir yār-i ḥucendi vardı bunuñ bu kārından ḥaber-dār olup tırdı hücre sine geldi girdi gördi deryā-yı sirişke ğarḳ ez-pāyı tā-be-farḳ ḥāba varmış burnına āheste bir fiske urup bī-dār itdi ve ayıtdı ey ḥaste aç gözünü der özüñi ḥaste-i ‘ışk olan ‘āşık uyur mı ḥalk-ı ‘āleme rüsvā ve günden güne şeydā olduñ ol yār-i ḥucend böyle diyicek bu derd-mend derün-ı dilden āh idüp ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ben nice günden güne rüsvā vü şeydā olmayam

Kim o māhuñ dem-be-dem ḥüsni ziyāde olmada

‘Āşıkun her dem gözinden nice ḥün-āb aḳmasun

Dost görmez āşināsın gözi yāda olmada (79a)

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḥasret-i la‘l-i lebinden ol mehün

Ḥünla her dem gözüm nemdür benüm

Göremez oldu gözüm her gün yüzün

Görmeyen yüzün gözüm nemdür benüm

Ammā yār-i ħucend luṭf idüp ol dilber-i bülend-pāyenüñ ħuzūr-ı şerîfine varup ħāk-i pāyine benden yüz sürüp benüm dilümden söyle ben za'îfine 'anāsı ġamınıñ bārını 'ināyet eyle yükletme götür ve anuñ yerine vuşlatuñ şafası deminüñ bārını getir

Beyt

mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün

در فرقت کشم چند بار غم عنایت

با وصلتت ببر غم جانا بکن عنایت¹³⁰

Ĥucend ayıtdı ey derd-mend ol bir dilber-i bülend pāyesin kütēh-dest ü kem-sermāye ol mülk-i ħüsnde emīrsen sülk-i fāḫihde faḫīrsen anıñ ħüsni bāzārında ħazīnedār olmaḳ ḳandan

Beyt

mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

Kişi kim bilnese ḥaddın dirilüp bildürürler el (79b)

Düşerse dest-gır olmaz şunarsa her kim el

Ĥucend bu pendı idicek ol derd-mend-i firḳat-bend-i meh giriftār olmayup hemān hücreşinden çıḳup revān gitdi gör ki n'itdi vardı ol dilber-i bülend-pāyenüñ ħāk-i pāyinde ser ḳoyup hemān-dem cān virdi ħucend peyince bile gitmişdi anda defn itdi

Ḳıṭ'a

mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

Zihī vuşlat ki ma'şūḳı öñinde

Vire bir 'āşıḳ-ı şūrīde cānı

¹³⁰ Senin ayrılığında bunun gamını çekiyorum
Ey sevgili, iyilik yap kavuştur ve gamları gider

Kaçan ‘ aşık ki cān virmek dilerse

Aña ma‘ şūḳ öñünden ğayr-ı cā ni

Hikāyet⁶⁴

Meger bir niçe maḥbūb-dost-ı ḥūb-ṭab‘ bir yere cem‘ olup maḥbūblar birle zamān-ı māzīde vāḳi‘ olan aḳvāli ve aḥvāli kelimāt iderler idi eşnā-yı kelāmda birisi ayıtdı bir zamānda bir mekānda bir maḥbūb-ı māh-peyker birle āşinālīḳ müyesser oldı ve mihr daḥı ‘ ālem-i ḳalbe rūṣenālīḳ virmişdi ittifāḳ bir gün yolda buluşup

Be-ṭarīḳ-i rubā‘ iyye¹³ yek beyt-i ziyāde guft şud (80a)

mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün

Didi cānā izün tozin dilerdin çeşmüme sürme

Didi olsun gözün aydın al imdi çeşmüñe sürme

Didim altun yüzüm sürsem o gümüş pāyiñe didi

Senün pāyün izüm tozı yüzün tek pāyüme sürme

Didim her şeb gül-ābıñla eşigün yıkanam tā şubḥ

Benüm gül yüzli meh-pārem ḳapuñdan tek beni sürme

Bu maḥbūb-dost sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı benüm daḥı bir vaḳt bir dil-rübā-yı māh-liḳā birle muḥabbet yüzinden münāsebetüm var idi gāh gāh muşāḥabetüm daḥı vāḳi‘ olurdu bir gün yine ittifāḳ muşāḥabet düşdi mukālemet eyleriken ayıtdım ey dil-rübā ‘ acabā bu benüm derd-i dilüme devā itmege bir ṭabīb olsa varup ḥizmetin itsem dil-rübā ayıtdı

Beyt

mef‘ ulü fā‘ ilātü mefā‘ ilü fā‘ ilün

Hergiz ṭabīb derd-i dile idemez devā

Ḥ‘āhī eger devā be-der-i dil-rübā devā (80b)

Ben daḥı ayıtdım

Beyt

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Gelmişem dergāhuña pür-cürm ü ' ayb

Qıl ' ināyet bendeñe ey ' ayn-ı ' ayb

Rubā'īyye

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

Ey ṭabīb-i dīl ü cān derd-i dilüm buldı devām

Emsem ol la' l-i lebün itse benüm ola devām

Leb-i cān-baḥşuñ olur çün benüm ey dost devām

Dilerem derdümü tā rûz-ı ḥaşr bula devām

Beyt

mef' ūlū fā' ilātün mef' ūlū fā' ilātün

Bir ḥaste kim ṭabībe dādan vire cevāb

Oldur ṭabīb kim fevrī aña cev-i āb

Bu maḥbûb-dost daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı bir demde bir ' Acem dilberine nigerān olmuşdum muşāḥabeti derdine dermān bulmuşdum gāh gāh maḥallesı dāiresin deverān olup seyrān iderdim ittifāk bir gün yine ṭuş geldim ser-ber-zemīn kılup ḥuzûr-ı pür-nûrında el sīneye urup ayağın ṭurdum

Meşnevî (81a)

mefā' ilün mefā' ilün fe' ūlün

مرا معشوق گفته ای خوش سیمما

اگر خواهی وسال ما بسیم آ

که یعنی سیم اشک افشان بپایم

که زیر بار مقصودت بپایم¹³¹

Bu maḥbūb-dost daḥı sözın tamām idicek birisi daḥı ayıtdı bir vaḳt bir dilberle muşāḥabet idüp mukālemet eylerdim eṣnā-yı kelāmda ayıtdım ey nigār benüm bir müşkilüm var dilber ayıtdı nedür ol müşkül ben ayıtdım göñlümde hıç şabr u ḳarār yok ğāyet āvāredür bilmezem ne çāre kılam dilber ayıtdı aña çāre budur ki bir meh-pāre nigāruñ ‘aşḳın ihtiyār idüp serīr-i serāy-ı sırr-ı dile geçürüp leyl ü nehār anuñla ‘ömür geçür ki çāre bulasın ve ber-murād olasın zīrā ol müşkile çāre ey bī-çāre bundan ğayrı olmaz dil-i bī-ḳarāra

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Serāy-ı dilde olsa bir dilārām

İki ‘ālemde eyler ol dil ārām

Çünkü ol dilberden bu haberi işitdüm aña göre iş itdüm (81b) ve ayıtdım ey nigār serīr-i serāy-ı sırr-ı dile seni ihtiyār itdim ki sen çāre idersin bu müşkile

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Çünkü sen ḥallālisin her müşkilün

Ḳıl kerem gel ḥall-içün bu müşkile

Līk geldikce şaçuñ göster ki tā

Dil serāyı ṭola bū-yı müşg ile

¹³¹ Sevgili bana dedi ki ey güzel yüzlü
Eğer bizim kavuşmamızı istersen gümüş ile gelmen lazım
Yani gümüş gibi göz yaşları dök ayağıma
Zira sana kavuşma yükünün altında kaldım?

Bu maḥbûb-dost daḥı sözın tamâm idicek birisi daḥı ayıtdı bir rûzgârda bir lâle-ruḥsâr birle muşâḥabet vâkı‘ oldı bî-münâsebet eşnâ-yı kelâmda baña ayıtdı ey yâr-i bî-‘illet-i cehliyyet nefsümden gitse ehliyet ḥâşıl itsem bu cihândan andan gitsem ben ayıtdım ey nigâr saña naşîḥat ideyin eger tûtarsañ

Kıt‘a

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

‘Uzlet eyle şoḥbetinden câhilün
Ya‘nî şark u ğarb bu‘dınca ol ba‘îd
Lîk ‘âlimlerle dâyim şoḥbet it
Olasın tâ her nefes her dem be-‘îd

Kıt‘a

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Kesb-i mâl eyleme kıl kesb-i kemâl
Ki kemâl oldı mu‘azzez-i kemâl (82a)
Ey civân pendüni tûṭ pîrlerün
Gel berü bizümile eyle kem âl

Hikâyet⁶⁵

Meger bir niçe ‘âkıl bir yere cem‘ olup ḥabs-i lisānuñ fevâîdinde ve fâ‘ilinün fezâîlinde kelimât iderler idi eşnâ-yı kelâmda birisi ayıtdı söyleyen belıyyâtda söylemeyen necâtda söyleyen esîr-i ḥakâret söylemeyen emîr-i şadâret söyleyen tîr-i ‘ināya hedef söylemeyen kıymet ü bahâda çü dürr-i şedef ya‘nî sözü ehline söyleyen yezilmez? her yerde daḥı ḥîç kimseden ezilmez ehl olan daḥı fi‘linden görünür ḳavlınden görünmez

Kıt‘ a

mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Olursa ger sözün çün dürr-i meknūn

Diseñ nā-ehle irer ol kesāda

Kelāmuñ dürrüni şarrāfa ‘arz it

Ki ol ‘arzile irer herkes ada

Bu ‘ākıl sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı söz söylemek olurdu söze hıyānet itmeseler emānet eyleseler ya‘nī sözün işiden kimse sözün genc-i dilde genc gibi şaklasa hīç aḥde bildürmese **(82b)** maḥallinde emīn ü müstaḳīm bulursa şarf eylese eger bulmazsa zarfında ḳosa ve eger ḥāine şarf iderse ol dağı bir ḥāine dağı şarf eyler bu kere hem kendülerüni belālara giriftār iderler hem seni eyle olıcaḳ şāmit olmaḳ uludur nā-ehle söz dimekten

 Beyt

mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Cihānda yok bu dem hem-rāz u hem-sır

Kim aña ben diyem hem rāz u hem sır

Bu ‘ākıl dağı sözün tamām idicek meger aralarında bir ‘Acem vardı ol dağı ‘uḳālānuñ birisini muḥāṭab idinüp ayıtdı

 Beyt

mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

کنم من در حضورت نکته دانی

بشرت آنکه کر تو نکته دانی¹³²

¹³² Senin karşında gizli şeyleri saklarım

Ya' nî nükte oldur ki bir sözün niçe ma' nâsı ola zâhirinden ma' nâsı cühelâya aňlanmaya ammâ bâtınından ' uqalâya aňlana ol söz ma' nîde söylemek gibi olmaz sükût der-i bâr-gâh-ı Hayy-ı lâ-yemûtdan her fırkada olan merd-i miskîne bir hırkadur ki ' ayubın örter ve zünûbın ekser zîrâ dil sükûta varıcağ cân u dil ' âlem-i lâhûta müteveccih olur (83a) cismânî emeli koyup rûhânî ' ameli işlemege başlar

Kıt' a

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

Mü'min-i şâdık işin bunda ider rûhânî

Rûz-ı haşr anda bu yüzden göriser rûh anı

Cismüñi cân götürür şanma ki sen cism anı

İmdi rûhânî kıl iş itme işiñ cismânî

Hikâyet⁶⁶

Meger bir niçe mey ü maḥbûb-dost kimseler birer maḥbûbla bir yere cem' olup bezm-i şarâb bezeyüp ve nuql u kebâb kaydın görüp ve çeng ü rûbâb ihzâr idüp yâb yâb bir gülzârda vaqt-i bahârda mevsim-i gülde ve terennüm-i bûlbülde işrâb itmege başlarlar muṭrıb-ı hoş-âvâzlar ellerine sazlar alup ser-âgâzlar idüp dil-nüvâzlar u cân-güdâzlar olurlar sâķî-i çâr-ebrû daḥı eline bûlbüle alup kadeḥe kaķkala itdürüp devr eyleyüp ehl-i bezmi bûlbüle döndürüp bezme ğalğala düşerdi meger şâribûñ birisi (83b) sâķinûñ sâķına naẓar itdi gördi müydâr çün ḥâr gözüne batdı dönüp yanında oturan şâribûñ birisine ayıtdı ey yâr

Kıt' a

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

Sâķ-i sâķide göre müyları

Ḥâr-ı ser-tîzdurur gözlerüme

Bu şartla ki sen de zeki olasın (ve hemen dediklerimi anlayasın)

O da didi gül-i bî-hâr olmaz

Ben-dağı bağ-ı cihân gözlerüme

Sâķî bunların kelimâtından renk alup denk olup tûrdı ittifâķ ol maķbûbların biri çü peri mestane yerinden şıçradı tûrdı ki efşâna gide meger sâķî açıldı müyları görindi hemândem sâķî ol ikinün birine görindi didi ol-dağı ayıtdı yârâ

Beyt

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

N'ola oldu ise pür müy-ı nigârın sâķı

Sâķ-i gül hârîla pür görmemişin ey sâķî

Sâķî güller hârîn dağı 'izârında hâţır-ı nigârı bulur şimdi ehl-i bezmün biri sâķînün yüzine bakup ayıtdı

Beyt

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Bu hâţ-ı dâîre-i rûy-ı nigâr

Muşhafın oldu kenârında nigâr (84a)

Hikâyet⁶⁷

Meger bir niçe dervîş bir yere cem' olup Hâķ celle ve 'alânın ğazabından havf idüp 'azâbın ve hesâbın suâlin ve cevâbın yâd eyleyüp giryân olup feryâd itmek kelimât iderler idi eşnâ-yı kelâmda biri ayıtdı bir kimse Hâķķun hışmından haşyet idüp 'isyânın yâd eyleyüp dem-be-dem giryân olup feryâd itse Hâķ te'âlâ anın gözi yaşının kâtrâtını cem' itdürüp meleklere şakladur tâ cennetde girye şâhibine olan hürîlerün yüzlerin yudurur anların dağı cemâli nûrânî olup kemâl bulurlar eyle olsa tâ niçün târ-ı havf birle cigerimizi dağlayup dem-be-dem ağlamayavuz

Kıt' a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Hak te'ālā sevmez ol kulun ki ol eznāb-çün

Nādim ü tāyyib olup 'aynını hūn-bār olmaya

Bende-i maḳbel odur kim yād idüp āṣāmını

Dem-be-dem kan dōke gözden cisme hūn-bār olmaya (84b)

Birisi daḥı ayıtdı

 Kıt' a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

İtse mevlāsına bende 'özü-i taḳṣīrātını

Hōṣ gelür ḡāyet de 'özri bendenüñ mevlāsına

Bende līk itse günāhı 'özrini 'arz itmese

Bendesı ne fark olunmaz arada mevlāsı ne

Bu dervīṣ daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

 Kıt' a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Gerçi baḥr-ı raḥmet-i raḥmāna yok ḥad ü kenār

Anda cürmi cirmi bu cümle 'uṣātuñ ḳaṭredür

Līk āṣım tā'ib ü nādim gerekdür her nefes

Tā ki baḥr-ı raḥmete düşüp ola ol ḳaṭre dūr

Bu dervīṣ daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı bu dünyāda giryān olan ol 'uḳbāda ḥandān olur zīrā dünyā ḥāne-i giryedür ol cihetden ki cāy-ı memātdur ve 'uḳbā ḥāne-i

ḥandedür ol vechden ki serāy-ı ḥayātdur imdi giryān olıcaḡ yerde ḥandān olmaḡ (85a)
ferzānelik degül dīvānelikdür pes yā nelikdür

Ḳıṭ‘a

mef‘ūlū mefā‘ilün fe‘ūlün

Dīvānedür ol ki ġam serāda
Şādī vü ṭarab dem-ā-dem eyler

Kim gördi ki bir bükā yerinde
Dıḡk-ı celī bir dem ādem eyler

Bu dervīş daḡı sözün tamām idicek birisi daḡı ayıtdı ta‘accüb eylerem şol şāha kim bir
dem ‘ömre sürür idüp kendüye ġurür virüp bu mātem serāda sūr ḥāşıl eyleyüp bir dem
bāda i‘timād idüp dād itmez bu bir dem ‘ömrünü yād eylemez bir dil-i ġam-ġini şād
kılmaz ve kendüni nārdan azād itmez ve kendüden sābık dādgerler ṭarīḡine gitmez bu
‘ālemde miyān-ı benī ādemde bir eyü ad itmez

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Bu ‘öm(ü)r ḥod tiz-rev çün bāddur
Ṭoḡınur ammā görünmez şūreti

Şūreti ve sīreti var āşikār
Sīretī ol sen de olma şūreti

Bu dervīş daḡı sözün tamām idicek birisi daḡı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Rūzgāra bu demirler taşlar

Doymadı sin et süñük doyurmasan (85b)

Añladım dirsən bu cism-i aḥvālını

Ni‘ met-i dehre göre toyurmasan

Dir peykce rūz u şeb peyk-i ecel

Ṭoḳınur her dem saña tıyurmasan

Bu dervīş daḥı sözün tamam idicek birisi daḥı ayıtdı

Beyt

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Rūzgāruñ gör bu geştī-i gīrini

Ḥarcına bir gün seni sürmek diler

Eyleyüp ya‘ nī seni zīr ü zeber

Yerlere yüzüñ gözüñ sürmek diler

Ḥikāyet⁶⁸

Meger bir oğlan gönüllü sulṭān ev etinden uşanup gönli av eti istedi vezīrine ayıtdı şayyāda şayyād gönder vezīr daḥı şikāre bir niçe şikār-gīr gönderdi eglenürler şāh vezīre yokla gelmediler mi daḥı didi vezīr yoklayup yine geldi şāh ayıtdı n’eyledüñ vezīr ayıtdı şabr idüñ sulṭānum şimdi gelürler

Kıt' a

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Şayda gitmişdi bir niçe şayyād

Bir yere geldiler idüp āvāz

Kimi didi ki çok bugün avımız

Kimi didi ki bugün bize av az

Av eti gelmeden şāh āhiret evine gitdi ev ni' metini görmeyüp **(86a)** av ni' metine nazar itdi bu hikāyetden maḡşūd oldur ki naḡd-i vücūd elde iken ḡarc idegör yoksa nihayāt ol bir dem gelince nitekim ' azizler ol ḡabāset-i dünyādan temizler dimişlerdür

Beyt

mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

Biñ sā' at biñ laḡza biñ dem

Diger gün mī şeved aḡvāl-i ' ālem

Hikāyet⁶⁹

Meger bir niçe üstād boyacılıkda ad çıkarmış boyacılar bir yere cem' olup boyacılık fenninde baḡş iderlerdi eṣnā-yı mübāheşede birisi ayıtdı ad çıkarmış üstād boyacı oldur ki renginde leṡāfet nezāfet ṡarāvet ola yoksa ' ālemde boyacı çok ammā ben didigüm yok birisi daḡı ayıtdı ad çıkarmış bī-naḡar-ı üstād boyacı el-ḡaḡ fülk-i erzaḡdur ki ḡumm-ı zemīnden her gün gūn-ā-gūn renkler gösterür ki leṡāfetde nezāfetde ṡarāvetde her birinüñ mişli yok bu boyacılar daḡı andan öğrenmişlerdür

Kıt' a

mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

Bu ḡumm-ı tende fülk-i reng-i zeri

Gün olur kim bizi biñ renge boyar **(86b)**

Gehî sürh ü gehî sebz ü gehî zerd

Al(1)la aldayıp al renge boyar

Birisi daħı ayıtdı eger çi felegüñ rengi bedî' dūr ammā zevāli serî' dūr vāķıf olan aħvāle
bu reng-i serî' ü 'l-zevāle meyl eylemez

Ƙıṭ' a

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

‘ Āķıl ol reng-i zerine felegiñ

Virme zinhār göñül rengine

Kim olur yine bir anda tağyîr

‘ Uķalā bildi bunuñ rengi ne

Ƙıṭ' a

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

Cühelā renge göñül virmişdür

Aldanup bu felegiñ zîverine

Sürdiler ‘ ömri çü tıfl ańlayup

Felek-i renk-i zerüñ zîveri ne

Hikāyet⁷⁰

Meger bir niçe dānişmend bir cāy-ı bülend üzre cem' olup kelime-i Vechullāhdan
kelimāt iderlerdi eşnā-yı kelāmda biri ayıtdı sözüñ muħibbi oldur ki Hāķ sübhāne ve
te' ālā vechden müberrādur ve teşebbühden mu' arrādur ammā ' ālem-i ma' nāda ḥaṭṭ-ı
her şey eger cāmid ü ger ḥay ki levḥ-i kāināt üzre nüviştedür o emr-i Hāķla siriştedür
(87a) Vechullāhdur bu ma' nāden Hāķ-şinās olan kimse āgāhdur zîrā ḥuṭūt-ı vücūdiyāt

Haḳḳuñ vüçüdün işbāt iderler ya‘nî varlığın bildürürler zebân-ı hâl birle vaḥdāniyetin
beyân eylerler rûşen-i maḳāl birle ve ferdāniyetin ‘ayân iderler ‘arz-ı cemāl birle

Ḳıṭ‘a

mefā‘îlün mefā‘îlün fe‘ûlün

Muḥarrir her varaḳ üzre muḥarrir

Ferā’it eyle ma‘nāden ḥabîr ol

Virür her ḥaṭ muḥarrirden nişānı

Ḥabîr ol sen hemān vir ne ḥabîr ol

Bu dānişmend sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

mefā‘îlün mefā‘îlün fe‘ûlün

Ruḥ-ı dilbere pes ir cūdından

Çü şems enver kemāl üzre göründi

Eger varise sende çeşm-i ḥaḳ-bîn

Ruḥ-ı dildârı her yüzden kör itdi

Bu dānişmend daḥı sözün tamam idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

mefā‘îlün mefā‘îlün fe‘ûlün

Ruḥ-ı dildârı gör gördüm dime sen

Eger gördüm diriseñ kör iderler

Dirilüp çün seg-i bîgāne aḡyār

Diriyiken leşüñ dirgür iderler

Bu dānişmend dağı sözün tamam idicek birisi dağı ayıtdı

Qıṭ‘a (87b)

mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Dehāniçün nişān ol bih zeķandan

Baṇa eyvā saṇa ger dīde gūyem

Nişān dādem meger çün zerre z’āndem¹³³

Hemī dān belā ger dīde gūyem

Hikāyet⁷¹

Meger bir niçe ‘ārif-i ma‘ārif bir yere cem‘ olup ümm-i esrār-ı İlāhiyyeden ḥāşıl olan ebkār-ı ma‘ neviye ehline ne vechle vāşıl olmak gerekdür diyü kelimāt iderler idi eşnā-yı kelāmda biri ayıtdı bir kız oğlanı ehline viricek dürlü libāslar giydürüp ve yüzüne gözüne bezekler idüp dağı yüzüne perde çeküp merde virürler tā ki yüzünden perdesin aṇa merd olan kimse açā göre ve murādına ire ve ger bī-züyūr u perde virürlerse merde bī-ķıymet ü ḥürmet olur gelinüñ dağı güyegi ķatında ķıymet ü ḥürmet bulduğı züyūr u perde (88a) ve ihām-ı züyūrları birle pirāste ķılup dağı āfitāb-ı cemāline niķāb-ı ḥayā vü ādāb çeküp virmek gerekdür ki inkār-ı ma‘ neviye dağı vardığı yerde ḥürmet ü ķıymet bula ve yerine dağı fażīlet ü nüzhet ḥāşıl ola ve eger bu vechle virilmezse virilen zillet bula viren dağı ḥaķīr ü zelīl ola imdi sa‘y-i cemīl ile sözün bıkırını ehline vir

Qıṭ‘a

mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Ma‘ nā-ı bıkırını idüp müzeyyen

Ḥayādan bir niķāb it çek yüzüne

¹³³ Ne zaman ki sır dünyâsından zerre kadar bir şey aşıkâr ettim
Belâlar her taraftan bana yağıyor

Bulup bir ehlim aña vir niķābın

Kim açup ol dağı göre yüzü ne

Қыт'а

mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

Hem anuñla idüp ' işret dem-ā-dem

Қыла дилде ниçe evlād hāşıl

Eküp dil mezra' ında tohm-ı harfı

Getüre hırmeninden ma' nā hāşıl

Bu ' ārif sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Қыт'а

fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

Dime ma' nā sözünü nādāna tā

Olasın mülk-i ma' nā māliki

Dürler iḥrāc idesin her dem her an

Olup ol deryā-yı sırruñ māliki (88b)

Bu ' ārif dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Қыт'а

mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

Ma' ānā bokrüni nā-merde virme

Bulur ma' nā haķāret sen ḥasārat

Ekersen şura yerde tohm-ı ma' nā

Saņa hāşıl yerine ol ḥas-ārad

Bu ‘ârif dağı sözün tamâm idicek birisi dağı ayıtdı

Ḳıṭ‘at

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ulün

Ma‘anā bikrinün örter yüzini

Hezārān perde birle merd-i huşyār

Ki yüzün görmesin na-merd anuñ dir

Ki sen de kııl saña oldise huş yār

Bu ‘ârif dağı sözün tamâm idicek birisi dağı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Şāhib-i ebkār-ı ma‘nā lā-cerem

Çehre-i ma‘nâyı kât kât perdeler

Bilmesün nādān diyü hem gösterür

Şûret-i şavt-ı hezārān perdeler

Bu ‘ârif dağı sözün tamâm idicek birisi dağı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Görmemisün her dırahtuñ mīvesi

Bir çekirdek içre kât kât perdedür

Hāşıl olunca o mīve dem-be-dem

Bulısar neşv ü nemā ol perdedür

Bu ‘ārif daḥı sözın tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a (89a)

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Dil evinde vech bıkır ma‘ nāyise

Nā-ehilden şaḳla sen de perde-dār

Tā serāy-ı ser-i sübhānīde sen

Olasın her laḥza her dem perdedār

Hikāyet⁷²

Meger bir pādīşāha nā-gāh mevt irüp fevt oldı bir oḡlı ḳaldı taḥta geḳüp tācını giyüp pādīşāh olıcaḳ cümle emīr-zādelerden ‘uzlet idüp şehri̇-zādeler birle muşāḥabet ider idi kethüdāsı ayıtdı ey pādīşāh şehirlünün ne liyāḳati vardur ki sulṭānımuñ anlarla muşāḥabeti ola kerem eyleñ anlardan ferāḡat idün bu emīr-zādelere mülāyemet idüp muşāḥabet eyleñüz ki cinsünüzdürürler anlar nā-cinsdürürler

Beyt

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Hem-dem idinme şaḳın sen merd-i şehri̇ şehri̇-yār

Bil muḥaḳḳaḳ bu kim olmaz şehri̇-yāra şehri̇ yār

Kethüdānuñ sözi şehzādenün ḳulaḡına girmedi şehri̇lerle lāḡına girdi anlarla muşāḥabetde müvānesetde rūz u şeb (89b) ‘ıyş u ṭarab iderken bir gün ittifaḳ eşnā-yı kelāmda şehri̇lerün birisinden küstāḥāne bir söz şādır oldı şehzāde ayıtdı bigāne yüz bulıcaḳ böyle olurmış diyüp hemān-dem anları bezminden sürdi muşāḥabetleri nāmesin dürdi ferāḡat idüp emīr-zādeleri da‘vet eyledi eşnā-yı kelāmda kethüdāsınuñ naşīḥatin yād idüp ḥil‘at emr eyledi kethüdā ḥil‘ati giyüp dest-būs idüp ayıtdı

Beyt

mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

İder her murğ-ı cinsiyle periden

Ger olsun ins ü cinden ger periden

Hikāyet⁷³

Meger bir niçe rûzgâr-dîde ve bî-şümâr-ı aḥbâr-şenide kişi bir yere cem' olup ayıtdılar
iki kişinün dostluğu ne vechle olmak gerekdür ki dâreynde ikisine bile eylik vâқи' ola
'indellāh ikisi daḥı a' lā merātib bulalar bu kişilerün her biri ayıtdı

Ḳıṭ'a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Dost oldur kim seni ger görse bir bed kārda (90a)

Desti-gerek olup ola ol saña ol işde yār

Her neye mālîk olursa itmeye senden dirîğ

Her kişi görse senühle anı ayda işde yār

Bu kişi sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı iki dost hem-dem ü hem-' ırk ve hem-laḥm
u hem-post olup biri birine be-luṭf u kerem başarı birle nazar itmek gerekdür ki
'indellāh muḥterem olup bāğ-ı İrem şāḥibi olalar envār-ı dîdār-ı Ḥaḳḳa vuşlat bulalar

Ḳıṭ'a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Dost oldur kim seni gördükce ikrām eyleyüp

Hem seni var ise senden itmeye ol cān dirîğ

Fırkat itse nā-gehān senden yine ol dostuñ

Sen de dilden aydasın gitdi bedenden cān dirîğ

Bu kişi dağı sözın tamām idicek birisi dağı ayıtdı iki dost şöyle gerekdür ki iki bādām bir post içre ber-endām olup dem-be-dem (90b) neşv ü nemā bulup niçe şubh u mesā geçürürlerse eyle olalar tā ki dünyāda ve ‘uqbāda eylik bulalar

Rubā‘iyye

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün

Hullet oldur kim dem-ā-dem ola ol hullet-i ziyād

Yoksa her-vaqtı bir olan hulleti sen gör ziyād

Her zamānı bir olan hullet nifāk-āmiz olur

Dostum ol vech birle hulleti mükedder ziyād

Bu kişi dağı sözın tamām idicek birisi dağı ayıtdı iki dost şöyle gerekdür ki biri biriyle gāh küsüşmek ve gāh barışmak ideler zīrā küsüşmek zemīn-i dile harāret virür dil dağı yübüset hāşıl eyler küsüşmek hevā-yı āsumān-ı cānda şehāb gibidür yine barışmak āb gibidür kaçan kim iki küslü dostlara barışmak vāqi‘ olsa ol şehāb-ı hevā-yı āsumān-ı cāndan āb-ı rahmet-i rahmān-ı bārān olup ikisinün kulübī (91a) zemīnini seyr-i āb eyler tāze vü ter gül ü reyhān-ı muhabbet biter ve meşām-ı dil ü cānların büy-ı ‘aşk ile mu‘ attar ider eyle olsa dostlara gāh gāh küsüşmek ve barışmak gerek imiş

Kıt‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Geh küsüş geh barış ey dil yārla

Tā ki cān bāğında güller açıla

İde pür cānuñ meşamın büy-ı ‘ışk

Dem-be-dem hem bāb-ı hullet açıla

Bu kiři dađı sözın tamām idicek birisi dađı ayıtdı bir kimseyle eger dost olmađ dıleseñ evvel anı incit digeř dāīre-i edebden ve ĥayādan taşra ķadem ķoyup ģazaba gelüp ‘ayūbuñ ĥaķķında dem urursa sen epsem ol anı ‘adem yerinde ķo bir dađı anuñla buluşup hem-dem olma ve ger dāīre-i edeb ü ĥayādan taşra ķadem ķoyup ģazab getürmeyüp ĥullet tarīķin tutup ĥaķiķat gözlerse sen de anı dost idinüp yolında olınca pūyende ol vişālin cūyende ol (91b) ve gül-i gülşen-i cemālin būyende ol ve anuñ medĥin çün bülbul-i gūyende ol

Ķıt‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Kim saña ‘arz-ı muĥabbet eylese

Sen dağı ‘arz-ı muĥabbet ķıl aña

Şol ķadar āġāz u ikrām eyle kim

Olduġınca ‘ömri dünyāda aña

Ķıt‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Hem buyurmuşdur bize peygāmbere

Virişek tuĥfe sevişek Ĥaķ-içün

Oluñuz imdi aĥillā uĥrevī

Ĥüb idrāk itdünüzse Ĥaķķı çün

Ķıt‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

İki kimse dost olsa Ĥaķķiçün

Olalar cennetde cāri Aĥmedün

Uğraya kapularınıñ öñine

Dāyima hem-hüner cāri Aḥmedün

Hikāyet⁷⁴

Meger bir niçe ehl-i dil ü ḥelāl her müşkülün bir yere cem^ʿ olup ḳalbün inḳılābında ve ıztırabında ve her eyü nesneye teveccühātında ve teşebbühātında kelimāt iderler idi eṣnā-yı kelāmda birisi ayıtdı bu gönül ḳanda bir ḥüb-cemāl görse çün mā añā ol dem meyl eyler (92a) hemān çün meyl-i revān ğāyet meyyāldür çün āb-ı selsāl

Ḳıṭʿa

mefʿülü mefāʿilün feʿülün

Meyl eylesün mi dil cemāle

Ḥaḳ ḳıldı anı çü mā revāne

Dīdārını māya gösteridür

Hem görmemek anı dil revāne

Bu ehl-i dil sözün tamām idicek birisi daḡı ayıtdı bu gönül gūyā çün kūy-ı āyine-i āvilḥtedür āsumāna āsumān heftī zemīn üzre yerde gökte ne ḳadar şūr-ı ğarībe ve nūḳūş-ı ʿacībe varsa anda münʿakisdür ve mundericdür ol vechden ʿulemā-yı cihān fuṣalā-yı devrān dil āyīne-i her dü ʿālemdür dimişdür

Ḳıṭʿa

mefʿülü mefāʿilün feʿülün

Dil ʿāyīne-i dü ʿālem oldı

Gör anda özüñi sen ol ādem

Kim gird-i hevādan anı şaḳlar

Olur dü cihānda bil ol ādem

Ḳıṭʿ a

meṣʿūlū meṣāʿilūn feʿūlūn

Dil āyīnesi kim olsa hıyre
Çün gird-i hevādan ey dilāver

Görünmez olur nükūş anda
Selb it ol dili ğayrı dil āver (92b)

Ḳıṭʿ a

meṣʿūlū meṣāʿilūn feʿūlūn

Mirāt-i dili ğubār-ı dīnār
Jeng itse ider anı terki şayḳal
Ki terkile şayḳal itmeziseñ
Nār-ı saḳar içre anı şay ḳal

Bu ehl-i dil daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı bu göñül bir deryā-yı bī-girān
gibidür be-cihān-ı cān-gāh olur ki bād-ı şevḳ-i vuşlat-ı yārdan şöyle temevvüc gösterür
ki amvāc-ı felek-i berrīne çıkar gāh olur ki yād-ı hışm-ı nigārdan şöyle sākin olur ki
gözinün acı yaşı semek zīrine iner

Ḳıṭʿ a

feʿilātūn meṣāʿilūn feʿilūn

Āhı çıkmaz mı ḥalka ḥalka olup
ʿĀşık-ı sūḥte-dilūñ göge

Gör nice boyanur şehirlerde
Dūd-ı āhından āsumān göge

Ḳıṭ‘a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

‘Āşıkun göge na‘ra-i seheri

Ṭañ mıdur çıksa ey yüzi bedir āy

Semeke inse ya enīn-i dili

Ne ‘aceb şanma sen bunı bed rāy

Bu ehl-i dil daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a (93a)

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Cānib-i cāndan ki bād-ı ‘ışk eser

Güft u gū dil baḥrınıñ emvācıdur

Sāhil-i leb üzre hem iḥrāc ider

Dem-be-dem dil baḥrınıñ emvācı dūr

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Bu kitābāt dū kevne şıgmayan

Dürleridür mevc-i dil deryāsınıñ

Olduñise ger neheng-i baḥr-ı dil

Dil senüñ dürler senüñ deryā senüñ

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

‘Aşk bāzārında cān şarrāfı dir

Dürrüne baḥr-ı dilüñ olmaz bahā

Çünkü bildün kıymetin dil dürrünün

Virme imdi sen görüp olmaz bahā

Fem sedefdür tursun anda dürr-i dil

Ṭurdığınca bulur ol ḥüsn ü bahā

Bu ehl-i dil dahı sözün tamām idicek birisi dahı ayıtdı bu göñül bir ḳandīl gibidür o niḥayet ‘arşullāh saḳfindan cism-i cihānī üzre yağı cāndur fitili zebāndur şu‘lesi ‘ayāndur ma‘nāsı beyāndur ziyāsı nūr-ı Raḥmāndur münevver-i her dū cihāndur manzara-ı naẓar-ı yezdāndur mehbıṭ-ı (93b) ilhām-ı sırr-ı Sübhāndur ammā ne dil-i nādāndur dil şāhib-i ‘irfāndur

Ḳıṭ‘a

mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Dil-i dānā naẓargāh-ı Hüdādur

Dil-i nādān naẓargāh-ı şeyāṭīn

Ki yakup od gibi her şeyi hemdür

Tenim āteş benüm sinün şeyāṭīn

Ḳıṭ‘a

mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Dil-i ‘ārif ki ḳandīl-i Hüdādur

Kim andan pür-ziyādur ‘arş-ı Bārī

Eger ḳandīl-i Ḥaḳ sen olmadınsa

Ziyāsına bunuñ gel imdi bārī

Ḳıṭ‘a

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ulün

Bu ḳandīli şu kim söyündürem dir

Söyinür belki ḳandili hemāndem

Ki Ḥaḳ yakduğı mūm aṣlā söyünmez

Kim öz ḳandiline urur hemān dem

Bu ehl-i dil dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı bu gönül ‘arṣullāhdur bu dilden Ḥaḳşinās olan āgāhdur ki bu dilün her fikr-i bikri sıfātullāhda ola envār-ı zāt-ı Ḥaḳdan bir münevver ḳandīldür ki iki cihāna ziyā virür ve dil ü cāna şafā baḥş eyler eyle olsa ḳıyās eyle ki ‘arṣ-ı Celīlde (94a) olan ḳandile nihāyet ola mı veyā hiç ‘inayet bula mı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

‘Arṣ-ı Ḥaḳdur çünkü dil ey ādemī

Aña ta‘zīm oldı ta‘zīm-i İlāh

Etmeziseñ bu dile ta‘zīm eger

Olasın bī-şübhe sen ‘ind-i İlāh

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Eylesen ta‘zīm ü tekrīm ey civān

Ḳanda kim görseñ bunuñ gibi dile

Ḳadre irersin o dem bil ḳadrini

Dileriseñ her dilek andan dile

Ḳıṭʿa

fāʿilātūn fāʿilātūn fāʿilūn

Bir dilūñ kim fikri ḳandīl-i Ḥüdā

Ola ol ḳandīlden nūr alsana

Ced ü cehd eyle al andan nūr sen

Yoḳsa dimez nūrını ol al saña

Bu ehl-i dil daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı bu gönül Beytullāhdur bu dilden
Ḥaḳ-şinās olan āgāhdur ol vechden gönüle Kaʿbe dirler bunı ziyāret iden kimse ḥac
şevābın bulur hem maʿnāda ḥācī olur belki ḥaccü'l-ekber ider zīrā dil Kaʿbesidür gil
Kaʿbesi degüldür (94b) gil Kaʿbesin Ḥalīl yapmışdur dil Kaʿbesin Celīl yapmışdur eyle
olsa gil Kaʿbesinden dil Kaʿbesi ulu ve efḍal oldu

Ḳıṭʿa

mefʿülü mefāʿilūn feʿülün

Dil Kaʿbesini ziyaret eyle

Gör nūr-ı Ḥaḳı dem-ā-dem anda

Bî-şübhe şevāb-ı ḥac bulursun

Her laḥza vü her dem <ü> her anda

Ḳıṭʿa

mefʿülü mefāʿilūn feʿülün

Zīrā ki dü kevne şıgmazam dir

Ol Ḥalīḳ-ı cümle-i cihānī

Ammā dil-i mü'mine şıgarven

Gör nice geniş gönül cihānı

Ḳıṭ‘a

meṣ‘ülü meṣā‘ilün fe‘ülün

Şıgmaḳdan o şāhdur münezzeh

Līken dil-i mü‘mini ulular

Ya‘nī göñüle nazār ider Ḥaḳ

Böyle buyurupdurur ulular

Ḳıṭ‘a

meṣ‘ülü meṣā‘ilün fe‘ülün

Göñüle diyārlar ol cihetden

Cümle küberā cihān-ı kübrā

Bulup Ḥaḳı dilde mülḥiḳ oldu

Terk itdi olan cihānı kübrā (95a)

Bu ehl-i dil daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı bu göñül Sîmurḡ-ı kūh-ı Ḳāf-ı cismdür ki Cibrîlden nişān virür bir ‘ālī şāndur ammā Sîmurḡ demek aña bir isimdür kaçan ki Sîmurḡ dil-i kūh-ı Ḳāf-ı gilden bāl ü per açup pervāz ide uça gide bir demde seb‘-i semavātı geçüp yetmiş biñ ḥicābātı açup ‘arşa çıkup yine ferşe ine anı ve ibre-i cihānı devrān ola belki kūh-ı Ḳāf-ı cismde sükūnda iken hejdeh hezār ‘ālemi ān u āḥirde müşāhede ide ne uça ve ne gide zirā aña ḥiç nesne ḥicāb olmaz degül ki ḥāk ü bād u āteş ü āb Ḥaḳ sübhāne ve te‘ālā aña virdigi mertebeti ve fazīleti ve leṭāfeti ve nezāfeti ḥiç aḥada virmemişdür anuñ irdüğine ḥiç kimse irmemişdür

Rubā‘iyye

meṣ‘ülü meṣā‘ilün fe‘ülün

Dil murḡ-ı feżā-yı lâ-mekāndur

Cebreîl-i Emînden nişāndur

Hak anı laṭif halk idipdür
Kimse bilmez ki ol ne şāndur

Hikāyet⁷⁵

Meger anasından bir niçe hikmet-şinās kimseler bir yere cem‘ olup (95b) vücūduñ aḥvālinde ve ef‘ālinde kelimāt iderlerdi eşnā-yı kelāmda birisi ayıtdı vucūb be-emr-i ma‘būd gūyā bir pādişāhdur sū-ı zemīne bī-ḥazāne ḥükmi cārīdür inse ve cinne vuḥūşa ve tuyūra be-fermān-ı Bārī başı ser-i leşkeridür ki her ne cānibe gitse işin başarup başa varur ve gözi dide bāyındır ki yetmiş biñ yıllık yoldan geleni görür ve dili tercümānıdur ki yetmiş iki dilden haber virür ve ‘aqlı vezīr-i kārđānīdür ki dād eyler dünyāda ve eli virüp alanıdur ki edā ider ‘aṭāda ve ayağı esb-i revānīdür ki ber-murād qalır hevāda vesāir a‘zāsı ‘asker-i mihrībānīdür ki her ne yere ‘azm ile nigāhbānīdürürler be-fermān-ı Rabbānī

Kıṭ‘a

mef‘ülü mefā‘ilün fe‘ülün

Ten şāhı ki yürüdi yer üzre
Ser oldı sipāh-ı ‘uzva ser-dār

Baş olmayıcaḳ ayak ṭayanmaz
Var sen de sipāh-ı ‘uzva ser-i dār

Kıṭ‘a

mef‘ülü mefā‘ilün fe‘ülün

Her seng-i cefā ki gelse başa
Çeşm olur anuñ nigāh-bānı (96a)

Her fitne ki görine keminden
Hem olur anuñ nigāh bānı

Bu kişi sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı bu mülk-i cihānda ten sulṭānı rāḫat olur
eger vezīr-i kārḫānı eyü vezārat eyleser

Ḳıṭ‘a

meṣ‘ülü meṣā‘ilün fe‘ülün

Huşıyār gerek vezīr-i sulṭān

Tā ola vezārata sezā ol

Vır ne o vezīr kim ola mest

Ol pāyeye ola nā-sezā ol

Ḳıṭ‘a

meṣ‘ülü meṣā‘ilün fe‘ülün

Şāhuñ kim ola vezīri zālīm

Mülki o şehüñ varur ḫarāba

Göz yaşların ağıdup bu merdüm

Dirler ki ne māl ol ḫarāba

Ḳıṭ‘a

meṣ‘ülü meṣā‘ilün fe‘ülün

Ey devlet ü ni‘met ü sa‘ādet

Şol mülkete kim ola dü‘ādil

Ya‘nī biri şāh u biri düstūr

Cān ḫamd ide anlara dü‘ā dil

Bu kişi dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı ser-leşker leşkerin çeküp işinde başa
varup ber-murād olursa sulṭān-ı ten dağı ḫürrem ü şād olur mülketi dağı dād bulup ābād
olur

Ḳıṭ‘a (96b)

meṣ‘ūlū meṣā‘ilūn fe‘ūlūn

Ser-leşker-i şeh cerī gerekdür

Kim ol her işinde vara başa

Baş ortaya kıomayınca işde

Binmez bil ol iş ayağı başa

Ḳıṭ‘a

meṣ‘ūlū meṣā‘ilūn fe‘ūlūn

Ser-leşker-i şeh kim olsa vehhām

Āsān iş aña görine düşvār

Şāha gele münhezim diye hem

Sen düşmenüñ ayağına düş var

Ḳıṭ‘a

meṣ‘ūlū meṣā‘ilūn fe‘ūlūn

Ser-leşker-i şeh kim olsa ‘āḳıl

Her müşkül iş aña ola āsān

Sulṭāna gele muṣaffer olup

Sulṭān da yerinde bula āsān

Bu kişi daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı dīde-bān gördüğünü hemān sulṭāna
dimek gerekdür ki sulṭān daḥı aña göre tedbīr-i kār idüp sāz u seleb ihzār eyleye

Ḳıṭʿ a

meḥʿülü meḥāʿilün feʿülün

Şāhuñ ola şöyle dīde-bānı

Gördüğünü ide şāha anı

Şeh de aña göre cünbüş idüp

Ḳıla özünüñ zebūnı anı

Ḳıṭʿ a (97a)

meḥʿülü meḥāʿilün feʿülün

Gördüğünü dīde-bān ki tā ḥayr

İtse ire mülk-i şāha āfet

Şöyle ḳopa fitne her ṭarafdan

Belki ola mülki şāha āfet

Bu kişi daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı tercümān şöyle gerekdür ki her ḳanḳı dilden olursa alduğı ḥaberi sulṭāna fevrī ayıdavire sulṭān daḥı aña göre söze gire

Ḳıṭʿ a

meḥʿülü meḥāʿilün feʿülün

Sulṭāna ki tercümān diye söz

Bir şeme ziyād işitdügünden

Yā naḳş ide zerrece ḥaberdan

Yā anda varup iş itdügünden

Ḳıṭ‘a

mef‘ülü mefā‘ilün fe‘ülün

Sulṭāna ire o dem ḥaḳāret
Hem ola o tercümānda kezzāb

Merdūd ola bargāh-ı şehden
Her kimse añā diye be kezzāb

Ḳıṭ‘a

mef‘ülü mefā‘ilün fe‘ülün

Sulṭāna ki tercümān ide naḳl
Ne naḳş ide ne ziyāde sözde

Taḳrīr ide rāstı ne ise
Budur ‘uḳalā ḳatında söz de

Ḳıṭ‘a (97b)

mef‘ülü mefā‘ilün fe‘ülün

Şöyle diye şāha tercümān kim
Şāh anı işidüp ola şādān

Naḳl ide ḥaber şaḥiḥ ü sālīm
Bir vechle ḥūş ki ola şādān

Bu kişi daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı virüp ilān ya‘nī ketḥüdā-yı sulṭān
şöyle gerekdür ki almada virmede berāber ola ne çok alup az vire ve ne az alup çok vire
‘adālet ide ki ḥazān-i salṭanat noḳşān üzre olmayup müdāvemet bula

Ḳıṭ‘a

meḥ‘ülü meḥā‘ilün fe‘ülün

Desti kişinüñ saḥī gerekdür

Meşhür ola adı saḥāda

Ammā qaderi qadar gerek kim

Varmaya seḥāhata saḥāda

Ḳıṭ‘a

meḥ‘ülü meḥā‘ilün fe‘ülün

Ḥiddetden eger ziyāde olsa

Düşmanda kimüñ saḥā vü cūdı

Ḥaml eyleyeler saḥāhate ḥalk

Anuñ gibi olan saḥī vücūdu

Ḳıṭ‘a

meḥ‘ülü meḥā‘ilün fe‘ülün

Miḳdārı qadar gerek seḥāvet

Her kimsede kim ol ola ‘āḳıl

Virne virüp āḥir ola müflis

Her şaḥşa diye baña du‘ā ḳıl (98a)

Ḳıṭ‘a

meḥ‘ülü meḥā‘ilün fe‘ülün

Ḥāsıl ne ola aña du‘ādan

Şāhuñ kim ola ḥazīne ḥālī

Ol-dem gide salṭanat elinden

Ne ala ḥaṣ̣ırı ve ne ḥalı

ıṭ' a

mef'ūlū mefā'ilūn fe'ūlūn

Rüsvā-yı cihān ola ol āḥir

Ṣol kimse ki bilmezse adarın

Sulṭān-ı cihān olur o kimse

Miḳdārını bildi buldı adrin

ıṭ' a

fe'ilātūn mefā'ilūn fe'ilūn

Raḥmet itsūn Ḥüdā o kimseye kim

Bildi adrin tecāvüz eylemedi

Bu sözi söyle sevdig̃iñ kiṣiye

adrini bil tecāvüz eyleme di

Bu kiṣi daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı ablaḳ sulṭān çıplaḳ gerekmez üzerinde sulṭān bī-ḥuṣūr olup vādīlerden 'ubūr idemeyüp ber-murād olmaya esb-i sulṭān dōlek gerek ki üzerinde ḥuṣūr idüp vādīleri 'ubūr eyleyüp sürūr kesb ide her ne cānibe ki gide ber-murād ola rāḥat u 'izzet bula

ıṭ' a (98b)

fe'ilātūn mefā'ilūn fe'ilūn

Esb-i sulṭān dōlek gerek ḡāyet

Kim ola anuñ üzre rāḥatda

Gitse her cânibe re'âyâsı
Evvelâ taht yerinde râhatda

Bu kişi dağı sözün tamâm idicek birisi dağı ayıtdı sipâh-ı şâh dağı ra'ıyyet-i memlekete
cebr idüp îzâ eylemiyeler ki anlar dağı bunlaruñ rızâlarında olup hizmetleri edâlarında
olalar tâ ki zindegânîlerinde şafâ bulalar sulţân dağı gerekdür ki taht yerinde olsa
nigerân ola her an

Kıt'a

mef'ûlû mefâ'ilün fe'ûlün

Sulţân ki ra'ıyyete ri'âyet
İde ola bâkî salţanatda

Îzâ ider-ise kôrku var kim
Gide başı dağı salţanatda

Kıt'a

mef'ûlû mefâ'ilün fe'ûlün

Bil kim seni mülk-i cisme sulţân
Hâk eyledi sen de eyle dâdı

Vir ne dirilüp kamu re'âyâ
Senden alalar cebrile dâdı

Kıt'a

mef'ûlû mefâ'ilün fe'ûlün

Sulţânlığı cismüñ ol beş gün
Bu beş gün içinde olma zâlim

Bu gün işün mezâlim olsa
Yarın seňge yiter ol mezâlim (99a)

Kıt'a

mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün

Ahmağdur o şeh ki beş günüçün
'Ädl eylemeyüp ola sitemkâr

Terk eyleye dâdı itmeye yâd
Ölünce ola aña sitem kâr

Hikâyet⁷⁶

Meger aşhâb-ı bozorg-vâr ya'nî çâr yâr-ı kibâr Rıdvânullâh 'aleyhim ecma'ın bir mescidde cem' olup Hâk celle ve 'alânuñ zât-ı kadîmi niceyegi diyüp tefekkür idüp tezekkür ideler nâgâh ol yüzi mihr alnı mäh ya'nî Habîbullâh şalavâtullahi 'aleyhe ve selâme üzerlerine çıkağeldi selâm 'aleyküm diyüp ayıtdı yâ aşhâbı lâ-tefekkür-i vâfî-i zâtullah lakin tefekkür-i vâfî-i şîfâtullah ya'nî ey yârân-ı men vey dîndârân-ı men der-zât-ı Hâk tefekkür mi konîd ki haţâst ez-ân cihet ki bî-nişānest hiç kes ne-mî dāned ki ū çi nişānest¹³⁴

Rubā'iyye

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Bî-nişāndan bî-zebān virmez nişān
Bilmemiş hiç kimse evvelin ne şān

Şol ki anı bildi oldı bî-nişān
Aña ne kayd-ı nişān ne kayd-ı şān (99b)

¹³⁴ Ey benim yârlarım ve ey dindârlarım! Hak tealânın zatını araştırıp düşünöyorsunuz ki bu hatadır. Ondan ötürü Hak tealânın zatı gizlidir, onun nasıl olduğunu kimse bilmez.

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Anı bilen kimse oldu seng ü lāl

Sākin ü ḥāmūş oldu çün cemāl

Kūh-ı Ḳāf-ı lā-mekān Sîmurğına

Çi ğam-ı cān u dil ü per ü çi bāl

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Anı bilen oldu gözlerden nihān

Līk görünür yine ‘ayn-ı mübīn

Anı kim görüp bulursa ol daḥı

Güyed ū rā tū merā bīn ü mübīn

Ammā şıfāt-ı Ḥaḳda tefekkür eyleñ ki ‘aṭādur ol vechden ki vech-i luṭfı ‘ayna ‘ayāndur
ve ḳābil-i taḳrīr ü beyāndur

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Vaḥdet-i Ḥaḳḳa zemīn ü āsumān

Zāhirā iki güvāh-ı üstüvār

Ger bu ikiden dilersen tereke

Ḥaḳla yer altı var gök üsti var

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Bu vücūh-ı cümle-i eşyāya baḳ

Nicedür gör her biründe reng ü bû

Reng ü bû al her biründen bunlarıñ

Ki şaḳın dime o zışt ü ḥûb bû

Ḳıṭ‘a (100a)

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Çeşm-i ‘ibret birle görsün bunları

Almaḳ istersen bulardan bahre sen

Bil bulardan olmazisen bahre-mend

Olmayınca bunlara hem-bahre sen

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

İki kimse birbiriyle imtizāc

İtmese irmez birbirinüñ kühnine

İmtizāc olmazsa ger mābeynde

Bilemezler birbirinüñ kühni ne

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Bunlara çeşm-i ḥaḳāret birle sen

Baḳayın dirsən olursun bî-başar

Yollar üzre hem olursun ḥ̣ār u zār
 Ḥ̣āk arasında seni her ḥ̣ar başar

Kıt'a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Bunlara iylük göziyle kıl nazar
 Göreler bunlar da eylükde seni

Çünkü bu gün bunda iylük göresin
 Yarın anda göre iylük de seni

Kıt'a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Çünkü bu tenler şıfātullāhdur
 Yā nedür mābeynde kibr ü riyā

Bu vücūdātı şıfāt-ı Ḥ̣āk bilin
 Bunlara ḥ̣aşā ki ide kibriyā

Kıt'a (100b)

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Kim nazār kılma gel imdi kendüñe
 Ḥ̣āk şıfātındandurursun sen dahı

Ger idersin kendüñe sen kim nazār
 Bilmediñ bātıl ne ḥ̣āk ne sen dahı

Hikāyet⁷⁷

Meger bu dehrde bir şehirde bir dil-nüvāz u güzellikde mümtāz dilber-i zībā ve bī-hemtā peydā oldı zarāfetde leṭāfetde nezāketde ḥelāvetde bī-naẓīr gūftārda reftārda ṣīvede ‘işvede nāzda āvāzda bī-bedel ittifāḫ bu dilber meṣhūr Āfāḫ şehrinde olan ṣā‘irleri ṣī‘irde sāḥirleri ḥalvetine da‘vet idüp ayıtdı ey ṣu‘arā-yı dehr vey zūrafā-yı ‘aṣr bilün ve āgāh olun ki sizi anuñçün da‘vet itdüm ki benim cemāl-i bī-hemtāmı ve ḫad ü bālāmı görüp izḥār-ı kemāl idüp beṣ gün bahremend-i viṣāl olasız ba‘d ez-ān yine geldiğñüz yeri bulasız diyüp bezmi bezeyüp sāḫīye iṣāret itdi sāḫī-i simīn-sāḫ daḫı eline bülbüle alup piyāleye ḫalḫala itdürüp dāīre-i bezmi devr itdi ol ṣā‘irler (101a) ṣī‘irde sāḥirler bülbüle döndi nigāruñ ruḥ-ı ferruḫları daḫı kırmızı güle beñzedi ṣā‘irlerün bād-ı āhları nigāruñ zülf-i siyāḥlarına ṭoḫınup ḡulḡula düşdi ṣā‘irlerün daḫı dil-i divānelerine ḡulḡula düşdi hemān-dem ṣu‘arānuñ biri nigāruñ cemāline baḫup ayıtdı

Beyt

mef‘ülü fā‘ilātün mef‘ülü fā‘ilātün

Mihr-i cemālün ey dost ḫacletde mihr ü māhı

Ġarḫ-ı ‘araḫ idüpdür gūyā baḫrda māhı

Bu ṣā‘ir bu beyti oḫıcaḫ biri daḫı nigāra baḫup ayıtdı

Beyt

mef‘ülü fā‘ilātün mef‘ülü fā‘ilātün

Gün yüzün üzre ḫaṣuñ teṣbīḥ iden nev aya

Olsun hilāl-gün gün iriṣmeyüp nev aya

Bu ṣā‘ir daḫı bu beyti oḫıcaḫ biri daḫı nigāra baḫup ayıtdı

Beyt

mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün

Kim 'aynuñı görüp dir 'aynuñ çü 'ayn-ı âhû

Hayvânlar içre olsun ol kimse 'aynı âhû

Bu şâ'ir dahı bu beyti oқыcaқ biri dahı nigāra baқup ayıtdı

Beyt (101b)

mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün

Kim zülfüñi görüp dir sünbül mi bu yâ reyḥān

Olsun dili müşevveş her an çü ḥaṭṭ-ı reyḥān

Bu şâ'ir dahı bu beyti oқыcaқ biri dahı nigāra baқup ayıtdı

Beyt

mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün

Kim dir 'izār-ı kākül ol göñül misin cihānda

Ağlaya ḥār-ı ğamdan yüz döndüre cihān da

Bu şâ'ir dahı bu beyti oқыcaқ biri dahı nigāra baқup ayıtdı

Beyt

mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün

Kim lāle-ḥaddüñe dir yansın dili çü lāle

Nuṭṭa mecāli ğitsün dönsün hemişe lāle

Bu şâ'ir bu beyti oқыcaқ biri dahı nigāra baқup ayıtdı

Beyt

mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün

Kim gün yüzün görüp dir ağzuña zerrece var

Yoğ olsun eyle başın müştünle zerrece var

Bu şâ'ir dağı bu beyti okıcağ biri dağı nigāra bakup ayıtdı

Hikāyet⁷⁸

mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün

Kim dişlerdeki lülüdür olsun olda lālā (102a)

Olunca ben efendim olam kapuñda lālā

Bu şâ'ir dağı bu beyti okıcağ biri dağı nigāra bakup ayıtdı

Beyt

mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün

Şirīn lebün nigārā teşbīh iden nebāta

Hayvān degül mi ol gör açsar dehen nebāta

Bu şâ'ir dağı bu beyti okıcağ biri dağı nigāra bakup ayıtdı

Beyt

mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün

Kim ğabğabuñ görüp bihder şānup anı ayvā

Çāh-ı belāda disen rüz u şeb āh u ey vā

Bu şâ'ir dağı bu beyti okıcağ biri dağı nigāra bakup ayıtdı

Beyt

mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün

Kim gerdenüñ görüp dir bu sim-i hâme beñzer

Bu sözi puhte dimez bu dağı hâma beñzer

Bu şâ'ir dağı bu beyti oğıcağ biri dağı nigāra bağup ayıtdı

Beyt

mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün

Kim kadd-i ser-firāzuñ beñzetse ger çınāra

İki niceydi? anı lâyıkdı ger çi nāra (102b)

Bu şâ'ir dağı bu beyti oğıcağ biri dağı nigāra bağup ayıtdı

Beyt

mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün

Dil yüzüñ üzre hālün yer yer görüp de aydur

Muşhaf şaḥīfesinde var ise noḡtalardur

Çün ol nigār bu şâ'irlerden bu ebyāt-ı dil-āvizi ve bu kelimāt-ı 'ışk-engizi işitdi aña göre iş itdi her birine birer hil'at giyürüp bî-şümār-ı dinār virüp yine maḡāmlarına hezār ikrāmıla gönderdi ammā gönüllerin aldı kendü yine maḡāmında ber-ḡarār ḡaldı

Beyt

mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün

Bil şāḥibi bu bezmün ḡalır yerinde bākī

Gitmekde birbirinden ḡalḡ idiser sibākı

Beyt

mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün

Bu bezm-i kâinâta her kim ki geldi gitdi

Târ-ı teşhîr-i halka sen tırma gel di git di

Hikâyet⁷⁹

Meger bir niçe 'uçalâ bir yere cem' olup münâfık olan kimse birle zindegânî ne yüzlerden olmak gerekdür ki ol söyledügi şeytânî sözlerden ve eyledügi işlerden emîn olasın ve râhatda (103a) sükûn bulasın diyüp kelimât iderler idi eşnâ-yı kelâmda birisi dehânın açup zebânın depredüp ayıtdı

Qıt'a

fe'ilâtün mef'ilün fe'ilün

Yolda nâgâh bir münâfıka sen

Bulaşırsañ selâmını vir geç

İdüp ârâm anuñla itme kelâm

Kim anuñ oldu kavli fi'ilî geç

Bu 'âkil sözün tamâm idicek birisi dağı ayıtdı münâfıkuñ şanâ'atı nifâkdur kızbdür hîledür mekrdür haseddür buhdür riyâdur kibrdür kindür anuñ muşâhabeti müveccib-i fitn ü belâdur ve sebep-i mihen ü 'inâdur ve müriş-i kılllet ü zilletdür melâmet ü naķımetdür

Qıt'a

fe'ilâtün mef'ilün fe'ilün

Qıl hâzer şohbet-i münâfıkdan

Tâ saña ırmeye anuñ zararı

Ki sirāyet idüp hışāli saña
Giderür nef' inî alur ararı

ı' a

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

Geri ā' ün-ı fi' ili sārīdür
Kime olsa yakın sirāyet ider

alur İblīsile o dem hem-ser
Kütüb-i dilde ol sır āyet ider (103b)

Bu ' āil sözün tamām idicek birisi daı ayıtdı

ı' a

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Hem-dem olma münāfı ādemle
Ki her işüñ ider o şeytānī

Ki muıldür reh-i elāletde
Bilki izlāl ider o şeytānı

Bu ' āil daı sözün tamām idicek birisi daı ayıtdı

ı' a

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Kim o şeytānıla muāhibdür
Her dem ü her nefesde her anda

Bu münāfı ne yerde kim olsa
Ola şeytānda lā-cerem anda

Bu ‘ākıl daḥı sözın tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ƙıṭ‘a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Kāfirūñ resm ü dīn ü āyīni

Vardur ammā münāfıkuñ yoḡdur

Gireyin dise kāfirūñ evine

Diye kāfir ki girme yoḡ yoḡdur

Ƙıṭ‘a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Añla bundan münāfıkuñ ḥālın

Kāfir gire önde bulmasız yer

Olsa yeri cahīm aña āḥir

Anda içer ḥahīm ü zuḡḡüm yer

Bu ‘ākıl daḥı sözın tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ƙıṭ‘a (104a)

mef‘ulü mefā‘ilün fe‘ulün

Bir fitne ḡoparsa bir münāfıḡ

Nārı yaḡa bir cihānı anı

Cem‘ olsa ḡalāyıḡ-ı cihān hep

Söyündüremezler āḥir anı

Ꞑıꞑ' a

meꞑ' ūlū meꞑā' ilūn fe' ūlūn

Bir yerde ki ꞑopa bir mūnāꝼıꝼ

Ꞑatl eyliyeler bu merdūm ani

Ꞑan dūꝑmeye olara fi'l-ꝼaꝼıꝼa

Zirā yaꝼar ol bu merdūmānı

Bu 'āꝼıl daꝼı sözın tamām idicek birisi daꝼı ayıtdı

Ꞑıꝼ' a

fe' ilātūn meꝼā' ilūn fe' ilūn

Hāꝼ ꝼatında bilūñ mūnāꝼıꝼdan

Aꝼbeh ü 'āꝼı hıꝼ yok kimse

Dilde var ise ger nifāꝼ eꝼeri

Anı terk eylesin ol er kimse

Bu 'āꝼıl daꝼı sözın tamām idicek birisi daꝼı ayıtdı ve'l-ꝼāꝼılı ulularuñ ꝼaberi budur ki bu ꝼaꝼı-ı cihānuñ ekꝼeri mūnāꝼıꝼdur aꝼalı muvāꝼıꝼdur āꝼir zamāndur inꝼırāz-ı cihāndur mūnāꝼıꝼlar cihānı ꝼaplamıꝼlardur dehr-i mekānı ꝼutmuꝼlardur ꝼādıꝼu'l-ꝼkūl ve ꝼaꝼıꝼü'l-fi' il olan mü'minler az ꝼalmıꝼlardur 'alāmet-i ꝼıyāmet daꝼı (104b) budur ki mü'min muvāꝼıꝼid olanlar az ꝼala belki hıꝼ ꝼalmaya kāfirlerle mūnāꝼıꝼlar ꝼala ꝼıyāmet daꝼı anların üzerlerine ꝼopa mü'minler üzerine ꝼopmaya bu kāfirler ve mūnāꝼıꝼlar sebā'-ı beyābān gibilerdür mü'minleri bir bahāne isterler ki dirilūp derilūp daꝼı deriliyken derilerin yırtup ꝼanların içüp ꝼeke ꝼeke etlerin yiyeler tefāꝼūr idüp birbirine diyeler ki vāy ne iş itdük anlara vāy ne intiꝼām eyledük filānlara imdi mü'min olan kimesne daꝼı bu sebā'ın ꝼerrinden emīn olmaꝼ dilerse her ꝼaꝼan bu cānevarlar üzerine hūcūm ideler ol-daꝼı kiminūñ aꝼzına nān ata ve kiminūñ ūstūꝼān üzerinden ire bunlar ūstūꝼān u

nāna meşğūl iken kendü bir kûşe-i humûl bulup aña gire halâş bula rāhat ola ya‘nî bu
münâfıklar birle müdārâ ile dirilevir ne bir yere derile (105a) yerler anı dirile ‘ârif olan
ayrıla

Kıt‘a

mefā‘îlün mefā‘îlün fe‘ûlün

Müdārâ eyle gördükçe ‘adûña

Ki ya‘nî luţfla aña selâm it

Velîken yel gibi geç git katundan

Bulasın şerr-i tenden tâ selâmet

Bu ‘âkıl dağı sözün tamâm idicek birisi dağı ayıtdı

Kıt‘a

mefā‘îlün mefā‘îlün fe‘ûlün

Müdārâ rāhat-ı dāreyn olupdur

Müdārâ kıl dü ‘âlem rāhat bul

Müdārâda olan bulur şehâdet

Hâk eyler cennet içre hem yerin bul

Kıt‘a

mefā‘îlün mefā‘îlün fe‘ûlün

Peyember söylemişdür bu kelâmı

Bunı sen cān kulağı birle gūş it

Ki peygamber sözün gūş itmege sen

Tenünde her kuliñ kim var gūş it

Ḳıṭ‘a

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ulün

Nedür dirseñ saña sen ger müdārā

‘Adūlar yüzüne gülüp diril hoş

‘Adūlar siretinden olduñise

Yüri var yüzlerine gül deril hoş

Bu ‘ākıl daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Seni sevmez kişiler birle oturma ṭurma

Vāḳi‘ olursa oturmaḳ ṭur öginde ṭurma (105b)

Ger turursañ saña anlardan irişür ḥazān

Diyeler ḥürmetiñi hem eliñe al ṭurma

Ḥikāyet⁸⁰

Meger bir niçe ḥiredmend bir cā-yı bülend üzerine cem‘ olup meclis-i ‘ulemāda ve mecmu‘-ı fuṣalāda olan kimsenüñ ādābı ve anlaruñ suvāllerine cevābı ne vechle gerekdür diyü kelimāt iderlerdi eşnā-yı kelāmda birisi ayıtdı ‘ulemā meclisinde olan kimse şöyle gerekdür ki dizi üzerine otura merba‘ oturmaya sem‘i sözlerinde ola ve başarı dizi gözlerin gözde ammā yüzlerine gāh gāh nigāh eyleye yine anı dizi gözüne nigāh ide ḥiç söz söylemeye meger anlar bir nesne suvāl eyleyeler ol daḥı fi‘l-ḥāl sözün muḥtaşır idüp cevāp vire yine hemān sükūta vara dilin zabṭ idüp ḳalbine rabṭ eyleye zīrā dimişlerdür ‘ulemā ḥuṣūrunda (106a) dilüñ şıḳan ve ümerā ḳatında gözün ve evliyā ilinde gönülün

Ƙɪɥ̣' a

fe' ilātūn mefā' ilūn fe' ilūn

‘Ulemā meclisinde şaḳla dilūñ

Ki dilūñ bildürür olanca bilūñ

Ger şürū' idesin söze ol-dem

Derdlük cehlimi benüm de biliñ

Bu Һiredmend sözün tamām idicek birisi daḡı ayıtdı ‘ulemā Һaḳḳuñ ‘ulūmī
ḡazīnelerinūñ ḡazīnedārlarıdururlar

Ƙɪɥ̣' a

mefā' ilūn mefā' ilūn fe' ulūn

‘Ulemāya müselleḡ oldu kelām

Cühelāya müselleḡ oldu semā'

Tā semā' idüp añlaya sözüni

Һaz irüp cānı dilde ide semā'

Bu Һiredmend daḡı sözün tamām idicek birisi daḡı ayıtdı

Ƙɪɥ̣' a

fe' ilātūn mefā' ilūn fe' ilūn

‘Ulemā meclisinde demler olur

Biñ beşer cān u dil şafāsından

Ol demiñ bir şafāsı yek göñüle

Gerçi kim dil görür şafāsından

Bu Һiredmend daḡı sözün tamām idicek birisi daḡı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fe‘ilātūn mefā‘ilūn fe‘ilūn

‘Ulemānuñ kelāmı mürde dili

Dem-i ‘İsī gibi ider zinde

Sözde anlar bulupdur meleke

Hem cüdādur pes cān derzinde (106b)

Ḳıṭ‘a

fe‘ilātūn mefā‘ilūn fe‘ilūn

Cism-i ma‘ nāya sözde ‘ālimler

Geydürürler hezār gūne ḥulel

İde cennetde cüst ü cū İdris

Bulmaya bunlara numūne ḥulel

Bu ḥiredmend daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fe‘ilātūn fe‘ilātūn fe‘ilūn

‘Ulemā kāl u kıyl itdükce

Ḳālībuñ cümle kıl baḳl kıl gūş

Olmaya ḳallāb-ı ‘an şamīmü’l-ḳalb

Ḳāl u kıylı ma‘ ānāsın kıl gūş

Bu ḥiredmend daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ƙıṭ‘a

fe‘ilātūn fe‘ilātūn fe‘ilūn

‘Ulemā ger saña suvāl ideler

Vir cevāb ƙalīl-i edā birle

Ger cevābuñ dağı seniñ yekse

‘Ārif ol ƙıl anı edā birle

‘Ulemā olsa ‘ilimle ‘āmil

Anları sen de ‘ilimle birle

Hikāyet⁸¹

Meger bir niçe dervīṣ-nihād ve ġam-ı ƙuyūd-ı cihāndan āzād kimseler bir yere cem‘ olup ümerā meclisinūñ aḥvālinde ve ef‘ālinde kelimāt iderler idi eşnā-yı kelāmda birisi ayıtdı mecālis-i ümerā (107a) hemānā miṣāl-i tuzdur andan dūr olun ten-i nūrdur her kim aña girse fi‘i-ḥāl anı hayme gibi yaƙar çün nār-ı saƙar ne ḥuṣk bilür ve ne ter ve ne ḥacer bilür

Ƙıṭ‘a

fe‘ilātūn mefā‘ilūn fe‘ilūn

‘Ümerā bezmi nār-ı maḥşer ƙadar

Varmaƙ istersen ol semender-vār

Ya‘nī ol nāra olar gibi sen

Yanma ol nārda semender var

Bu dervīṣ-nihād sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı ümerānuñ ƙapusına ṭalīb olan kimse bī-vesīle ƙapusına varmasun yoksa ƙafāsı sīlle yiyüp der-bānlar çün seg-i bīġāne kimisi girībāne yapışur ve kimi dāmāne çeküp dīvāne girme dīvāne diyüp dögerler

Ḳıṭ‘a

fe‘ilātūn mefā‘ilūn fe‘ilūn

Der-i şāha vesīlesiz varma

Yoksa der-bān çü seg yarar derini

Şöyle mecrūḥ varasın oña

Girmege bulmayasın deriñi

Bu dervīṣ-nihād daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a (107b)

fe‘ilātūn mefā‘ilūn fe‘ilūn

Ümerā bābına vesīle ile

Varan olur olarla hem-şoḥbet

Hāşıl olur kamu murādātı

İtmiş olur olarla hem şoḥbet

Bu dervīṣ-nihād daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fe‘ilātūn mefā‘ilūn fe‘ilūn

Ümerā bezmine giren kişinüñ

Dili sözde özi gözünde gerek

İçip anlarla mey yiye yine

Her zamān sekr anuñ gözünde gerek

Bu dervīṣ-nihād daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı ey ḥiredmend ümerā meclisi

deryā seferi gibi sūd-menddür bir kimseye viricek ḡāyet çok virir ammā ḥaṭır-nākdür

alıcaḥ virdüğünden ḡayrı ‘āḳıbet başın daḥı alur nitekim ‘azīzler buyurmuşlardur

Beyt

mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

بدريا درمنافى بيشمارست

اكر خواهى سلامت بر كنارست¹³⁵

Hāce Sa' dī Şirāzī raḥmetullāhi 'aleyhe ayıdur

Beyt

بدريا مرد گفتت زينهار

اكر مى روى طوفان سپار¹³⁶

Ḳıṭ' a (108a)

mef' ulü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün

Baḥrūñ eger çi bî-lḥad ü 'addür münāfi'

Ammā kenāra gel dileriseñ selāmet

Deryā seferlerine şaḳın eyleme heves

Eylerse kim heves sen andan al selāmeti

Bu dervīş-nihād daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı şoḥbet-i mîr hemānā
muşāḥabet-i şîrdür siyeh-güş gibi ırāḳdan yakın olmak gerekdür yoksa yanına varıcaḳ
kişinüñ cānına kıyar

Ḳıṭ' a²⁵⁵

fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

Senge ta' lîmdür siyeh-güşuñ

Zendegānisi şîrle şeb u rüz

¹³⁵ Denizin içinde binlerce nimet var

Fakat eğer sağlığını düşünüyorsan denizden uzak durman lazım

¹³⁶ Denize gitme sakın

Eğer gitmek istersen fırtınaya dayanman lazım

Sen daḥı mīrle anuñ gibi kı
Zindegānī kim idesin ŧebi rūz

Bu dervīŧ-nihād daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ƙıṭ‘a

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ümerā ŧoḥbetine çok girdüñ
Gerçi irdi ziyān-ı mā sūde

Līk ŧol deñlü çekmiŧe ğamı kim
Olmadıķ hīç o ğamdan āsūde

Bu dervīŧ-nihād daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı ümerānuñ mülāyemet idüp güler yüz gösterüp senüñle muŧāḥabet eyleyüp muvāfaķat itdüklerine aldanup maġrūr olup (108b) sürūr kesb idüp müvaŧalat eyleme kim bunlaruñ aḥvāli sitem-kārlıkda felek-i ‘izārıñ aḥvāli gibidür her kimi kim bir dem ḥandān itseler yine anı biñ dem giryān eylerler ve bir vaķt muvāŧalat gösterseler yine anı müfāreķat gösterürler ‘acabā hīç āŧinā oldılar mıydı ve seni gördiler miydi ŧöyle yād olurlar bunlar kimseyle dostluķ bināsına būnyād örmezler bunlaruñ aķvāline ef‘āline i‘timād itmek olmaz ve gitdüġi yola gitmek olmaz zīrā dem olur ki bir düŧmāndan haķ idüp hezār dīnār virürler ve ġāḥ olur kim bir selāmdan incinüp ġaķab gösterüp hezār dil-āzār iderler

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ümerānuñ da siz ayā fuķarā
İtmeñüz i‘timād sözlerine

Gördüñüz her birinüñ aḥvālin
Bildüñüz yüzleri ve sözleri ne

Bu dervîş-nihād daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı memālik ümerāsuz olmaz eger olursa memālik nizām (109a) ve dil-i ḥalāyık ārām bulmaz ammā sultān ‘ādil olıcaḥ merdümān daḥı āsūde-dil olup her zamān şādımān olurlar ve dil derdine dermān bulurlar ve sultān-ı zıllullāh olduḡı ‘ādil olup sāyesinde ḥalk āsūde-dil olmaḡladur yoksa zālīm olup dāyım işi meżālīm olıcaḥ gümrāh olur nice zıllullāh-ı re‘āyā daḥı zulmete müteḥammil olmayup perişān olurlar yāḡūd ḡulüvv-i ‘ām idüp sultāndan intikām alurlar Feridūn Daḡḡāka itdügi gibi

Kıt‘a

Sultān-ı ‘ādil-dil olanuñ emr ü emānetin

Ṭutar ‘azīz her kişi cisminde cān gibi

Sultān-ı zālīm olanuñ emr ü emānetin

Ṭutmayalar velī ṭutalar anı cān gibi

Hikāyet⁸²

Meger bir ‘azīz ḥebāset-i dünyādan temiz tenhā piyāde bir şahrada seyr eyler idi nāḡāḥ muḡābelesinden bir siyāḥ ḥehre kimse çıkageldi bu ‘azīz anı görüp ayıtdı ne kişisin ol siyāḥ ḥehre ayıtdı şeytānam ki tuḡyānla meşhūr cihānam bu ‘azīz ayıtdı (109b) ya ḡanda gidersün şeytān ayıtdı Ḥaḡ ḡapusına şikāyete giderem bu ‘azīz ayıtdı sen ḡod Ḥaḡ ḡapusından merdūdsan yā yine ne yüzle varursın şeytān ayıtdı ḡabūl ḡapusından varmazam red ḡapusından varuram

Kıt‘a

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Beni red itdise Ḥaḡ ḡapusından

Varuram ben yine red ḡapusına

Çün anındur ḡabūl ü red ḡapusu

Ḥabūl bābı ne red ḡapusu ne

Bu ‘azîz ayıtdı yâ şikâyetüñ kimdendür şeytân ayıtdı şol kişülerden şikâyet eylerem ki
nefslerine uyup ma‘âşî kesb idüp Hakk’a ‘âşî olurlar bu ‘azîz ayıtdı anlarıñ ma‘âşî kesb
idüp Hakk’a ‘âşî olduklarından sañâ ne ziyân olur şeytân ayıtdı ziyân degül midür ki
kendü nefslere uyub günâh eylerler dañı bizi şeytân-ı rû-siyâh gümrâh itdi diyüp baña
bühtân iderler beni kanda gördiler ki ben anları gümrâh idem **(110a)** yâ izlerince gidem
şeytân anlarıñ nefslere aña yapışanlar beni kusunlar der iken nâgâh bir siyâh çehre
dañı çıkageldi bunlara ayıtdı ne söyleşürsüz bu ‘azîz ayıtdı yâ sen kimsin ki geldiñ
gelmediñ fî’l-hâl bî-tekellûf suvâl idersin ol dañı ayıtdı baña nefs dirler bu ‘azîz ayıtdı
yâ sen de kanda gidersin nefs ayıtdı bâb-ı yezdâna kâla itmege giderem bu ‘azîz ayıtdı
kimden kâla idersin nefs ayıtdı şâhibimden bu ‘azîz ayıtdı niçün andan ne güc gördüñ
nefs ayıtdı güc degül midür ki ben bir bî-nevâ vü aç olam her işimde aña muhtâc olam
bir ma‘şiyet işler dañı baña töhmet ider kendü aradan gider benim hüd karnum tok
olıcak şan‘atım ma‘şiyetdür ya‘nî kizbdür haseddür kibrdür kinedür ve’l-hâsıl cemî‘î
fesâdâtdur ammâ karnım aç olıcak pîşem ve endişem hemîşe meskenetdür melâmiyetdür
(110b) temelluğdur ve’l-hâşılı cemî‘î muhasseñâtdur imdi ben aç olıcak aña muhtâc
oluram zâdımı ve her murâdımı andan dilerem ol dañı bî-tekellûf hemân virir zamân
virmez ben dañı alup karnımı toyururum dañı fesâdâtuñ dâiresin çü gelüp uyaruram zîrâ
eski şan‘atımdur ya‘nî toyıcağ hayli hâletimdür bî-ihtiyâr ammâ diledüğimi virmese
beni ac kosa fî’l-i muhsinâta başlaram eyle olsa günâhı ben mi işlerem yoksa ol-mı işde
şeytân dañı benim bu işime ve her habsime şâhiddür ve müşâhiddür şeytân dañı ayıtdı
eledür hem bu ahlâk-ı zemîme ki vardur anlar bizim dāmımızdur ammâ tam‘-ı
dānemizdür onuñ gönli murğına dāne-i tam‘ı gösterirüz gelür dāme-giriftār olur dañı
tamuya sezā-vār olur dāne-i tam‘ dīde-i idrākıñ nūrun alur görmez olur dāme düşüp hāş
u ‘āma rüsvāy olur

Beyt¹⁹⁹

fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ṭa‘am dil dīdesin görmez eyler

Ne kār eylerse dil görmez eyler (111a)

Bu cümle birle hem aydur ki biz Hakkıñ kerāmetlü ve sa‘ādetlü kılıyuz bizden eşref elṭaf ekrem e‘az kılı yokdur her dü ‘ālemde hem maẓhar-ı Hakk bizüz cemī‘i ‘ālem bizimçün halk olmışdur hem bu eşyā kamu merātibi bizimçün bulmışdur diyüp lāf u güzāf idersin ammā yine dāne görseñ aña gidersin eyle olsa kavlinde kâzib olursun yâ bu maḳāmâtı kıanda bulursun

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Dāneye meyl itdigiçün Ādemi

‘Ūr idüp cennātdan dūr itdiler

İndirüp hevāyla gökden yire

Rūy-ı arzı anlara dūr itdiler

Çün bu ‘azīz nefse şeytāndan Raḥmān haberlerin işitdi aña göre iş itdi hemāndem anlardan ‘uzlet idüp ‘azm-i ḥalvet eyleyüp geldi şavm‘asına girdi dil-dārına irdi ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Feth-i bāb oldı baña ey cān bu gün

Eğrilerden toğrılar aḥbārına

Nefse şeytān baña pend eyledi

Sen dime kim anlarıñ aḥbārı ne (111b)

Ḳıṭʿa

fāʿilātūn fāʿilātūn fāʿilūn

Kendüler gizdür velīken sözleri
Hak budur kim fī ʿl-ḥaḳīḳa rāstdur

Kim olursa sözüñ al zübdesin
Kej-rū olma sen yoluñda rāst ʿtur

Ḳāl-i Alī Raḍīyallāhu ʿanh

Ḳıṭʿa

fāʿilātūn fāʿilātūn fāʿilūn

Bakma sen söz şāhibine bak söze
Böyle buyurdi bize ol şīr-i Hak
Böyle ol kim dem-be-dem dil ʿtıflına
Maʿ nā-ı pistānundan ire şīr-i Hak

Ḳıṭʿa

fāʿilātūn fāʿilātūn fāʿilūn

Şīr-i Hakdan tā mürebbī ʿtıfl-i dil
Dem-be-dem olup bula neşv ü nemā

Ola bir merd-i ʿtarīḳat-i rāst-rev
Niçe gümrahā hem ola reh-nümā

Ḳıṭʿa

fāʿilātūn fāʿilātūn fāʿilūn

Hāzret-i Mūsāyı yā görmez misün
Nice gördi bir şecerden nūr-ı Hak

Görebilürseñ saña da gösterür
Hâcet oldukça hâcerden nûrî Hâk

Kıt' a

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Şalıp kâfirden vücûda geldiler
Bu nice yüz biñ fî'l- ' ard peygâmbir

Cân u dilden bu sözi ezberleyüp
Sen de var yârânıña peyâm ber (112a)

Kıt' a

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Nefsle şeytândan itme sen ' aceb
Söylese anlar saña Raḥmân sözün

Her ne şeyden olsa sen taḥkîk bil
Sevdigine söyledür Raḥmân sözün

Kıt' a

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Her kimüñ kim Rab mürebbîsi ola
İdiser her sözden ay perveriş

Bir nefesde ' arşa pervâz itdürür
Böyle olur murğ-ı câna perveriş

Hikāyet⁸³

Meger meşâyıh-ı kibārdan bir niçe şeyh-i nām-dār bir yere cem' olup meşihate müte'allık aḥvâlde aḳvâlde ef'âlde ve mürīde terbiyât idüp tādīb eyleyüp irşādında ber-murād itmekde kelimât iderler idi eşnâ-yı kelāmda birisi ayıtdı mürşid oldur ki mürīdün ol nefs-i mürīdin nā-murād ide andan şöhra rūşen-i delīl birle irşād idüp zamān-ı ḳalīlde ber-murād eyleye

Ḳıṭ'a

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Kim mürīd olmak dilerse mürşide
Eylesün nefs-i mürīdin nā-murād (112b)

Silk-i fakra ba'd ez-ān itsün sülūk
Tā kim ola dem-be-dem ol bā-murād

Bu şeyh sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı şeyh oldur ki bīrūnī 'ulūm-i zāhiriyye birle ārāste ve derūnī rūsūm-ı baṭıniyye birle pirāste ola tā ki seccāde-i meşihate liyāḳat bula ve irşād-ı mürīdde ṭāḳı ola yoksa şeyh-i cāhilün cemī'i 'amālī ve aḥvālī ve aḳvālī bāṭıl olur yā ol Ḥaḳḳı nice bulur yā levş-i hevā-yı nefsde mülevveş olan şaḥzı nice temīz eyler ḥufte kimse bir ḥufte ādemi nice bīdār ider yā bir 'ümmī bir 'ümmīye nice rehmümā olur

Ḳıṭ'a

mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

Uyur kimise ḳanda bir uyanık
Gerekdür kim dönüp anı uyara

Ve ger ne eyki ḥufte birbirini
Uyarmazdın ki ne bilsin uyara

Göñül kim yarelense nefis elinden

Ṭabīb-i dil gerek o kim uyara

Bu şeyh daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı şeyh oldur ki ‘izzi ‘ulūmi bildükden soñra ‘ilm-i tıbdā māhir ola şöyle ki (113a) mahāreti gün gibi zāhir ola zīrā ol ‘ilm-i ebedāndur ba‘d ez-ān ‘ilm-i edyāndur ol cihetden bedende şıḥḥat olmayınca Ḥaḳḳa ṭā‘at olmaz eyle olsa şeyh olan kimesne ṭabīb gerekdür ki terbīb idüp müridlerinüñ mizācların bile aña göre şerbet idüp ‘ilācların kıla ki bedenleri şıḥḥat bula kārları daḥı ṭā‘at ola zīrā müridüñ hürd u ḥ‘ābı yevmi şavmı i‘tidāl üzre olıcaḳ ḥavās-ı ḥamse-i zāhiriyye kuvvet bulur fikri zikri ṭā‘ati ‘ibādeti kemāl üzre olursa mizāca ihtilāl vāḳı‘ olur ‘ilāca kâbil olmaz ḥavās-ı ḥamse-i zāhiriyye daḥı fesāda varup ḥavās-ı ḥamse-i bâṭiniyyeye zarar irişür daḥı sūd-ı iḡlaba irüp sefih olur sefāhate başlar ruṭb u yābis diline ne gelse söyler olur velī ol-dem diyüp (113b) velāyete ve kerāmete müte‘allıḳ kelimāt eyler olur giderek ‘aḳlı yerinden gider deli olur bu kere velāyetden ve kerāmetden geçer mülḥid olur āḫirü’l-emr alamaz ḥaḳ bu sūrete müḥmıl olmayup tışlar tañrılıḳ da‘vāsın itmege başlar bu fesād ṭebāib bilmeyen şeyhlerdendür ‘ale’l-ḥuşuş şimdiki zamānuñ ba‘zı şeyhleri belki bir kimseye el virüp mürid idinürler hemān-dem başına tāt ve arḳasına ḥırḳa giydürürler ne mizācın añlarlar ne ‘ilācın bilürler ne riyāzet çekdürürler ve ne ḥalvet gösterürler¹³⁷ *كلموا الناس على قدر عقولهم لا على قدر عقولهم* ḥadīşin yāda getürmeyüp bir yāda hemān el virdükleri zamān ḥavşalasına şıḡmaz esrār-ı ebrārdan bir söz söyler ol daḥı hükm idemeyüp mülḥid olur ammā kendü mü’min ü muvaḥḫid oldum şanur

Beyt

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

‘İlm-i tıḅ bilmez şüyūḥa zinhār olmañ mürid

Yoksa olursuz ḥalāyık içre çün dīv-i merid

¹³⁷ “İnsanlarla onların akılları miktarınca konuşun kendi aklınız miktarınca değil.” (Hülya Küçük, “Hakkın Sırrını Faş Etmeyen Sufiler”: Sultan Veled Örneği, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl8/2007, Sayı 18, s. 94.)

Ƙıƙ' a

fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilūn

‘İlm-i tıbb bilmezden el almañ sizi

Yā sefīd eyler yā mülhid yā deli (114a)

Fī' l-miṣl-i kız oğlana beñzer mürīd

‘Avret olur dilese aña yād eli

Bu şeyh dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Ƙıƙ' a

fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilūn

Olmasa bir şeyh kim hikmet-şinās

Destiñüz destine vermek yāddur

Siz bilürsüz anlara virürseñüz

Sizlere benden hele bir yāddur

Ƙıƙ' a

fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilūn

‘İlm-i tıbbda mähir olan şeyhden

Ƙanda eyleyesiz aña yel varıñuz

El aluñ anuñ düşün ayağına

Yüz sürüp eşk akıdup yalvarıñuz

Ƙıƙ' a

fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilūn

Kim irer andan size çok fāide

Olasız bā ‘ilm-i hikmetde hekim

Bulasız daḥı maḳāmāt bilinür
Bilesüz kim ḳalbe ḥākim rūḥa kim

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Mürşid olup idesiz irşādlar
Olasız nīçe mürīde şeyḥ siz

Olmasın bu ḥānḳāh-ı dehrde
Ey ḥalīfe ḥic kimse şeyḥsiz

Bu şeyḥ daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı şeyḥ oldur ki (114b) bir ata oḡlancıklarını ne vechle görüp gözedüp yedirüp içirüp giydirüp ḳuşadup mulevves olıcaḳ yuyup arıdup emzirüp giceleri kendü uyumayup ne vechle uyudursa ol-daḥı mürīd nefslü mürīdlerün görüp gözedüp hevā levşinden mülevves olmuş göñüllerini āb-ı tevbe birle yuya ve nī‘met-i zıkrullah birle ṭoyura ḥayā libāsın giyüre ma‘rifet-i pistāndan emzire i‘tikād pisterinde uyuda ve uyḥudan uyanup aḡladıkça şīr-i pistān-ı ma‘rifetullāh birle avuda bu vechle tertīb idüp tādīb eyleye sen bülūḡa varınca ya‘nī aḥlāḳ-ı zemīmeden ḥalāş olup aḥlāḳ-ı ḥamīde birle mevşūf olıcaḳ ḥilāfet pāyesine irgüre eline ‘aşā ve seccāde vire cādde gösterüp bir diyāra irşāda göndere bu rütbet ve mertebet daḥı yüz biñ mürīdün birine yüz gösterür ancak şeyḥ bilür ki bir bunun gibi mürīd ḥāşıl idince (115a) nār-ı belādan yüregi yaḡı eriyüp nezīr olur

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Şeyḥ ḥāşıl eyleyince bir mürīd
Nār-ı ḡamda yüregi büryān olur

Gerçi puḡte eyler anı zühdle
Liken ancak puḡtesi büryān olur

Ammā mürīd daḥı şöyle gerekdür ki şeyḥinüñ muḥaddeminde ḥāk ola ve emründe cüst ü çālāk her ne buyursa anı ide zamānı göstermeye emri ṭarīḳine gide hem şeyḥini cümle yer yüzünde zinde olan ādemīlerden efḍal u ekmel ü a‘ lam u a‘ zam bile tā ki şeyḥi daḥı aña göre ‘ālī ‘am idüp kendüye hem-dem eyleyüp sırrına maḥrem kıla mürīd daḥı ‘avārif tācını başına alup ma‘ārif ḥırḳasın giyüp ṭā‘at kemerin ḳuşanup ‘ibādet ‘aşāsın eline alup şerī‘at seccādesin döşüne alup ṭarīḳat cāddesine girüp ḥaḳīḳat mülketine irüp sır sultānını gönli serīrine geçirüp kendü daḥı meskenet taḥtına geçüp faḳr u fāḳih şehrinde ḥilāfet eyleye

Kıṭ‘a (115b)

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Olmayınca böyle şeyḥinden mürīd

Ḥāşıl itmez ol ḥilāfet pāyesin

Ḥāk-i pāy-i şeyḥ olursañ ey mürīd

Bil muḥaḳḳaḳ sende şāḥib-pāyesin

Hikāyet⁸⁴

Meger bir niçe nefslerine fenā virmiş ve günc-i dilde genc-i faḳrıla ğınā ḥāşıl itmiş dervişler bir yere cem‘ olup Ḥaḳ sübhāne ve te‘āla bārgāhınun evliyāsı aḥvālin ve ef‘ālın ve aḳvālin ve keşf ü kerāmātın ve vecd ü ḥālātın zıkr iderler idi eşnā-yı ezḳārda birisi girībān-ı murāḳabeden başın ḳaldırıp ayıtdı ¹³⁸ لَا يَحْزَنُونَ هُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ خَوْفٌ Ḥaḳḳun Furḳān-ı ‘Azīminde ve Ḳurān-ı Kerīminde anlarun şānında nāzil olmuştur anlarun her biri Ḥaḳḳun ḳatında yüce menāzil bulmuştur anları dünyāda Ḥaḳ celle ve ‘alādan ğayrı kim bilmişdür ki ḥadīş-i ḳudsisinde ḥabībine ya‘nī Muḥammede şallallahu ‘aleyhi ve sellem buyurmuştur evliyāyı taḥt-ı ḳabā-yı lā-yu‘refüm ğayrı ya‘nī benim velīlerim

¹³⁸ (Yunus: 11/62) “Bilesiniz ki Allah dostlarına asla korku yoktur; onlar üzüntü de çekmeyecekler.” (Hayrettin Karaman vd., *Kuran Yolu Meali*, DİB Yay., Ankara 2014, s.215.)

varur şikem-i kubbeleri altında (116a) ve cübbeleri içinde kim anları benden ğayrı h̄iç
aḥad bilmez illa yine ben bilürven

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Evliyā-yı Ḥaḳḳı ancak Ḥaḳ bilür

Kimse bilmez anları bu dehrde

Kim olar maḥbūblardur ḥazrete

Belki anlarçün olupdur dehr de

Nesr

Bu dervīṣ sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Evliyā her ḳanda kim görse ḳadem

Biter ol yerde o dem reyḥān u gül

Bū-yı hoş eyler mu‘aṭṭar-ı ‘ālem

Bahre-mend olur o būdan cüz ü kü

Bu dervīṣ daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Evliyā her ḳanda olsa lā-cerem

Raḥmet-i Raḥmān ider anda nüzül

Şanma kim tā ḥayr ide enzâlde

Eyleye ol demde ol anda nüzûl

Bu dervîş daḥı sözün tamâm idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Evliyâ ger ḥâke eylerse nazâr

Çün zer-i ḥâliş olur bil ol ḥâk

Kimyâdur anlaruñ enzârı pes

Ḥâliş ol sen de nazârda ol ḥâk (116b)

Bu dervîş daḥı sözün tamâm idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Evliyâ her kime kim itse nigâh

İrişür ol kimse ol dem ḳadrine

Ḥâşıl olur her murādâtı daḥı

Merdüñ olur ḳıymeti vü ḳadri ne

Bu dervîş daḥı sözün tamâm idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Evliyâ her ḳanda kim görse kimi

Luṭf u iḥsân eyleyüp virse selâm

Ol da alup şöyle şād ola ki aña
Feth olur gūyā der-i dārū's-selām

Bu dervīş dahı sözün tamām idicek birisi dahı ayıtdı

Ḳıṭ' a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Evliyāya şarḳdan ğarba eger
Varmaḳ olursa bir iki kāmduṛ

Kim olur lezzāt-ı nefsāniyeden
Lā-cerem dāreynde nā-kāmduṛ

Bu dervīş dahı sözün tamām idicek birisi dahı ayıtdı

Ḳıṭ' a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Evliyā bu 'ālemün abdālıduṛ
Gūyiyā 'ālem ḥişār anlar beden

Ḳanda isterlerse anlar andadur
Eyleyüp bir anda tebdīl-i beden

Bu dervīş dahı sözün tamām idicek birisi dahı ayıtdı

Ḳıṭ' a (117a)

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Kāyināta evliyā aḳṭābdur
Bahresin anlar virür her ādeme

Cān u dilden bu söze taşdıķ kıl

Haķ sözidür bu işidüp ā dime

Bu dervîş daķı sözın tamām idicek birisi daķı ayıtdı

Ƙıı' a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Evliyā Sîmurğ-ı Ƙāf-ı ' ıışķdur

Geşt ider bir dem uçarsa ' ālemi

' İlm-i Raķmāndur olara per ü bāl

' Ālim olmaķdur olaruñ ' ālemi

Bu dervîş daķı sözın tamām idicek birisi daķı ayıtdı

Ƙıı' a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Evliyānuñ gerçi cismi yerdedür

Murğ-ı rūķı her dem ammā gökdedür

Rūķ-ı ķudsîlerdür anlar gūyiyā

Cümle ' ālem olara gökdedür

Bu dervîş daķı sözın tamām idicek birisi daķı ayıtdı

Ƙıı' a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Bir velî ger olmasaydı her zamān

Bozulurdu bu zemīn ü āsumān

Âhı gūyā göklere yer yer sūtūn

Dūd-ı âhından olur gök āsumān

Bu dervīş dahı sözün tamām idicek birisi dahı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Evliyānuñ göñlidür ‘arş-ı mecīd

Her göñül şanma ki ‘arşullāh ola (117b)

Ger dirisen ‘arş-ı Hāḫdur her göñül

Göñlüne sen de di ‘arşullāh ola

Bu dervīş dahı sözün tamām idicek birisi dahı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fe‘ilātūn mefā‘ilūn fe‘ilūn

Hāḫla olan göñülleri ‘arş-ı Hāḫ

Yoksa Hāḫsuz göñül olur ‘arş-ı dīv

Sensen iden göñlüni ol dīve ‘arş

Virene ḫanda bulsa di ‘arş-ı dīv

Bu dervīş dahı sözün tamām idicek birisi dahı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Dil kimünle olsa anuñ ‘arşıdur

İmdi Hāḫdan ḡayrla dil olma sen

Ḥaḳla olan dile Ḥaḳdur niṣān
Sende sa‘y eyle hemān-dil olma sen

Bu dervīṣ daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Evliyānuñ göñli her dem Ḥaḳḳıla
Ol cihetden ‘arṣ-ı Raḥmāndur dili

Her veli kim istese söz söylemek
Nākil-i esrār-ı Raḥmāndur dili

Bu dervīṣ daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Her velīnūñ ḥükmi cārī her şeye
Şanma ancak ola cārī kendüye

Ḥaḳ virüpdür aña da ol rütbeti
Ol vechden baḳdı kendü kendüye (118a)

Bu dervīṣ daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Evliyānuñ gözlerinde yok hicāb
Bir vechden görür eşyayı dürüst

İkilik tohumun kim ekdi dünyede

Geşt-i zâr-ı âhretde ol dürest

Bu dervîş dahı sözün tamâm idicek birisi dahı ayıtdı

Qıṭʿa

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Evliyāya eyle bir gözde nazar

Göresin tâ sen de ol yüzden Hakkı

İkilikden iresin sen birlige

Hak senün sen Hakkun ol Hakkun hakkı

Bu dervîş dahı sözün tamâm idicek birisi dahı ayıtdı

Qıṭʿa

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Vâkıf-ı esrâr-ı dildür her velî

Sırrun andan key şakın sen şaklama

Şaklayamazisen dilünde şaklayam

İdesin aña meger sen şaklama

Bu dervîş dahı sözün tamâm idicek birisi dahı ayıtdı

Qıṭʿa

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Oldı âgâh şanma yer-i evliyâ

Ki anları Hak eylemişdür gaybdan

Hakla hak ol gel imdi her nefes
 Cün ricālū 'l-ğayb sende ğaybdān

Hikāyet⁸⁵

Meger bir niçe ehlullāh-ı Raḥmānullāh bir yere cem' olup **(118b)** enbiyā-yı 'azāmuñ 'aleyhimü's-selām fezāilīn ve ḥaşāilīn ve Hāk sübhāne ve te'ālā katında merātibin ve menāzilīn ve ḥalāyık elinden çekdikleri belāların ve cefāların ve ol beliyyāta şabırların ve nefslerine cebrlerin zıkr iderler idi eşnā-yı ezkārdā birisi ayıtdı enbiyā 'aleyhimü's-selām Hāk celle ve 'alānuñ mürselīnidürürler ḥalāyık üzre dīn şāhibleri ve āyīn-i üsleridürürler merdümān içre ve Hākkuñ şādıku'l-kul ve şaḥīḥü'l-fi'l peygāamberleridürürler cihān içre ki bu ḥalāyıkı ṭarīḳ-ı bāṭıldan götüre ṭarīḳ-ı Hākka getüre ve anları ıslāḥ idüp şalāḥa kıoya ṭabībleri nızām u intizām bulup dīnlerinde ve āyīnlerinde fāṭık olup Hāk celle ve 'alānuñ dergāhına lāyık olalar cehennem zebānīleri elinden necāt bulalar cennet ḥūrīlerinüñ şevḳin ve zevḳin ve şefāsın sürüp vefāsın görüp ebedī ḥayāt bulup envār-ı dīdār-ı **(119a)** gird-gāra sezāvar olalar enbiyānuñ kaçrları ve kārları bu ammā kāfirlerüñ kaçrları ve kārları ğāyet ḍalāletlerinden ğuluv idüp kamu dirilüp enbiyānuñ kimüni nāra atdılar ve kimüni pāre pāre itdiler ve kimüni dāra çekdiler ve kimüni yerinden āvāre eylediler ve kimüni iki bicdiler 'ale'l-ḥuşuş bizim peygāamberimiz Muḥammed Muştāfāya şallallahu aleyhi ve sellem cemī'ī enbiyādan efdāl iken ekmel iken a'lam iken ecmel iken ne izālar ve ne cefālar eylediler anlar daḥı nefslerine cebrler idüp ve ol belālara şabırlar itdiler anlaruñ şabırları berekātında ḥüdā-yı 'azze ve celle daḥı ol zālīmlerüñ zulmlerine bedel kimüni yere yutdurdı ve kimüni bād-ı şarşar birle helāk itdi ve kimüni şubḥa Cibrīl ile qarīr kıldı ve kimüni taş eyledi ve kimüni ğarḳ-āb kıldı ve kimüni meymün u ḥazīr ü kelb şekline kıoydı ve kimüni zīr ü zeber itdi müntakim pādişāh der-i zālīmlerden mazlūmlaruñ intikāmın alıvirür dünyāda ve 'uḳbāda hīç **(119b)** kimsenüñ ḥākḳun kimsede kıomaz biz geledüm enbiyānuñ 'aleyhimü's-selām na' tlerine ve fażiletlerine ve ḥaşletlerine ve mertebetlerine

ıı' a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Enbiyādur bihterīn-i merdümān

Dilleridür maḥzen-i sırr-ı Hüdā

Surrını 'ālemlere fāş itmedi

Anlara fāş eyledi sırrı Hüdā

Bu dervīş sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

ıı' a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Enbiyādan ğayra Cibrīl-i Emīn

Gelmemişdür kimseye gelmez de hem

Mehbit-i vahy-i Hüdādur dilleri

Çekmez anlar düşmaniçün derd-i vehm

Bu dervīş daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

ıı' a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Enbiyādur bārgāh-ı Hākka rāst

Ṭalibine reh-nümā vü rāh-ber

Ṭalibisen sen de dergāh-ı Hākka

Gir ṭarīḳ-i enbiyāya rāh ber

Bu dervīş daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Kim ki olmaz enbiyānuñ pey-revi

Bil anı İblīs-i gümrāh azdurur

Enbiyā izince gitmez kimseye

Azğın İblīsūñ belāsı azdurur (120a)

Bu dervīş daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Çünkü oldu anda Ḥaḳ ḳādı bize

Bunda oldu enbiyā nābīleri

Bunda anlar nola rıḥlet itdise

‘Ālimāndur enbiyā nābīleri

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

زانجهت فرمود پیغامبر ما

را رثانند انبیا را عالم آن

عالمی کو می کند اجرا حق

¹³⁹ در جهان معنی باشد عالم آن

Bu dervīş daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

¹³⁹ O yönden peygâmbërimiz bize buyurdu ki
Âlimler peygâmbërlerin vârisleridir
O âlim ki adaletli ve hakka göre davranıyorsa
O manâ âleminde gerçek âlimdir

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Enbiyānuñ vaḥy-i Ḥaḳdur sözleri

Sözlerin tut olasin tā merd-i dīn

Sözlerin tut olma bī-dīn ey civān

Ṭutmayanlar olurlar nā-merd-i dīn

Bu dervīṣ daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Enbiyānuñ cünbüṣi Ḥaḳ üzredür

Sen de ol cünbüṣde eyle Ḥaḳ ṭaleb

Anlaruñ cünbüṣlerinden ğayrıda

Bil muḥaḳḳaḳ olmaz olan Ḥāk-ṭaleb

Bu dervīṣ daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ḳıṭ‘a (120b)

fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

Enbiyādan her ne söz kim geldi rāst

Ḳıl ḳabūl eyle ‘amel ol merd-i Ḥaḳ

Kim ḳabūl idüp olursa ‘āmili

Şüphesiz eyler ḳabūl ol merdi Ḥaḳ

Bu dervīṣ daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

¶ıı' a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Enbiyānuñ ey civān haşletlerin

Cān u dilden idinürseñ ihtiyār

Hānķāh-ı 'ālem içre sen dağı

Olasın bir pır-i merd-i ihtiyār

Bu dervīş dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

¶ıı' a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Enbiyānuñ kārına meşgūl olan

Ger civānise o dağı pır olur

Pūr ma' nā-ı pır olur ne pır-i sāl

Sāl-ğorde pır olan ne pır olur

Bu dervīş dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

¶ıı' a

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Enbiyānuñ 'ilmine iden şürū'

Bulur ol ba' zı peygamber pāyesin

'Ālim ü 'āmil olursuñ 'ilmile

Sen de bir merd-i peygamber pāyesin

Bu dervīş dağı sözün tamām idicek birisi dağı ayıtdı

Ƙıƙ' a

fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilūn

Enbiyānuñ sūnnetin tutan ' azīz

Ola dāreyñ içre i' zāza sezā (121a)

Ʀutmayanlar sūnnetini anlaruñ

Olalar dergāh-ı Hāḳḳa nā-sezā

Bu dervīṣ daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ƙıƙ' a

fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilūn

Enbiyānuñ em(i)ri Hāḳ emridür

Ʀutmayanlar anı ' işyān itdiler

Şöyle oldılar zelīl ü ḥ'ār kim

Bunları gören kiṣi çün it diler

Bu dervīṣ daḥı sözün tamām idicek birisi daḥı ayıtdı

Ƙıƙ' a

fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilūn

Pādişāhā bu siyeh-rū bendeñi

Sālik eyle enbiyānuñ silkine

Anlaruñ ' ilmün aña ta' līm ḳıl

Ol da bilsün enbiyānuñ silki ne

**Meşnevî Der Münâcât-ı Alî Kâğiye'l-hâcât u Der Beyân-ı 'Arz Tâksîr-i Beķā Şalan
Cihângîr ü Elţâf-ı Hüdâ-yı Bî-nezîr**

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Pâdişâhâ işbu mücrim Vâhidi

Rûz u şeb eyler taleb sen Vâhidi

İkilükden ayrılup birlik diler

Kim senün sevgünle birlükdiler

Gerçi kim eyler seni bu cüst ü cû

Dâyimâ olup revân çün âb-ı cû (121b)

Lîk bilmez bâbına toğru sebîl

Qaldı cân u dil sebîlünde sebîl

Yete hayret içre sergerdân yürür

Güy-veş bî-pâ vü sergerdân yürür

Sen bu gümrâha kerem kıl reh-nümâ

Çünkü her gümrâha sensen reh nümâ

Qıl 'inâyet bakma bunun cürmine

Bahr-ı lütfün içre cirmi cürmi ne

Sen terahhüm eyle bu bî-çâreye

Çâresizlerde bu da bî-çâreye

Mihr-i lütfün 'arza kıl bu zerreye

Râh-ı mihriñde bu da bir zerreye

Yogiken Yūnus bunı var eyledūñ

Cān virüp her cānibe var eyledūñ

Ser virüp server kılup ten mülkine

Yine sensen bildüren ten mülki ne

Göz virüp hem gözledürsün kendüni

Bu seni mevcūd görür kendü ni

Hem ‘aṭā itdūñ buña sen ili gūş

Eyleye tā kim kelām-ı Ḥaqqı gūş

Bir dehān birle zebān virdūñ aña

Ya‘nī her demde senūñ virdūñ aña

Bir gönül virdūñ ki çün her āyine

Anda peydā cümle şey her āyine

İki el virdün ki vire ala hem

İde kārın ẓanķısı ise ehem **(122a)**

İki pā virdūñ ki yürür kām kām

Tā varup her yirde ḥāşıl ide kām

Pādişāhā bunca nī‘ met-bendeñe

Nola virdūñse bu mücrim bendeñe

İtmezsün bendeñūñ şükrānesin

Bil ma‘nāsın aña şükrāna sen

Vardur bunca ḥaqqınuñ bendede

Bundan istidlāl ider kim bende de

Vaşluñ eylersen müyesser buña
Maḥbes maḥberiñde qoymazsun buña

Kim senüñ kâruñ keremdür dem-be-dem
Ten-i ‘ar u kınnâre necîse dem-be-dem

Gerçi yoḡdur bu faḡırüñ dânişi
Lîk her işi hemân pür-dân işi

Bu kitâbı buña sen virdüğe
Tâ kıyâmet bu sebebdür virdüğe

Vird idinüp yol bulurlar lütfuña
Cümle eşyâ ḡod senüñ hem lütfuña

Gerçi yoḡdur bunda ‘âyât u ḡaber
Lîk virür cümle anlardan ḡaber

Gerçi kim düşdi leṡâifde bile
Ol daḡı ḡâlî degül ‘âḡıl bile

Olsa terkîbinde ger bir nâ-dürüst
N’ola olsun sözde tek ma‘ nâ dürüst

Kim bu sözlerden münḡariṡ ma‘ nâymış
Bâḡ-ı dilde söz şecer-i ma‘ nâymış (122b)¹⁴⁰

¹⁴⁰ dk *fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

Bir ḡaber vir ey şabâ serv-i revânum ḡandedür

Canumuñ ârâm(ı) yoḡ ârâm-ı cânum ḡandedür

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Şabâ luṡf itdün ehl-i derde dermândan ḡaber virdür

Ten-i bî-çâre cândan câna cânândan ḡaber virdür

Mîve-i ma' nāya terkîb oldı kab
 Kabı ko sen mîve-i ma' nāyı kap

Kim bu taḥbīsātda terkîb iken
 Gözedilmez diḳḳat itme sen eyken

‘ Ārifiseñ mîve-i ma' nāsın al
 Kabı ko olsun kızıl yaşı l ye al

Mîve-i ma' nā ğidā-yı rūḥ olur
 Belki ‘ ayn-ı tavr ‘ ayn-ı rūḥ olur

Merd-i şādık mîvesin yir ber-murād
 Merd-i ḥāsīd yimez ammā ḳor murād

Hem yidürmez hem yimez gör ol ḥasūd
 Ya' nī bundan irmesün bir rūḥa sūd

İşimüz yokdur bizüm ḥassādıla
 Düşmezüz ḥassādıla dilden dile

Saḥa her dem biñ şükür yā Rabbenā
 Kim olursun her nefes yā Rab binā

Pes bu nūrlar ḥazretün elṭāfidur
 Baḥr-ı dilde her sözün elṭāfı dūr

^{dk} Rubā' iyye

mef'ūlū mefā'ilūn mefā'ilū fe'ūl

زلف بت من هزار سی صد شکن است

در هر شکنی هزار سی صد چمنست

در هر چمنی هزار سی صد وطنست

در هر وطنی هزار سی صد چو منست

Benim yârimin saçlarının bin üç yüz dalgası var

Her dalgada bin üç yüz çim var

Her çimde bin üç yüz vatan (yuva) var

Her yuvada bin üç yüz benim gibi (sana âşık) var

Kim bu dürlerden ediser māyesin

Ola haqqı təcir bula sermāyesin

Āẖiret sermāyesi dūr budurur

Kim derer dünyā ıumāşını dūrur

Bu dūrerle āẖiret şarrāfına

Cān u dil varup bulur şarrāfı ne

Hüsn-i vechiyle olup bāzār ider

Şanma sen bāz u riyā bāzār ider (123a)

Şanma bu bāzārda sen var ziyān

Sūd-ı bī-ḥaddür hemān sen var ziyān

Kim ki bu bāzārda bāzār ider

Sūd-mend olmaz kim ol bā-zār ider

Ya' nī ḡavḡā birle eyler bey' ini

Ehl-i dil yanında bil ol bey' ni

Bey' odur kim hüsn-i vechiyle evlā

Dimeye tā bāyi' ī olan olā

Dirler yine hem bahāne dimeye

Virüp ala hem bahā ne dimeye

Kim gören bu dürleri ḥassāddur

Bir ḥased dir n'eylesün ḥassāddur

Ḥāsidün ancak ḥaseddür eksigi

Gözdür eksügi olan eksigi

Kim ki göre kendözünde eksigi
Olmaz anuñ gözlemek ğayr eksigi

Dür kim ola şāfī vü şeffāf hem
Şāhibine ol dürrüñ ne derdü hem

Ḳanda varsa bulur ol dürri bahā
Ḳıymetinden Ḳalmaz ol dürr-i bahā

Kime virse sūd bu dürler aña
Şāhibin dāyim du‘ā birle aña

Raḥmet itsün Ḥaḳ te‘ālā aña kim
Bu faḳīri bir du‘ādan aña kim

Bil bu tecnīsāt kim biñ bir beytdür
Ma‘nī-i ebḳārına taze bey(i)t dür (123b)

Kim bu ebyāta duḥūl itse o dem
İde ebḳār-ı ma‘ānāyla o dem

Tā ḳıyāmet eyleye ‘ıyş u şafā
Dem-be-dem bulup dil ü cāmı şafā

Seksen üç oldı ḥikāyātı da bil
Şud pey-ā-pey çün ḳıṭārāt-ı ĩbil

Biñ bir aduñ ḥaḳḳıçün yā zü’l-beḳā
Bu kitāba vir ebed ‘izz ü beḳā (124a)

Şahebehü vü mālīkehü dervīş aḡa

SONUÇ

Vâhidî hakkındaki bilgileri ve onun *Gülistân-ı Vâhidî* isimli eserinin inceleme ve transkripsiyonlu metnini ihtiva eden bu çalışmadan şu sonuçlara varmak mümkündür.

Kanunî Sultân Süleymân devri şâirlerinden olan Vâhidî'nin asıl adı Abdülvâhid'dir. Doğum tarihi bilinmeyen şâirin, ölüm tarihi için verilen bilgiler de ihtilaflıdır. Bursalı Haşimi, ölümü için düştüğü tarihte (Vâhidî reft ez cihân derdâ) bu tarihi H. 985/ M. 1577 olarak belirtirken *Tuhfe-i Naili* ve *Sicill-i Osmânî*'de bu durum 975/ 1567-68 olarak belirtilmiştir. Vâhidî hakkında tezkirelerde ve edebiyat tarihlerinde verilen bilgiler sınırlıdır. Kınalızâde Hasan Çelebi tezkiresine ve *Osmanlı Müellifleri*'ne göre İstanbul, Belîğ tezkiresine göre Bursa'da doğan Abdülvâhid Çelebi, *Delâ'ilü'l-Hayrat*'ın şâirihî Kara Dâvûd Efendi (ö. 948/ 1541)'nin torunu ve Süleyman Çelebi'nin oğludur. Kanunî Sultan Süleyman devri Osmanlı şâir ve yazarlarındandır. Önce ilmiye mesleğine intisap etmesine rağmen daha sonra tasavvuf yolunu seçmiştir. 16. y.y. tarikatlarından olan Zeyniyye adlı bir tarikata girmiş ve de Şeyh Abdülaziz Efendi'ye mürid olmuştur. Sadece *Osmanlı Müellifleri*'nde, *Saadet-nâme* ve *Şifâu's-sudur* adlı eserlerinin bulunduğu belirtilmiştir. Hakkında yapılan araştırmalar neticesinde bu iki eserin yanında *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*, *Kitâb-ı Cinânü'l-Cenân*, *Dürc-i Lügât*, *Tecâribü'l-İnsân*, *Kıssa-i Seyyid Cüneyd* ve *Resîde-i Arab*, *Pend-nâme* ve *Gülistân* adlı eserlerinin de olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan *Gülistân* olarak belirtilen ve tam ismi; *Gülistân-ı Vâhidî* olan eser bu çalışmanın odak noktası olarak belirlenmiştir. *Gülistân*'ın, tespit edilen tek nüshası vardır. Nüsha İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü 827'de "*Nazîre-i Gülistân*" olarak kayıtlıdır. *Gülistân-ı Vâhidî*, tasavvufî konuların da içinde bulunduğu dinî ve ahlakî içerikli didaktik bir eserdir. Manzum-mensur karışık olarak yazılan eser; mensur 85 hikâye ve bunların arasına yerleştirilmiş, hikâyelerde geçen konularla ilgili mısra, beyt, kıta, rubai, mesnevi başlıklı manzum parçalarından oluşmaktadır. Manzum bölümlerde; 320 kıta, 208 beyt, 14 mesnevi, 18 rubai ve 2 mısra bulunmaktadır. Hikâyeler birbirinden bağımsız konuları içermektedirler. Dil ve üslup açısından Eski Anadolu Türkçesinin izlerinin görüldüğü eserde yalın söyleyişlerin yanında Arapça-Farsça kelime ve terkiplerin yoğunlaştığı yerler de vardır. Eserde, sohbet meclislerindeki konuların genellikle diyaloglar şeklinde konuşulduğu hikâyelerde Rum dervişlerinden sonra Acem dervişleri

de aynı konu etrafında sözlerini Farsça manzumelerle ifade etmişlerdir. Elbette ki muhtevanın bu şekilde oluşturulmasının ve eserin dilinde buna yer verilmesinin altında *Gülistan-ı Vâhidî*'nin müellifinin, nüshanın 1b yüzünde “*Nazire-i Gülistan-ı Sadî*” alt başlığıyla belirttiği üzere İranlı Sadî'nin *Gülistan*'ına benzer bir eser oluşturma gayretinin yattığı aşikârdır. Eserde kırk bir adet Farsça manzumenin yer alması da bu sebebe bağlanabilir.

Gülistân'ı Vâhidî'de şâirin ilmîyyeden tasavvuf yoluna geçmesinin izleri de hissedilmektedir. Eserde tasavvuf konusunda yazılmış hikâyeler de yer almaktadır. Bunun yanı sıra dinî konularda da bilgi sahibi olduğunu düşündüren; ayet ve hadislerle de yer verilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akça, Volkan, *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netice-i Cân*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2008.
- Arpaguş, Hatice Kelpetin, “Kara Dâvud İzmitî”, *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, s. 360
- Atlansoy, Kadir, *Bursa Şâirleri (Bursa Vefeyâtnâmelerindeki Şâirlerin Biyografileri)*, Asa Kitabevi, Bursa 1998.
- Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı yay., 2.bs., İstanbul 2011.
- Baldırzâde Mehmed Efendi, *Ravza-i Evliyâ*, Haz.: Mefail Hızlı – Murat Yurtsever, Bursa 2000.
- Başpınar, Fatih, “16. Yüzyıl Türk Şiirinden İlginç Bir Şâir Garamî ve Divân’ında Cinas Sanatının Kullanılışı”, *Rumeli’de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Nisan 2015/2.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, C. II
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç yay., 5.bsk., İstanbul 2009.
- Ceyhan, Semih, *Türkiye’de Tarikatlar-Tarih ve Kültür*, İsam Yay., İstanbul 2015.
- Ciğa, Özkan, *Vâhidî/ Abdülvâhid Çelebi’nin Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab ve Sergüzeşt-i İşân Tercümesi (İnceleme-Metin-Dizin)*, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD.
- Ciğa, Özkan, “Vâhidî’nin Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab ve Sergüzeşt-i İşân Tercümesi Üzerine”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Nisan 2016.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2010.
- Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 2013.
- Ece, Selami, *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri*, Fenomen Yay., Erzurum 2007.

- Efendioğlu, Süleyman, *Vâhidî Cinânü'l-Cenân (Giriş-Dil İncelemesi- Metin-Dizinler)*, Fenomen Yay., Erzurum 2013.
- Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 2014.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, “Menâkıb-ı Hâce-i Cihân”, *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1935, C. III
- İpekten, Haluk vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1988.
- İpekten, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay., 10. bsk., İstanbul 2008.
- İsen, Mustafa vd., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay., 9. bsk., Ankara 2015.
- İsen, Mustafa, *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1994.
- Karabey, Turgut vd., *Vâhidî Cinânü'l-Cenân (Giriş-Dil İncelemesi- Metin-Dizinler)*, Fenomen Yay., Erzurum 2013.
- Karagöz, İsmail, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Bşk. Yay., Ankara, 2010.
- Karaman, Hayrettin vd., *Kuran Yolu Meali*, DİB Yay., Ankara 2014.
- Karamustafa, Ahmet T., *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netice-i Cân (Critical Edition and Historical Analysis)*, (Doktora Tezi, (McGill Üniversitesi, 1986.
- Kartal, Ahmet, *Doğu'nun Uzun Hikâyesi- Türk Edebiyatında Mesnevi*, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul 2013.
- Kartal, Ahmet, *Şiraz'dan İstanbul'a-Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, Kurtuba Yay., İstanbul, 2011.
- Kınalı-zade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarâ*, Haz.: İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2001, C. II.
- Köktekin, Kazım, *Eski Anadolu Türkçesi*, Fenomen Yay., Erzurum 2008.
- Kurnaz, Cemal ve Çeltik, Halil, *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, H Yay., Ankara 2010.

- Kut, Günay, *Yazmalar Arasında-Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları 1*, Simurg Yay., İstanbul 2005.
- Küçük, Hülya, “Hakkın Sırrını Faş Etmeyen Sufiler”: Sultan Veled Örneği, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl8/2007, Sayı 18, s. 94.
- Latîfî, *Tezkiretü’ş-Şuarâ ve Tabsıratü’n-Nüzemâ*, Haz.: Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2000.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, Haz.: Orhan Hülâgü vd., Sebil Yayinevi, İstanbul 1998, C. IV/ II.
- Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Naili-Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, Haz.: Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı, Bizim Büro Yay., Ankara 2001.
- Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi-Edebiyat Tarihi- Metinler*, Akçağ Yay., 20. bsk., Ankara 2014.
- Muallim Naci, *Lügat-ı Naci*, Haz.: Ahmet Kartal, TDK Yay., Ankara 2009.
- Mustafa Efendi, *Ahteri-i Kebir*, Haz.: H. Ahmet Kırkkılıç, Yusuf Sancak, TDK Yay., Ankara 2009.
- Mütercim Asım Efendi, *Burhan-ı Katı*, Haz.: Mürsel Öztürk, Derya Örs, TDK Yay., İstanbul 2009.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı yay., 22. bsk., İstanbul 2012.
- Redhouse, James W., *Müntahabat-ı Lügat-ı Osmaniyye*, Haz.: Recep Toparlı, Betül Yılmaz, Yaşar Yılmaz, TDK Yay., Ankara 2009.
- Saraç, M. Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi-Belagat*, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2004.
- Saraç, M. Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi-Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuşbu Yay., 9. bsk., İstanbul 2015.
- Şahin, Hatice, *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yay., Ankara, 2003.
- Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, Çağrı Yay., İstanbul.
- Şentürk, Ahmet Atilla; Kartal, Ahmet, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 2013.

Topal, Ahmet, *Mustafa Vazih Efendi Gülistan Tercümesi- Güldeste-i Gülistân Hediyeten Li'l İhvân*, Fenomen Yay., Erzurum 2016.

Türk, Abdullah, *Vâhidî'nin Kitâb-ı Hâce-i Cihân ve Netice-i Cân Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum 2009.

Vâhidî, *Menâkıb-ı Hoca-i Cihân ve Netice-i Cân, Tenkidli Metin, Tahlil ve Tıpkıbasım*, Haz: Ahmet T. Karamustafa, Harvard Üniversitesi, Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü USA 1993.

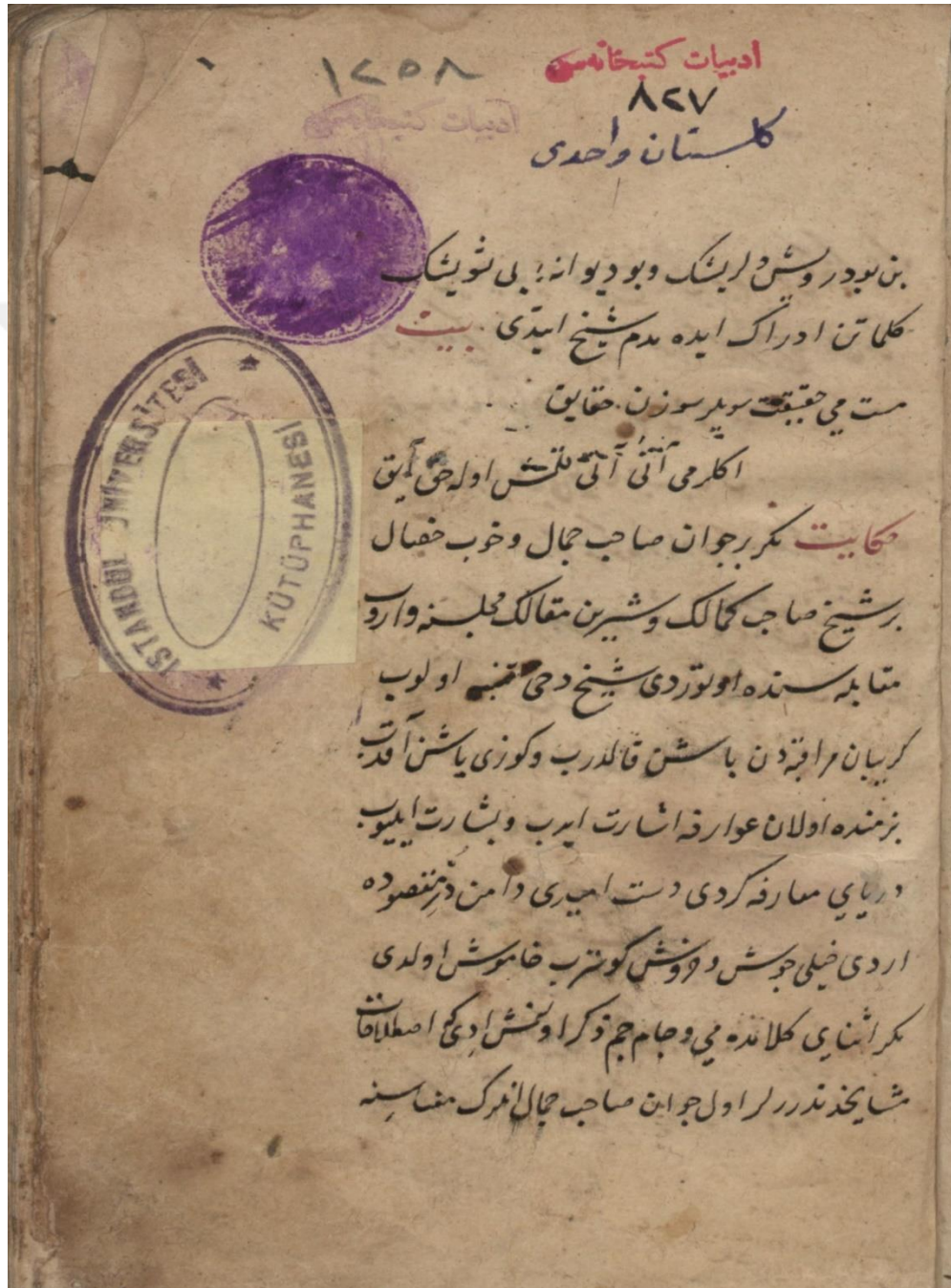
Vâhidî, *Gülistân-ı Vâhidî*, İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar No:827, 123 vr.

Yılmaz, Mehmet, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler-Ansiklopedik Sözlük*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013.

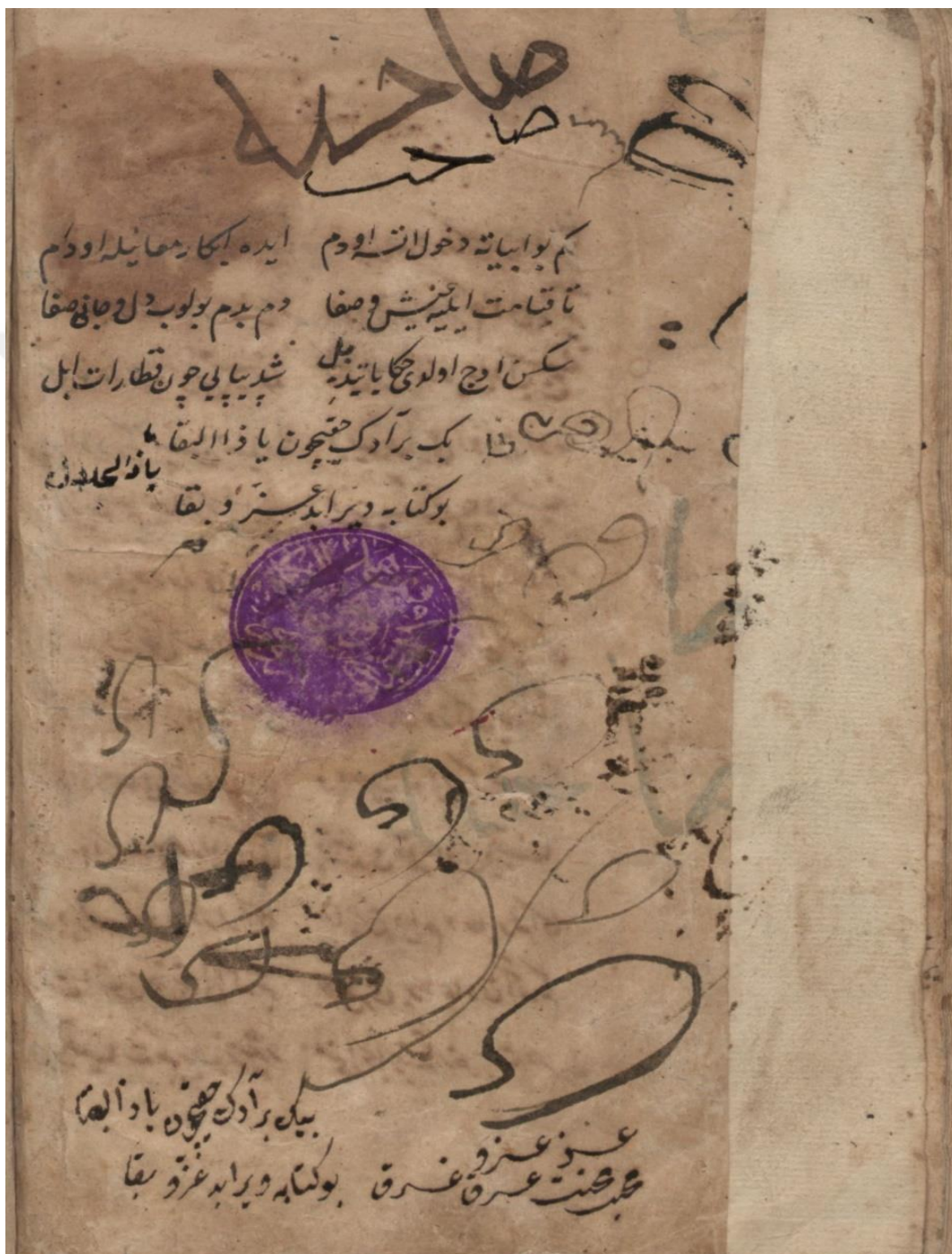
EKLER

EK 1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi nüshasının ilk ve son varığı

Nüshanın ilk varığı:

Nüshanın son varağı:

ÖZ GEÇMİŞ

Fatma ÖZÇAKMAK: 1991 yılında Erzurum’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Erzurum’da tamamladı. 2009 yılında girdiği Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden 2013 yılında mezun oldu. Aynı yıl Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Yüksek Lisans eğitime başladı. Halen ilgili üniversitede Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı’nda lisansüstü eğitime devam etmektedir.

